

ISSN 1812-2566
E-ISSN 2587-4063

MOLDOSCOPIE

Publicație periodică științifico-practică

Tipul B

Anul 29 (2025), nr. 1 (102)

DOMENII DE CERCETARE:

- ♦ *Științe politice*
- ♦ *Științe economice*
- ♦ *Științe ale educației*

CHIȘINĂU - 2025

MOLDOSCOPIE
Publicație periodică științifico-practică

Anul 29 (2025), nr. 1 (102)

Înregistrată de Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) în 1997 și reînregistrată în 2009

Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997

Acreditată de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015

Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat „Mihail Lomonosov” din Moscova, Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

REDACTOR-ŞEF: *Victor MORARU*, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Victoria TROFIMOV*, doctor, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*; Redactare în engleză: *Lorina GODOGROG*; Redactare în franceză: *Anişoara DUBCOVEȚCHI*;
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC AL REVISTEI

Ivan ALEȘCOVȘCHII, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat „M.Lomonosov” din Moscova, Rusia

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Cătălin BORDEIANU, doctor, profesor universitar, membru corespondent, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Christian HAERPFER, doctor habilitat, profesor universitar, Marea Britanie

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Valeriu MOȘNEAGA, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Joao PEIXOTO, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Tehnică din Lisabona, Portugalia

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Mihail ȘLEAHTIȚCHI, doctor habilitat în pedagogie și psihologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Republica Moldova

Stefan TROEBST, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea din Leipzig, Germania

COLEGIUL DE REDACȚIE AL REVISTEI

Vitalie ARMAȘU, doctor în sociologie, diplomat, Universitatea Americană din Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Cristina BALĂCEANU, doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea de la București, România

Petru CATAN, doctor habilitat în economie, profesor universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova

Cristina COPĂCEANU, doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Ion DEACONESCU, doctor în științe, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România

Valeriu EFREMOV, doctor în științe, conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova

Spyridon FLOGAITIS, doctor în științe, profesor universitar, academician, Organizația Europeană de Drept Public, Grecia

Ludmila FRUMUSACHI, doctor în științe economice, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Alexandr GASPARIȘVILI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat „Mihail Lomonosov” din Moscova, Rusia

Svetlana GOREA, doctor în pedagogie, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Vladimir GUTOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg, Federația Rusă

Victor JUC, doctor habilitat, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei

Andrei KOROBKOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat Middle Tennessee, SUA

Anatoliy KRUGLAȘOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți, Ucraina

Aliona LISÎI, doctor în științe economice, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Alexandru MARIȚ, doctor în științe, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Pavel MIDRIGAN, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Cezar MINĂSCURȚA, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Adrian POP, doctor în științe politice, profesor universitar, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, România

Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

Sergei REȘETNICOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Minsk, Belarus

Alexandru ROȘCA, doctor habilitat, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei

Sergiu SANDULEAC, doctor în științe ale educației, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Republica Moldova

Sofia SCUTARI, doctor în științe economice, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Aurel SIMBOTEANU, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Constantin SOLOMON, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Georg SOOTLA, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea Pedagogică din Tallinn, Estonia

Georgeta STEPANOV, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Alexandr ȘIRINEANȚ, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat „Mihail Lomonosov” din Moscova, Federația Rusă

Oxana ȘOIMU, doctor în studii internaționale și interculturale, Universitatea Deusto, Bilbao, Spania

Vasile TABĂRĂ, doctor în științe, profesor universitar, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România

Valentina TEOSA, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Victoria TROFIMOV, doctor în științe, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Eduard TUGUI, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova

Pantelimon VARZARI, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Tatiana VERDEȘ, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Republica Moldova

Mariana ZUBENSCHI, doctor în științe ale educației, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Versiunea electronică: <https://revistestintifice.md/moldoscopie/>; <https://uspee.md/moldoscopie/>; <https://americanuniversity.md/moldoscopie/>. Pagina web: www.revistestintifice.md/moldoscopie

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

© USPEE, USML, USM, UAM, 2025

MOLDOSCOPIE
Periodical scientific-practical publication

Year 29 (2025), No. 1 (102)

Registered by the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009
under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997

Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-
accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015

Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova*
- ✓ *Moscow State University „Mihail Lomonosov”, Russia*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Victor MORARU*, doctor habilitatus in political science, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Victoria TROFIMOV*, PhD, professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Romanian and Russian editing: *Tudor SOROCEANU*; English editing: *Lorina GODOROG*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*; Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

Ivan ALESCOVSCII, doctor habilitatus in law, professor, Moscow State University „M.Lomonosov”, Russia

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus in law, professor, rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Cătălin BORDEIANU, PhD, professor, correspondent member, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Christian HAERPFER, doctor habilitatus, professor, United Kingdom

Victor MORARU, doctor habilitatus in political science, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Valeriu MOSNEAGA, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Joao PEIXOTO, doctor habilitatus, associate professor, Technical University of Lisbon, Portugal

Gheorghe RUSNAC, doctor habilitatus, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Mihail SLEAHTITCHI, doctor habilitatus in pedagogy and psychology, "Ion Creangă" State Pedagogical University, Republic of Moldova

Stefan TROEBST, doctor habilitatus, professor, Leipzig University, Germany

EDITORIAL BOARD

Vitalie ARMASU, PhD in sociology, diplomat, American University of Moldova

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitatus, professor, rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Cristina BALACEANU, PhD in economics, associate professor, University of Bucharest, Romania

Petru CATAN, doctor habilitatus of economics, professor, University of European Studies of Moldova

Cristina COPACEANU, PhD in economics, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Ion DEACONESCU, PhD, professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania

Valery EFREMOV, PhD, associate professor, Military Academy of the Armed Forces „Alexandru cel Bun”, Republic of Moldova

Spyridon FLOGAITIS, PhD, professor, academician, Director of the European Public Law Organization, Greece

Ludmila FRUMUSACHI, PhD in economics, associate professor, American University of Moldova

Alexandr GASPARIȘVILI, doctor habilitatus, professor, Moscow State University „Mihail Lomonosov”, Russia

Svetlana GOREA, PhD in pedagogy, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Vladimir GUTOROV, doctor habilitatus, professor, Saint Petersburg State University, Russia

Victor JUC, doctor habilitatus, professor, corresponding member, Academy of Sciences of Moldova

Andrei KOROБКOV, doctor habilitatus, professor, Middle Tennessee State University, SUA

Anatoliy KRUGLASOV, doctor habilitatus, professor, Chernivtsi National University „Yuriy Fedkovych”, Ukraine

Aliona LISII, PhD in economics, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Alexandru MARIT, PhD, professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Pavel MIDRIGAN, PhD in political sciences, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Cezar MINASCURTA, PhD in political sciences, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Adrian POP, PhD in political sciences, professor, National School of Political and Administrative Studies, Bucharest, Romania

Elena RAILEAN, PhD in pedagogy, associate professor, American University of Moldova

Serghei RESETNICOV, doctor habilitatus, professor, Belarusian State University in Minsk, Belarus

Alexandru ROSCA, doctor habilitatus, professor, academician, Academy of Sciences of Moldova

Sergiu SANDULEAC, PhD of educational sciences, associate professor, “Ion Creangă” State Pedagogical University, Republic of Moldova

Sofia SCUTARI, PhD in economics sciences, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Aurel SIMBOTEANU, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Constantin SOLOMON, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Georg SOOTLA, doctor habilitatus, professor, Tallinn Pedagogical University, Estonia

Georgeta STEPANOV, doctor habilitatus, professor, State University of Moldova

Alexandr SHIRINYANTS, doctor habilitatus, associate professor, Moscow State University „Mihail Lomonosov”, Russia

Oxana SOIMU, PhD in International and Intercultural Studies, Deusto University, Bilbao, Spain

Vasile TABARA, PhD, professor, „Lucian Blaga” University of Sibiu, Romania

Valentina TEOSA, doctor habilitatus in political sciences, professor, State University of Moldova

Victoria TROFIMOV, PhD, professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Eduard TUGUI, PhD in political sciences, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova

Pantelimon VARZARI, doctor habilitatus in political sciences, professor, State University of Moldova

Tatiana VERDES, PhD of pedagogy, associate professor, “Ion Creangă” State Pedagogical University, Republic of Moldova

Mariana ZUBENSCHI, PhD of educational sciences, associate professor, American University of Moldova

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Electronic version: <https://revistestintifice.md/moldoscopie/>; <https://uspee.md/moldoscopie/>; <https://americanuniversity.md/moldoscopie/>. Pagina web: www.revistestintifice.md/moldoscopie

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© USPEE, USML, USM, UAM, 2025

MOLDOSCOPIE

Publication périodique scientifique et pratique

Année 29 (2025), N° 1 (102)

Enregistré par l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,

Certificat d'enregistrement: N° 1002600043325 du 28.07.1997

Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova

par la Décision N° 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision N° 245 du 11.11.2015

Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision N° 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
- ✓ Université d'État „Mihail Lomonossov” de Moscou, Russie
- ✓ Université d'État de Moldova
- ✓ Université Américaine de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF: *Victor MORARU*, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Victoria TROFIMOV*, docteur, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Rédaction en roumaine et russe: *Tudor SOROCEANU*; Rédaction en anglais: *Lorina GODOROG*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Ivan ALESCOVSCHII, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moscou „M.Lomonossov”, Russie

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Cătălin BORDEIANU, docteur, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Cristian HAERPFIER, docteur habilité, professeur, Grande-Bretagne

Victor MORARU, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Valeriu MOSNEAGA, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Joao PEIXOTO, docteur habilité, professeur, Université Technique de Lisbonne, Portugal

Gheorghe RUSNAC, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Mihail ŞLEAHTITCHI, docteur habilité en pédagogie et psychologie, Université Pédagogique d'État "Ion Creangă", République de Moldova

Stefan TROEBST, docteur habilité, professeur, Université de Leipzig, Allemagne

COMITÉ DE REDACTION

Vitalie ARMASHU, docteur en sociologie, diplomate, Université Américaine de Moldova

Gheorghe AVORNIC, docteur habilité, professeur, recteur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Cristina BALACEANU, docteur en économie, professeur associé, Université de Bucarest, Roumanie

Petru CATAN, docteur habilité en économie, professeur, Université d'Études Européennes de Moldova

Cristina COPACEANU, docteur en économie, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Ion DEACONESCU, docteur en sciences, professeur, académicien, Académie Internationale „Mihai Eminescu”, Roumanie

Valeriu EFREMOV, docteur en sciences, professeur associé, Académie militaire des forces armées „Alexandru cel Bun”, République de Moldova

Spyridon FLOGAITIS, docteur en sciences, professeur, académicien, directeur, Organisation Européenne de Droit Public, Grèce

Ludmila FRUMUSACHI, docteur en économie, professeur associé, Université Américaine de Moldova

Alexandr GASPARIŞVILI, docteur habilité, professeur, Université d'État de Moscou „Mihail Lomonossov”, Russie

Svetlana GOREA, docteur en pédagogie, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Vladimir GUTOOROV, docteur habilité, professeur, Université d'État de Saint-Petersbourg, Russie

Victor JUC, docteur habilité, professeur, membre correspondant, Académie des Sciences de Moldova

Andrei KOROBKOV, docteur habilité, professeur, Université d'État Middle Tennessee, États Unis

Anatoliy KRUGLASOV, docteur habilité, professeur, Université Nationale de Tchernivtsi „Ioury Fedkovitch”, Ukraine

Aliona LISII, docteur en sciences économie, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Alexandru MARIT, docteur en sciences, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Pavel MIDRIGAN, docteur en science politique, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Cezar MINASCURTA, docteur en science politique, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Adrian POP, docteur en science politique, professeur, École nationale d'études politiques et administratives, Bucarest, Roumanie

Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, professeur associé, Université Américaine de Moldova

Serghei RESETNICOV, docteur habilité, professeur, Université d'État du Minsk, Bélarus

Alexandru ROSCA, docteur habilité, professeur, académicien, Académie des Sciences de Moldova

Sergiu SANDULEAC, docteur en sciences de l'éducation, professeur associé, Université Pédagogique d'État "Ion Creangă", République de Moldova

Sofia SCUTARI, docteur en sciences économie, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Aurel SIMBOTEANU, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Constantin SOLOMON, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Georg SOOTLA, docteur habilité, professeur, Université Pédagogique de Tallinn, Estonie

Georgeta STEPANOV, docteur habilité, professeur, Université d'Etat de Moldova

Alexandr SHIRINYANTS, docteur habilité, professeur, Université d'État de Moscou „Mihail Lomonossov”, Russie

Oxana SOIMU, docteur en études internationales et interculturelles, Université Deusto, Bilbao, Espagne

Vasile TABARA, docteur en sciences, professeur, Université „Lucian Blaga” de Sibiu, Roumanie

Valentina TEOSA, docteur habilité en science politique, professeur, Université d'Etat de Moldova

Stefan TROEBST, docteur habilité, professeur, Université de Leipzig, Allemagne

Victoria TROFIMOV, docteur en sciences, professeur, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Eduard TUGUI, docteur en science politique, professeur associé, Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova

Pantelimon VARZARI, docteur habilité en science politique, professeur, Université d'Etat de Moldova

Taţiana VERDES, docteur en pédagogie, professeur associé, Université Pédagogique d'Etat "Ion Creangă", République de Moldova

Mariana ZUBENSCHI, docteur en sciences de l'éducation, professeur associé, Université Américaine de Moldova

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chişinău, blvd. Ştefan cel Mare şi Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Version électronique: <https://revistestintifice.md/moldoscopy>; <https://uspee.md/moldoscopy/>; <https://americanuniversity.md/moldoscopy/>. Pagina web: www.revistestintifice.md/moldoscopy

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

© USPEE, USML, USM, UAM, 2025

MOLDOSCOPIE

Научно-практическое периодическое издание

Год 29 (2025), № 1 (102)

Зарегистрировано Молдавским Государственным Университетом в 1997 и перерегистрировано в 2009,

Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997

Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015

Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
- ✓ Московский Государственный Университет имени Михаила Ломоносова, Россия
- ✓ Молдавский Государственный Университет
- ✓ Американский Университет в Молдове

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: Виктория ТРОФИМОВ, доктор, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Редактирование на румынском и русском языках: Тудор СОРОЧАНУ; Редактирование на английском языке: Лорина ГОДОРОВ; Редактирование на французском языке: Анишоара ДУБКОВЕЦКИ; Компьютерная техподдержка: Мария БОНДАРЬ

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ЖУРНАЛА

Иван АЛЕШКОВСКИЙ, доктор, профессор, Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия
Георге АВОРНИК, доктор хабилитат, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Котэлин БОРДЕАНУ, доктор, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния
Кристиан ХАЕРПФЕР, доктор, профессор, Великобритания
Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы

Валериу МОШНЯГА, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Жоау ПЕЙШОТУ, доктор, профессор, Технический Университет Лиссабона, Португалия
Георге РУСНАК, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Михаил ШЛЯХТИЦКИ, доктор хабилитат педагогических и психологический наук, Государственный педагогический университет «Ион Крянгэ», Республика Молдова
Стефан ТРОЕБСТ, доктор хабилитат, профессор, Лейпцигский Университет, Германия

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ ЖУРНАЛА

Виталие АРМАШУ, доктор социологических наук, дипломат, Американский Университет Молдовы
Георге АВОРНИК, доктор хабилитат, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Кристина БЭЛЭЧАНУ, доктор экономических наук, доцент, Университет Бухареста, Румыния
Петру КАТАН, доктор хабилитат экономических наук, профессор, Европейский Университет Молдовы
Кристина КОПЭЧАНУ, доктор экономических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Ион ДЕАКОНЕСКУ, доктор наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Еминеску», Румыния
Валериу ЕФРЕМОВ, доктор наук, доцент, Военная Академия Вооруженных Сил «Александру чел Бун», Республика Молдова
Спиридон ФЛОГАНТИС, доктор наук, профессор, академик, директор, Европейская Организация Публичного Права, Греция
Людмила ФРУМУСАКИ, доктор экономических наук, доцент, Американский Университет Молдовы
Александр ГАСПARIШВИЛИ, доктор, профессор, Московский Государственный Университет «Михаил Ломоносова», Россия
Светлана ГОРЯ, доктор педагогических наук, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Владимир ГУТОРОВ, доктор хабилитат, профессор, Санкт-Петербургский Государственный Университет, Россия
Виктор ЖУК, доктор хабилитат, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы
Андрей КОРОБКОВ, доктор, профессор, Государственный Университет Миддл Теннеси, США
Анатолій КРУГЛАШОВ, доктор, профессор, Черновицкий Национальный Университет имени Юрия Федьковича, Украина
Алена ЛЫСЫЙ, доктор экономических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Александру МАРИЦ, доктор наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Павел МИДРИГАН, доктор политический наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Чезар МЫНЭСКОУРТА, доктор политический наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Адриан ПОП, доктор политических наук, профессор, Национальная школа политических и административных исследований, Бухарест, Румыния
Елена РАЙЛЯН, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы
Сергей РЕШЕТНИКОВ, доктор, профессор, Белорусский Государственный Университет, Минск, Беларусь
Александру РОШКА, доктор хабилитат, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Серджиу САНДУЛЯК, доктор педагогических наук, доцент, Государственный педагогический университет «Ион Крянгэ», Республика Молдова
София СКУТАРЬ, доктор экономических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Аурел СЫМБОТЯНУ, доктор, профессор, Молдавский Государственный Университет
Константин СОЛОМОН, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Георге СООТЛА, доктор, профессор, Таллинский Педагогический Университет, Эстония
Жеоржета СТЕПАНОВ, доктор хабилитат, профессор, Молдавский Государственный Университет
Александр ШИРИНЯНЦ, доктор, профессор, Московский Государственный Университет имени Михаила Ломоносова, Россия
Оксана ШОЙМУ, доктор в области международных и межкультурных отношений, Университет Деусето, Бильбао, Испания
Василе ТАБЭРЭ, доктор наук, профессор, Университет имени Луциана Блага в Сибиу, Румыния
Валентина ТЕОСА, доктор хабилитат политических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Стефан ТРОЕБСТ, доктор хабилитат, профессор, Лейпцигский Университет, Германия
Виктория ТРОФИМОВ, доктор наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Едуард ЦУГУИ, доктор политических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Пантелимон ВАРЗАРЬ, доктор хабилитат политических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Татьяна ВЕРДЕШ, доктор педагогических наук, доцент, Государственный педагогический университет «Ион Крянгэ», Республика Молдова
Марияна ЗУБЕНСКИ, доктор педагогических наук, доцент, Американский Университет Молдовы

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.

Электронная версия: <https://revistestintifice.md/moldoscopie/>; <https://uspee.md/moldoscopie/>; <https://americanuniversity.md/moldoscopie/>. Сайт: web: www.revistestintifice.md/moldoscopie/

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

ȘTIINȚE POLITICE

Svetlana CEBOTARI

Spațiul integraționist european în contextul cooperării regionale

Tatiana TURCO, Rodica SVETLICINĂI, Angela COLAȚCHI
Referendumul constituțional din Republica Moldova (2024) prin prisma orientărilor geopolitice (Partea I)
Vlăduț-Gheorghe PARASCHIVU

Rolul ONU în dezamorsarea tensiunilor din Libia: o analiză a diplomației multilaterale și a provocărilor post-conflict
Tatiana ROȘCA

Configurații ale fațetelor identității etnice

ȘTIINȚE ECONOMICE

Doina Aurora TĂTARU, Raluca-Nicoleta STANCIU (GARIMOVICI)

Economia comportamentală. O nouă paradigmă

Elena LUPANCU, Cristina Teodora BĂLĂCEANU, Aliona LÎȘÎI, Mihaela GRUESCU

Analiza procesului antreprenorial prin relaționarea acestuia cu oportunitățile și resursele umane

Adrian BACOS

Achizițiile publice ca vector de creștere economică: între eficiența managerială și distorsiunile de piață

Georgeta MELNIC, Angela POPOVICI

Reconfigurarea contabilității bugetare în Republica Moldova: între aliniere la standarde internaționale și sustenabilitate financiară

Doina Aurora TĂTARU, Daniela Elena OPREA

Rolul și evoluția voluntariatului în guvernanta socială și dezvoltarea comunitară

ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

Mariana ZUBENSCHI

Cultivarea încrederii în sine - resursă de dezvoltare a identității europene

Ludmila OLEINIC

Abordare comparativă a politicii învățământului superior în Uniunea Europeană (Partea I)

Ludmila OLEINIC

Politica învățământului superior din Emiratele Arabe Unite

Iuliana GHERMAN, Elena RAILEAN

Istoricismul strategiilor de învățare cu utilizarea lecțiilor video: abordare metasisemică

Stela RAILEAN

Banda desenată ca mediu inovativ de învățare

SUMMARY

POLITICAL SCIENCES

Svetlana CEBOTARI

The European integration space in the context of regional cooperation

Tatiana TURCO, Rodica SVETLICINAI, Angela COLAȚCHI
The constitutional referendum in the Republic of Moldova (2024) through the prism of geopolitical orientations (Part I)
Vladut-Gheorghe PARASCHIVU

The UN's role in deflating tensions in Libya: an analysis of multilateral diplomacy and post-conflict challenges
Tatiana ROSCA

Configurations of ethnic identity facets

ECONOMIC SCIENCES

Doina Aurora TATARU, Raluca-Nicoleta STANCIU (GARIMOVICI)

Behavioral economics. A new paradigm

Elena LUPANCU, Cristina Teodora BALACEANU, Aliona LISII, Mihaela GRUESCU

Analysis of the entrepreneurial process by relating it to opportunities and human resources

Adrian BACOS

Public procurement as a driver of economic growth: between managerial efficiency and market distortions

Georgeta MELNIC, Angela POPOVICI

Reconfiguring budgetary accounting in the Republic of Moldova: between alignment with international standards and financial sustainability

Doina Aurora TATARU, Daniela Elena OPREA

The role and evolution of volunteering in social governance and community development

EDUCATIONAL SCIENCES

Mariana ZUBENSCHI

Cultivating self-confidence - a resource for developing European identity

Ludmila OLEINIC

Comparative approach of higher education policy in the European Union (Part I)

Ludmila OLEINIC

Higher education policy of the United Arab Emirates

Iuliana GHERMAN, Elena RAILEAN

Historicism of learning strategies using video lessons: a metasytemic approach

Stela RAILEAN

The comic strip as an innovative learning medium

TABLE DE MATIÈRES

SCIENCE POLITIQUE

Svetlana CEBOTARI

L'espace intégrationniste européen dans le contexte de la coopération régionale

Tatiana TURCO, Rodica SVETLICINAI, Angela COLATCHI

Le référendum constitutionnel en République de Moldova (2024) à travers le prisme des orientations géopolitiques (Partie I)

Vladut-Gheorghe PARASCHIVU

Le rôle de l'ONU dans la réduction des tensions en Libye: une analyse de la diplomatie multilatérale et des défis post-conflit

Tatiana ROSCA

Les configurations des facettes de l'identité ethnique

SCIENCES ÉCONOMIQUES

Doina Aurora TATARU, Raluca-Nicoleta STANCIU (GARIMOVICI)

L'économie comportementale. Une nouvelle paradigme

Elena LUPANCU, Cristina Teodora BALACEANU,

Aliona LISII, Mihaela GRUESCU

Analyse du processus entrepreneurial en relation avec les opportunités et les ressources humaines

Adrian BACOS

Les marchés publics comme vecteur de croissance

économique: entre l'efficacité managériale et les distorsions du marché

Georgeta MELNIC, Angela POPOVICI

La reconfiguration de la comptabilité budgétaire en République de Moldova: entre alignement sur les normes internationales et soutenabilité financière

Doina Aurora TATARU, Daniela Elena OPREA

Le rôle et l'évolution du bénévolat dans la gouvernance sociale et le développement communautaire

SCIENCES DE L'ÉDUCATION

Mariana ZUBENSCHI

Cultiver la confiance en soi - une ressource pour développer l'identité européenne

Ludmila OLEINIC

Approche comparative des politiques de l'enseignement supérieur dans l'Union Européenne (Partie I)

Ludmila OLEINIC

Politique de l'enseignement supérieur aux Émirats arabes unis

Iuliana GHERMAN, Elena RAILEAN

Historicisme des stratégies pédagogiques utilisant les leçons vidéo: une approche métasystémique

Stela RAILEAN

La bande dessinée comme environnement d'apprentissage innovant

2025, nr. 1 (102)

ОГЛАВЛЕНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Светлана ЧЕБОТАРЬ

Европейское интеграционное пространство в контексте регионального сотрудничества

8 *Татьяна ТУРКО, Родика СВЕТЛИЧНЫЙ,*

Анжела КОЛАЦКИ

Конституционный референдум 2024 года в Республике

19 Молдова сквозь призму геополитических ориентаций

Влэдуц-Георге ПАРАСКИВУ

Роль ООН в снижении напряженности в Ливии: анализ

28 многосторонней дипломатии и постконфликтных вызовов

Татьяна РОШКА

36 Конфигурации понятий этнической идентичности

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Дойна Аурора ТЭТАРУ, Ралука-Николета СТАНЧУ (ГАРИМОВИЧЬ)

52 Поведенческая экономика. Новая парадигма

Елена ЛУПАНКУ, Кристина Теодора БЭЛЭЧАНУ,

Алена ЛЫСЫЙ, Михаела ГРУЕСКУ

Анализ предпринимательского процесса во взаимосвязи с возможностями и человеческими ресурсами

60 *Адриан БАКОШ*

Государственные закупки как фактор экономического роста: между управленческой эффективностью и

71 рыночными искажениями

Жеоржета МЕЛНИК, Анжела ПОПОВИЧ

Реконфигурация бюджетного учёта в Республике Молдова: между приведением в соответствие с международными

83 стандартами и финансовой устойчивостью

Дойна Аурора ТЭТАРУ, Даниела Елена ОПРЯ

Роль и эволюция волонтерства в социальной

94 управленческой системе и развитии сообщества

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Мариана ЗУБЕНСКИ

Формирование уверенности в себе – ресурс для развития европейской идентичности

100 *Людмила ОЛЕЙНИК*

Сравнительный подход к политике высшего образования в

118 Европейском союзе (Часть I)

Людмила ОЛЕЙНИК

Политика высшего образования в Объединенных Арабских Эмиратах

128 *Юлиана ГЕРМАН, Елена РАЙЛЯН*

Историцизм стратегий обучения с использованием

136 видеоуроков: метасистемный подход

Стела РАЙЛЯН

Комикс как инновационная среда

144 обучения

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚE POLITICE

CZU 327

DOI [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2025.1\(102\).01](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2025.1(102).01)

SPAȚIUL INTEGRAȚIONIST EUROPEAN ÎN CONTEXTUL COOPERĂRII REGIONALE

Svetlana CEBOTARI

Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: svetlana.cebotari11@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9073-104X>

Cooperarea regională a devenit un instrument esențial pentru asigurarea stabilității, dezvoltării durabile și consolidării valorilor democratice. Spațiul european, caracterizat printr-o densitate geopolitică și economică remarcabilă, reprezintă un exemplu elocvent al modului în care statele pot colabora pentru atingerea unor obiective comune, depășind granițele naționale în favoarea integrării și solidarității regionale. Prezentul articol are drept obiectiv reliefarea principalelor mecanisme, actori și tendințe ale cooperării regionale în spațiul european, începând cu perioada post-Război Rece și până în prezent. Înțelegerea profundă a acestor procese este esențială pentru a contura perspective durabile asupra viitorului cooperării regionale într-un mediu global aflat în continuă transformare.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, regiune, cooperare regională, integrare europeană, Republica Moldova.

THE EUROPEAN INTEGRATION SPACE IN THE CONTEXT OF REGIONAL COOPERATION

Regional cooperation has become an essential tool for ensuring stability, sustainable development and strengthening democratic values. The European space, characterized by a remarkable geopolitical and economic density, represents an eloquent example of how states can collaborate to achieve common objectives, going beyond national borders in favor of regional integration and solidarity. This article aims to highlight the main mechanisms, actors and trends of regional cooperation in the European space, starting with the post-Cold War period and up to the present. A deep understanding of these processes is essential to outline sustainable perspectives on the future of regional cooperation in a global environment in constant transformation.

Keywords: European Union, region, regional cooperation, European intergration, Republic of Moldova.

L'ESPACE INTÉGRATIONISTE EUROPÉEN DANS LE CONTEXTE DE LA COOPÉRATION RÉGIONALE

La coopération régionale est devenue un outil essentiel pour assurer la stabilité, le développement durable et le renforcement des valeurs démocratiques. L'espace européen, caractérisé par une densité géopolitique et économique remarquable, représente un exemple éloquent de la manière dont les États peuvent collaborer pour atteindre des objectifs communs, transcendant les frontières nationales en faveur de l'intégration régionale et de la solidarité. Cet article vise à mettre en lumière les principaux mécanismes, acteurs et tendances de la coopération régionale dans l'espace européen,

depuis la période post-guerre froide jusqu'à nos jours. Une compréhension approfondie de ces processus est essentielle pour façonner des perspectives durables sur l'avenir de la coopération régionale dans un environnement mondial en constante évolution.

Mots-clés: Union européenne, région, coopération régionale, intégration européenne, République de Moldova.

ЕВРОПЕЙСКОЕ ИНТЕГРАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО В КОНТЕКСТЕ РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Региональное сотрудничество стало важнейшим инструментом обеспечения стабильности, устойчивого развития и укрепления демократических ценностей. Европейское пространство, характеризующееся исключительной геополитической и экономической плотностью, представляет собой яркий пример того, как государства могут сотрудничать для достижения общих целей, преодолевая национальные границы в интересах региональной интеграции и солидарности. Целью данной статьи является выявление основных механизмов, участников и тенденций регионального сотрудничества на европейском пространстве, начиная с периода после Холодной войны и до настоящего времени. Глубокое понимание этих процессов имеет важное значение для формирования устойчивых перспектив будущего регионального сотрудничества в постоянно меняющейся глобальной среде.

Ключевые слова: Европейский Союз, регион, региональное сотрудничество, европейская интеграция, Республика Молдова.

Introducere

În contextul actual al relațiilor internaționale, cooperarea regională a devenit un instrument esențial pentru asigurarea stabilității, dezvoltării durabile și consolidării valorilor democratice. Spațiul european, caracterizat printr-o densitate geopolitică și economică remarcabilă, reprezintă un exemplu elocvent al modului în care statele pot colabora pentru atingerea unor obiective comune, depășind granițele naționale în favoarea integrării și solidarității regionale. De la inițiativele Uniunii Europene și până la Inițiativa Central Europeană, Grupul de la Vișegrad sau Strategia UE pentru Regiunea Dunării – se conturează un cadru complex și interdependent în care statele membre și parteneri caută soluții comune la provocări economice, sociale, de mediu și de securitate.

Delimitarea cercetării vizează analiza principalelor forme și mecanisme ale cooperării regionale în Europa începând cu perioada post-Război Rece și până în prezent, cu accent pe rolul instituțiilor

europene, inițiativelor subregionale și cooperării transfrontaliere. Studiul va avea în vedere atât dimensiunile politice și economice ale cooperării, cât și aspectele strategice și culturale care influențează acest proces.

Pentru o mai bună comprehensiune a fenomenului cooperării regionale în spațiul integraționist european, s-a recurs la utilizarea unui set de metode general-specifice de cercetare, precum: metoda analizei și deducției, metoda fenomenologică, metoda istorică și metoda web grafică. Astfel, *metoda analizei și deducției* a permis examinarea principalelor proiecte de cooperare regională în spațiul integraționist european cum ar fi: Uniunea Economică Benelux, Parteneriatul franco-german, Grupul de la Visegrad, etc...

De asemenea, s-a recurs la utilizarea *metodei webo- grafice*, care ne-a oferit posibilitatea să examinăm subiectul suspus cercetării la nivel teoretic și practic din principalele surse publicate pe siturile de internet, făcând posibilă o mai bună înțelegere a problemei cercetate. Examinarea problemelor fun-

damentale cu referire la analiza fenomenului de cooperare regională în spațiul integraționist european a fost posibilă datorită utilizării *metodei comparative*. De asemenea, *metoda fenomenologică* care a făcut posibilă analiza subiectului cu referire la identificările conceptual-teoretice ale „cooperării regionale”.

Recurgerea la utilizarea *metodei istorice* a făcut posibilă analiza condițiilor specifice și a schimbărilor care au loc în spațiul european. Metoda istorică a asigurat efectuarea analizei din perspectiva evoluției istorice a problemei cu referire la primul document internațional - Carta Națiunilor Unite, care a înscris cooperarea printre principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan.

Aspecte teoretice ale fenomenului „cooperare regională”

Cooperarea regională nu este un concept nou. În anii 1960, ca rezultat al creării Pieței Comune Europene, s-au format grupări regionale în toate regiunile în curs de dezvoltare ale lumii. Conjunctura internațională actuală este influențată puternic de mai multe procese, printre care se evidențiază atât globalizarea, cât și regionalismul. Cooperarea regională (și cea subregională) este un proces care se derulează mai rapid și, în funcție de domeniu, mai eficient decât cooperarea la nivel mondial. Cooperarea regională implică azi cuvinte (și acțiuni) cheie: democrație, bună guvernare, stabilitate, dezvoltare economică durabilă, resurse energetice, rute de transport, protejare a mediului, transformare digitală, soluționare a conflictelor și crizelor cu risc de contagiune etc. [14].

Actualmente, cooperarea regională a devenit o parte componentă a diplomației multilaterale, care se manifestă prin dezvoltarea relațiilor politice, de securitate și comercial-economice în cadrul organizațiilor și inițiativelor dintr-o anumită regiune a mapamondului. În cadrul cooperării regionale, statele

pot menține dialogul cu statele membre, cu secretariatele organizațiilor și inițiativelor regionale, inclusiv este asigurată participarea la reuniunile de nivel înalt sau ministerial, la ședințele comitetelor coordonatorilor naționali sau înalților funcționari, la întrunirile grupurilor de lucru și ale experților în cadrul diferitor proiecte de cooperare [12].

În practica relațiilor internaționale, există mai multe motive pentru cooperarea regională. Astfel, principalele motive ale cooperării regionale sunt:

a. dorința guvernelor de a se angaja în politici mai eficiente, inclusiv democratizare și stabilirea de legături în scopul atragerii investitorilor autohtoni și străini.

b. dorința de a obține un acces mai sigur pe piețele comerciale

c. presiunile globalizării obligă firmele și țările să caute eficiență pe piețe mai mari, concurență sporită și acces la tehnologii și investiții străine.

d. dorința guvernelor de a menține suveranitatea punând-o în comun cu altele în domenii de management economic în care majoritatea statelor naționale sunt prea mici pentru a acționa singure.

e. dorința de a antrena sistemul multilateral într-o acțiune mai rapidă și mai profundă în zonele selectate.

f. dorința de a ajuta țările vecine [1].

Primul document internațional, care a înscris cooperarea printre principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan este Carta Națiunilor Unite din anul 1945, prin care se consacră obligația juridică a statelor de a coopera între ele, fapt ce-i conferă acestui principiu un caracter normativ, de aplicare universală. Astfel, conform prevederilor art.1., p.3 al Cartei „se realizează cooperarea internațională în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie. De aseme-

nea, în scopul de a crea condițiile de stabilitate și bunăstare necesare unor relații pașnice și prietenești între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului lor de a dispune de ele însele, Națiunile Unite vor promova:

a. ridicarea nivelului de trai, deplina folosire a forței de muncă și condiții de progres și dezvoltare economică și socială;

b. rezolvarea problemelor internaționale în domeniile economic, social, al sănătății și al altor probleme conexe; cooperarea internațională în domeniile culturii și învățământului;

c. respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limba sau religie (art. 55) [3].

Conform prevederilor art. 56 a Cartei, toți Membrii se obligă să întreprindă acțiuni în comun și separat, în cooperare cu Organizația, pentru realizarea scopurilor enunțate în art. 55 [3].

La nivel european, este prezentă definiția formulată de Comisia Economică a ONU, conform căreia „cooperarea” presupune relații și activități economice ce decurg din contracte eşalonate pe durata a mai multor ani, încheiate între parteneri care aparțin unor sisteme economice diferite care depășesc simpla vânzare-cumpărare de bunuri sau servicii, sau se întrepătrund (la nivelul producției, transferului de tehnologie, al comercializării) și contracte de cooperare industrială în cadrul acordurilor bi- și multilaterale.

După anii 1970, noțiunea de cooperare și-a extins mult conținutul, regăsindu-se în numeroase documente internaționale, elaborate de organizații internaționale, firme și instituții. În practica organizațiilor internaționale s-a conturat o definiție, formulată, de către experții ONU, pentru cooperarea industrială internațională ca forma cea mai complexă și mai răspândită în acea perioadă [6].

Cooperarea regională în spațiul european

Fiind a treia forță economică pe arena internațională, UE continuă să-și afirme calitatea de factor de influență pe arena internațională. „Ponderea sa” a fost resimțită atât în coordonarea problemelor de mediu, sănătate, relații comercial-economice, cât și în planul securității și al operațiunilor de pace și stabilitate pe continentul european, cât și în întreaga lume [7]. La un interval de 75 de ani de la semnarea Tratatului de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO) de către cele șase țări europene: Franța, Germania de Vest, Italia, Belgia, Țările de Jos și Luxemburg, Uniunea Europeană rămâne a fi exemplul de integrare regională cea mai de succes pentru întreaga lume. Succesul UE s-a manifestat în dezvoltarea activă a proceselor de integrare și cooperare în amploare (extinderea Uniunii Europene, expansiune externă – direcție orizontală) și în profunzime (dezvoltarea instituțiilor supranaționale, politică internă – direcție verticală) [16]. Pe baza înțelegerii clasice a integrării regionale, aceasta implică de obicei prezența unei regiuni mai mult sau mai puțin clar definite, în care certitudinea geografică este factorul cheie. Una dintre definițiile unei macroregiuni sugerează că o regiune este „un număr limitat de state interconectate prin proximitatea geografică și un grad ridicat de interdependență”. În mod oficial, articolul 98 din Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului definește gama participanților în conformitate cu conceptul de regionalism clasic: „orice stat european poate depune o cerere de aderare la prezentul tratat”. Același principiu este confirmat în articolul 49 din Tratatul UE. Particularitatea Europei ca regiune este că definiția sa se bazează în principal pe concepte motivate politic, și nu doar pe geografie: în timpul Războiului Rece, a existat o divizare geopolitică în două tabere politico-economice care au concurat între ele.

Totuși, pornind de la noile realități geopolitice condiționate de colapsul URSS, valurile de extindere a UE, actualmente, în spațiul integraționist european activează mai multe grupuri/asociații de state (*Anexa nr. 1*).

În 1948, după cel de-al Doilea Război Mondial, în scopul de a-și consolida economiile Belgia, Luxemburg și Țările de Jos au stabilit oficial o uniune vamală, cunoscută sub numele de „Benelux”. Tratatul privind Uniunea Economică Benelux a fost semnat în 1958 și promulgat în 1960. Tratatul a construit prima piață internațională a muncii libere și a prevăzut comerțul intern fără taxe și circulația capitalului și a serviciilor. În plus, uniunea economică a celor trei țări a stabilit tarife standard pentru comerțul exterior, iar mai apoi u fost abolite granițele dintre Belgia, Luxemburg și Țările de Jos. Uniunea economică Benelux a fost un exemplu de stabilire a unei uniuni vamale internaționale, precum cea a Comunității Economice Europene (CEE) și, mai târziu, a Uniunii Europene (UE). Pentru Europa, datorită a mai multor factori, și în primul rând datorită locației sale strategice regiunea este un centru economic esențial. Portul Rotterdam, cel mai aglomerat din Europa, facilitează circulația mărfurilor în Europa și nu numai. În plus, relațiile Beneluxului cu alți actori internaționali precum este China, poziționează regiunea ca o putere economică în mijlocul dimensiunii geografice a regiunii.

De asemenea, Benelux a câștigat încrederea investitorilor datorită reglementărilor sale favorabile afacerilor. De exemplu, procesul de formare a companiei în Benelux este simplu și implică o birocrație minimă. Cele trei țări oferă, de asemenea, structuri de afaceri flexibile, concedii fiscale și credite fiscale pentru inovare. Țările Benelux pun accent pe educație, în special în domeniile științei, tehnologiei, ingineriei și matematicii (STEM). În plus, datorită liberei circulației cetățenilor în aceste trei țări, regiunea are o forță de muncă multiculturală și

multilingvă, benefică pentru afacerile cu activități internaționale. Guvernele din Belgia, Luxemburg și Țările de Jos oferă asistență financiară pentru proiecte de cercetare și dezvoltare din diverse sectoare, în special pentru a stimula creșterea unor sectoare specifice, cum ar fi tehnologia, științele sănătății, energia și alte inovații [2].

Nu mai puțin interes prezintă Parteneriatul franco-german. Franța reprezintă cel mai important partener al Germaniei în Europa. Pentru realizarea integrării europene, după cel de-al Doilea Război Mondial, ambele țări au stabilit un parteneriat strâns, care este adesea privit ca un model de reconciliere între două națiuni. În 1957, cele două state se numărau printre cei șase membri fondatori ai Comunității Economice Europene (CEE), predecesorul Uniunii Europene de astăzi. Această prietenie bilaterală, pecetluită prin Tratatul de la Elysée din 1963, este alimentată de relații strânse la nivelul societății civile și de numeroase instituții franco-germane. Semnat în ianuarie 2019, „Tratatul de la Aachen” a realiniat relațiile dintre cele două națiuni pentru provocările viitoare. Printre altele, în cadrul acestuia, Franța și Germania convin să lucreze îndeaproape pentru a promova valorile UE, existând din 2019, în acest sens, un comitet de cooperare transfrontalier franco-german și, din 2020, un fond cetățenesc franco-german. Cu toate acestea, se observă pe plan mondial că relația bilaterală dintre Franța și Germania trece printr-o perioadă dificilă. În problema securității, Franța și Germania iau adesea poziții opuse. După invazia Ucrainei de către Federația Rusă, tensiunile au crescut și mai mult între Paris și Berlin. Sub presiunea războiului din Ucraina și a efectelor sale secundare (cum ar fi majorarea prețurilor la energie), căile divergente ale Franței și Germaniei evidențiază și implicații economice și de mediu. Necătând la prezența unor divergențe, funcționarea nucleului franco-german este esențială pentru realizarea intereselor Uniunii Europene. Berlinul reprezintă puterea economică a

Europei, în timp ce Parisul formează mai mult partea politică și militar-strategică a UE. De asemenea, ambele state sunt hotărâte să mențină o cooperare strânsă, fiind conștiente de faptul că viitorul UE depinde de relațiile franco-germane [11].

Grupul de la Visegrád reprezintă cooperarea interparlamentară dintre Polonia, Cehia, Slovacia (până la 31 decembrie 1992 Cehoslovacia) și Ungaria. Acesta a fost creat la inițiativa președintelui Vaclav Havel. Primul summit a avut loc pe data de 9 aprilie 1990 la Bratislava iar la data de 15 februarie 1991, la Visegrád a fost adoptată „Declarația cu privire la cooperarea Republicii Federale Cehe și Slovac, Republicii Polone și Republicii Ungare în demersurile privind integrarea europeană” [5]. Reieșind din noua conjunctură geopolitică din Europa Centrală, semnării Declarației au convenit să inițieze un proces de creare a unei noi forme de cooperare în domeniul politic, economic și cultural. Obiectivele comune ale statelor participante includeau implicarea deplină în sistemul european politic și economic, precum și sistemul de securitate și legislativ. În luna mai 2004, a fost semnată o nouă „Declarație a Prim Miniștrilor din Republica Cehă, Republica Ungaria, Republica Polonia și Republica Slovacă privind cooperarea țărilor Grupului de la Visegrád după aderarea lor la Uniunea Europeană”. Cooperarea interparlamentară a Grupului de la Visegrád a luat două forme de bază: reuniunile președinților parlamentelor și a comisiilor pentru afaceri europene. Începând cu anul 2003, anual sunt organizate reuniuni ale președinților parlamentelor.

Reuniunile interparlamentare din cadrul Grupului de la Visegrád oferă un forum pentru schimb de experiență pe teme legate de apartenența la Uniunea Europeană. De asemenea, aceste reuniuni sunt folosite pentru schimburi de opinii cu privire la problemele actuale, coordonarea pozițiilor și întreprinderea inițiativelor comune. În plus, parlamentele țărilor Grupului de la Visegrád, sprijină cooperarea cu par-

lamentele din alte țări, în conformitate cu Programul V4 + (cooperare regională lărgită cu un caracter deschis, privind proiecte individuale, care pot include diferite țări) și Politica Europeană de Vecinătate [4].

Un alt exemplu de cooperare regională prezent în spațiul UE este regiunea Nordul Europei. La începutul anilor 1990 s-a discutat despre procesul de regionalizare în zona Mării Baltice (BSR). Regiunea Mării Baltice a fost înțeleasă în moduri diferite, dar, de regulă, a cuprins teritoriile Suediei, Finlandei, Danemarcei, Estoniei, Letoniei, Lituaniei, precum și a Sankt-Petersburgului și Kaliningrad, Pomerania Occidentală poloneză, Pomerania și Varmia-Masurian Voievodate, lăndurile germane Schleswig-Holstein și Mecklenburg-Vorpommern.

Crearea regiunii Barents sau a regiunii Euro-Arctice a fost creată în aprilie 1992, la inițiativa ministrului norvegian de externe Torvald Stoltenberg. În ianuarie 1993, a fost semnată Declarația de la Kirkenes privind cooperarea în regiunea Barents / Euro-Arctică și inclusiv Laponia (Finlanda), Finnmark, Troms și Nurland (Norvegia), Nurbotten (Suedia), Arkhangelsk și Murmansk din partea Federației Ruse. Declarația a proclamat crearea Consiliului Euro-Arctic Barents (SBEAR) ca un forum pentru discutia aspectelor bilaterale și multilaterale ale cooperării.

Un alt organism important de cooperare a fost Consiliul regional, care a completat SBEAR, format la nivelul guvernelor naționale, cu o dimensiune regională. În anii următori, aria geografică a BEAR a fost extinsă. Acesta a inclus provincia suedeză Westerbotten și cea finlandeză Oulu, iar Nenet ca subiect independent al Federației Ruse a primit statutul de membru permanent al Consiliului regional. Baza fundamentală a cooperării regionale a avut drept obiectiv dezvoltarea cooperării în zona arctică.

Din punct de vedere al nivelurilor de „regionalitate” ale lui Hettne, regiunea Mării Baltice poate fi clasificată ca o societate regională (a treia etapă),

care se caracterizează printr-o regionalizare multidimensională cu participarea atât a statelor, cât și a statelor non-statale. În 1999, H. Haukkala a menționat că BSR nu prezintă un exemplu de regionalism vechi sau nou în forma sa cea mai pură, deoarece este posibil să fie observate prezența semnelor ambelor modele. Poate fi recunoscută ca o regiune a „gradului al treilea”, Conform gradării lui Hettne, regiunea Mării Baltice poate fi considerată ca o zonă de cooperare organizată în domeniile cultural, economic și politic. În același timp, tendința existentă de creștere a cooperării și a rețelelor în întreaga regiune indică faptul că regiunea este în proces de creștere a omogenității și de auto-consolidare a „regionalității”, adică în procesul constituirii comunității regionale [9].

Noua politică „Europa extinsă – Noua vecinătate”, lansată de Uniunea Europeană în relațiile cu statele cu care, după extinderea din 2004, urma să aibă frontieră comună, prevedea aprofundarea cooperării prin oferirea unui acces mai mare pe piața internă europeană, oferea noi perspective de integrare politică și economică țărilor ce nu pot fi acceptate, deocamdată, ca membre ale Uniunii Europene [8]. Realizarea Politicii Externe de Vecinătate se face prin intermediul Planurilor de Acțiuni.

Summitul Iberic, constituit în 1983, membrii căruia sunt Spania și Portugalia, reprezintă un alt exemplu de cooperare regională în spațiul UE. În scopul actualizării activității Summitului Iberic, Portugalia și Spania în 2024 au semnat un nou tratat de prietenie, care „afirmă valorile comune” și „actualizează instrumentele de cooperare”. Guvernele Portugaliei și Spaniei, printr-o declarație comună, au salutat intrarea în vigoare a noului tratat, care îl înlocuia pe primul, semnat între Lisabona și Madrid, în 1977. Tratatul de prietenie și cooperare „afirmă valorile comune și actualizează instrumentele de cooperare în cele mai variate domenii, atât bilaterale, inclusiv relațiile transfrontaliere privilegiate”. Pentru guvernele de la Lisabona și Madrid, tratatul din 1977, a

jucat „un rol fundamental în dezvoltarea Spaniei și Portugaliei ca democrații”, într-un „moment esențial al tranziției democratice” din ambele țări, contribuind la dezvoltarea relațiilor politice, comerciale și culturale [12].

În contextul analizei cooperării regionale în spațiul integraționist european, merită atenție și Sinergia Mării Negre - o inițiativă regională a Uniunii Europene, care vizează consolidarea cooperării între țările situate în bazinul Mării Negre. Pe 14 mai 2007 miniștrii de Externe a 27 de state membre ale UE, întruniți la Bruxelles, au aprobat proiectul privind o nouă strategie în raport cu țările din zona Mării Negre. În 2007, în urma aderării României și Bulgariei la Uniunea Europeană și datorită demersurilor celor două state, sprijinite de Grecia, a fost adoptată o nouă inițiativă de politică regională a Uniunii Europene-Sinergia Mării Negre. Pe lângă cele două state membre ale UE, Sinergia vizează și alte state din Zona Extinsă a Mării Negre (Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Republica Moldova, Federația Rusă, Turcia și Ucraina). Necesitatea unei politici regionale pentru bazinul Mării Negre a fost condiționată de vecinătatea directă cu Uniunea Europeană, amplasarea geostrategică, care asigură legătura cu Asia Centrală, Orientul Mijlociu și Balcanii de Vest, precum și de potențialul economic și energetic. Principalul obiectiv al Sinergiei se axează pe „consolidarea cooperării în regiunea Mării Negre cu implicarea benefică a UE”, conferind „liniile de ghidaj pentru propunerea unor proiecte pragmatice de cooperare între statele din regiune și UE, în domeniile: democrație, drepturile omului, buna guvernare, managementul frontierelor, conflictele înghețate, energia, transporturile, mediul, politica maritimă, pescuitul, comerțul, migrația, dezvoltarea, educația, cercetarea și dezvoltarea”. Sinergia Mării Negre a fost concepută ca un instrument complementar Politicii Europene de Vecinătate. Întrucât, în 2007, Uniunea Europeană se afla în plin proces de extindere teritorială, viziunea

predominantă asupra Sinergiei Mării Negre era că aceasta să confere un cadru de lucru flexibil pentru a continua cooperarea bilaterală a Uniunii Europene cu statele din regiunea extinsă a Mării Negre, dar și pentru a propaga idealul european dincolo de granițele acestei regiuni, în zona Mării Caspice și a Asiei Centrale, susținând o coordonare strânsă a Sinergiei Mării Negre cu Strategia Uniunii Europene pentru Asia Centrală [10].

Uniunea pentru Mediterană (UpM) este o instituție interguvernamentală care reunește țările Uniunii Europene (UE) și 15 țări din zonele mediteraneene sudice și estice pentru a promova dialogul și cooperarea. Parteneriatul euro-mediteraneean (Euromed), lansat în 1995, a avut drept obiectiv realizarea stabilității și a creșterii economice în zona Mediteranei și a inclus cooperare politică, economică și socială. În 2008, Euromed a primit un avânt nou prin parteneriatul multilateral UpM. S-au inițiat noi proiecte regionale, vizând domenii precum economia, mediul înconjurător, energia și migrația. O foaie de parcurs pentru acțiune, adoptată la nivel ministerial în 2017, asigură principala orientare a UpM. Alături de cele 27 de țări ale UE, din Uniune mai fac parte 15 țări partenere: Albania, Algeria, Bosnia și Herțegovina, Egipt, Israel, Iordania, Liban, Mauritania, Monaco, Muntenegru, Maroc, Autoritatea Palestiniană, Siria, Tunisia și Turcia. O parte dintre aceste țări sunt acum candidate sau potențial candidate la aderarea la UE, în timp ce altele au priorități bilaterale de parteneriat sau planuri de acțiune prin politica europeană de vecinătate (PEV). Revizuirea PEV din 2015 s-a concentrat pe stabilizarea vecinătății, o abordare diferențiată a țărilor partenere și asumarea îmbunătățită a politicii de toate părțile interesate [15].

La un interval de mai bine șapte decenii de la constituire, Uniunea Europeană rămâne modelul de cooperare și integrare europeană. Prezența mai multor asociații /grupări ale statelor care, în baza intereselor și valorilor comune cooperează pe dimensiunea eco-

nomică, politică, inclusiv și cea a securității, denotă gradul înalt de responsabilitate a Uniunii pentru dreptul statelor de a dezvolta și coopera la nivel regional, inclusiv și intraregional.

Concluzii

Cooperarea regională în spațiul european reprezintă o componentă fundamentală a arhitecturii de guvernare a continentului, reflectând eforturile statelor de a gestiona împreună provocările comune, de a valorifica oportunitățile de dezvoltare și de a promova stabilitatea, solidaritatea și prosperitatea. Într-un context internațional tot mai complex și imprevizibil, cooperarea regională oferă un cadru flexibil și adaptabil care completează procesele de integrare europeană și consolidează relațiile dintre actorii regionali, inclusiv între state membre și non-membre ale Uniunii Europene.

Analiza principalelor forme de cooperare – instituționalizate sau informale, subregionale sau transfrontaliere – a demonstrat că acestea contribuie semnificativ la dezvoltarea infrastructurii regionale, la coeziunea socială și economică, la protecția mediului și la întărirea dialogului politic. De asemenea, cooperarea regională facilitează transferul de bune practici și inovare în politicile publice, constituind un liant între nivelul local și cel european. Cu toate acestea, procesul nu este lipsit de provocări: diferențele de capacitate instituțională, interesele divergente ale statelor, tensiunile geopolitice și lipsa unei viziuni strategice comune pot frâna eficiența cooperării. În acest sens, este necesară o revitalizare a angajamentului politic, o mai bună coordonare între inițiativele existente și o implicare activă a societății civile și a actorilor locali.

Astfel, cooperarea regională în spațiul integraționist european reflectă nu doar valorile fundamentale ale continentului, ci devine o expresie practică a solidarității și interdependenței într-o lume aflată în continuă schimbare. Consolidarea și

extinderea acestor forme de cooperare va fi esențială pentru menținerea păcii, a dezvoltării durabile și a unui viitor european incluziv și rezilient. În acest context, apare necesitatea de a:

- Consolida capacitățile instituționale la nivel regional și local. Este necesar să se investească în formarea și profesionalizarea administrațiilor regionale pentru a asigura o implementare eficientă a proiectelor comune și pentru a valorifica fondurile europene dedicate cooperării teritoriale.

- Crea mecanisme coerente de coordonare între inițiativele regionale și politicile UE. O mai bună aliniere între strategiile europene (ex. Pactul Verde, Politica de Coeziune) și platformele regionale (ex. Strategia pentru Regiunea Dunării) va permite evitarea duplicării și optimizarea resurselor.

- Sprijini participarea actorilor non-statali în cooperarea regională. Implicarea societății civile, a mediului academic și a sectorului privat poate aduce perspective inovatoare, contribuind la dezvoltarea unor politici mai incluzive și adaptate nevoilor reale ale comunităților.

- Promova politici diferențiate pentru regiunile cu nevoi speciale. Regiunile de frontieră, cele rurale sau afectate de tranziția economică necesită măsuri specifice care să țină cont de particularitățile lor și de vulnerabilitățile socio-economice.

- Stimula cooperarea transfrontalieră ca instrument de diplomatie regională. Relațiile între regiunile învecinate, inclusiv din afara UE (ex. Balcanii de Vest, Parteneriatul Estic), pot contribui la construirea încrederii și la atenuarea tensiunilor geopolitice prin proiecte comune în domenii precum infrastructura, mediu, educație sau cultură.

- Digitaliza procesele de cooperare și facilitarea accesului la date comune. Platformele digitale regionale pot accelera schimbul de informații, transparența și eficiența administrativă, contribuind la o mai bună planificare și monitorizare a programelor regionale.

- Încuraja cultura cooperării prin educație și

comunicare publică. Integrarea valorilor cooperării regionale în sistemele educaționale și promovarea acestora în rândul cetățenilor poate genera o susținere pe termen lung a acestor inițiative și creșterea sentimentului de apartenență europeană.

La un interval de mai bine șapte decenii de la constituire, Uniunea Europeană rămâne modelul de cooperare și integrare europeană. Prezența mai multor asociații /grupări ale statelor care, în baza intereselor și valorilor comune cooperează pe dimensiunea economică, politică, inclusiv și cea a securității, denotă gradul înalt de responsabilitate a Uniunii pentru dreptul statelor de a dezvolta și coopera la nivel regional, inclusiv și intraregional.

Referințe bibliografice

1. ABEGUNDE, B. *Regional Cooperation and State Sovereignty*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.athensjournals.gr/law/2021-7-2-3-Abegunde.pdf (Accesat - 02.05.2025)

2. *Avantajele de a face afaceri în Benelux*. <https://boldergroup.com/insights/blogs/advantages-doing-business-benelux/> (Accesat - 02.05.2025)

3. *Carta Națiunilor Unite din 26 iunie 1945 emitent: Organizația Națiunilor Unite* publicat în: Monitorul Oficial din 26 iunie 1945. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_UNU_.pdf (Accesat - 02.05.2025)

4. *Cooperarea interparlamentară a Grupului de la Visegrad în domeniul UE*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://orka.sejm.gov.pl/prezydencja.nsf/lexi/md_DKUS-8EZCXL/%24File/Grupa_wy_md.pdf (Accesat - 02.05.2025)

5. *Declarația cu privire la cooperarea Republicii Federale Ceha și Slovace, Republicii Polone și Republicii Ungare în demersurile privind integrarea europeană*, 15 februarie 1991. <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=940&articleID=3940&ctag=articlelist&iid=1> (Accesat - 02.05.2025)

6. DE LOMBAERDE, Ph. *Handbook of Regional Co-*

operation and Integration. 2024, 530 p. <https://www.elgaronline.com/downloadpdf/edcollbook-oa/book/9781800373747/9781800373747.pdf> (Accesat - 02.05.2025)

7. FRUNZETI, T., ZODIAN, V. *Lumea 2009. Enciclopedia politică și militară (studii strategice și de securitate)*, București, 2009, p.270.

8. LEAHU, O., CEBOTARI, S. *Rolul și perspectivele Parteneriatului Estic în sporirea capacității de integrare europeană a Republicii Moldova*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2012/01/27.-p.189-197.pdf (Accesat - 02.05.2025)

9. LUȚAȘ, M. *Mediul economic global și noua ordine economică mondială*. Revista Transilvană de Științe Administrative nr. 2(5)/2000. <https://rtsa.ro/rtsa/index.php/rtsa/article/download/397/392> (Accesat - 02.05.2025)

10. MATACHE-ZAHARIA, S.A. *Parteneriatul Estic și geopolitica Mării Negre: provocări pentru securitatea europeană*. Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I” <http://repository.utm.md/handle/5014/9787/browse?type=subject&value=programul+Sinergia+M%C4%83rii+Negre> (Accesat - 02.05.2025)

11. MELNIC, D. *Relațiile franco-germane, noi evoluții*. <https://www.casamariinegre.ro/studii/geopolitica/511/relatiile-franco-germane-noi-evolutii> (Accesat - 02.05.2025)

12. *Noul tratat de prietenie între Portugalia și Spania*. <https://www.theportugalnews.com/ro/stiri/2023-05-11/noul-tratat-de-prietenie-intre-portugalia-si-spania/77488> (Accesat - 02.05.2025)

13. *Regional Cooperation and Integration in a Changing World*. 2013. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.adb.org/sites/default/files/publication/30224/regional-cooperation-changing-world.pdf (Accesat - 02.05.2025)

14. SCHIFF, M., WINTER, L.A. *Regional cooperation, and the role of international organizations and regional integration*. 2002. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://documents1.worldbank.org/curated/ar/614491468766832631/101501322_20041117153001/additional/multi0page.pdf2002. (Accesat - 02.05.2025)

15. Uniunea pentru Mediterană. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TEXT/HTML/?uri=LEGISSUM%3Abarcelona_process (Accesat - 02.05.2025)

16. БУТРОБ, Р. «Новый» регионализм как стратегия для Европейского Союза в условиях кризиса. <https://cyberleninka.ru/article/n/novyy-regionalizm-kak-strategiya-dlya-evropeyskogo-soyuza-v-usloviyah-krizisa/viewer> (Accesat - 02.05.2025)

Anexa nr. 1

Grupuri regionale din spațiul Uniunii Europene

Nr/o	Gruparea	Statele implicate	Anul	Scop	Caracteristici instituționale
1.	Benelux	Belgia, Luxemburg, Olanda	1994	Politico-economic	Uniunea vamală (1944); Adunarea parlamentară (1955); Uniunea Economică (1958); Curtea de Justiție Benelux (1965); Uniunea Benelux (2008).
2.	Cooperarea franco-germană	Franța-Germania	1963	Cooperare politică	Tratatul de la Elysée (1963); Tratatul de la Aachen (2019); Adunarea Parlamentară Franco-Germană
3.	Sumitul Iberic	Spania, Portugalia	1983	Dialog politic	Summit-ul bilateral al prim-miniștrilor
4.	Grupul de la Vișegrád	Cehia, Ungaria, Polonia, Slovacia	1991	Cooperare politică	Reuniuni ministeriale și summit-uri ale liderilor; Fondul Vișegrád (2000); Cooperare interparlamentară (2003)

5.	Adunarea baltică	Estonia, Letonia, Lituania	1991	Cooperare politică	Adunarea Baltică (1991); Consiliul de Miniștri Baltic (1994)
6.	Triunghiul Weimar	Franța, Germania, Polonia	1991	Dialog politic	Întâlniri ale miniștrilor de externe, summit-uri ocazionale ale liderilor
7.	Forumul de la Salzburg	Austria, Bulgaria, Croația, Cehia, Ungaria, Polonia, România, Slovacia, Slovenia	2000	Cooperare în domeniul afacerilor interne	Întâlniri ale miniștrilor de interne (2x/an); Întâlniri ale șefilor de poliție; întâlniri pe marginea UE
8.	Cooperare central-europeană în domeniul apărării	Danemarca, Estonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Suedia	2004	Coordonare politică	Reuniuni ministeriale în apropierea reuniunilor UE
9.	Cooperare central-europeană în domeniul apărării	Austria, Croația, Cehia, Slovacia, Ungaria, Slovenia (Polonia: observator)	2010	Colaborarea militară, controlul migrației	Întâlnirile miniștrilor apărării
10.	EuroMed	Cipru, Franța, Grecia, Italia, Malta, Portugalia, Spania, iar din 2021 și Slovenia și Croația	2013	Cooperare politică	Reuniuni ministeriale; Summitul UE de Sud al liderilor naționali
11.	Triunghiul Slavkov/Austerlitz	Austria, Cehia, Slovacia	2015	Cooperare politică	Summituri ale liderilor
12.	Inițiativa celor trei mări	Austria, Bulgaria, Croația, Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, România, Slovacia, Slovenia	2016	Cooperare în domeniul infrastructurii Nord-Sud, economie, energie, transport, afaceri	Summituri anuale ale președinților naționali; forumuri de afaceri
13.	Noua Ligă Hanseatică	Danemarca, Estonia, Finlanda, Irlanda, Letonia, Lituania, Țările de Jos, Suedia	2018	Coordonarea politicii economice	Întâlnirile miniștrilor de finanțe
14.	Cooperare franco-italiană	Franța, Italia	2021	Cooperare politică	Tratatul Quirinal (2021)

Sursa: Cooper I., Fabbrin F. *Regional Groups in the European Union: Mapping an Unexplored Form of Differentiation*. [chrome-extension://efaidnbmninnbpcajpcglclefindmkaj/https://www.europeanpapers.eu/fr/system/files/pdf_version/EP_eJ_2022_2_SS1_6_Ian_Cooper_Federico_Fabbrini_00588.pdf](https://www.europeanpapers.eu/fr/system/files/pdf_version/EP_eJ_2022_2_SS1_6_Ian_Cooper_Federico_Fabbrini_00588.pdf)

REFERENDUMUL CONSTITUȚIONAL DIN REPUBLICA MOLDOVA (2024) PRIN PRISMA ORIENTĂRIILOR GEOPOLITICE (PARTEA I)¹⁾

Tatiana TURCO

Doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: turcotatiana27@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4334-3612>

Rodica SVETLICINĂ

Doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: svetliciniirodica@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-3603-6369>

Angela COLAȚCHI

Doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: colatchi@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-4294-5884>

Alegerea geopolitică rămâne a fi o temă extrem de relevantă pentru Republica Moldova, care determină confruntarea partidelor politice, scindarea elitelor politice și a societății moldovenești pe linii geopolitice. Articolul are ca scop analiza rezultatelor referendumului constituțional desfășurat la 20 octombrie 2024 în Republica Moldova, concomitent cu primul tur al alegerilor prezidențiale. Studiul este focusat pe reflectarea problemei alegerii geopolitice în programele celor mai influente partide politice din țară, precum și pe opinia publică a cetățenilor moldoveni cu privire la această problemă. În pofida rezultatelor referendumului constituțional, autorii articolului consideră că nivelul real de sprijin pentru integrarea europeană în rândul populației moldovenești se reflectă în alegerile prezidențiale, iar rezultatele pot fi interpretate drept vot de încredere pentru autoritățile moldovenești. În linii mari, cetățenii Moldovei realizează că vectorul european înseamnă stabilitate, perspective de dezvoltare pe termen lung la nivelul standardelor UE, iar pe viitor, vizează o ameliorare a bunăstării locuitorilor Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: referendum, alegere geopolitică, partide politice, opinie publică, Uniunea Europeană, Republica Moldova.

¹⁾ A doua parte a articolului va fi publicată în numărul următor al revistei MOLDOSCOPIE.

THE CONSTITUTIONAL REFERENDUM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA (2024) THROUGH THE PRISM OF GEOPOLITICAL ORIENTATIONS (PART I)

The geopolitical choice remains an extremely relevant theme for the Republic of Moldova, which determines the confrontation of political parties, the division of political elites and Moldovan society along geopolitical lines. The article aims to analyze the results of the constitutional referendum held on October 20, 2024 in the Republic of Moldova, concurrently with the first round of the presidential elections. The study focuses on the reflection of the issue of geopolitical choice in the programs of the most influential political parties in the country, as well as on the public opinion of Moldovan citizens on this issue. Despite the results of the constitutional referendum, the authors of the article believe that the real level of support for European integration among the Moldovan population is reflected in the presidential elections, and the results can be interpreted as a vote of confidence for the Moldovan authorities. Broadly speaking, Moldovan citizens realize that the European vector means stability, long-term development prospects at the level of EU standards, and in the future, it aims to improve the well-being of the inhabitants of the Republic of Moldova.

Keywords: referendum, geopolitical choice, political parties, public opinion, European Union, Republic of Moldova.

LE RÉFÉRENDUM CONSTITUTIONNEL EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA (2024) À TRAVERS LE PRISME DES ORIENTATIONS GÉOPOLITIQUES (PARTIE I)

Le choix géopolitique reste une question extrêmement pertinente pour la République de Moldova, qui détermine la confrontation des partis politiques, la division des élites politiques et de la société moldave selon des lignes géopolitiques. L'article vise à analyser les résultats du référendum constitutionnel organisé le 20 octobre 2024 en République de Moldova, parallèlement au premier tour des élections présidentielles. L'étude se concentre sur la réflexion sur la question du choix géopolitique dans les programmes des partis politiques les plus influents du pays, ainsi que sur l'opinion publique des citoyens moldaves sur cette question. Malgré les résultats du référendum constitutionnel, les auteurs de l'article estiment que le niveau réel de soutien à l'intégration européenne parmi la population moldave se reflète dans les élections présidentielles, et les résultats peuvent être interprétés comme un vote de confiance pour les autorités moldaves. D'une manière générale, les citoyens moldaves comprennent que le vecteur européen signifie la stabilité, des perspectives de développement à long terme au niveau des normes de l'UE et qu'à l'avenir, il vise à améliorer le bien-être des habitants de la République de Moldova.

Mots-clés: référendum, choix géopolitique, partis politiques, opinion publique, Union européenne, République de Moldova.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ РЕФЕРЕНДУМ 2024 ГОДА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ОРИЕНТАЦИЙ

Проблема геополитического выбора остается актуальной для Республики Молдова. Это находит свое отражение в противостоянии политических партий, расколе политических элит и молдавского общества по геополитическому признаку. Целью данной статьи является анализ результатов конституционного референдума, состоявшегося 20 октября 2024 года в Республике Молдова одновременно с первым туром президентских выборов. Исследование сфокусировано на присутствии проблемы геополитического выбора в программах влиятельных политических партий, а также мнений молдавских граждан по данному вопросу. Несмотря на результаты конституционного референдума, авторы статьи считают, что реальный уровень поддержки европейской интеграции среди молдавского населения отражают президентские выборы. Наряду с этим, результаты референдума выступают своеобразным кредитом доверия молдавским властям, что будет способствовать диалогу между правительством и обществом. Граждане Молдовы осознают, что европейский вектор означает стабильность, перспективы долгосрочного развития экономики, инфраструктуры, торговли на уровне стандартов ЕС, а в будущем и улучшение благосостояния жителей страны.

Ключевые слова: референдум, геополитический выбор, политические партии, общественное мнение, Европейский Союз, Республика Молдова.

Introducere

Una dintre formele de participare politică a cetățenilor este referendumul, care reprezintă o manifestare a democrației directe și, conform Codului electoral, este un scrutin prin care poporul își exprimă opțiunea în cele mai importante probleme ale statului și ale societății în ansamblu, având drept scop soluționarea acestora, sau consultare a cetățenilor în probleme locale de interes deosebit, precum și asupra demiterii Președintelui Republicii Moldova ori a revocării primarului unei localități [4].

Condițiile organizării și petrecerii, precum și procedura referendumului se regăsesc în legislația națională. Astfel, articolul 75 din Constituția Republicii Moldova stipulează ”(1) Cele mai importante probleme ale societății și ale statului sunt supuse referendumului. (2) Hotărârile adoptate potrivit rezultatelor referendumului republican au putere juridică supremă” [5]. Codul electoral reglementează procedura organizării și petrecerii referendumurilor, inclusiv și a celui republican. Iar prin alineatul 3 din articolul 181 prevede că ”Actele adoptate prin referendum republican au putere juridică după confirmarea rezultatelor referendumului de către Curtea Constituțională și sunt executorii pe întreg teritoriul Republicii Moldova” [4].

În funcție de natura juridică a problemelor supuse spre examinare, avem următoarele tipuri de referendumuri republicane - constituționale, legislative, privind demiterea din funcție a Președintelui Republicii Moldova și consultative. În cadrul unui referendum constituțional sunt supuse propunerile privind revizuirea Constituției. Astfel, în data de 20 octombrie 2024, a fost organizat concomitent cu primul tur al alegerilor președintelui Republicii Moldova, și un referendum republican, având ca scop modificarea Constituției în vederea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Cetățenii RM urmau să-și exprime poziția prin răspuns la întrebarea: “Susțineți modificarea

Constituției în vederea aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană?”. Conform datelor de la CEC, prezența la vot a fost estimată ca 50,72%, din cei 1 532 264 de participanți au primit buletinele de vot, valabile au fost 1 488 874 de buletine, dintre care 749 719 (50,35%) au susținut opțiunea DA, iar 739 155 (49,65%) sau pronunțat contra (NU). Or, susținătorii integrării europene a Republicii Moldova au câștigat cu o marjă mai mică de unu la sută. Acest fapt demonstrează că clivajul geopolitic rămâne a fi unul esențial pentru societatea moldovenească.

Scopul articolului este de a supune analizei rezultatele referendumului constituțional din perspectiva orientărilor geopolitice. Studiul se concentrează pe reflectarea problemei alegerii geopolitice în programele partidelor politice influente, precum și pe opinia publică a cetățenilor moldoveni cu privire la aderarea Moldovei la Uniunea Europeană.

Pentru a realiza o analiză profundă și cuprinzătoare a referendumului constituțional din 2024 în Republica Moldova prin prisma orientărilor geopolitice au fost utilizate metoda sistemică, instituțională, comparativă, behavioristă, sociologică. În cercetarea de față au fost utilizate și metode general logice, cum ar fi: inducția și deducția, analiza și sinteza.

Vectorul geopolitic în programele partidelor politice

Programul partidului este principalul document teoretic și ghid de activitate care conține obiectivele strategice și cele mai importante sarcini ale partidului pentru o anumită perioadă istorică. Anume prin intermediul programelor politice, partidele pun în evidență prioritățile socio-politice, modalitățile de rezolvare a problemelor sociale actuale, prezintă căile de realizare a reformelor în domeniile economic, politic și social, precum și trasarea vectorului politicii externe al dezvoltării statului. În acest sens, am programat să analizăm programele partidelor poli-

tice din Republica Moldova din perspectiva alegerii a vectorului geopolitic de dezvoltare al Republicii Moldova.

Vom anticipa analiza programelor partidelor politice din Moldova, cu o scurtă descriere a arenei politice din țară. Potrivit informației de pe site-ul Agenției Servicii Publice, la momentul scrierii articolului, în Moldova formal sunt înregistrate 83 de formațiuni politice [7], care activează în conformitate cu cerințele prescise în Legea privind partidele politice [6]. Din acest număr de partide funcționale sunt 64, propriu zis, acele partide care, prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale a Republicii Moldova, au dreptul de a desemna candidați pentru alegeri și participanți la referendum, până la stabilirea datei alegerilor [3].

Vom supune analizei programele preelectorale ale celor mai activi actori ai procesului politic autohton, acele partide care au demonstrat o prestație dinamică în scrutinele naționale și locale și-au înaintat proprii candidații și s-au înregistrat ca participanți la referendumul constituțional din octombrie 2024. Astfel CEC-ul a înregistrat 15 formațiuni: Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, Partidul “Renaștere”, Partidul Verde Ecologist (PVE), Mișcarea Respect Moldova (MRM), Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa (ALDE), Coaliția pentru Unitate și Bunăstare (CUB), Blocul electoral “Împreună”,¹ Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS), Mișcarea Alternativa Națională (MAN), Partidul politic “Democrația acasă” (PPDA), Alianța pentru unirea românilor (AUR), Partidul politic “Noi”, Partidul Reîntregirii Naționale “Acasă”, Partidul Social Democrat European, Partidul politic “Voința poporului”.

Dintre aceste 15 formațiuni politice, 13 aveau o poziție PRO europeană și optau pentru opțiunea

¹ Blocul electoral “Împreună” a inclus trei formațiuni politice - Platforma Demnitate și Adevăr (DA), Partidul Schimbării și Liga Orașelor și Comunelor (LOC).

“DA”, iar alte 2 (Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, Partidul “Renaștere”) – pentru opțiunea “NU”. PSRM, precum și PDCM condusă de ex-premierul Ion Chicu, au ales calea boicotării referendumului, deși în mai 2024 formațiunea sa (PDCM) a semnat “Pactul pentru Europa” supranumit destul de grăitor “Acord cu privire la Integrarea Europeană a Republicii Moldova” [8]. De menționat, că liderul PDCM (I. Chicu) a candidat la funcția de Președinte al Republicii Moldova.

Să trecem în revistă stipulările programelor a celorlalte partide politice care au participat ca și concurenți în referendum. Partidul de guvernământ (PAS) ferm declară poziția sa, conform căreia, în domeniul politicii externe anume orientarea strategică proeuropeană este unica oportunitate pentru dezvoltarea Republicii Moldova. Pornind din acest deziderat devine imperios amplificarea dialogului politic cu atât cu UE, precum și cu statele-membre în parte, ca va spori progresul în domeniul consolidării democrației, dezvoltării economiei, durabilității climatice, independenței energetice și sporirii securității. Or, partidul își propune intensificarea procesului de implementare a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană prin crearea unor instituții de tip european care să funcționeze în interesul cetățenilor, atingând standarde înalte în toate domeniile de activitate ale statului.

PAS mizează pe sprijinul României ca membră a UE în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova, pledează pentru implementarea unor proiecte strategice pentru unificarea resurselor energetice, infrastructura de transport, liberalizarea spațiului economic, politică și securitate, cultură și educație [12].

În programul Partidului Verde Ecologist problematica politicii externe în mod special nu este abordată, dar este stabilit că PVE, prin esență, valori, principii, organizare și acțiune reprezintă un membru al Partidului Verde European” [13]. Fapt care

dovedește că PVE susține integrarea europeană, iar aderarea țării noastre la UE o consideră ca un scop strategic al republicii Moldova.

Programul Partidului Mișcarea Respect Moldova reflectă sprijinul pentru obiectivele integrării europene a Republicii Moldova, dezvoltarea relațiilor de prietenie și de parteneriat cu toate statele și organizațiile interguvernamentale care decurg din interesele naționale. MRM se concentrează, de asemenea, pe aprofundarea parteneriatului cu NATO pentru a consolida capacitatea de apărare a țării [14].

Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa consideră procesul de integrare europeană a Republicii Moldova drept unul dintre principalele fundamente pentru asigurarea securității naționale. În programul politic al formațiunii ALDE observăm că “pornind de la interesele securității naționale, eforturile urmează a fi concentrate pe menținerea vectorului integrării europene, pe restabilirea integrității teritoriale a statului și pe securitatea cetățeanului” [15].

CUB - Coaliția pentru Unitate și Bunăstare în aprilie 2024 a participat la înființarea Blocului electoral “Împreună”, ca în scurt timp să-l părăsească, având agenda sa. Una dintre direcțiile strategice de activitate ale Coaliției pentru Unitate și Bunăstare este aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană până în 2030. Pentru obținerea acestui scop, se susține în document, este necesară apropierea cât mai mare la standardele UE, susținerea, dar și redimensionarea dialogului politic dintre RM și UE pe calea îndeplinirea obligațiilor cuprinse în Acordul de Asociere; identificarea de noi domenii de cooperare sectorială cu UE prin aderarea Republicii Moldova la Zona Unică de Plăți în Euro (SEPA), reducerea tarifelor de roaming, integrarea deplină a Republicii Moldova în piața energetică a UE. În același timp, de rând cu Mișcarea Respect Moldova, CUB solicită, în scopul asigurării securitatea

statului și a cetățenilor Republicii Moldova, extinderea dialogului și a cooperării cu NATO.

Mișcarea Alternativa Națională (MAN) în preambulul programului său politic afirmă că, “MAN va depune toate eforturile ca, în cel mai scurt timp, Republica Moldova să devină membru plenipotențiar al Uniunii Europene” [9]. Prima parte a programului “Opțiunea noastră de viitor - integrarea demnă în comunitatea europeană” prevede că, procesul de integrare europeană presupune un exercițiu permanent și consecvent îndeplinit de către actorii politici autohtoni, ce la rândul său impune, întru realizarea acestui deziderat, consolidarea eforturilor cât a puterii, atât și și societății în ansamblu.

Partidul politic “Democrația acasă” pledează pentru integrarea europeană a Republicii Moldova. Cu regret constatăm, că în spațiul virtual este disponibil doar programul partidului aprobat la Congresul de Constituire в 2011 г. [10], care reflectă realitățile din perioada respectivă. Așadar în capitolul “UE – Aspirația Moldovenilor” este vorba despre necesitatea apropierii treptate a RM la standardele UE, prin ”facerea lecțiilor de acasă”. “Spiritul și viziunea Programului PPDA tinde la apropierea Republicii Moldova de standardele europene și, astfel, la atingerea obiectivului de integrare europeană” [10].

În statutul formațiunii politice “Alianța pentru unirea românilor” este fixată, “garantarea, susținerea și promovarea plenară a integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană ca vector unic al politicii externe” [16] în calitate de direcție prioritară a politicii externe a RM. De rând cu asta AUR pledează pentru un parteneriat strategic privilegiat cu România, precum și pentru aderarea RM la NATO.

Poziție similară se observă și la Partidul Politic “NOI”, adică aderare la UE și Tratatul Atlanticului de Nord, lucru menționat în programul politic aprobat în 2013 [11].

Analiza sumară a prevederilor programelor și luărilor de poziție a Blocului electoral “Împreună”, a Partidului Reîntregirii Națională “Acasă”, a Partidului Social Democrat European, Partidul politic “Voința poporului” dau dovadă de o poziție pro europeană, iar la referendum optează pentru opțiunea DA.

În favoarea opțiunii NU în cadrul preelectoralei au făcut agitație două formațiuni din eșichierul de stânga - Partidul Comuniștilor din Republica Moldova și Partidul “Renaștere”.

În programul său, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova nu abordează direct problema alegerii geopolitice, dar menționează despre deschiderea de integrare a țării. Potrivit PCRM, deschiderea spre integrare și capacitatea de a depăși șabloanele unui curs unidirecțional al politicii externe sunt cele care vor permite Republicii Moldovei să realizeze unitatea civilă și o nouă calitate a securității.

Poziționându-se ca un partid european de stânga, PCRM constată că „integrarea europeană și formarea unui sistem democratic dezvoltat și pe mai multe niveluri nu este atât o chestiune de aderare la Uniunea Europeană, cât o chestiune de alegere politică internă, o chestiune de modernizare radicală a justiției, o chestiune de construire a unei societăți garantate împotriva opresiunii și arbitrarului” [18].

„Renașterea” este singurul partid din constelația Șor care a fost admis în campania pentru referendum [2]. În Statutul Partidului politic “Renaștere” в качестве одной из целей заявлено “asigurarea unor relații de prietenie cu Estul și cu Vestul, colaborarea cu spațiul CSI și cel european în beneficiul cetățenilor”. Партия выступает за сближение Молдовы с Россией и на референдуме призывает голосовать против вступления Молдовы в ЕС.

Astfel, programele majorității formațiunilor politice care au participat la referendumul constituțional au ca principal vector geopolitic aderarea Republi-

cii Moldova la Uniunea Europeană, fapt reflectat în discursurile electorale ale liderilor partidelor.

Totodată, remarcăm că nu toate partidele politice de pe arena politică din Republica Moldova ce au indicat în statutele și programele sale electorale susținerea vectorului european sau menținerea relațiilor de colaborare cu Vestul și cu Estul, au fost consecventor acestei idei în campania electorală pentru alegerile prezidențiale și referendumul constituțional din 20 octombrie 2024. Acest fapt poate fi constatat din retorica/declarațiile reprezentanților acestor formațiuni politice. Putem presupune că pozițiile declarate a unor partide politice în prezent depind de contextul politic actual și de prioritățile strategice adoptate.

Problematica orientării geopolitice prin prisma opiniei publice

Opinia publică este o componentă esențială a vieții politice a statului. În Republica Moldova a devenit o tradiție studierea opiniei publice a populației țării pe teme de actualitate, inclusiv politica externă.

O perioadă lungă de timp, problema alegerii geopolitice și-a găsit expresia în conștiința de masă sub forma unei diviziuni între Uniunea Europeană și Uniunea Vamală Eurasiatică [17]. Până în prezent, în ciuda situației din regiune legate de războiul din Ucraina, sprijinul pentru proiectul geopolitic eurasiatic în rândul populației moldovenești rămâne destul de ridicat (aproximativ 40%) [1].

În același timp, sondajele de opinie publică efectuate în perioada anilor 2021-2024² arată că ideea integrării europene a Republicii Moldova este susținută de o parte semnificativă a cetățenilor moldoveni (Tabelul 1).

² Alegerea perioadei de timp este limitată de la alegerile parlamentare din 11 iulie 2021 și până la referendumul și alegerile prezidențiale din 2024.

**Tabelul 1. Dinamica răspunsurilor la întrebarea
 “Dacă duminica viitoare ar avea loc referendum
 cu privire la aderarea Republicii Moldova la
 Uniunea Europeană, ați vota pentru sau contra?”
 (%)**

Data	Dacă duminica viitoare ar avea loc referendum cu privire la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, ați vota pentru sau contra		
	Pentru	Contra	Nu știu / nu m-am decis
Februarie 2021	48.6	22.9	19.1
Iunie 2021	65.1	25.8	6.1
Noiembrie 2022	50.9	30.2	14.0
August 2023	49.7	32.8	12.6
Octombrie 2024	54.5	32.4	8.1

Sursa: [1].

Conform sondajelor de opinie, cel mai mare număr de susținători ai integrării europene a fost înregistrat în iunie 2021, cu o lună înainte de alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, în care PAS a obținut o victorie convingătoare (65,1%). Comparativ cu această cifră, în perioada anilor 2022-2023 s-a înregistrat o scădere semnificativă a numărului de susținători ai integrării europene, care a scăzut sub 50% în august 2023. Retorica electorală activă a liderilor de partid și a mass-media în favoarea integrării europene a Republicii Moldova a condus la o creștere a numărului de cetățeni moldoveni care ar vota în favoarea aderării Republicii Moldova la UE (54,5% în octombrie 2024).

Sondajul realizat de BOP în februarie 2021 a indicat cel mai mic număr de oponenți ai integrării europene (22,9%). Cu toate acestea, acest indicator a crescut treptat și până în octombrie 2024 a ajuns la 32,4%, adică diferența a fost de aproximativ 10%.

Numărul cetățenilor moldoveni care nu aveau o poziție clară cu privire la acest subiect a atins cele mai ridicate valori în februarie 2021 (19,1%). Mai puțin de jumătate de an mai târziu (iunie 2021), cu o lună înainte de alegerile parlamentare, acest indicator a scăzut la 6,1%, în mare parte din cauza campaniei electorale active a partidelor proeuropene. Dar până în noiembrie 2022, numărul cetățenilor indeciși a crescut de peste două ori (14,0%). Creșterea numărului de susținători ai integrării europene și scăderea numărului de cetățeni indeciși în octombrie 2024 sugerează că acest lucru s-a datorat în mare parte conștientizării populației despre procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în UE, despre avantajele pe care aderarea la Uniunea Europeană le va aduce Republicii Moldova.

Acest fapt este confirmat de datele sondajului din octombrie 2024, unde 2/3 din cetățenii moldoveni la întrebarea „În opinia dvs., cât de bine sunteți informați despre procesul de integrare al Republicii Moldova la Uniunea Europeană?” au răspuns că sunt informați despre acest proces.

Dintre aceștia, 11,6% au răspuns că sunt informați despre acest proces „foarte bine”; 24,3% - „bine”; 33,1% - la un nivel mediu. 17,1% dintre respondenți sunt puțin informați, iar fiecare al optulea respondent nu se simte deloc informat [1].

Numărul cetățenilor moldoveni care considerau că Republica Moldova va beneficia de pe urma aderării la UE era de 52,6% în februarie 2021; 51,5% în noiembrie 2022 și 49% în august 2023. (Tabel 2). După cum arată sondajele, numărul respondenților care consideră că Republica Moldova va avea doar de pierdut de pe urma aderării la UE aproape s-a triplat în trei ani și jumătate. Cetățenii moldoveni își definesc treptat pozițiile cu privire la problema aderării Republicii Moldova la UE, după cum o demonstrează dinamica răspunsurilor cu opțiunea „Nu știu”.

**Tabelul 2. Dinamica răspunsurilor la întrebarea
“Privind în ansamblu, considerați că Republica
Moldova ar obține mai multe avantaje sau
dezavantaje devenind stat membru al Uniunii
Europene?” (%)**

Opțiuni de răspuns	Februarie 2021	Noiembrie 2022	August 2023
Doar avantaje	13.6	15,3	15.1
Mai multe avantaje	39.0	36,2	33.9
Mai multe dezavantaje	18.4	14,9	16.9
Doar dezavantaje	6.6	16,7	18.0
Nu știu	22.4	16,9	16.1

Sursa: [1].

Cât de optimiști sunt cetățenii Republicii Moldova cu privire la momentul aderării țării la Uniunea Europeană ne arată răspunsurile la întrebarea „În opinia Dvs., cât de repede Republica Moldova poate deveni membru cu drepturi depline în Uniunea Europeană?”. Un sondaj efectuat în noiembrie 2022, după ce Republica Moldova a primit statutul de țară candidată în martie 2022, a arătat că cetățenii moldoveni consideră aderarea Moldovei la UE o perspectivă destul de îndepărtată. (Tabel 3).

**Tabelul 3. Termenul de aderare a Republicii
Moldova la Uniunea Europeană (Noiembrie
2022) (%)**

În viitorii 1-3 ani	În viitorii 4-5 ani	În viitorii 10 ani	În viitorii 20-25 ani	Nicio- dată	Nu știu
7.9	11.2	20.4	15.5	28.7	16.3

Sursa: [1].

Cel mai mare număr de respondenți (28,7%) consideră că Republica Moldova nu va deveni niciodată

membră a UE, iar fiecare al șaselea nu știe când se va întâmpla acest lucru. 15,5% dintre respondenți indică faptul că Republica Moldova va adera la UE în următorii 20-25 de ani, iar fiecare al cincilea crede că în următorii 10 ani.

Pentru viitorul mai apropiat au optat 19,1% dintre respondenți, dintre care 7,9% se așteptau la o perioadă de 1-3 ani. Această previziune mai degrabă pesimistă ar trebui să devină un stimulent (declanșator) pentru autoritățile moldovenești de a convinge populația Republicii Moldova de atractivitatea acestei perspective prin acțiunile lor, pentru a dovedi că parcursul european va duce la îmbunătățirea vieții cetățenilor moldoveni.

Concluzii

Analiza ofertelor geopolitice ale actorilor referendumului constituțional din octombrie 2024 ne sugerează următoarele concluzii:

1. Analiza programelor partidelor politice a arătat că problema alegerii geopolitice în varianta sa clasică (UE sau Rusia), care a dominat tradițional în Moldova post-sovietică, este transformată în formula „Uniunea Europeană sau neutralitate”. Ideea neutralității este prezentată în mod incorect și susținută de partidele și liderii care se opun aderării Moldovei la UE.

2. Majoritatea partidelor politice participante la referendumul constituțional din 2024 (13 din 15) au susținut în mod deschis aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, reflectând o orientare strategică pro-europeană în programele lor electorale. Totuși, incoerențele între documentele programatice și comportamentul electoral (ex. boicotul referendumului) indică faptul că unele formațiuni își ajustează poziționarea în funcție de contextul politic și electoral, nu neapărat în funcție de o doctrină clară și consecventă.

3. Din perspectiva opiniei publice, integrarea europeană beneficiază de un sprijin relativ stabil, dar în scădere comparativ cu vârful înregistrat în 2021. În

poftida campaniilor de informare, nivelul perceput de informare privind integrarea europeană este modest, doar 1/3 dintre respondenți declarându-se „foarte bine” sau „bine” informați. Totodată percepțiile privind beneficiile aderării la UE sunt polarizate: deși peste 48% dintre cetățeni consideră că RM ar obține avantaje, proporția celor care anticipează dezavantaje a crescut constant în ultimii ani, ajungând la 34,9% în 2023. Este o tendință ce reflectă neîncrederea sau nesiguranța în legătură cu impactul aderării asupra vieții cotidiene. Acest fapt semnalează o deconectare între discursul politic și așteptările populației, care trebuie contracarată prin rezultate concrete și comunicare publică transparentă și eficientă.

4. Rezultatele referendumului sunt foarte importante, deoarece oferă autorităților Republicii Moldova posibilitatea de a crea un larg consens politic și public în jurul integrării europene ca idee națională, ceea ce ar putea contribui la consolidarea coeziunii sociale și stabilizarea societății. Vectorul european înseamnă stabilitate, perspective de dezvoltare pe termen lung a economiei, este un argument important pentru perspectiva politicii externe a Republicii Moldova, a dialogului dintre autorități și societate, Guvernul Republicii Moldova și Uniunea Europeană.

Referințe bibliografice

1. Barometru Opiniei Publice, 2021-2024, <http://bop.ipp.md/ro> (accesat 16.03.2025)
2. Ce partide vor face agitație în campania pentru referendumul despre aderarea R. Moldova la UE// moldova.europalibera.org/a/ce-partide-vor-face-agitatie-in-campania-pentru-referendumul-despre-aderarea-r-moldova-la-ue/33132065.html (accesat 22.01.2025)
3. CEC face publică lista partidelor politice care au dreptul să participe la alegerile prezidențiale și referendumul republican constituțional din 20 octombrie 2024, https://a.cec.md/ro/-2781_110290.html (accesat 29.01.2025)
4. Codul Electoral, Art. 1, Publicat: 29-12-2017 în Monitorul Oficial Nr. 451-463 art. 768
5. Constituția Republicii Moldova, Art. 75. Publicat: 13-11-2024 în Monitorul Oficial Nr. 466 art. 635
6. Lege Nr. 294 din 21-12-2007 privind partidele politice. Publicat: 29-02-2008 în Monitorul Oficial № 42-44
7. Lista partidelor politice din Republica Moldova, <https://www.asp.gov.md/ro/date-deschise/lista-partidelor-politice-din-republica-moldova> (accesat 10.01.2025)
8. Live text Evenimentul de semnare a Pactului pentru Europa (DOC) <https://moldova1.md/p/29379/live-text-evenimentul-de-semnare-a-pactului-pentru-europa-doc> (accesat 27.02.2025)
9. Program politic, <https://alternativa.eu/wp-content/uploads/2023/08/program-man-final.docx.pdf> (accesat 22.01.2025)
10. Programul Partidului Politic “Democrația Acasă”, <http://www.e-democracy.md/files/parties/ppda-program-2011-ro.pdf> (accesat 22.01.2025)
11. Programul Partidului Nouă Opțiune Istorică, <http://www.e-democracy.md/files/parties/noi-program-2013-ro.pdf> (accesat 27.01.2025)
12. Programul partidului politic “Partidul Acțiune și Solidaritate” (PAS), <https://unpaspentru.md/uploads/Program-PAS.pdf> (accesat 22.01.2025)
13. Programul Partidului Verde Ecologist, <http://www.e-democracy.md/files/parties/pve-program-2012-ro.pdf> (accesat 29.01.2025)
14. Programul partidului politic Mișcarea Respect Moldova, <https://drive.google.com/file/d/1Ogqlks9SwjBZfYc1Amp1H5Pha2NhaqN7/view> (accesat 27.01.2025)
15. Programul politic al Alianței Liberarilor și Democraților pentru Europa, <https://alde.md/program/> (accesat 15.01.2025)
16. Statutul Partidului Politic “Alianța pentru unirea românilor” <https://www.asp.gov.md/sites/default/files/date-deschise/lista-partidelor-politice-din-republica-moldova/statutul/53-Alianta-Unirea-Romanilor/53-Statut-AUR.pdf> (accesat 15.01.2025)
17. TURCO, T., MOȘNEAGA, V. *Geopolitical Choice of the Republic of Moldova on the Example of Snap Parliamentary Elections (2021)*. In: EASTERN PARTNERSHIP The Role and Significance in the Process of Transformation of the Countries of Eastern Europe and the South Caucasus, Krakow, 2021, p.109-124. ISBN 978-83-8138-641-8
18. Програма ПІКРМ, <https://pcrm.md/ru/program-ma> (accesat 23.03.2025)

ROLUL ONU ÎN DEZAMORSAREA TENSIUNILOR DIN LIBIA: O ANALIZĂ A DIPLOMAȚIEI MULTILATERALE ȘI A PROVOCĂRILOR POST-CONFLICT

Vlăduț-Gheorghe PARASCHIVU

Timișoara, România,

Doctorand la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: paraschivu_vlad@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0007-4090-3887>

Prezentul articol analizează rolul Organizației Națiunilor Unite (ONU) în gestionarea conflictului din Libia din perioada 2011-2024, cu accent pe eforturile diplomatice multilaterale și provocările întâmpinate în procesul de stabilizare post-conflict. Utilizând o abordare de analiză istorică și politologică, studiul evidențiază principalele misiuni ale ONU în Libia, efectele Rezoluțiilor Consiliului de Securitate, și rolul Misiunii de Sprijin a Națiunilor Unite în Libia (UNSMIL). Cercetarea relevă că, deși ONU a obținut succese limitate în medierea dialogului între fracțiunile rivale și în facilitarea acordurilor de încetare a focului, provocările persistente legate de fragmentarea politică, interferența actorilor internaționali și insecuritatea continuă au subminat eficacitatea eforturilor de pacificare. Concluziile sugerează că o coordonare îmbunătățită între diferitele agenții ale ONU și alți actori internaționali, precum și o abordare mai adaptată la dinamica locală ar putea crește eficiența intervențiilor ONU în conflicte complexe precum cel din Libia.

Cuvinte-cheie: Organizația Națiunilor Unite, Libia, diplomație multilaterală, rezoluția 1973, UNSMIL, stabilizare post-conflict, Acordul Politic Libian.

THE UN's ROLE IN DEFLATING TENSIONS IN LIBYA: AN ANALYSIS OF MULTILATERAL DIPLOMACY AND POST-CONFLICT CHALLENGES

This article analyzes the United Nations (UN) role in managing the Libyan conflict during 2011-2024, focusing on multilateral diplomatic efforts and challenges encountered in the post-conflict stabilization process. Using a historical and political analysis approach, the study highlights the main UN missions in Libya, the effects of Security Council Resolutions, and the role of the United Nations Support Mission in Libya (UNSMIL). The research reveals that, although the UN achieved limited success in mediating dialogue between rival factions and facilitating ceasefire agreements, persistent challenges related to political fragmentation, interference from international actors, and continued insecurity undermined the effectiveness of peacemaking efforts. The conclusions suggest that improved coordination between various UN agencies and other international actors, as well as an approach better adapted to local dynamics, could increase the efficiency of UN interventions in complex conflicts such as the one in Libya.

Keywords: United Nations, Libya, multilateral diplomacy, Resolution 1973, UNSMIL, post-conflict stabilization, Libyan Political Agreement.

LE RÔLE DE L'ONU DANS LA RÉDUCTION DES TENSIONS EN LIBYE : UNE ANALYSE DE LA DIPLOMATIE MULTILATÉRALE ET DES DÉFIS POST-CONFLIT

Cet article analyse le rôle de l'Organisation des Nations Unies (ONU) dans la gestion du conflit libyen pendant la période 2011-2024, en mettant l'accent sur les efforts diplomatiques multilatéraux et les défis rencontrés dans le processus de stabilisation post-conflit. En utilisant une approche d'analyse historique et politique, l'étude met en évidence les principales missions de l'ONU en Libye, les effets des Résolutions du Conseil de Sécurité et le rôle de la Mission d'appui des Nations Unies en Libye (MANUL). La recherche révèle que, bien que l'ONU ait obtenu des succès limités dans la médiation du dialogue entre les factions rivales et dans la facilitation des accords de cessez-le-feu, les défis persistants liés à la fragmentation politique, à l'ingérence des acteurs internationaux et à l'insécurité continue ont miné l'efficacité des efforts de pacification. Les conclusions suggèrent qu'une meilleure coordination entre les différentes agences de l'ONU et d'autres acteurs internationaux, ainsi qu'une approche mieux adaptée aux dynamiques locales, pourraient accroître l'efficacité des interventions de l'ONU dans des conflits complexes comme celui de la Libye.

Mots-clés: Organisation des Nations Unies, Libye, diplomatie multilatérale, Résolution 1973, MANUL, stabilisation post-conflit, Accord politique libyen.

РОЛЬ ООН В СНИЖЕНИИ НАПРЯЖЕННОСТИ В ЛИВИИ: АНАЛИЗ МНОГОСТОРОННЕЙ ДИПЛОМАТИИ И ПОСТКОНФЛИКТНЫХ ВЫЗОВОВ

В данной статье анализируется роль Организации Объединенных Наций (ООН) в урегулировании ливийского конфликта в период 2011-2024 годов, с акцентом на многосторонние дипломатические усилия и проблемы, возникшие в процессе постконфликтной стабилизации. Используя подход исторического и политологического анализа, исследование выделяет основные миссии ООН в Ливии, эффекты Резолюций Совета Безопасности и роль Миссии ООН по поддержке в Ливии (МООНПЛ). Исследование показывает, что, хотя ООН достигла незначительных успехов в посредничестве диалога между соперничающими фракциями и содействии соглашениям о прекращении огня, постоянные проблемы, связанные с политической фрагментацией, вмешательством международных актеров и продолжающейся нестабильностью, подорвали эффективность миротворческих усилий. Выводы предполагают, что улучшенная координация между различными агентствами ООН и другими международными актерами, а также подход, лучше адаптированный к местной динамике, могли бы повысить эффективность вмешательств ООН в сложные конфликты, подобные ливийскому.

Ключевые слова: Организация Объединенных Наций, Ливия, многосторонняя дипломатия, Резолюция 1973, МООНПЛ, постконфликтная стабилизация, Ливийское политическое соглашение.

Introducere

Primăvara Arabă din 2011 a declanșat o serie de transformări politice în regiunea Orientului Mijlociu și Africii de Nord, iar Libia a devenit unul dintre cele mai complexe teatre de conflict din această dinamică regională [1]. Evoluția de la protestele pașnice împotriva regimului Gaddafi la un război civil distructiv și, ulterior, la un stat fragmentat, a reprezentat una dintre cele mai dificile provocări pentru comunitatea internațională în general și pentru Organizația

Națiunilor Unite (ONU) în special [2]. Prezentul articol își propune să analizeze rolul ONU în gestionarea crizei libiene din 2011 până în 2024, concentrându-se pe eficacitatea diplomației multilaterale și pe provocările întâmpinate în procesul de stabilizare post-conflict. Studiul abordează următoarele întrebări de cercetare:

1. Care au fost principalele intervenții și strategii ale ONU în Libia în perioada 2011-2024?
2. În ce măsură au contribuit aceste strategii la dezamorsarea tensiunilor și la stabilizarea situației?

3. Care au fost obstacolele majore în calea unei reglementări durabile a conflictului?

4. Ce lecții pot fi desprinse pentru îmbunătățirea eficacității ONU în situații similare de conflict?

Importanța prezentului studiu rezidă în necesitatea evaluării critice a capacității organizațiilor internaționale de a gestiona conflicte complexe în era contemporană, marcată de interferențe geopolitice multiple și fragmentare interne profunde [3]. Cazul Libiei oferă un exemplu paradigmatic pentru înțelegerea limitelor și posibilităților diplomației multilaterale în contexte post-revoluționare caracterizate de instabilitate cronică [4].

Metodologia de cercetare folosită

Studiul de față se bazează pe o metodologie mixtă, îmbinând analiza calitativă a documentelor oficiale, rapoartelor ONU și altor organizații internaționale, cu analiza secundară a literaturii academice existente și rapoartelor media [5]. Principalele surse utilizate includ:

- Rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU privind Libia (2011-2024)
- Rapoartele Secretarului General al ONU asupra situației din Libia
- Documente și rapoarte ale Misiunii de Sprijin a Națiunilor Unite în Libia (UNSMIL)
- Interviu și declarații ale oficialilor ONU și lideri politici libieni
- Analize academice și rapoarte ale think tank-urilor specializate în conflictul libian
- Articole și reportaje media relevante pentru evoluția situației

Cadrul teoretic al cercetării se situează la intersecția dintre teoriile relațiilor internaționale - în special cele privind intervențiile umanitare și responsabilitatea de a proteja (R2P) [6] - și studiile de securitate și pace, cu accent pe literatura referitoare la construcția păcii post-conflict și stabilizare [7].

De asemenea, cercetarea se încadrează în dezbaterile

mai ample despre eficacitatea multilateralismului în gestionarea conflictelor contemporane și despre legitimitatea intervențiilor internaționale [8].

Pentru structurarea analizei, perioada 2011-2024 a fost împărțită în patru faze distincte, fiecare marcată de evenimente semnificative și schimbări în abordarea ONU:

1. Faza inițială (2011-2012): Intervenția NATO și căderea regimului Gaddafi
2. Faza tranziției eșuate (2012-2014): Primele încercări de stabilizare și fragmentarea puterii
3. Faza războiului civil reînnoit (2014-2020): Escaladarea conflictului și implicarea actorilor internaționali
4. Faza de stabilizare precară (2020-2024): Acorul de încetare a focului și încercări de reconciliere națională

Contextul istoric: de la Primăvara Arabă la războiul civil

Revoluția libiană din 2011, parte a valului de revolte cunoscut sub numele de Primăvara Arabă, a început ca o serie de proteste pașnice împotriva regimului autoritar al lui Muammar Gaddafi, aflat la putere de peste patru decenii [9]. Însă, spre deosebire de Tunisia sau Egipt, unde tranziția a fost relativ mai puțin violentă, în Libia situația a escaladat rapid într-un conflict armat de mare intensitate [10].

Reacția brutală a regimului Gaddafi față de protestatari a generat o mobilizare internațională fără precedent. La 17 martie 2011, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluția 1973, care autoriza statele membre să ia “toate măsurile necesare” pentru protejarea civililor, cu excepția desfășurării de forțe de ocupație [11]. Această rezoluție a deschis calea pentru intervenția militară condusă de NATO, care a contribuit decisiv la răsturnarea regimului Gaddafi în octombrie 2011 [6].

Perioada post-Gaddafi a evidențiat rapid absența unor instituții de stat funcționale și a unei culturi po-

litice democratice [12]. Vidul de putere a fost umplut de diverse fracțiuni armate, miliții locale și grupări tribale, care au revendicat legitimitate și control asupra diferitelor regiuni ale țării.

Alegerile parlamentare din 2012, care ar fi trebuit să marcheze începutul tranziției democratice, au condus paradoxal la o fragmentare și mai accentuată a puterii politice [13].

Până în 2014, Libia era efectiv divizată între două guverne rivale: unul cu sediul în Tripoli, în vest, și altul în Tobruk, în est [14]. Această divizare politică a fost exacerbată de interesele geopolitice divergente ale actorilor regionali și internaționali, precum Egipt, Emiratele Arabe Unite, Turcia, Qatar, Rusia și diverse state europene, fiecare sprijinind diferite fracțiuni din conflict [15].

În acest context extrem de complex, ONU a fost chemată să joace rolul de mediator neutru și facilitator al unei soluții politice, o misiune care s-a dovedit a fi una dintre cele mai dificile din istoria recentă a organizației [16].

Analiza intervențiilor ONU în Libia (2011-2024) Rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU și baza legală a intervențiilor

Intervenția ONU în Libia a început cu adoptarea unor rezoluții istorice în contextul Primăverii Arabe. Rezoluția 1970 (26 februarie 2011) a impus sancțiuni regimului Gaddafi, inclusiv embargo asupra armelor și înghețarea activelor [17], în timp ce Rezoluția 1973 (17 martie 2011) a autorizat zona de excludere aeriană și “toate măsurile necesare” pentru protejarea civililor, invocând principiul Responsabilității de a Proteja (R2P) [18].

Aceste rezoluții au marcat un moment important în aplicarea doctrinei R2P, fiind prima dată când Consiliul de Securitate autoriza folosirea forței împotriva voinței unui stat suveran pentru protecția populației civile [8]. Totuși, interpretarea și implementarea Rezoluției 1973 au devenit subiecte de

controversă profundă, în special după ce operațiunea NATO a depășit, în viziunea unor state precum Rusia și China, mandatul inițial de protecție a civililor, transformându-se într-o campanie de schimbare a regimului [10].

În perioada post-Gaddafi, Consiliul de Securitate a adoptat o serie de rezoluții care au adaptat mandatul intervenției internaționale la noile realități din teren. Rezoluția 2009 (2011) a înființat Misiunea de Sprijin a Națiunilor Unite în Libia (UNSMIL), cu un mandat axat pe asistența pentru tranziție democratică [19]. Ulterior, rezoluțiile 2144 (2014), 2259 (2015), 2510 (2020) și altele adoptate până în 2024 au reînnoit și adaptat mandatul UNSMIL în funcție de evoluția situației [20].

Misiunea de Sprijin a Națiunilor Unite în Libia (UNSMIL): evoluție și provocări

UNSMIL a fost înființată în septembrie 2011 ca o misiune politică specială, inițial pentru o perioadă de trei luni, dar care a fost extinsă în mod repetat până în prezent (2024) [21]. Mandatul său a evoluat de la sprijinirea tranziției democratice inițiale la o misiune mult mai complexă de mediere politică, monitorizare a drepturilor omului, coordonare a asistenței internaționale și facilitare a dialogului de reconciliere națională [22].

În prima sa fază (2011-2014), UNSMIL s-a concentrat pe sprijinirea procesului electoral și a tranziției constituționale, obținând un succes relativ cu organizarea alegerilor din 2012 [23]. Totuși, deteriorarea rapidă a situației de securitate după 2014 a determinat o reorientare a misiunii către medierea conflictului între facțiunile rivale [5].

Un moment de o importanță deosebită a fost negocierea Acordului Politic Libian (LPA) de la Skhirat, Maroc, în decembrie 2015, sub conducerea Reprezentantului Special al Secretarului General, Bernardino León [24]. Deși acest acord a creat Guvernul de Acord Național (GNA) recunoscut internațional,

implementarea sa a fost parțială și contestată, în special de forțele din estul țării [25].

Între 2016 și 2020, UNSMIL a trebuit să navigheze într-un peisaj politic și de securitate extrem de fragmentat, complicat de implicarea crescândă a actorilor externi [26]. Ofensiva generalului Khalifa Haftar asupra Tripoliului în 2019 a marcat un eșec major al eforturilor de mediere ale ONU și a subliniat limitele influenței UNSMIL în fața dinamicilor conflictuale de pe teren [27].

Perioada 2020-2024 a adus noi oportunități pentru UNSMIL, în special după acordul de încetare a focului din octombrie 2020 și formarea Guvernului de Unitate Națională interimar în 2021 [28]. Totuși, provocările persistente legate de prezența forțelor străine, diviziunile instituționale și amânarea repetată a alegerilor au continuat să limiteze eficacitatea misiunii [26].

Eforturile de mediere și procesele de pace

Medierea conflictului libian a constituit una dintre cele mai importante și mai dificile componente ale intervenției ONU [7]. Abordarea ONU a evoluat de la încercările inițiale de a sprijini crearea unor instituții democratice funcționale, la eforturi de reducere a violenței și facilitare a dialogului între facțiunile beligerante [15].

Procesul de la Skhirat (2015) a reprezentat primul efort major de mediere post-2014, rezultând în semnarea Acordului Politic Libian [24]. Deși implementarea acordului a fost problematică, acesta a oferit un cadru de referință pentru eforturile ulterioare de reconciliere [29].

Conferința de la Berlin (ianuarie 2020) a marcat o încercare de a aduce la aceeași masă actorii internaționali implicați în conflict [30]. Prin adoptarea “Concluziilor de la Berlin”, participanții s-au angajat să respecte embargoul asupra armelor și să sprijine un proces politic sub egida ONU. Totuși, implementarea acestor angajamente a rămas limita-

tă, majoritatea actorilor externi continuând să sprijine militar și financiar diferitele facțiuni libiene [27].

Acordul de încetare a focului din octombrie 2020, negociat cu sprijinul UNSMIL, a fost un moment de cotitură, ducând la crearea Forumului de Dialog Politic Libian (LPDF) și, ulterior, la formarea Guvernului de Unitate Națională interimar în martie 2021 [28]. Acest proces a creat speranțe pentru organizarea alegerilor prezidențiale și parlamentare în decembrie 2021 [26].

Factori care au influențat eficacitatea intervenției ONU

Unul dintre principalii factori care au limitat eficacitatea ONU în Libia a fost interferența masivă a actorilor externi [3]. Conflictul libian s-a transformat rapid într-un război prin intermediari (proxy war), în care state precum Turcia, Rusia, Egipt, Emiratele Arabe Unite, Qatar și diverse țări europene au sprijinit fracțiuni rivale în funcție de propriile interese geopolitice și economice [31].

Această interferență a subminat sistematic eforturile ONU de mediere și a contribuit la perpetuarea conflictului în mai multe moduri:

1. Încălcarea embargoului asupra armelor impus de Consiliul de Securitate, prin furnizarea de echipament militar și mercenari diverselor facțiuni [32]
2. Acordarea de sprijin diplomatic și legitimitate internațională guvernelor rivale [33]
3. Utilizarea resurselor economice și a influenței pentru a manipula procesele politice interne [7]
4. Promovarea unor agende paralele și concurențe cu cea a ONU [25]

Cazul Conferinței de la Berlin (2020) ilustrează perfect această dinamică: în timp ce actorii internaționali se angajau public să respecte embargoul asupra armelor și să sprijine procesul politic

condus de ONU, în practică, mulți dintre ei și-au intensificat sprijinul militar pentru aliații lor libieni imediat după conferință [27].

Provocările legate de fragmentarea internă și structurile de putere locale

Dincolo de interferența externă, fragmentarea internă profundă a Libiei a reprezentat o provocare majoră pentru eforturile ONU [7]. Spre deosebire de conflictele clasice între două părți clar definite, situația din Libia s-a caracterizat printr-o multiplicitate de actori locali cu interese și loialități fluctuante [32].

Factorii care au contribuit la această fragmentare includ:

1. Absența unei tradiții de guvernare centralizată și instituții de stat slabe, chiar și în perioada pre-2011 [12]

2. Structuri tribale și regionale puternice, cu identități și interese distincte [34]

3. Proliferarea milițiilor locale și a grupărilor armate după 2011, care au dobândit autonomie și resurse considerabile [32]

4. Diviziuni ideologice profunde între islamiști, seculariști, federaliști și susținători ai vechiului regim [15]

Această fragmentare a complicat considerabil sarcina ONU de a identifica interlocutori reprezentativi și de a construi consensul necesar pentru o soluție politică durabilă [7]. Acordurile negociate la nivel național au fost adesea subminate de actori locali care nu se simțeau reprezentați sau ale căror interese nu erau satisfăcute [16].

Evaluarea rezultatelor și impactului intervenției ONU

Succese și realizări notabile

În ciuda numeroaselor provocări și obstacole, intervenția ONU în Libia a înregistrat unele succese și realizări notabile [26]:

Prevenirea unui genocid în 2011, prin autorizarea intervenției internaționale care a oprit atacurile forțelor lui Gaddafi asupra populației civile [6]

Facilitarea dialogului politic între facțiunile rivale și menținerea unui cadru de negociere în cele mai dificile momente ale conflictului [5]

1. Negocierea și implementarea acordului de încetare a focului din octombrie 2020, care a pus capăt fazei cele mai intense a conflictului militar [28]

2. Crearea Forumului de Dialog Politic Libian și a Guvernului de Unitate Națională interimar în 2021, care a reunit structurile politice paralele [26]

3. Asigurarea continuității producției petroliere și gestionarea veniturilor rezultate prin intermediul Băncii Centrale și Companiei Naționale de Petrol [35].

Eșecuri și oportunități ratate

În pofida realizărilor menționate, intervenția ONU în Libia a fost marcată de o serie de eșecuri și oportunități ratate semnificative [1]:

1. Absența unei strategii post-intervenție coerente în 2011: După căderea regimului Gaddafi, ONU și comunitatea internațională nu au avut o strategie clară pentru stabilizarea țării [2]

2. Incapacitatea de a dezarma miliții și a construi forțe de securitate naționale: Programele de dezarmare, demobilizare și reintegrare (DDR) nu au reușit să elimine proliferarea grupărilor armate [4]

3. Eșecul implementării Acordului Politic Libian din 2015: Deși a reprezentat un succes diplomatic la momentul semnării, LPA nu a rezolvat diviziunile fundamentale și a creat un guvern (GNA) cu legitimitate și autoritate limitate [25]

Aplicarea inconsecventă a sancțiunilor și a embargoului asupra armelor: Consiliul de Securitate nu a reușit să implementeze eficient măsurile adoptate, permițând actorilor externi să continue furnizarea de arme și sprijin militar facțiunilor preferate.

Concluzii

Analiza rolului ONU în dezamorsarea tensiunilor din Libia în perioada 2011-2024 oferă perspective importante asupra limitelor și posibilităților diplomației multilaterale în conflictele contemporane [29]. Intervenția ONU în Libia reprezintă un caz de studiu relevant pentru înțelegerea provocărilor cu care se confruntă comunitatea internațională în gestionarea crizelor complexe, marcate de fragmentare internă profundă și interferență externă masivă [3].

Bilanțul acestei intervenții este mixt. Pe de o parte, ONU a reușit să prevină scenariile cele mai pesimiste, să faciliteze dialogul între facțiunile rivale și să contribuie la dezescaladarea conflictului armat în anumite perioade critice. Pe de altă parte, organizația nu a reușit să abordeze cauzele structurale ale instabilității și să faciliteze construirea unui stat funcțional și legitim.

Limitările întâmpinate de ONU în Libia reflectă provocările mai ample ale multilateralismului într-o lume caracterizată prin competiție geopolitică și fragmentare a puterii. Disonanța dintre mandatele ambițioase și resursele limitate, precum și tensiunea permanentă între principiile de suveranitate și imperativul protecției populației civile, au complicat considerabil misiunea organizației.

Totuși, în pofida acestor dificultăți, ONU rămâne un actor indispensabil în gestionarea conflictelor internaționale. Capacitatea sa unică de a conferi legitimitate intervențiilor internaționale și de a mobiliza resurse globale nu poate fi înlocuită de nicio altă organizație sau coaliție ad-hoc. Experiența din Libia subliniază necesitatea de a consolida, nu de a diminua, rolul ONU în arhitectura de securitate globală, îmbunătățind totodată eficiența și adaptabilitatea organizației.

Pentru viitor, provocarea fundamentală va fi dezvoltarea unor abordări mai nuanțate și contex-

tualizate ale construcției păcii, care să recunoască limitele intervențiilor externe și să pună accentul pe soluții generate și implementate local, cu sprijin internațional coordonat. Libia oferă un studiu de caz valoros pentru elaborarea unor astfel de abordări și pentru redefinirea rolului comunității internaționale în conflictele secolului XXI.

Referințe bibliografice

1. PRASHAD, V. *Arab Spring, Libyan Winter*. Edinburgh: AK Press, 2012.
2. CHIVVIS, C. S. *Toppling Qaddafi: Libya and the Limits of Liberal Intervention*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
3. MEGERISI, T. *Libya's Global Civil War: European Council on Foreign Relations Policy Brief*. Londra: ECFR, 2019.
4. ENGEL, A. *Libya as a Failed State: Causes, Consequences, Options*. Washington: The Washington Institute for Near East Policy, 2014.
5. *International crisis group*. Libya: Getting Geneva Right. Middle East and North Africa Report No. 157. Bruxelles: International Crisis Group, 2015.
6. KUPERMAN, A. J. A Model Humanitarian Intervention? Reassessing NATO's Libya Campaign. In: *International Security*, 2013, 38(1), 105-136.
7. LACHER, W. *Libya's Fragmentation: Structure and Process in Violent Conflict*. Londra: I.B. Tauris, 2020.
8. ADLER-NISSEN, R. și POULIOT, V. Power in practice: Negotiating the international intervention in Libya. In: *European Journal of International Relations*, 2014, 20(4), 889-911.
9. KAFALA, T. *Gaddafi's quixotic and brutal rule*. BBC News, 20 octombrie 2011.
10. CAMPBELL, H. *Global NATO and the Catastrophic Failure in Libya*. New York: Monthly Review Press, 2013.
11. Consiliul de securitate al ONU. Rezoluția 1973. New York: Organizația Națiunilor Unite, 17 martie 2011.
12. VANDEWALLE, D. *Libya Since Independence: Oil and State-Building*. Ithaca: Cornell University Press, 2012.

13. CHORIN, E. *Exit the Colonel: The Hidden History of the Libyan Revolution*. New York: PublicAffairs, 2012.
14. JOFFÉ, G. Libya: The new geopolitical arena. In: *The Journal of North African Studies*, 2020, 25(5), 681-688.
15. WEHREY, F. *The Burning Shores: Inside the Battle for the New Libya*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2018.
16. TOALDO, M. *A European Agenda to Support Libya's Transition*. European Council on Foreign Relations Policy Brief. Londra: ECFR, 2014.
17. Consiliul de securitate al ONU. Rezoluția 1970. New York: Organizația Națiunilor Unite, 26 februarie 2011.
18. Consiliul de securitate al ONU. Rezoluția 1973. New York: Organizația Națiunilor Unite, 17 martie 2011.
19. Consiliul de securitate al ONU. Rezoluția 2009. New York: Organizația Națiunilor Unite, 16 septembrie 2011.
20. Consiliul de securitate al ONU. Rezoluția 2510. New York: Organizația Națiunilor Unite, 12 februarie 2020.
21. Organizația Națiunilor Unite. Buletinul Secretarului General privind înființarea UNSMIL. New York: ONU, 16 septembrie 2011.
22. Misiunea de sprijin a Națiunilor Unite în Libia. Raport anual privind activitățile UNSMIL. Tripoli: UNSMIL, 2023.
23. PARGETER, A. *Libya: The Rise and Fall of Qaddafi*. New Haven: Yale University Press, 2012.
24. Nations Unies. Accord politique libyen. Skhirat: Nations Unies, 17 decembrie 2015.
25. WEHREY, F. și LACHER, W. Libya's Legitimacy Crisis: The Danger of Picking Sides in the Post-Qaddafi Chaos. In: *Foreign Affairs*, 6 octombrie 2014.
26. Secretarul general al ONU. Raportul Secretarului General privind Misiunea de Sprijin a Națiunilor Unite în Libia. New York: Organizația Națiunilor Unite, 2023.
27. WINTOUR, P. Libya peace talks break down in Russia as Haftar delays signing ceasefire. In: *The Guardian*, 14 ianuarie 2020.
28. ZAPTIA, S. UNSMIL welcomes Libyan Political Dialogue Forum's vote on new executive authority selection mechanism. *Libya Herald*, 22 ianuarie 2021.
29. RONEN, Y. Libya's descent into chaos after the Arab Spring: External and internal factors. In: *Middle Eastern Studies*, 2021, 57(1), 59-77.
30. Conseil européen. Conférence internationale sur la Libye - Conclusions de Berlin. Berlin, 19 ianuarie 2020.
31. ALIBONI, R. A Confused Western Intervention: Assessing the EU and NATO in Libya. In: *Mediterranean Politics*, 2021, 26(5), 580-604.
32. Small arms survey. Non-State Armed Groups in Libya: Fragmentation, Political Violence, and Governance. Geneva: Small Arms Survey, 2022.
33. HADDAD, S. The European Union's policy towards post-Gaddafi Libya: Between state and human security. In: *European Security*, 2022, 31(2), 304-325.
34. AHMIDA, A.A. *Post-colonialism and social justice: The case of Libya*. Lanham: Lexington Books, 2021.
35. Programul națiunilor Unite pentru dezvoltare. Evaluarea nevoilor de stabilizare pentru Libia: Reconstrucția infrastructurii critice post-conflict. New York: PNUD, 2022.
-

CONFIGURAȚII ALE FAȚETELOR IDENTITĂȚII ETNICE

Tatiana ROȘCA

Doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: tatianarosca37@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4318-6610>

Într-o societate, care suportă schimbări galopante, astăzi mai mult ca niciodată, sociologia și ramurile conexe acestei științe, are nevoie să „dezghioace” conceptul identității etnice, pentru a înțelege diferitele realități sociale, cu care se confruntă. Așadar, identitatea etnică este identitatea construită social, de diferite grupuri sociale, în raport cu alte grupuri ale aceleiași comunități. Din acest motiv, utilizarea prezentului concept, poate fi destul de fluid și flexibil și poate fi adaptat în funcție de climatul comunității din care face parte. Identitatea etnică, prin urmare, este acea reprezentare, care se construiește pe diferențe și pe trăsături distincte, pentru a se distinge, fiind rezultatul unui contact intens cu ceilalți. Lucrarea pune accent pe grupul etnic, în calitate de categorie socială, care conduce la formarea identității etnice și la identificarea etnică, prin procesele de interiorizare. Articolul reprezintă o analiză teoretică a acestui construct, ce înglobează diferite abordări, prin prisma realității sociale, cu focus pe identitatea etnică a grupurilor minoritare, într-o societate ce tinde spre multiculturalitate.

Cuvinte-cheie: identitate etnică, grup social, minoritate, granițe etnice, apartenență.

CONFIGURATIONS OF ETHNIC IDENTITY FACETS

In a society, which endures galloping changes, today more than ever, sociology and related branches of this science, need to “unfreeze” the concept of ethnic identity, in order to understand the different social realities, which they face. So, ethnic identity is the socially constructed identity, by different social groups, in relation to other groups of the same community. For this reason, the use of this concept can be quite fluid and flexible and can be adapted according to the climate of the community of which it is a part. Ethnic identity, therefore, is that representation, which is built on differences and distinctive features, in order to distinguish itself, being the result of intense contact with others. The work emphasizes the ethnic group, as a social category, which leads to the formation of ethnic identity and ethnic identification, through the processes of internalization. It represents a theoretical analysis of this construct, which includes different approaches, through the prism of social reality, with a focus on the ethnic identity of minority groups, in a society that tends towards multiculturalism.

Key words: ethnic identity, social group, minority, ethnic boundaries, belonging.

LES CONFIGURATIONS DES FACETTES DE L'IDENTITÉ ETHNIQUE

Dans une société en pleine mutation, aujourd'hui plus que jamais, la sociologie et les branches connexes de cette science doivent «démêler» le concept d'identité ethnique afin de comprendre les différentes réalités sociales face à cette notion. L'identité ethnique est à ce titre une identité socialement construite de différents groupes sociaux par rapport à d'autres groupes de la même communauté. Par conséquent, ce concept peut être utilisé de manière fluide et flexible. De

même, il peut être adapté en fonction du climat de la communauté à laquelle il appartient. En ce sens, l'identité ethnique s'appuie sur les différences pour se distinguer et est le fruit d'un contact intense avec les autres. Le présent travail se concentre donc sur le groupe ethnique en tant que catégorie sociale qui conduit à la formation de l'identité ethnique et à l'identification ethnique par le biais de processus d'internalisation. Il s'agit d'une analyse théorique de ce concept, qui englobe différentes approches à travers le prisme de la réalité sociale, en se concentrant sur l'identité ethnique des groupes minoritaires dans une société qui s'oriente vers le multiculturalisme.

Mots-clés: identité ethnique, groupe social, minorité, frontières ethniques, appartenance.

КОНФИГУРАЦИИ ПОНЯТИЙ ЭТНИЧЕСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

В обществе, переживающем сегодня галопирующие изменения, социология и смежные отрасли этой науки как никогда нуждаются в «разморозке» понятия этнической идентичности, чтобы понять различные социальные реалии, с которыми они сталкиваются. Подчеркнем, что этническая идентичность — это социально конструируемая идентичность различными социальными группами по отношению к другим группам того же сообщества. По этой причине, использование данной концепции может быть весьма гибким и может быть адаптировано в соответствии с климатом сообщества, частью которого оно является. Этническая идентичность, таким образом, представляет собой такое понятие, которое строится на различиях и отличительных чертах с целью выделить себя, являясь результатом интенсивного контакта с другими людьми. В исследовании подчеркивается этнос, как социальная категория, которая приводит к формированию этнической идентичности и этнической идентификации, через процессы интериоризации. Она представляет собой теоретический анализ этой конструкции, включающий различные подходы, сквозь призму социальной реальности, с акцентом на этническую идентичность групп меньшинств, в обществе, тяготеющему к мультикультурализму.

Ключевые слова: этническая идентичность, социальная группа, меньшинство, этнические границы, принадлежность.

Introducere

Identitatea etnică reprezintă, un construct, ce se referă la istoria sau originea uni grup, simbolizată de o moștenire comună, care acoperă doar un fragment din cultura unui grup.

Modelele teoretice ale identității etnice se bazează pe cele *tradiționale (primordialiste)* și pe cele *moderne*. Modelul tradițional a fost descris în lucrările lui Harold Isaacs [17, pp. 29-52] și Talcott Parsons [23, pp. 53-83], care atribuie identității etnice dimensiunea de *ascriptivitate*. Caracteristica ascriptivă a identității etnice se referă la recunoașterea originilor biologice comune presupuse, în sensul unei „paternități” etnice găsite, în căutarea rădăcinilor comune și a sentimentului distinctiv al istoriei propriului grup.

H. Isaacs [17, pp. 29-52] promovând conceptul de „identitate de bază a grupului”, vede în etnicitate un fel de identitate primordială, adică un tip particular de apartenență primară, legată de factori constanți și universali: „*identitatea derivată din apartenența la ceea ce se numește, în general și în mod liber, grup etnic*”. Astfel, grupul etnic reprezintă purtătorul de cuvânt al unei identități etnice atribuite, ale cărei elemente constitutive sunt dobândite de la naștere, prin moștenire, acestea constituind ereditatea prin potențialul codurilor biologice-somatice ale copilului nenăscut și prin setul de criterii de identificare deja existente în mediul înconjurător la momentul nașterii. În acest sens, autorul atribuie o importanță fundamentală corpului, care poartă caracteristici fizice comune grupului și dobândite printr-un lung

proces de selecție naturală (biologică). Individul interiorizează apoi, prin mecanismul de identificare, istoria și cultura consolidată a grupului, devenind astfel parte a unei identități de bază a acestuia.

De fapt, prin internalizarea patrimoniului cultural complex al grupului din care face parte, individul își însușește caracteristicile sociale ale grupului, care devin parte din identitatea sa individuală.

În acest sens, etnicitatea, înțeleasă ca *focar primar al identității de grup*, derivă din evaluarea unei situații ideale de *apartenență*, *atât la o cultură comună, cât și la un teritoriu de reședință* [23, pp. 53-83]. Conform concepției tradiționale, individului tipic îi sunt date de la naștere, atât reședința în cadrul unei țări, cât și o cultură comună, unde el dobândește identitatea etnică a părinților săi. Din acest motiv, etnia este interpretată ca având o bază biologică, prin care grupurilor etnice li se atribuie în mod tradițional o *exclusivitate reciprocă*, perpetuată doar în măsura în care practică o endogamie substanțială. Cu toate acestea, în cazul căsătoriilor între membrii unor grupuri etnice diferite, aderența etnică a unui cuplu și a urmașilor acestuia poate deveni nedefinită, caz în care T. Parsons vorbește de un *caracter opțional* și nu atributiv al identității etnice.

Prin urmare, etnicitatea, înțeleasă ca un criteriu de apartenență, scoate în evidență importanța care trebuie acordată factorului de auto-recunoaștere și de hetero-recunoaștere a unei anumite apartenențe [10, p. 16]. Cu referință la acest fapt, Daniele Petrosino [25, pp. 213-251] subliniază că „*etnia, ca identitate definită de alții, pune accentul pe apartenență, ca fapt intrinsec al etnicității însăși*”, făcând astfel o trimitere explicită la caracterul stigmatizant al trăsăturilor distinctive ale etnicității.

Conform modelului tradițional, identitatea etnică derivă dintr-o *origine comună* și dintr-o *unitate distinctivă de reproducere socială și biologică*. Etnicitatea este recunoscută ca fiind dimensiunea fundamentală, responsabilă pentru *perpetuarea trăsătu-*

rilor biológico-ereditare și/sau socio-culturale distinctive [25, pp. 213-251; 21, p. 13; 1, pp. 217-230; 8, pp. 71-88].

Totuși, viziunea statică a identității etnice, promovată de modelul tradiționalist, este contrazisă de lucrarea fundamentală a lui Frederik Barth [5, p. 17] care, în definiția sa, cu privire la etnicitate, mută accentul de pe conținutul cultural-biologic pe cel al *activităților*, care permit unui grup etnic să își păstreze, să își consolideze sau să își construiască propriul său caracter distinctiv. *Teoria situațională* a lui F. Barth privind identitatea etnică, postulează *dimensiunea critică a identității etnice* în legătură cu menținerea *granițelor etnice*.

Granițele etnice reprezintă granițe sociale, care pot avea și o bază teritorială. Ele ar trebui concepute ca un continuum de-a lungul căruia, are loc o reafirmare și o consolidare continuă a etnicității.

În acest sens, Barth nu neagă caracterul critic al etnicității, adică faptul că este legată de condiții care nu pot fi dobândite de orice individ care o cere. Ceea ce, potrivit autorului, este supus schimbării, nu privește conținutul etnicității, ci mai degrabă *permeabilitatea granițelor care o definesc*. În acest sens, etnia este aspirațională, mai mult în sens relativ, decât absolut: recunoașterea unei origini biologice comune, în sensul unei paternități, aparținând unei realități biologice specifice, trebuie mai degrabă legată de *sensul distinctiv al istoriei grupului*.

A doua trăsătură proeminentă a etnicității este *caracterul supraordonat* al identității etnice în raport cu alte identități. Supraordonarea ar rezulta din importanța apartenenței la un grup etnic în formarea identității unui individ: „*Considerată ca statut, identitatea etnică este supraordonată față de majoritatea celorlalte statute. În acest sens, identitatea etnică este similară cu genul sau rangul, în sensul că definește actorul în toate activitățile sale și nu doar în anumite situații sociale definite. S-ar putea spune, că identitatea etnică este imperativă, în sensul că nu*

poate fi ignorată și dată temporar la o parte de alte definiții ale situației” [5, p. 17].

Eugene Obidinski [22, pp. 213-228] se opune unei astfel de definiții „puternice” cu caracter de supraordonare a identității etnice, deoarece în societatea modernă „*constrângerile etnicității sunt mult mai puțin constitutive și nu anticipează toate constelațiile de statut pe care indivizii definiți de ea și le pot asuma*”. Mai degrabă, identitatea etnică ar trebui privită în calitatea sa de *moment de continuitate*, care conține în sine noțiunea de *permanență a unui subiect în timp* [20, pp. 42-52; 23, pp. 53-83; 25, pp. 213-251; 16, pp. 111-140]. În acest context, dimensiunea de continuitate immanentă procesului de construcție a identității etnice, este prezentă în mod regulat și implicit în definirea criteriilor de etnicitate, fiind combinată cu *dimensiunea teritorialității*.

În același context, concepțiile moderne cu referire la identitatea etnică, nu le neagă pe cele primordialiste, ci încorporează aceste instanțe într-o viziune mai complexă, care ține cont de amplitudinea interacțiunilor gândirii, legată de procesele de formare a identității, plasându-le în raport cu dimensiunea etnicității în contextul relațiilor **intra-etnice** și **inter-etnice**.

Prin urmare, în prezent, nu există o teorie generală asupra identității etnice, iar abordările actuale ale studiilor realizate, atât la nivel empiric, cât și la nivel teoretic, operează la nivel de sinteză, favorizând cu greu o definiție decisivă.

Grupul etnic - categorie socială, ce determină formarea identității etnice

Conceptul de grup etnic este legat de definirea etniei a lui Wsevolod Isajiw [18, pp. 111-124] care distinge două tipuri de definiții ale etnicității: conotativă și denotativă. Primele definesc etnia într-un sens vag, îndeplinind sarcina de a oferi o bază pentru descrierea grupului într-o perspectivă istorică. Acestea iau în considerare viața și caracteristicile unui

anumit grup, ca fiind „*un grup sau o populație, care se identifică sau este identificată în vreun fel ca fiind germană, indiană, ucraineană, etc.*” [18, pp. 111-124]. Definițiile denotative, pe de altă parte, oferă posibilitatea de a aprofunda studiul naturii grupului înțeles ca grup etnic.

Dintr-o analiză comparativă a 27 de definiții ale etnicității, W. Isajiw deduce că acestea reflectă cele două abordări teoretice generale, prezente în științele sociale: cea structurală și cea fenomenologică. În ceea ce privește abordarea metodologică, autorul face distincția între abordarea obiectivă și cea subiectivă. Abordarea subiectivă definește etnia ca fiind un „*proces prin care individul se identifică și este identificat ca fiind diferit de ceilalți*”, în timp ce abordarea obiectivă presupune existența unui grup etnic care „*există în afară, ca fenomen real*” [18, pp. 111-124]. În cadrul celor 27 de definiții ale identității, au fost identificate 12 atribute ale grupului etnic, după cum urmează: origini naționale sau geografice comune sau strămoși comuni; aceeași cultură sau obiceiuri comune; religia; aceeași rasă sau caracteristici fizice comune; aceeași limbă; conștiința de tip „simțim” - sentimentul de apartenență la o comunitate; sentimentul de loialitate față de grup; relații de tip comunitar; valori comune sau etos; instituții separate; statut minoritar sau subordonat sau statut majoritar sau dominant; grup de imigranți.

Astfel, studiile despre etnicitate, realizate din perspectiva proceselor de interacțiune socială, sunt legate de următoarele concepte fundamentale: modele socio-culturale, valori, moștenire sau tradiție istorică, solidaritate etnică sau sentiment de identificare și identități comune [22, pp. 213-228; 6, pp. 141-174; 9, pp. 10-18; 4, pp. 29-42; 5, p. 17; 27, pp. 213-251, 15, pp. 1151-1178; 12, pp. 84-110; 8, pp. 71-88; 23, pp. 53-83].

Așadar, identificarea psihologică etnică, este posibilă prin existența a două atribute de bază în configurația etnicității: originea ancestrală comună

și trăsături culturale similare. Aceste atribute sunt apoi combinate cu celelalte, care descriu în continuare grupul etnic, de exemplu, religia, rasa, limba, etc. La fel, Isajiw însuși, formulează o definiție generală a etnicității, bazată pe definițiile analizate, legate atât de abordarea subiectivă, cât și de cea obiectivă și ale cărei atribute non-fundamentale, luate în considerare, reflectă realitatea socială a Americii de Nord: „*Etnicitatea reprezintă grupul sau categoria de oameni, care au origini strămoșești comune și aceleași trăsături culturale, având un sentiment de apartenență comunitară și relații de tip „comunitar”, care aparțin contextului migrator și care au un statut minoritar sau majoritar în societatea mai largă*” [18, pp. 111-124].

Totodată, identitatea etnică, ca tip de identitate socială, derivă din etnie, care reprezintă o expresie a apartenenței unui individ la un anumit grup etnic. Astfel, din perspectiva analizei psiho-sociale, grupul social este conceptualizat ca un „*grup de indivizi, care au internalizat aceeași categorie socială de apartenență, ca o componentă a conceptului lor de sine*” [27, pp. 36-59]. O parte a conceptului de sine al individului este derivată din apartenența acestuia la diverse categorii sociale. „*Identitatea socială, se referă la acele autodescrieri legate de apartenența individului la grupuri formale și informale, cum ar fi sexul, naționalitatea, profesia, religia, etc. și poate fi definită ca fiind suma totală a identificărilor sociale ale individului, care reprezintă clasificări semnificative din punct de vedere social, ca aspecte ale conceptului de sine*” [27, pp. 36-59].

Conform *modelului de identificare socială*, un ansamblu de indivizi devine un grup din punct de vedere psihologic, atunci când indivizii se percep și se definesc ca membri ai aceleiași categorii sociale. Modelul de identificare socială, care se bazează pe internalizarea auto-categorisirilor sociale, stabilește că apartenența la grup, este legată în primul rând de componenta cognitivă, mai degrabă decât de cea

afectivă. Odată internalizate, auto definițiile produc percepții stereotipice despre propria persoană și despre alte persoane din grup. Astfel, crește similaritatea intra grupală, atracția și comportamentul uniform comun. Atracția interpersonală ar fi, prin urmare, mai degrabă produsul identificării decât cauza acesteia. Proximitatea și interacțiunea socială sunt asociate cu grupul psihologic, pur și simplu pentru că acționează ca dimensiuni cognitive ale apartenenței la grup și împart lumea socială în categoriile „*noi*” contra „*voi*”. De aceea grupul etnic, ca grup social, trebuie privit ca un grup cu *impact social deosebit*, care poate fi identificat pe baza anumitor criterii de apartenență.

Criterii de etnie și de identificare a grupului etnic

Problema etnică, pentru a deveni relevantă în ceea ce privește identificarea personală, are la bază aspectele etnice, care sunt supuse conform teoriei socializării, unor procese de interiorizare [7, p. 121]. Interiorizarea are loc numai atunci când are loc identificarea și, în acest sens, individul își asumă rolurile și atitudinile persoanelor importante pentru el: prin interiorizarea lor și le face proprii. Dialectica immanentă a acestui proces de identificare a individului cu cei care îl influențează, reprezintă *particularizarea dialecticii generale a societății în viața individuală*.

Societatea interpretată ca realitate obiectivă și subiectivă, ar trebui astfel să fie văzută ca un proces dialectic continuu de exteriorizare, obiectivare și interiorizare.

Identificările puse în aplicare în timpul socializării primare, conduc la cristalizarea identității ego-ului, această identitate căpătând o dimensiune de coerență și continuitate, dimensiuni care trebuie menținute și în timpul internalizărilor care au loc în timpul procesului de socializare secundară.

Din acest motiv, manifestările de atașament față de etnie, sunt legate de semnificația asumată de

experiența concretă a continuității identității personale. De aceea, dobândirea conștiinței etnice exprimă o orientare spre trăsăturile distinctive etnice și este nu altceva, decât conștiința etnicității, care este legată de existența grupurilor etnice. Identificarea cu categoria etnică, presupune că indivizii „acționează” și „se simt” etnic, în funcție de identificarea lor cu această categorie.

Astfel, criteriile care determină existența unui grup etnic, rezultă din procesele de categorisire socială și de autocategorisire, unde limitele grupului etnic devin criteriul fundamental de definire: „*Granițele constituie elementul definitoriu al unui grup etnic. Pe de altă parte, granițele nu sunt niciodată stabilite o dată pentru totdeauna; mai degrabă, caracteristicile determinate ale unui grup etnic sunt cele care asigură mecanismele care mențin granițele. Aceste mecanisme constau în procese de categorisire socială și de autocategorisire. În consecință, grupurile etnice se formează în măsura în care actorii folosesc identificările etnice pentru autocategorisire în scopul interacțiunii*” [2, pp. 91-136].

Identificarea granițelor etnice implică determinarea principiilor și criteriilor, în funcție de care poate fi stabilită etnia. Există două tipuri de principii de bază:

1) *conform criteriilor lui Erik Allardt* [2] – auto-identificarea, legăturile de descendență, atributele culturale și existența organizațiilor sociale pentru interacțiunea etnică;

2) *conform criteriilor lui Renzo Gubert* [14] – sentimentul de a face parte din grup, locuirea într-o localitate cu o etnie majoritară, limba maternă, școala, soțul/soția și părinții.

În acest context, E. Allardt [2, pp. 91-136] propune o distincție între *principiul obiectiv*, numit și cel al *teritorialității* (conform căruia toți locuitorii unei anumite zone sunt clasificați ca membri ai unui grup etno-lingvistic) și *principiul subiectiv* sau al *personalității* (conform căruia caracteristicile spe-

cifice ale individului sunt folosite ca și criterii de apartenență, de exemplu, capacitatea lingvistică, auto-categorisirea, etc.). Pe de altă parte, criteriile de bază, care derivă de aici, sunt legate de dimensiunile socio-psihologice ale individului [2, pp. 91-136]:

- *autoidentificarea* (ca sinonim pentru autocategorisire), reprezintă criteriul fundamental. Autoidentificarea se referă la cererea precisă de identitate etnică ca autoafirmare la nivel individual și recunoaștere la nivel de grup a unei conștiințe de apartenență la un grup care există în timp;

- *legăturile de descendență sau de rudenie*, care pot fi mai vechi de o generație, dar, deși reprezintă un criteriu elementar, ele nu sunt o condiție necesară, deoarece se poate intra și ieși dintr-un grup etnic la nivel independent de criteriul „paternității”;

- *organizațiile sociale pentru interacțiunea etnică*, formate cu intenția de a reglementa setul de norme care stau la baza interacțiunilor și contactelor interetnice. Ca forme organizaționale, cu funcția de a păstra distincțiile etnice și de a menține calitatea vieții condiționate de cunoașterea moștenirii culturale proprii, se dezvoltă instituții formale, dintre care cele mai importante sunt școlile, care reprezintă o condiție esențială pentru continuarea existenței grupului etnic.

Așadar, criteriile de etnicitate ale lui R. Gubert [14], sunt supuse unui alt principiu de clasificare: unul legat de dimensiunea moștenită, iar celălalt de cea dobândită a etnicității. Principalele criterii de apartenență, se referă la următoarele dimensiuni: sentimentul de apartenență la un grup etnic, indiferent de limbă și rudenie; locuirea într-o regiune în care grupul etnic este majoritar; posibilitatea de a vorbi limba grupului; faptul de a frecventa școlile grupului etnic; faptul de a avea un soț/soție care aparține grupului etnic; faptul de a avea tatăl sau mama sau ambii părinți aparținând grupului etnic.

Astfel, elementele fundamentale ale apartenenței (identificării) etnice care derivă din aceasta, sunt:

▪ *apartenența etnică*, care, mai mult decât orice alt element, contribuie la sentimentul de apartenență la grup;

▪ *forța sentimentului de apartenență etnică* (un element mai important decât simpla apartenență etnică, care dă consistență conștiinței etnice); și

▪ *conștiința identificării granițelor dintre grupurile etnice*, unde este necesar să se ia în considerare atât vizibilitatea și percepția, cât și criteriile care definesc aceste granițe.

În cadrul unei investigații empirice efectuate asupra unui eșantion de italieni, ladini și germani din zona multilingvă Trentino-Alto Adige, R. Gubert [14] a testat ipoteza conform căreia *statutul etnic tinde să devină ereditar dobândit* prin evaluarea opiniei privind suficiența criteriilor de determinare a apartenenței la propriul grup etnic. Diferențele de opinie între diferitele grupuri lingvistice au reflectat indirect importanța pe care acestea o acordă identității etnice. Cea mai semnificativă diferență se referă la evaluarea criteriilor de apartenență, la nivel *sentimental* și *parental*, adică în funcție de *criteriul dobândit* sau *moștenit*. În acest sens, de exemplu, grupul rural italian este cel mai conștient de fenomenele de apostazie și, în raport cu celelalte grupuri, este cel care acordă cea mai mică importanță identității etnice. Rezultă că statutul etnic este considerat a fi mai degrabă un fapt de achiziție și nu unul ereditar. Acest lucru este valabil doar dacă cineva simte că aparține grupului etnic, altfel nu funcționează. Pe de altă parte, grupul german, atât urban, cât și rural, pune în aplicare o delimitare mult mai clară a granițelor sale, reglementând mai strict fluxurile care le traversează. Drept fapt, R. Gubert [14] este înclinat să considere *existența unei legături direct proporționale între elasticitatea granițelor etnice și mărimea apartenenței etnice dobândite*.

Abordarea sincretică a determinării limitelor etnice în sociologie, adoptă criterii care merg de la limbă

la *experiența istorică*, de la credința de a compune un *grup distinct la religie și rasă*, etc. R. Gubert [14] recunoaște că criteriul de definire a etnicității are o dimensiune în termeni de „percepție și vizibilitate”, care nu este dată odată pentru totdeauna, ci depinde de modul în care fiecare individ ori ansamblul de indivizi experimentează și definesc situația socială. Definirea situației sociale depinde, la rândul său, de un set de caracteristici eco-socio-culturale și de centralitatea identității etnice în imaginea de sine a individului. Importantă în acest sens este *semnificația socială a granițelor etnice* în ceea ce privește valoarea lor afectivă și de acțiune, legată de modalitățile prin care grupurile etnice „organizează tranzițiile” granițelor lor, care pot varia de la strategia asimilării la cea a pluralismului etnic, nu în ultimul rând în acest sens fiind importantă și *valorizarea socio-politică a granițelor etnice*, adică organizarea politică a grupului etnic [26, pp. 139-154].

Identitatea etnică a grupurilor etnice minoritare

Grupurile etnice minoritare reprezintă, în sensul sociologic al cuvântului, acele grupuri etnice care, datorită fenomenului de stratificare etnică, se află într-o poziție socială nefavorabilă. În raport cu majoritatea etnică dominantă, acestea sunt într-o poziție de inegalitate din punct de vedere economic, politic și cultural. De asemenea, ele reprezintă adesea o minoritate numerică. Dimensiunea numerică a grupului este un factor deloc neglijabil pentru potențialul de afirmare socială al grupului etnic minoritar.

Identificând astfel de grupuri sociale, ca minorități, sociologul Donald Taylor [28, pp. 291-300], adoptând criteriul psihologic al „unităților conștiente de sine” de persoane care au în comun anumite asemănări și dezavantaje sociale, le definește ca „o categorie distinctă de populație, în cadrul unei societăți mai mari, care este de obicei înzestrată cu o cultură diferită”, unde sugerează oportunitatea adoptării unui set de criterii în definirea minorităților sociale:

- minoritățile constituie segmente subordonate ale societăților complexe statale;
- posedă caracteristici fizice sau culturale speciale, care sunt ținute la o scară inferioară de către segmentele dominante ale aceleiași societăți;
- sunt unități conștiente de sine și au caracteristici specifice, împărtășite de membrii ei și de inconveniente particulare cauzate tot de acestea;
- apartenența la o minoritate se transmite conform unor reguli de descendență, care pot lega între ele generații succesive, chiar și în absența unor caracteristici culturale sau fizice clar evidente;
- popoarele minoritare, prin alegere sau necesitate, tind să se căsătorească în cadrul propriului grup [29].

Lothar Krappman [19, p. 23] propune o *tipologie a grupurilor etnice minoritare sau a minorităților etnice* care ține cont de existența unor relații sociale, diferite între ele, în cadrul diverselor realități sociale. Aceasta decurge din analiza relațiilor etnice existente, între minoritate și grupul dominant, bazată pe existența unor relații de tip conjunctiv și/sau disjunctiv. Procesele *disjunctive* prezente în relațiile dintre minoritatea etnică și grupul dominant sunt, de exemplu, acomodarea impusă, competițiile, stratificarea etnică, conflictele și dușmăniile, discriminarea și segregarea, dezorganizarea socială și patologia socială. Procesele *conjunctive*, pe de altă parte, conduc la apropierea celor două entități etnice și se bazează pe dezvoltarea pluralismului cultural, adică pe un nivel evoluat de acomodare, care duce la integrarea reală a grupurilor etnice minoritare în contextul social.

Tipologia grupurilor etnice minoritare se bazează pe următoarele criterii [19, p. 23]:

- *structura socială* a minorității etnice (clasă și statut);
- *mobilitatea* verticală a minorității etnice;
- recunoașterea *statutului* de minoritate etnică;
- nivelul calitativ al *relațiilor interetnice* în contextul social (tipul de comunicare, colaborare, coaliții, acțiuni comune, etc.).

- relațiile cu *țara de origine* ;
- tipul de *activitate* (combativă, adică vizând eliminarea stratificării etnice, a diferențelor de clasă, a diferențelor de statut, a păstrării culturii etnice, etc.);
- tipul de *reacție față de statutul de minoritate*: acceptare (tendința de a se menține în comunitatea etnică sau tendința de asimilare), de respingere (segregare, activitate secesionistă, activitate care vizează urmărirea pluralității culturale și a egalității);
- *numerozitate*;
- *densitatea populației*;
- *proximitatea geografică* a țării de origine;
- *dezvoltarea instituțională* a comunității etnice minoritare: completă, incompletă;
- *succesul sau eșecul în funcționare* (în funcție de coordonarea sau nu, de interese în cadrul comunității, de unitate/ne-unitate politică, de eficiența/ineficiența conducerii minorității etnice, etc.);
- *schimbările la care sunt supuse minoritățile etnice* (ca urmare a proceselor de adaptare, asimilare, etc.);
- *statutul de nativ sau de imigrant*.

Conștiința apartenenței la o minoritate etnică, cu problema repetitivă a perpetuării identității etnice, este legată de conștientizarea *interdependenței*, care există în relația minoritate-majoritate. Coexistența unor realități etnice diferite pe același teritoriu geopolitic, influențează procesele de evoluție a identității etnice, unde este implicat actorul social, asupra căruia are influență tocmai acea serie întreagă de factori psihologici, sociali și culturali, care decurg din contactul intraetnic și interetnic.

De aceea minoritatea care se străduiește să creeze și să producă o identitate de grup pozitivă, trebuie să fie capabilă să reproducă un *sentiment de apartenență distinctiv*, unde sentimentul de „separare” rezultat, nu trebuie să fie impregnat de diverse stigmate, care se referă la o serie de presupuse inferiorități. În ceea ce privește procesele de identificare etnică, membrii

grupului etnic minoritar, trebuie să implementeze procese conceptuale, care, prin integrarea diferitelor cunoștințe, să implementeze și o integrare suplimentară, rezultată din existența unor „universuri simbolice etnice” concurente. Discordanța existentă între identificările etnice în cadrul proceselor de socializare primară și secundară, derivă din diferențele existente în „conținutul cultural” al fiecărui grup etnic în parte, care au așteptări de rol discordante.

În acest context, Henri Tajfel [27, pp. 36-59] susține teza existenței unui impuls, din ce în ce mai mare, la nivel mondial cu referință la realizarea *diferențierilor pozitive*, legate de relația majoritate-minoritate. Aceste diferențieri pozitive, reprezintă un capăt al unui *continuum socio-psihologic*, referitor la atitudinile adoptate de minorități față de poziția lor, în cadrul societății în sensul cel mai larg: un continuum care merge de la *acceptarea totală* la *respingerea totală* a acestei poziții.

Menținerea identității etnice a grupului etnic minoritar are loc, de asemenea, în contextul unui proces social care implică o „strategie de adaptare” a minorității, la o situație impusă de majoritate [20, pp. 42-52]. Toate acestea sunt susținute de realizarea unei diferențieri pozitive pentru grupul etnic minoritar.

Totodată, un proces particular de adaptare, vizează identitatea etnică minoritară, care implică și alte grupuri în contact, când entități etnice diferite, sunt puse în interacțiune într-un context social comun. În acest context, etnia funcționează ca *un sistem de clasificare socială*, deoarece există întotdeauna un „noi” și un „ei” [11, p. 181]. Astfel, etnicitatea oferă un set de categorii de desemnări etnice, în termenii cărora indivizii își structurează mediul și își reglementează unele dintre relațiile cu ceilalți. Asociat cu aceste categorii obiective ale etnicității, este aspectul subiectiv al identității etnice, ca rezultat al unui proces psihosocial, care implică factori endogeni și exogeni.

În acest sens, identitatea etnică a unui grup minoritar, ar trebui să fie analizată pe aceleași ipoteze teoretice, pe care se bazează identitatea de grup, înțeleasă ca identitate socială, care din punct de vedere psihologic, este formată din componentele: cognitive, evaluative și emoționale [27, pp. 36-59]. În schimb, mecanismele sociologice, ce se declanșează în procesele legate de realizarea diverselor modele de identificare etnică, ar putea fi înțelese ca strategii de adaptare a minorității, la grupul majoritar sau ca tipuri de orientare etnică [13]. Conform conceptualizării lui M. Gordon, strategiile de adaptare constau din trei componente:

1. *ideologia etnică*, aplicată tuturor ideilor și imaginilor, care sunt atribuite unui anumit grup etnic; aceste ideologii variază în funcție de concepțiile privind superioritatea, inferioritatea sau egalitatea relativă a fiecărui grup etnic în parte;

2. *preferințele asociaționiste*, care exprimă tendințele de a se asocia cu persoanele care au o anumită identitate etnică și fiind interpretate ca fiind problema distincției, cu referință la importanța factorilor etnici și neetnici;

3. *sentimentele*, asociate cu diversele experiențe de contact cu persoanele cu o anumită identitate etnică.

Pornind de la aceste componente, autorul M. Gordon [13], dezvoltă modelul strategiilor de adaptare, în care distinge patru tipuri posibile de procese de adaptare a membrilor din grupul minoritar, față de grupul majoritar: segregare, marginalizare, dezintegrare și asimilare.

Individul *segregat* este foarte autonom în evaluarea identității sale etnice și va încerca să o mențină distinctă, chiar și atunci când acest lucru duce la dezavantaje sociale, economice sau de altă natură.

Individul *marginal* este inconsecvent și nesigur. Atunci când se regăsește în grupuri, în care acceptarea poate fi limitată de identitatea sa etnică, va încerca să o „evite”. Este o persoană care este adesea

conștientă de problema că trebuie să decidă care identitate va fi cea mai potrivită pentru el într-un anumit loc și timp. De aceea poate dezvolta un sentiment de vinovăție și de aprehensiune, ca urmare a duplicității și inconsecvenței în identificarea sa cu el însuși și cu ceilalți.

Individul *dezintegrat* caută în mod deliberat să evite o anumită identitate rasială, etnică sau religioasă, care îi poate fi atribuită de alții sau pe care a dobândit-o anterior.

Individul *asimilat*, care reacționează doar pornind de la o bază individuală a sa sau dintr-o categorie non-etnică, care potrivit autorului, este foarte rar întâlnit.

Această schemă tipologică analitică, care indică în mare măsură înțelegerea posibilelor strategii de adaptare ale minorității, nu clarifică încă motivațiile care conduc la un anumit tip de reacție. Înțelegerea strategiilor de adaptare, atât la nivel individual, cât și la nivel de grup, trebuie să fie încorporată în analiza dimensiunilor socio-istorice implicate în experiența psihologică subiectivă, legată de procesul de perpetuare temporală a culturii etnice.

Contextul social al grupurilor etnice minoritare și societatea interculturală

Grupurile etnice trebuie să fie studiate și înțelese în cadrul structurii sociale specifice din care fac parte și în contextul în care pot căpăta conotația de minoritate etnică. Cele două concepte-cheie, legate de situația grupurilor etnice și/sau a minorităților etnice sunt *etnia* și *națiunea*.

Națiunea, caracterizată de o conștiință istorică comună, reprezintă „un grup social, care își trage individualitatea din istorie și care s-a agregat sub impulsul evenimentelor istorice, unde s-a plasat ca subiect activ” [4, pp. 29-42]. Națiunea nu coincide cu statul, care este produsul juridico-teritorial al unei istorii. Autorul distinge existența *statelor-națiune* de cea a *statelor plurinaționale* și a *statelor cu*

minorități naționale. *Statul-națiune* este un concept juridic, care rezultă din voința de a acționa împreună a membrilor săi, care odată cu dobândirea unei conștiințe stolnice și-au maturizat voința de a acționa ca grup omogen, urmând *o fază evolutivă de transformare de la etnie la națiune și de la națiune la stat*. „*Națiunea*” este un grup uman, care are propria sa istorie și care urmărește anumite obiective politice (și care, din faptul că are o bază culturală comună, poate declanșa un motiv de unitate); „*etnia*” este un grup uman, care se simte unit în jurul și prin intermediul unei culturi comune și, mai ales, a unei limbi comune (și care, din această comuniune spirituală, poate deriva cu ușurință un motiv pentru a deveni un actor activ în istorie). Prin urmare, primul termen are un sens socio-politic, iar cel de-al doilea - un sens socio-cultural; acestea nu coincid, dar se pot suprapune în măsura în care un fapt politic este și un fapt cultural, întrucât frontierele statelor nu coincid nici cu grupurile etnice, nici cu națiunile. Pe de altă parte, o minoritate (sau comunitate) etnică, este un grup uman care se distinge prin caracteristici culturale (lingvistice), dar care are o istorie diferită de cea a grupurilor etnice de pe teritoriul în care trăiește” [4, pp. 29-42].

Astfel, națiunea, ca formațiune istorică, apărută în timpul sistemului capitalist, pe lângă faptul că reprezintă o colectivitate economică, caracterizată prin legături puternice de natură tehnico-economică, se caracterizează și printr-o legătură generală la nivel social a locuitorilor unui anumit teritoriu [24, pp. 235-259]. Prin urmare, comunitatea de interes economic comun și necesitatea de a organiza viața economică, au dus la procese de omogenizare lingvistică, identificabile în dobândirea unei limbi standard de comune, care se suprapune peste diversele limbi de origine locală sau caracter regional. Acest lucru facilitează comunicarea și conduce, totuși, la crearea unor identificări la nivel național, care creează la rândul ei, la nivel social, o conștiință comună

de apartenență națională. Așadar, națiunile reprezintă mari grupuri sociale, caracterizate de o anumită individualitate socială deosebită.

Totuși, o astfel de abordare liniară, nu poate fi acceptată, decât pentru acele națiuni care au avut o șansă optimă de dezvoltare ca o comunitate etnică omogenă, ajungând, în etapa finală, la constituirea statului național cu suveranitate teritorială, politică, economică și culturală. Cu toate acestea, procesele implicate în constituirea statelor naționale moderne, nu au fost aproape niciodată caracterizate de situații sociale de omogenitate etnică a populației (în Europa ar exista 12 state omogene din punct de vedere etnic), aproape peste tot prevalând criteriul eterogenității etnice. Formarea statelor naționale a dus astfel la crearea a numeroase minorități etnice și naționale, estimate numai pentru Europa la 30 de milioane de persoane, aparținând la aproximativ 350 de minorități. Acest fenomen are o importanță majoră pentru înțelegerea fenomenelor de identitate colectivă, fie ea mică sau mare și a nevoilor de legitimitate socială ale acestora. Aceste probleme, care sunt legate de nevoia modernă de identitate, fac parte, de asemenea, dintr-o strategie de intervenție politică. O dovadă în acest sens, este creșterea tot mai mare a acțiunilor colective bazate pe criterii etnice, care sugerează, de asemenea, apariția și creșterea tot mai accentuată a unei pluralități de grupuri sociale sau pluralități de centre de putere care, prin orientarea activităților lor, spre protejarea drepturilor cetățenilor, caută legitimitatea socială, tocmai în afirmarea identităților etnice colective, minoritare.

În același context, L. Krappman [19, p. 23] formulează ipoteza că în societatea (post)modernă, afirmarea *pluralismului structural democratic* poate inversa tendința de dezvoltare a entităților etnice, din națiuni în state, printr-un proces, care va trece de la statul-națiune, la națiune și suveranitate. Problema fundamentală a entităților etnice, care evoluează în națiuni, este aceea de a asigura un aparat politic și

statal, care să le garanteze suveranitatea și autonomia. Astfel, constituirea statului implică în exterior garantarea suveranității naționale, în timp ce în interior, hrănește fenomenul de înstrăinare a puterii față de individul aparținând națiunii, în societatea (post)modernă, structurile ierarhice ale puterii politice și instituționale, cu dogmele și ideologiile lor respective, fiind erodate. Prin urmare, manifestarea crizei de identitate ideologică în cadrul statului-națiune, ar conduce la o evoluție logică a identificării individului cu dimensiunile culturii și etniei sale.

Așadar, dinamica evolutivă a relațiilor interetnice, trebuie privită, cu siguranță, din perspectiva de depășire a conflictelor interetnice, care sunt legate de relațiile sociale de tip disjunctiv. Perspectiva evoluției minorităților etnice în cadrul societății (post)moderne ar trebui, în opinia noastră, să fie privită din perspectiva fenomenului de *afirmare socială a noilor autonomii culturale*, care ar fi legitimată de un astfel de tip de politică, ce vizează dezvoltarea unor relații sociale de tip conjunctural.

La fel, complexitatea relațiilor interetnice, este întotdeauna legată de specificitățile individuale ale contextului socio-cultural, din care rezultă.

În situațiile de contingență individuală, ar fi potrivit să fie analizate *nivelurile de adaptare aculturativă*, atinse de grupurile etnice individuale, pentru a evalua (tot la nivel calitativ) *indicele de adaptare aculturativă bidirecțională* realizat, în scopul determinării nivelului de pluralism cultural prezent în societate. Calitatea relațiilor interetnice depinde, în acest sens, de existența unor niveluri scăzute sau ridicate a proceselor de adaptare aculturativă. Nivelurile ridicate denotă existența *pluralismului etnic*, ceea ce conduce apoi la afirmarea socială a *interculturalismului*.

Prin urmare, perspectiva menținerii identității etnice minoritare, în societatea (post)modernă ar fi bine să fie plasată în perspectiva teoretică a interculturalismului. Ipoteza teoretică fundamentală a in-

terculturalismului determină faptul că toate culturile sunt egale și valabile în același mod. Dialogul intercultural și întâlnirile interculturale au loc, în acest sens, sub semnul egalității.

Noul concept de *societate interculturală* provine din depășirea *concepției statice a unei societăți pluriculturale*, ca tip de societate, în care coexistă mai multe culturi. Societatea interculturală se caracterizează prin existența unor *relații culturale de interdependență*, care duc în cele din urmă la formarea unei noi *sinteze culturale*. Toate acestea au loc în timp ce se respectă culturile individuale, adică fără pierderea identității etnice a migranților.

Interdependența culturală este un fenomen social de dimensiuni globale, declanșat de dezvoltarea tehnologică și facilitat de ușurința de a călători. Statele naționale puternice, legate de o interdependență economică tot mai mare, favorizează comunicarea și contactele culturale la scară globală. În același timp, cererile de autonomie culturală sunt din ce în ce mai evidente în cadrul acestora. Aceste tendințe incongruente, pot fi rezolvate prin legitimarea unui tip de *acțiune interculturală*, care vizează *integrarea culturală* chiar și în cadrul statelor naționale individuale, adică exact opusul unei politici de asimilare etnică.

Afirmarea socială a noului concept de societate interculturală, înțeasă ca o politică culturală implementată sub semnul interpenetrării culturale reciproce, impune necesitatea afirmării sociale a unui tip de *model social deschis*, în care *nivelul de integrare culturală* atins, va putea exprima nivelul de realizare a unei politici culturale sub semnul reciprocității și al parității etnice.

Legitimitatea socială a identității etnice minoritare

Identitatea etnică reprezintă un factor de diferențiere, decisiv, în modul de adaptare socială și de ajustare personală în situația relațiilor interetnice. Legitimitatea socială a identității etnice, ca dimen-

siune psiho-socială a individului și a grupului etnic, care o perpetuează, poate fi considerată ca fiind întrepătrunsă de posibilitățile de gestionare economică și politică a societății.

Odată ce trece pragul socializării primare, legitimitatea socială a identității etnice, intră în sfera socializării secundare, promovate indirect de ideologia prezentă în sistemul social. În ceea ce privește dimensiunea etnică, această ideologie operează pe un *continuum al recunoașterii sau nerecunoașterii egalității etnice*.

Dimensiunile egalitate-inegalitate etnică și structurală implică existența a două tipuri de ideologii, cea *rasistă* (în esență, inegalitară) și cea *non-rasistă* (în esență egalitară) [12, pp. 84-110]. În contextul ideologiei non-rasiste, există *structura socială de tip asimilaționist*, care nu protejează grupurile etnice minoritare și *structura de tip pluralist de natură liberală și corporatistă*.

Pluralismul liberal se caracterizează prin absența oricărei recunoașteri juridice sau guvernamentale a originilor rasiale, religioase, lingvistice sau naționale ale grupurilor. Criteriul etnic nu este utilizat nici în scopuri discriminatorii, nici pentru un tratament de tip special sau favorabil. Pluralismul structural este astfel creat în mod voluntar, ca o realitate socială neoficială a vieții comunitare. Într-o anumită măsură, există, de asemenea, un pluralism cultural, care rezultă din presiunea exercitată de grupuri și indivizi împotriva conformismului uniformizator. Aceleași norme pentru toți, în acest tip de societate, pun accentul pe *egalitatea de șanse pentru toți* și pe evaluarea individului pe baza unor standarde universale de comportament.

Structura pluralistă, care contrastează cu cea liberală, este cea corporatistă. În acest tip de societate, grupurile rasiale și etnice sunt recunoscute în mod oficial ca entități constituite legal și prezente în mod oficial în societate. Așteptările de egalitate se concentrează pe *egalitatea de condiții*, mai degrabă

decât pe egalitatea de șanse. Pluralismul structural este încurajat în mod oficial, în timp ce pluralismul cultural tinde să fie întărit.

Distincția dintre aceste patru tipuri de societate există doar la nivel teoretic, deoarece, la nivel practic, se realizează combinația elementelor individuale care le caracterizează. Totuși, evoluția națiunilor moderne, tinde astăzi spre afirmarea caracterului pluralist al societății. Milton Gordon [13] sugerează că situația optimă a societăților pluraliste, în care un anumit nivel de conflict potențial este inevitabil, se realizează atunci când există *o distribuție egală a puterii între grupurile majoritare și cele minoritare*. În acest sens, grupului minoritar ar trebui să i se acorde *un nivel intermediar de putere*, mai mic decât cel deținut de majoritate, dar care să permită exercitarea puterii din „interiorul” grupului, adică o astfel de strategie de putere „exterioară” a minorității, menită să îi protejeze drepturile.

Modelul de acțiune colectivă pe bază de etnie

Calitatea și tipul de relații existente între grupurile etnice, au ca element cheie analiza relațiilor disjunctive și subjunctive. L. Krappman [19, p. 23] realizează o analiză în acest sens, în legătură cu problema diferențelor sociale orizontale și verticale existente în relațiile interetnice.

Existența unor diferențe etnice orizontale, însoțite de egalitatea socială a grupurilor etnice, favorizează dezvoltarea unor procese conjunctive, bazate pe colaborarea și cooperarea reciprocă, în vederea realizării obiectivelor globale comune ale societății. Aici, are loc fenomenul *proceselor de aculturație bidirecțională*, care, fiind spontane, implică existența unor *proces de adaptare* „grupurile etnice își mențin cultura de origine, acceptând în același timp noua cultură, ceea ce înseamnă menținerea specificului și acceptarea generalului” și *aculturație* „acceptarea unor elemente ale celeilalte culturi, care nu conduce la schimbări majore în cultura originală” [19, p.

23] Această depășire a „barierei etnice”, conduce, la realizarea *pluralismului cultural*, care, permițând menținerea identităților etnice individuale, le plasează într-o *relație de complementaritate*, consolidând integritatea generală a societății.

La baza relațiilor disjunctive, se află fenomenul *stratificării etnice*, care, prin afirmarea în mediul social a logicii de divizare ierarhică a grupurilor etnice și fiind însoțită în general de diferențe de clasă, capătă o semnificație dezintegratoare, devenind o sursă de diverse conflicte. Una dintre strategiile de răspuns este fenomenul de *segregare*, atunci când minoritatea și majoritatea trăiesc separat în cadrul sistemelor lor. La fel, lipsa de contact între grupurile etnice, încurajează formarea de *stereotipuri și prejudecăți negative* și continuarea proceselor de *discriminare socială* prin care majoritatea își menține statutul privilegiat.

Conflictele pot lua diverse forme de ostilitate (necooperare, rezistență pasivă, prejudecăți negative, etc.) și/sau agresiune (biologică, culturală, asimilare forțată, genocid fizic, etc.).

Conflictualitatea immanentă a proceselor de interacțiune interetnică, a condus la formularea *modelului în cinci etape al relațiilor intergrupale* [28, pp. 291-300]. Modelul ia în considerare procesele psihologice, care stau la baza relațiilor intergrupale, care se bazează în mod explicit pe identitatea socială și pe comparațiile sociale (de grup), ce sunt indirect legate de imaginea de sine a individului. Statutul diferențiat al grupurilor etnice individuale este dimensiunea care declanșează „procesul în cinci etape”, adică succesiunea de secvențe temporale în relațiile intergrupale.

Prima etapă este *stadiul relațiilor intergrupale clar stratificate* în funcție de rasă, limbă, rol social, etc. Aceasta reprezintă situația tradițională de *dominație-supunere* tipică societății feudale, înainte de începutul industrializării. Imobilitatea ierarhică, cu tendința implicită a grupului privilegiat

de a menține status-quo-ul, se datorează, de asemenea, modelelor de atribuire ale grupurilor, care acceptă statutul diferențiat în comparația socială. Deci în acest stadiu de dezvoltare a relațiilor etnice, renunțarea la mobilitatea socială de către grupul defavorizat iese din discuție. Acceptarea acestei ideologii de grup este identificabilă și cu fenomenul de „ură de sine” [3], când indivizii se blamează pe ei înșiși, își asumă vina pentru situația lor și nu iau în considerare factorii externi.

A doua etapă se referă la *apariția ideologiei sociale individualiste*. Fenomenul se instalează odată cu procesul de industrializare, ceea ce duce la o diminuare a stratificării rigide, prin mutarea accentului de pe caracteristicile atribuite grupului, pe cele personale. Orientarea spre individ, spre meritele și valoarea sa, induce o schimbare ideologică spre oportunitatea egalității și a mobilității sociale. Din acest motiv, această a doua etapă reprezintă o fază de tranziție între prima și a treia etapă.

A treia este etapa de *mobilizare socială*, când membrii grupului defavorizat, tind să se mute în grupul favorizat. Strategii personale (individuale) pentru a depăși statutul de dezavantajat precedă întotdeauna orice încercare de grup. Mobilitatea individuală necesită o strategie de acomodare la criteriile care prevalează în grupul dominant, ale cărui motivații individuale constau în urmărirea unei identități sociale pozitive. *Tranziția*, înțeleasă în sensul *goffmanian*, necesită modificarea trăsăturilor distinctive ale identității personale care pot fi, de asemenea, schimbate (de exemplu, numele, limba, locul de reședință, grupul de referință sociolingvistic, etc.). „Tranziția” implică pentru dimensiunile identității etnice un nivel de aculturație, care merge mână de mână cu asimilarea structurală și permite o integrare efectivă.

Dacă „tranziția” nu are loc, atunci se trece în cea de-a patra etapă de *conștientizare sporită*. Individul care se întoarce în grupul inițial, promovează acțiunea de mobilizare colectivă și de la nivelul comparației

individuale se trece la cel al comparației de grup. Acțiunea discriminatorie a grupului dominant, trebuie să fie abordată la nivelul competitivității sociale. Ultimul stadiu este tocmai cel al *relațiilor competitive de grup* care vizează depășirea statutului discriminatoriu de către grupul defavorizat. Acțiunea sa colectivă nu permite ca structurile sociale să rămână statice. Dinamica evolutivă în distribuția puterii politice și economice, va depinde de dinamica evolutivă a forțelor în joc. În cazul în care unul dintre grupuri, devine în mod constant dezavantajat, se va produce o retrogradare la etapele anterioare și întregul proces va începe din nou.

Modelul în cinci etape oferă o explicație teoretică a dinamicii relațiilor interetnice, bazată pe analiza factorilor socio-psihologici determinanți, care reprezintă baza colectivă a conflictului intergrupual, precum și originile și consecințele diferitelor strategii comportamentale individuale și de grup. Grupul defavorizat poate reacționa la inegalitatea socială prin adoptarea a trei strategii:

1. acceptarea poziției defavorizate;
2. încercarea de mobilizare individuală ascendentă;
3. punerea în aplicare a unei acțiuni colective.

Depășirea condiției de acceptare, are loc odată cu conștientizarea existenței unor „alternative cognitive” în natura calitativă a relației dintre grupuri.

Continuarea în mediul social a unor procese care promovează un raport mixt între pluralismul etnic de tip liberal și corporatist, pare să semnifice pentru dinamica și dialectica relației etnice continuarea unei logici de *asimilare lentă și non-violentă* a identității etnice minoritare. Acest tip de asimilare, denumit *asimilare tăcută* M. Gordon [13] este supus acțiunii unei varietăți de socializatori eterogeni din punct de vedere etnic. Fenomenul mobilității sociale deplasează axa identificării etnice de la grupul etnic inițial la cel al grupului etnic dominant. Astfel, are loc fenomenul de slăbire a sentimentului de

etnicitate, înțeles în sensul tradițional al cuvântului. Identificarea etnică cu grupul etnic originar, capătă contururi mai vagi, pe măsură ce ia locul identificării cu diferite grupuri de referință, identificabile cel puțin în comunitatea etnică minoritară, comunitatea etnică din țara de origine și comunitatea etnică dominantă. Actorii de socializare care nu sunt omogeni din punct de vedere etnic, creează pentru individ o situație în care *culturile etnice se întrepătrund*.

O situație de socializare „împletită”, rezultă din *dimensiunea policulturală* a mediului social. Promovarea pluralismului cultural, subminează *modelele de identificare mononaționale*. Determinismul național într-o situație de contact interetnic se confruntă cu o serie complexă de fenomene de identificare. Pentru membrul minoritar, dar și pentru membrul majoritar, apare necesitatea afirmării unui „model mai deschis”, identificabil tocmai în premisele teoretice ale pluralismului etnic și ale interculturalismului consecvent. Dimensiunea implicită a *transetnicității* și *transculturalismului* are implicații și asupra procesului de formare și perpetuare a identității etnice. Promovarea socială a bilingvismului și biculturalismului extins, nu numai că perpetuează evoluția identităților monoetnice, dar promovează și evoluția *identităților polietnice* sau mixte.

Concluzii

Relevanța fenomenului identității etnice se plasează, în opinia noastră, între procesele de dobândire a structurilor de conștiință și necesitatea implementării unor procese de *de-diferențiere*. Dacă privim identitatea etnică ca pe un sistem de semnificații, care pune individul aflat în comunicare cu universul cultural al valorilor și simbolurilor sociale comune, atunci identitatea etnică poate fi acea formă de conștiință socială primară, care este legată de expresia unei conștientizări a apartenenței colective. Mecanismele de perpetuare a identităților etnice minoritare sunt fundamentale în această logică comparativă. Această

perpetuare este legată mai ales de procesele de socializare primară, unde bagajul axiologic și cultural poate fi considerat cel al comunității etnice. Prin urmare, capacitatea de transmitere intergenerațională a acestui univers, este ceea ce face posibilă perpetuarea identităților etnice colective. Coprezența universurilor culturale și simbolice pe același teritoriu, adică dimensiunea ciocnirii între grupul majoritar și grupul minoritar, pe lângă atribuirea unei valori plurietnice și pluriculturale unei societăți specifice, determină și nașterea unei anumite adaptări sociale sau strategii, în special pentru componenta minoritară.

Referințe bibliografice

1. ABOUD, F. E. Social and cognitive bases of ethnic identity constancy. In: *The Journal of Genetic Psychology*, 145 (2), 1984, pp. 217-230. <https://doi.org/10.1080/016502597384758> [accesat la 14.02.24].
2. ALLARDT, E. Le minoranze etniche nell'Europa occidentale: una ricerca comparata. In: *Rivista italiana di scienza politica*, 11 (1), 1981, pp.91-136. <https://doi.org/10.1017/S0048840200014970> [accesat la 14.02.24].
3. ALLPORT, G. W. The Nature of Prejudice, Cambridge: Edizioni Addison-Wesley, 1973.
4. BARBINA, G. Le comunità etnico linguistiche in rapporto al territorio. *Atti della Conferenza: Gruppi etnico linguistici della provincia di Udine*. Udine: Chiancetti, 1978, pp. 29-42.
5. BARTH, F. Ethnic Groups and Boundaries, Boston: Little Brown, 1969, p. 17.
6. BELL, D. Ethnicity and social change. In: GLAZER N., MOYNIHAN D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge: Harvard University Press, 1975, pp. 141 - 174.
7. BERGER, P. L., LUCKMANN, T. The Social Construction of Reality, New York: Doubleday, 1988, p. 121.
8. CONVERSI, D. Teorie dell'etna-nazionalismo. *La critica sociologica*, 81,1987, pp. 71-88.
9. DASHEFSKY, A. Theoretical frameworks in the study of ethnic identity: Toward a social psychology of ethnicity. *Ethnicity*, 2, 1975, pp. 10- 18.

10. DESHEN, S. Ethnicity and cultural paradigms among southern Tunisian immigrants. In: Shokeid, M., Deshen, S. *Distant relations*. New York: Praeger, 1982, p. 16.
11. EPSTEIN, A. L. *Ethos and Identity. Three Studies in Ethnicity*. Chicago: Tavistock Publications & Aldine Publishing, 1978, p. 181.
12. GORDON, M. M. Toward a general theory of racial and ethnic group relations. In: GLAZER, N., MOYNIHAN, D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*. Cambridge: Harvard University Press, 1964, pp. 84-110.
13. GORDON, M. M. *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*, New York: Oxford University Press, 1975.
14. GUBERT, R. *La città bilingue*, Bolzano: I.C.A., 1978.
15. HECHTER, M. The political economy of ethnic change. In: *American Journal of Sociology*, 79 (5), 1974, pp. 1151 - 1178.
16. HOROWITZ, D. L. Ethnic identity. In: GLAZER N., MOYNIHAN, D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*, 1995, pp. 111 - 140.
17. ISAACS, H. R. Basic group identity: the idols of the tribe. In: GLAZER, N., MOYNIHAN, D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*, 1975, pp. 29-52.
18. ISAJIW, W. W. Definition of ethnicity. *Ethnicity*, 1, 1974, pp. 111 - 124.
19. KRAPPMANN, L. *Soziologische Dimensionen der Identität*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1975, p. 23.
20. LIAN, K. F. Identity and minority group relations. In: *Ethnic and Racial Studies*, 5 (1), 1982, pp. 42-52.
21. MELUCCI, A., DIANI, M. *Nazioni senza stato: i movimenti etnico-nazionali in Occidente*. Torino: Loescher, 1983, p. 13.
22. OBIDINSKI, E. Methodological Considerations in the Definition of Ethnicity. In: *Ethnicity*, 5 (3), 1978, pp. 213-228.
23. PARSONS, T. Some theoretical considerations on the nature and trends of change in ethnicity. In: GLAZER, N., MOYNIHAN, D. P. *Ethnicity: Theory and Experience*, 1975, pp. 53-83.
24. PAUNKAS, L. A. Ethnicity, identity and mental health: the use of rhetoric in an immigrant Chinese church. In: *The Journal of Psychoanalytic Anthropology*, 3 (5), 1982, pp. 235-259.
25. PETROSINO, D. Etnicità e territorialità: definizione delle teorie dell'attivizzazione etnica. In: *Rassegna Italiana di Sociologia*, 27 (2), 1986, pp. 213-251.
26. PIZZORNO, A. Identità e interesse. In: Sciolla, L'identità: percorsi di analisi in sociologia. Torino: Rosenberg & Sellier, 1983, pp. 139- 154.
27. TAJFEL, H. *The Social Dimension: European Development in Social Psychology*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983, p. 36-59.
28. TAYLOR, D. M., McKirnan, D. J. Theoretical contributions: A five stage model of intergroup relations. In: *British Journal of Social Psychology*, 23, 1984, pp. 291-300.
29. WAGLEY, G., HARRIS, M. *Minorities in the New World*. New York: Columbia University Press, 1958.
-

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚE ECONOMICE

CZU 330.16

DOI [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2025.1\(102\).05](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2025.1(102).05)

ECONOMIA COMPORTAMENTALĂ. O NOUĂ PARADIGMĂ

Doina Aurora TĂTARU

Doctor în științe, cercetător științific, Centrul de Economie a Industriei și Serviciilor, Academia Română, București, România

e-mail: dt.doina@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-1089-7130>

Raluca-Nicoleta STANCIU (GARIMOVICI)

Târgu Jiu, România,

Doctorandă la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

e-mail: rgarimovici@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-0209-3203>

Economia comportamentală a devenit în ultima perioadă un domeniu de studiu esențial, oferind o alternativă realistă și interdisciplinară la modelele tradiționale ale economiei clasice. Combinând psihologia, sociologia și neuroștiințele, această paradigmă propune o înțelegere mai profundă a comportamentului uman în contextul deciziilor economice. Economia comportamentală nu anulează modelul homo oeconomicus, ci îl completează și îl contextualizează, oferind o înțelegere mai profundă a realității economice și sociale. Ea susține că, pentru a formula politici eficiente și etice, este esențial să înțelegem cum funcționează cu adevărat mintea umană, dincolo de raționalitatea teoretică. Scopul acestui articol este de a explora fundamentele teoretice ale economiei comportamentale, principalele contribuții științifice, precum și impactul asupra politicilor publice și deciziilor manageriale.

Cuvinte-cheie: economie, economie comportamentală, interdisciplinaritate, psihologie, decizii, raționalitate, inadecvare.

BEHAVIORAL ECONOMICS. A NEW PARADIGM

Behavioral economics has recently become an essential field of study, offering a realistic and interdisciplinary alternative to traditional classical economic models. By combining psychology, sociology, and neuroscience, this paradigm provides a deeper understanding of human behavior in the context of economic decision-making. Behavioral economics does not abolish the homo oeconomicus model, but rather complements and contextualizes it, providing a deeper understanding of economic and social reality. It argues that in order to formulate effective and ethical policies, it is essential to understand how the human mind really works, beyond theoretical rationality. The purpose of this article is to explore the theoretical foundations of behavioral economics, its main scientific contributions, as well as its impact on public policies and managerial decisions.

Keywords: economics, behavioral economics, interdisciplinarity, psychology, decision-making, rationality, inadequacy.

L'ÉCONOMIE COMPORTEMENTALE. UNE NOUVELLE PARADIGME

L'économie comportementale est récemment devenue un domaine d'étude essentiel, offrant une alternative réaliste et interdisciplinaire aux modèles traditionnels de l'économie classique. En combinant la psychologie, la sociologie et les neurosciences, ce paradigme propose une compréhension plus approfondie du comportement humain dans le contexte des décisions économiques. L'économie comportementale n'abolit pas le modèle de l'homo oeconomicus, mais le complète et le contextualise, offrant une compréhension plus approfondie de la réalité économique et sociale. Elle soutient que pour formuler des politiques efficaces et éthiques, il est essentiel de comprendre le fonctionnement réel de l'esprit humain, au-delà de la rationalité théorique. Le but de cet article est d'explorer les fondements théoriques de l'économie comportementale, les principales contributions scientifiques ainsi que l'impact sur les politiques publiques et les décisions managériales.

Mots-clés: économie, économie comportementale, interdisciplinarité, psychologie, décisions, rationalité, inadéquation.

ПОВЕДЕНЧЕСКАЯ ЭКОНОМИКА. НОВАЯ ПАРАДИГМА

Поведенческая экономика в последнее время стала важной областью исследований, предлагая реалистичную и междисциплинарную альтернативу традиционным моделям классической экономики. Объединяя психологию, социологию и нейронауки, данная парадигма способствует более глубокому пониманию человеческого поведения в контексте экономических решений. Поведенческая экономика не отменяет модель homo oeconomicus, а скорее дополняет и контекстуализирует её, обеспечивая более глубокое понимание экономической и социальной реальности. Она утверждает, что для разработки эффективной и этичной политики необходимо понимать, как на самом деле работает человеческий разум, выходящий за рамки теоретической рациональности. Цель данной статьи – исследование теоретических основ поведенческой экономики, основных научных вкладов, а также её влияния на государственную политику и управленческие решения.

Ключевые слова: экономика, поведенческая экономика, междисциплинарность, психология, решения, рациональность, несоответствие.

Introducere

Modelul homo oeconomicus, definitiv pentru teoriile economice clasice și neoclasicе, a constituit multă vreme fundamentul conceptual al analizei deciziilor economice. Potrivit acestui model, indivizii sunt percepuți ca agenți raționali, capabili să proceseze toate informațiile relevante, să anticipeze consecințele acțiunilor lor și să aleagă în mod sistematic opțiunile care le maximizează utilitatea. În această viziune, comportamentul economic este determinat exclusiv de logica eficienței și a calculului cost-beneficiu, independent de emoții, norme sociale sau factori psihologici.

Cu toate acestea, realitatea a demonstrat în mod repetat că oamenii rareori se comportă în acest mod idealizat. Studiile empirice derulate în psihologie

cognitivă, sociologie și științe comportamentale au relevat faptul că deciziile economice sunt profund influențate de biasuri cognitive (precum efectul de ancorare, aversiunea față de pierdere, supraîncrederea sau confirmarea informațiilor care susțin credințele deja existente), de factori emoționali (cum ar fi frica, speranța sau stresul) și de cadrul social sau cultural în care individul este plasat.

Această disonanță între modelul teoretic și comportamentul real al indivizilor a condus la apariția și dezvoltarea economiei comportamentale - o direcție interdisciplinară care integrează perspective din psihologie, economie, neuroștiințe și științe sociale. Economia comportamentală oferă un cadru de analiză mai realist al deciziilor umane, explicând de ce indivizii pot lua decizii suboptimе, chiar și atunci

când informațiile sunt disponibile și consecințele sunt clare.

De exemplu, prin conceptele de „nudging” (împingere blândă spre o alegere benefică), „preferințe instabile în timp” sau „raționalitate limitată”, economia comportamentală a contribuit semnificativ la reformularea politicilor publice, în special în domenii precum sănătatea, economiile personale, educația financiară și consumul sustenabil. În loc să presupună perfecțiunea comportamentului uman, această ramură recunoaște imperfecțiunea, dar propune mecanisme prin care indivizii pot fi sprijiniți să ia decizii mai bune.

Astfel, economia comportamentală nu anulează modelul homo oeconomicus, ci îl completează și îl contextualizează, oferind o înțelegere mai profundă a realității economice și sociale. Ea susține că, pentru a formula politici eficiente și etice, este esențial să înțelegem cum funcționează cu adevărat mintea umană, dincolo de raționalitatea teoretică.

Astfel a apărut economia comportamentală, ca reacție la limitările teoriilor convenționale [1, p. 12-29].

Fundamentele teoretice ale economiei comportamentale

Economia comportamentală s-a dezvoltat ca un răspuns la limitările modelului economic clasic, care presupune că actorii economici sunt complet raționali și orientați spre maximizarea utilității. Această abordare își are rădăcinile în lucrările inovatoare ale unor autori precum Herbert A. Simon, Daniel Kahneman și Amos Tversky, care au demonstrat că procesul decizional uman este adesea influențat de factori psihologici și cognitivi.

Herbert Simon [2] a introdus conceptul de „raționalitate limitată”, afirmând că indivizii, în contextul unor informații incomplete și a capacității cognitive reduse, nu pot lua întotdeauna decizii optime. În schimb, aceștia optează pentru soluții satis-

făcătoare, care sunt suficient de bune în contextul dat. Această idee a pus bazele unei noi paradigme în analiza deciziilor economice, una care ia în considerare constrângerile reale ale procesului cognitiv.

Pe această direcție, Daniel Kahneman și Amos Tversky [3, p. 1124-1131] au adus contribuții semnificative prin dezvoltarea teoriei perspectivei (Prospect Theory), care explică modul în care indivizii evaluează alegerile în condiții de incertitudine. Cei doi cercetători au demonstrat că oamenii nu evaluează rezultatele strict în termeni de câștiguri și pierderi absolute, ci în raport cu un punct de referință, și că reacția la pierderi este de obicei mai puternică decât reacția la câștiguri echivalente – un fenomen cunoscut sub numele de „aversiune față de pierdere” (loss aversion).

Un alt concept fundamental identificat de Kahneman și Tversky este efectul de ancorare (anchoring effect), prin care estimările sau deciziile indivizilor sunt influențate puternic de prima informație oferită, chiar dacă aceasta este irelevantă sau arbitrară [3, p. 1126]. Aceste fenomene comportamentale contrazic ipoteza raționalității pure și evidențiază importanța contextului psihologic în luarea deciziilor economice.

Astfel, economia comportamentală oferă un cadru complex de înțelegere a comportamentului uman, îmbinând psihologia cognitivă cu analiza economică. Această abordare a condus la dezvoltarea unor politici publice mai eficiente, orientate spre comportamente reale ale indivizilor, și a contribuit la regândirea modului în care funcționează piețele, instituțiile și mecanismele de luare a deciziilor.

Euristici și biasuri: decizii iraționale, dar previzibile

Economia comportamentală reprezintă o ramură interdisciplinară, care integrează cunoștințele din psihologie în analiza comportamentelor economice,

punând sub semnul întrebării premisele tradiționale ale raționalității absolute și ale maximizării utilității. Una dintre contribuțiile fundamentale ale acestui domeniu constă în evidențierea faptului că indivizii, confrunțați cu situații de incertitudine sau complexitate informațională, nu dispun întotdeauna de capacitatea sau resursele cognitive necesare pentru a lua decizii optime. În acest context, oamenii utilizează **euristici** – reguli mentale simplificate sau „scurtături cognitive” – care le permit să ia decizii rapide, însă nu întotdeauna corecte.

Un exemplu clasic este **euristica disponibilității** (*availability heuristic*), detaliată de Tversky și Kahneman (1974), potrivit căreia indivizii evaluează probabilitatea unor evenimente pe baza ușurinței cu care își amintesc exemple similare [3, p. 1128]. Această disponibilitate în memorie este influențată adesea de recența, dramatismul sau frecvența cu care un eveniment este prezentat în mass-media. Astfel, indivizii pot supraestima riscurile zborului cu avionul imediat după o tragedie aeriană, în timp ce subestimează riscurile obișnuite, dar mai puțin mediatizate, precum accidentele rutiere [3, p. 1129].

Această tendință nu este doar o curiozitate cognitivă, ci are **implicații sistematice și măsurabile asupra comportamentelor economice**. În piețele financiare, de exemplu, investitorii pot reacționa exagerat la informații recente sau senzaționaliste, conducând la comportamente de tip „panică” sau „entuziasm irațional” – fenomene care pot destabiliza piețele. De asemenea, biasul de disponibilitate afectează și comportamentul consumatorilor: deciziile de cumpărare pot fi distorsionate de campanii publicitare intense sau de amintiri emoționale asociate cu un anumit produs, nu de o evaluare rațională a raportului calitate-preț.

Totodată, în procesul decizional investițional, indivizii pot ignora analiza fundamentală în favoarea unor semnale recente sau opinii dominante pe rețelele sociale. Această orientare spre „trenduri” contribu-

ie la formarea bulelor speculative și la instabilitatea piețelor. Astfel, **biasurile cognitive nu sunt accidente izolate**, ci factori structurali care trebuie înțeleși și gestionați prin politici publice, educație financiară și instrumente de nudging comportamental.

În concluzie, economia comportamentală atrage atenția asupra necesității reconfigurării modelului clasic de agent rațional. Heuristica disponibilității și biasurile cognitive asociate constituie elemente esențiale în explicarea deciziilor economice reale. În acest sens, o mai bună înțelegere a acestor mecanisme nu doar că îmbogățește teoria economică, dar oferă și un cadru practic pentru proiectarea de intervenții eficiente în sfera financiară, de consum și de politici publice.

Aplicații ale economiei comportamentale

a. Aplicații în politici publice

Una dintre cele mai cunoscute aplicații ale economiei comportamentale în politici publice este teoria „nudge”, promovată de Thaler și Sunstein [4, p. 56-102]. Aceste intervenții subtile pot orienta comportamentele cetățenilor fără a restricționa opțiunile. De exemplu, înscrierea automată în programele de pensii voluntare a dus la o creștere semnificativă a participării.

În Uniunea Europeană, unități de tip „Behavioural Insights Team” au fost create pentru a îmbunătăți eficiența politicilor publice, aplicând metode de tip „nudging” în domenii precum sănătatea publică, energia și plata taxelor [5, p. 110-135].

b. Aplicații în marketing și comportamentul consumatorului

Economia comportamentală oferă explicații relevante pentru deciziile de cumpărare ale consumatorilor, inclusiv modul în care aceștia reacționează la prețuri, promoții sau ambalaje. Ariely demonstrează că oamenii nu sunt întotdeauna sensibili la preț în mod rațional, ci reacționează la ancorări sau la contextul ofertei [6, p. 89-120].

Campaniile de marketing care utilizează apelul la pierdere („numai azi”, „stoc limitat”) folosesc în mod eficient principiul aversiunii față de pierdere descris de Kahneman [7, p. 289-305].

c. Aplicații în sănătate

În sănătate publică, comportamentele legate de alimentație, fumat sau exerciții fizice pot fi influențate prin tehnici de nudging. Reorganizarea alimentelor într-o cantină școlară pentru a evidenția opțiunile sănătoase este o intervenție simplă care duce la îmbunătățiri semnificative în alegerile alimentare [4, p. 103-108].

De asemenea, feedback-ul personalizat pentru pacienți și notificările automate pentru vaccinări sau controale medicale sunt aplicări directe ale principiilor economiei comportamentale [8, p. 67-92].

d. Aplicații în educația financiară

Economia comportamentală este din ce în ce mai utilizată în programele de educație financiară, ajutând indivizii să înțeleagă și să evite capcanele financiare comune precum supraîndatorarea, cheltuielile impulsive sau lipsa economisirii.

Potrivit lui Richard Thaler, „majoritatea oamenilor nu sunt ‘econs’ (ființe perfect raționale), ci mai degrabă ‘umani’, predispuși la erori cognitive și comportamentale” [4, p. 7].

Dan Ariely, în lucrarea sa de referință, argumentează că „iraționalitatea noastră este previzibilă și are un model identificabil”, ceea ce înseamnă că putem dezvolta instrumente pentru a contracara aceste tendințe în comportamentul financiar [6, p. 239].

Cercetările efectuate de Mullainathan și Shafir au demonstrat că sărăcia și lipsa educației financiare creează o „mentalitate de deficit” care afectează capacitatea de luare a deciziilor financiare sănătoase. Autorii subliniază că „deficitul de resurse captează atenția și reduce capacitatea cognitivă disponibilă pentru alte sarcini” [9, p. 47].

În contextul românesc, Sorin Burnete evidențiază că „prejudecățile cognitive influențează comportamentul financiar al populației, în special în rândul persoanelor cu venituri reduse și educație financiară limitată” [10, p. 183].

Programele de educație financiară care implementează principii ale economiei comportamentale au obținut rezultate semnificative. Lusardi și Mitchell au demonstrat că „intervențiile care utilizează strategii de auto-angajare și obiective concrete de economisire cresc rata economisirii cu până la 25% în rândul participanților” [11, p. 95].

Instrumentele de tip „nudge” (împingere blândă) s-au dovedit deosebit de eficace în modificarea comportamentului financiar. Benartzi și Thaler au constatat că „programele de înscriere automată în planuri de economisire, cu opțiunea de retragere, cresc participarea la aceste programe cu peste 40%” [12, p. 170].

Cercetările efectuate de Behavioural Insights Team din Marea Britanie au arătat că „mesajele personalizate care evidențiază costurile reale ale împrumuturilor pe termen scurt reduc intenția de a contracta astfel de credite cu aproximativ 30%” [5, p. 213].

Conform studiilor realizate de Banca Mondială, „intervențiile comportamentale în domeniul educației financiare au avut un impact de trei ori mai mare decât programele tradiționale bazate exclusiv pe furnizarea de informații” [13, p. 120].

Cercetările recente ale lui Cass Sunstein relevă că „economia comportamentală permite conceperea unor programe de educație financiară care respectă libertatea de alegere, dar orientează indivizii către decizii mai bune” [14, p. 78].

Așadar, integrarea principiilor economiei comportamentale în educația financiară reprezintă o direcție promițătoare pentru îmbunătățirea alfabetizării financiare și a bunăstării economice a populației, oferind instrumente concrete pentru

depășirea barierelor cognitive și comportamentale care împiedică luarea unor decizii financiare optime. Intervențiile de tip „commitment devices” - angajamente prealabile de a economisi - s-au dovedit eficiente în îmbunătățirea comportamentului financiar [9, p. 180-205].

Critici și limite ale economiei comportamentale

Economia comportamentală a devenit, în ultimele decenii, un domeniu esențial pentru înțelegerea deciziilor economice într-un mod mai realist, bazat pe psihologie cognitivă și observații empirice. Totuși, în ciuda succesului și aplicabilității sale practice, această disciplină a fost supusă unor critici teoretice și metodologice relevante, care merită discutate pentru a contura limitele actuale ale domeniului.

Una dintre cele mai frecvent întâlnite critici se referă la fragmentarea teoretică a economiei comportamentale. Spre deosebire de economia neoclasică, care se bazează pe un cadru axiomatic coerent, economia comportamentală cuprinde o serie de teorii parțiale și adesea incompatibile între ele. Gerd Gigerenzer, în lucrarea *Rationality for Mortals: How People Cope with Uncertainty*, subliniază că multe dintre modelele comportamentale, deși utile în anumite contexte, nu se integrează într-un cadru teoretic unitar, ceea ce limitează capacitatea științei economice de a formula predicții generale și robuste [15, p. 49-64].

O altă limitare semnificativă este legată de metodologia bazată preponderent pe experimente de laborator, care, deși controlate și riguroase, nu reflectă întotdeauna complexitatea mediilor economice reale. Vernon Smith, laureat al Premiului Nobel pentru economie, a atras atenția în *Rationality in Economics: Constructivist and Ecological Forms* asupra faptului că rezultatele obținute în condiții artificiale pot să nu fie valide în contexte economice autentice, unde agenții se confruntă cu incertitu-

dine, constrângeri instituționale și dinamici sociale multiple [16, p. 118-132].

De asemenea, economia comportamentală a fost criticată pentru implicațiile etice ale politicilor publice bazate pe „nudge” – concepte de influențare subtilă a comportamentelor individuale fără a restrânge opțiunile disponibile [16, p. 118-132]. Deși tehnicile de tip „nudge” pot conduce la îmbunătățirea deciziilor privind sănătatea, economiile personale sau protecția mediului, ele pot fi percepute ca forme de manipulare psihologică. Richard Thaler și Cass Sunstein, în volumul *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness* [17, p. 236-247], au pledat pentru un „paternalism libertarian”, dar critici precum Sunstein însuși au recunoscut riscul ca intervențiile de tip nudge să fie aplicate în mod arbitrar, subiectiv sau într-un mod care încalcă autonomia decizională a indivizilor [18, p. 103-115].

În plus, economia comportamentală este vulnerabilă la ceea ce John List numește „criza replicabilității”, adică dificultatea de a reproduce rezultatele unor experimente în alte contexte sau populații. În *The Voltage Effect: How to Make Good Ideas Great and Great Ideas Scale* [19, p. 88-102], List arată că multe intervenții comportamentale funcționează doar la scară redusă, dar eșuează atunci când sunt extinse la nivel sistemic, din cauza heterogenității populațiilor și a costurilor ascunse ale implementării.

Așadar, deși economia comportamentală a reușit să umanizeze analiza economică și să ofere perspective inovatoare asupra comportamentului uman, ea rămâne un domeniu în dezvoltare, cu limite teoretice și aplicative importante. Viitorul disciplinei depinde de capacitatea sa de a integra teoriile fragmentare într-un cadru coerent, de a îmbunătăți validitatea externă a experimentelor și de a trata în mod responsabil implicațiile etice ale intervențiilor comportamentale.

Concluzii

Economia comportamentală s-a conturat în ultimele decenii ca un domeniu fundamental în științele economice, aducând o abordare transdisciplinară care combină analiza economică cu psihologia cognitivă și comportamentală. Această paradigmă se distanțează de modelul economic clasic al „agentului rațional” și oferă o perspectivă mai fidelă realității, în care deciziile indivizilor sunt influențate de biasuri cognitive, emoții, constrângeri de timp și informații imperfecte.

Prin intermediul unor concepte precum „nudge”, „heuristici” sau „aversiunea față de pierdere”, economia comportamentală oferă explicații solide pentru comportamente aparent iraționale, dar frecvent întâlnite în realitate – de la lipsa economisirii până la adoptarea unor decizii de consum dezavantajoase. Aceste instrumente analitice permit formularea de politici publice mai adaptate comportamentului uman real, contribuind la creșterea eficienței intervențiilor statului și la îmbunătățirea calității vieții cetățenilor.

Într-un context global marcat de incertitudine economică, crize de sănătate publică și schimbări sociale accelerate, economia comportamentală devine esențială pentru a înțelege și anticipa reacțiile populației la politici, reforme sau produse. Aplicațiile sale sunt multiple: în domeniul sănătății, poate stimula adoptarea unor comportamente preventive; în educația financiară, poate contribui la creșterea gradului de alfabetizare economică; în marketing și antreprenoriat, poate fundamenta strategii de comunicare mai persuasive.

Mai mult, economia comportamentală susține procesul de luare a deciziilor bazat pe date empirice și pe experimentare controlată, ceea ce permite o calibrare fină a politicilor publice și a strategiilor instituționale. Astfel, integrarea acestei paradigme în guvernanta, afaceri și educație oferă oportuni-

tatea de a construi o societate mai informată, mai responsabilă și mai echitabilă.

Așadar, economia comportamentală nu doar că îmbogățește înțelegerea comportamentului economic, dar oferă și un cadru practic pentru inovare și reformă în multiple sectoare ale societății. Este, fără îndoială, o direcție de cercetare și aplicabilitate cu relevanță strategică pentru viitorul economiei globale și al deciziilor individuale.

Referințe bibliografice

1. THALER, H. Richard. *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*, W.W. Norton & Company, 2015, New York.
2. SIMON, A. Herbert. *Administrative Behavior*, Free Press, 1997, New York.
3. TVERSKY, Amos, KAHNEMAN, Daniel. *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*, Science, vol. 185, 1974.
4. THALER, H. Richard, SUNSTEIN, Cass R. *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*, Yale University Press, New Haven, 2008.
5. HALPERN, David. *Inside the Nudge Unit*, Ebury Press, London, 2015.
6. ARIELY, Dan. *Predictably Irrational: The Hidden Forces That Shape Our Decisions*, HarperCollins, New York, 2008.
7. KAHNEMAN, Daniel. *Thinking, Fast and Slow*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2011..
8. OLIVER, Adam. *Behavioural Public Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017.
9. MULLAINATHAN, Sendhi, SHAFIR, Eldar, *Scarcity: Why Having Too Little Means So Much*, Times Books, New York, 2013.
10. BURNETE, S. *Economie comportamentală: fundamentare și aplicații*, Editura ASE, București, 2018.
11. LUSARDI, A., MITCHELL, O. *Financial Literacy and Planning: Implications for Retirement Well-being*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
12. BENARTZI, S., THALER, H. Richard. *Save*

More Tomorrow: Using Behavioral Economics to Increase Employee Saving, *Journal of Political Economy*, Chicago, 2004, p. 170-189.

13. World Bank, *Mind, Society, and Behavior: World Development Report*, Washington DC, 2015.

14. SUNSTEIN, Cass R. *On Freedom*, Princeton University Press, Princeton, 2019.

15. GIGERENZER, Gerd. *Rationality for Mortals: How People Cope with Uncertainty*, Oxford University Press, Oxford, 2008.

16. SMITH, Vernon. *Rationality in Economics: Con-*

structivist and Ecological Forms, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 118-132.

17. THALER, H., Richard, SUNSTEIN, Cass R. *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*, Yale University Press, New Haven, 2008.

18. SUNSTEIN, Cass, R. *Why Nudge? The Politics of Libertarian Paternalism*, Yale University Press, New Haven, 2014.

19. LIST, John. *The Voltage Effect: How to Make Good Ideas Great and Great Ideas Scale* Currency, New York, 2022.

ANALIZA PROCESULUI ANTREPRENORIAL PRIN RELAȚIONAREA ACESTUIA CU OPORTUNITĂȚILE ȘI RESURSELE UMANE

Elena LUPANCU

București, România,

Doctorandă la Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: elena_lupancupopa@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0004-1169-480X>

Cristina Teodora BĂLĂCEANU

Doctor în științe, Profesor asociat, Universitatea din București, România

e-mail: cristina-teodora.balaceanu@faa.unibuc.ro

<https://orcid.org/0000-0002-6878-8530>

Aliona LÎȘÎ

Doctor în științe, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: aliona_lisii@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-9719-0012>

Mihaela GRUESCU

Doctor în științe, Profesor asociat, Universitatea Româno-Americană din București, România

e-mail: mihaela.gruiescu@rau.ro

<https://orcid.org/0000-0001-7917-3040>

Articolul evidențiază modul în care antreprenoriatul de succes atrage indivizi creativi pentru a dezvolta o nouă modalitate de a satisface nevoile prin identificarea de noi oportunități pe piață. Acest lucru se realizează printr-un proces modelat care mobilizează și direcționează resursele pentru a livra un anumit produs sau serviciu clienților, utilizând o strategie de intrare pe piață ce prezintă investitorilor construirea unor fluxuri de venituri durabile și a unei profitabilități. Astfel, articolul subliniază faptul că proiectarea unui produs și a operațiunilor specifice necesită aplicarea unor criterii de sustenabilitate la nivelul consumului de energie și materiale, contribuind la eliminarea impacturilor sociale inechitabile, un efect al operațiunilor companiei, inclusiv impactul acesteia asupra lanțului de aprovizionare. Autorii arată că inovația antreprenorială combinată cu principiile sustenabilității poate fi împărțită în cinci elemente cheie pentru analiză (Oportunitate, Antreprenor/Echipă, Concept de produs, Resurse, Strategie de intrare), iar asocierile de succes caracterizate prin coerență sau „potrivire” între aceste piese contribuie la succesul antreprenorului și al antreprenoriatului.

Cuvinte-cheie: antreprenoriat, antreprenor, oportunități, resurse, coaching antreprenorial.

ANALYSIS OF THE ENTREPRENEURIAL PROCESS BY RELATING IT TO OPPORTUNITIES AND HUMAN RESOURCES

The article highlights how successful entrepreneurship attracts creative individuals to develop a new way to meet needs by identifying new opportunities in the market. This is achieved through a modeled process that mobilizes and directs resources to deliver a specific product or service to customers, using a market entry strategy that presents investors with the construction of sustainable revenue streams and profitability. Thus, the article emphasizes that the design of a product and specific operations requires the application of sustainability criteria at the level of energy and material consumption, contributing to the elimination of inequitable social impacts, an effect of the company's operations, including its impact on the supply chain. The authors show that entrepreneurial innovation combined with sustainability principles can be broken down into five key elements for analysis (Opportunity, Entrepreneur/Team, Product Concept, Resources, Entry Strategy), and successful associations characterized by coherence or "fit" between these pieces contribute to the success of the entrepreneur and entrepreneurship.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneur, opportunities, resources, entrepreneurial coaching.

ANALYSE DU PROCESSUS ENTREPRENEURIAL EN RELATION AVEC LES OPPORTUNITÉS ET LES RESSOURCES HUMAINES

Cet article met en évidence la manière dont l'entrepreneuriat réussi attire des individus créatifs afin de développer une nouvelle façon de répondre aux besoins en identifiant de nouvelles opportunités sur le marché. Cela se fait grâce à un processus modelé qui mobilise et oriente les ressources afin de fournir un produit ou un service spécifique aux clients, en utilisant une stratégie d'entrée sur le marché qui présente aux investisseurs la création de flux de revenus durables et de rentabilité. Ainsi, l'article souligne que la conception d'un produit et d'opérations spécifiques nécessite l'application de critères de durabilité en matière de consommation d'énergie et de matériaux, contribuant à éliminer les impacts sociaux inéquitables, un effet des opérations de l'entreprise, y compris son impact sur la chaîne d'approvisionnement. Les auteurs montrent que l'innovation entrepreneuriale combinée aux principes de durabilité peut être divisée en cinq éléments clés pour l'analyse (opportunité, entrepreneur/équipe, concept de produit, ressources, stratégie d'entrée), et que les associations réussies, caractérisées par la cohérence ou l'« adéquation » entre ces éléments, contribuent au succès de l'entrepreneur et de l'entrepreneuriat.

Mots-clés: entrepreneuriat, entrepreneur, opportunités, ressources, coaching entrepreneurial.

АНАЛИЗ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ПРОЦЕССА ВО ВЗАИМОСВЯЗИ С ВОЗМОЖНОСТЯМИ И ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ

В статье рассматривается, как успешное предпринимательство привлекает творческих личностей к разработке новых способов удовлетворения потребностей посредством выявления новых возможностей на рынке. Это достигается посредством моделирования процесса, мобилизующего и направляющего ресурсы на предоставление клиентам конкретного продукта или услуги с использованием стратегии выхода на рынок, предоставляющей инвесторам возможность создания устойчивых источников дохода и прибыльности. Таким образом, в статье подчеркивается, что разработка продукта и конкретных операций требует применения критериев устойчивости к уровню потребления энергии и материалов, что способствует устранению несправедливых социальных последствий, связанных с деятельностью компании, включая ее влияние на цепочку поставок. Авторы показывают, что предпринимательские инновации в сочетании с принципами устойчивого развития можно разделить на пять ключевых элементов для анализа (возможность, предприниматель/команда, концепция продукта, ресурсы, стратегия выхода на рынок), и успешные связи, характеризующиеся согласованностью или «соответствием» между этими элементами, способствуют успеху бизнесмена и его предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: предпринимательство, предприниматель, возможности, ресурсы, предпринимательский коучинг.

Introduction

The contribution of the entrepreneur to the economy is particularly important. In addition to innovation and responding to the needs of society, from the perspective of covering economic goods, entrepreneurs create jobs in consensus with the local economy, with the endowment of resources, which can be capitalized at a pace that society imposes and can develop. Support for entrepreneurs, whether in the form of coaching or mentoring, helps entrepreneurs to correctly formulate the problem and respond to the needs of society through efficient means and in accordance with the principles of sustainability. The entrepreneur and entrepreneurial activity are indispensable for the economic growth of the country. The products produced are valuable for the general development of society. People need entrepreneurial products because through them they can satisfy their needs and ensure their necessary income. The role of an entrepreneur is of great importance in generating valuable products for the comfort and livelihood of people in a given country.

An economy depends a lot on the performance level of entrepreneurs, with entrepreneurship playing a vital role in increasing national income, as well as in increasing people's per capita income.

Concepts and Definitions

The entrepreneur's interests and skills must match the product design and offering; the team's qualifications should match the knowledge needed to launch the project. The market opportunity must match the product concept, meaning that there must be market demand for the product or service, and of course, early customers (those who want to buy) must be identified. Finally, sufficient resources must be identified and put in place, including financial resources (e.g., working capital), office space, equipment, manufacturing facilities, components, materials, and expertise.

Theoretical Foundations

An opportunity is a chance to engage in transactions with customers that satisfy their wants, while generating profits that allow for continuity and building the business over time. Many different conditions in society can create opportunities for new goods and services.

For a potential entrepreneur, the key questions are:

- What are the conditions that created a market opportunity for the business idea?
- Why do people want and need something new at this time?
- What are the factors that opened up the opportunity?
- Will the opportunity be long-lasting, or is it a window that is open today but likely to close tomorrow?
- If an unmet need is perceived, can you deliver what the customer wants while still generating sustainable margins and profits?

Descriptive analysis

Sustainability considerations push this analysis further, asking how a market need can be met with the smallest possible ecological footprint. Ideally, this need is met through material and energy choices that enhance natural systems; such systems include healthy human organisms and communities, as well as environmental systems. Sustainability considerations include reducing negative impacts, as well as efforts to improve the larger system outcomes whenever financially feasible. The entrepreneur must examine the various pieces separately before attempting to put them all together, which causes the conditions of opportunity to arise from a variety of sources.

At a broad societal level, they are present as a result of forces such as changing demographics, changes in knowledge and understanding due to scientific

advances, rebalancing or imbalance of political forces, or changing attitudes and norms that give rise to new needs. These macro-forces constantly open up new opportunities for entrepreneurs. Demographic changes will dictate the expansion or contraction of market segments. Thus, aging populations in industrialized countries need different products and services to meet their daily requirements, especially if the aging trend is followed by increasing negative population growth and a reduction in the share of the working-age and employed population. Younger populations in emerging economies want products to meet a very different set of material needs and interests. The characteristic of this age segment, from a consumption perspective, is to use goods with a high level of technology, interchangeable and useful.

In terms of sustainability concerns, certain demographic changes and pollution challenges are creating opportunities. With approximately 50% of the world's population living in urban areas, ways to improve the quality of life in cities present growth opportunities for entrepreneurs. Furthermore, science shows us that industrial chemicals ingested by the population through breathing polluted air, drinking unsafe water, and eating chemically contaminated food are affecting the quality of life and well-being of the population.

With the help of monitoring and sensing technologies, such new information creates development opportunities for entrepreneurs who identify solutions, are focused on providing the means to meet needs through the economic goods created. When combined with the public focus on health and well-being through the use of advanced water treatment methods, clean combustion technologies, renewable green energy sources, the conversion of packaging waste into new asset streams, chemical compounds for industrial processes and organic food grown locally and sustainably, the interest of entrepreneurs to transform these opportunities into sustainable bu-

siness models offers a wide range of opportunities that exist due to macro trends in economic and social fields.

When we talk about an opportunity, we are referring to the chance to satisfy a specific need for a customer. The customer has a problem that needs an answer or solution. The opportunity first presents itself when the entrepreneur sees a way to innovatively solve this problem, better than existing choices and at a comparable price. Assuming that there are many buyers who have the same problem and would purchase the offered solution, the opportunity becomes a true business and market opportunity. When the opportunities are of sufficient scale (in other words, enough customers can be attracted quickly), and the revenues will cover the costs and the short-term promise of excess revenue after the initial investment expenses of the start-ups are repaid, then a legitimate economic opportunity appears in the market.

It is important to understand that business ideas are not always real opportunities; unless suppliers are available and customers can be identified and exploited, ideas may not develop into business opportunities. In addition, an opportunity has several dimensions that must be considered, including its duration, the size of the target market segment, pricing options that allow for cost recovery. These dimensions must be explored and analyzed as rigorously as possible. While business plans can serve several purposes, the first and most important reason for writing a business plan is to test whether an idea is truly an economically promising market opportunity. The opportunity and the entrepreneur must be intertwined in a way that optimizes the likelihood of success. People often become entrepreneurs when they see an opportunity. They will have to embark on a venture to find out if they can turn that opportunity into a successful business. This means that ideally, the entrepreneur's life experience, education, skills,

work exposure, and network of contacts align well with the opportunity.

• However, before talking about alignment, what is the final destination, we will consider who the entrepreneur is, what is his creative potential, what is the level of knowledge necessary to enable him to face the current and prospective challenges in the business world. Thus, the individual entrepreneur is a distinct analytical category, which will be analyzed through the answers to the following questions:

- Who is this person?
- What does this person bring to the negotiating table?
- What education, skills and expertise does this person possess?

Like the opportunity, the entrepreneur can be divided into components. This analysis is essential for understanding the entrepreneur's commitment and motivations. The entrepreneur's analysis also indicates the adequacy of the individual's capabilities to execute, on a given business plan, a volume of resources. The components are, as follows:

- Values. What motivates the individual? What drives their need/motivation to dedicate the time needed to create a new venture?
- Education. What training has the individual received, what level of formal education, and how relevant is the education to the tasks the company needs to successfully launch a business?
- Work experience. Formal education may be less relevant than professional experience? What previous jobs has the individual held and what responsibilities did they have? How did they perform in these roles? What did they learn?
- Life experience. What exposure has the individual had that could strengthen (or weaken) their skills for building a viable business?
- Networks. What relationships does the individual bring to the business? Have their previous experien-

ces allowed them to be familiar with and comfortable with a diverse mix of people and institutions, so that they can tap into relevant external resources that could help grow the company?

If one category could claim dominance in shaping the outcome of an innovative venture, it is the entrepreneur. This is because investors invest in people first. A good business plan, an interesting product idea, and a promising opportunity are all positives, but ultimately it is the entrepreneur's ability to attract a team, get a product out there, and sell it to customers that counts. While management teams need to be recruited relatively quickly, there is usually one person who initially drives the process through their ability to mobilize resources and, sometimes, through sheer force of will, hard work, and determination to succeed. In difficult times, it is the entrepreneur's vision and leadership skills that can determine success.

Ultimately, led by the entrepreneur, a team is formed. As the business grows, the team becomes the key factor. The entrepreneur's skills, education, capabilities, and weaknesses must be augmented and complemented by the competencies of the team members he or she brings to the project. The following are important questions to ask:

- Does the team, as a background unit, have the skills, understanding, and ability to overcome obstacles?
- Can the team act as a collaborative unit with strong decision-making capacity in fluid conditions?
- Can the team handle conflict and disagreement as a normal and healthy aspect of working through complex decisions?

If a business has been established and the team has not yet been formed, these questions will be useful in understanding what configuration of people would be needed to compose an effective team to take the business to higher levels of growth.

Resources process

Successful entrepreneurial processes require entrepreneurs and teams to mobilize a wide range of advanced resources into the production process quickly and efficiently. All innovative and entrepreneurial enterprises combine specific resources, such as capital, talent and know-how (e.g., accountants, lawyers), equipment and production facilities. Decomposing a business's required resources into components can clarify what is needed and when it is needed. Although resource needs change in the early stages of a business's growth, at each stage the entrepreneur should be clear about the priority resources that enable or inhibit the transition to the next stage of growth. What types of resources are needed? The following list provides guidance:

- Capital. What financial resources, in what form (e.g., equity, debt, family loans, venture capital) are needed in the first stage? This requires an understanding of cash flow needs, break-even time frames and other details. Financial estimates must be converted into income statements that provide stability to the business over time.
- Know-how. The Accounting, legal and consulting is essential resources that must be taken into account at the beginning of each enterprise. New enterprises require a complex of production factors adapted to technological requirements, digitalization and advanced research, given the company's exposure to expenses integrated into the budget.
- Facilities, equipment and transport. The company needs office space, production facilities, special equipment necessary at the early stage of the analysis to face the competition. However, in order to start and launch the business, resources must be articulated and preliminary costs identified to the extent that cost reduction is an indicator of sustainability and ensuring a competitive market entry.

Product/service concept

Essentially, new business ventures or ventures provide solutions to people's problems. This concept requires not only examining the economic good to be produced in terms of production costs, market opportunity costs, and investment, but also understanding what customers feel in terms of the economic utility of the good produced. In any entrepreneurial innovation situation, an entrepreneur must ask the following questions:

- What is the solution to a social problem that such a consumer will pay for?
- Does the economic good produced provide economic utility to the consumer?
- To whom is the product being sold? Is the buyer the actual user? Who makes the purchasing decision?

Essentially, the buyer is buying a package of attributes that could include cutting-edge technology, lower operating costs, and perhaps the satisfaction of being part of a solution to health, environmental, and energy security problems.

The entrepreneur's position in modern production is like that of the director of a play. Modern economic development is closely related to production. The entrepreneur leads production and must do everything necessary for its success in relation to the potential of the national economy. His role in modern economic development has at most three aspects:

(a) The entrepreneur coordinates the other factors of production. This involves not only assembling the factors but also identifying the best combination of factors necessary to carry out the production process.

(b) The entrepreneur takes risks. In Hawtrey's view, this is the most important function of the entrepreneur, and the amount of profit he receives is directly proportional to the risks he takes.

(c) Finally, the entrepreneur innovates. Innovati-

on is different from invention. Invention is the work of Scientists. Innovation involves the commercial application of an invention. As an innovator, the entrepreneur assumes the role of pioneer and industrial leader.

Since the process of economic development is characterized by the presence of discontinuous disruptions, economists tend to agree that this disruption comes in the form of innovation.

The entrepreneur may undertake any of the following five types of innovation:

- (a) Introduction of a new good or a new quality of a good
- (b) Introduction of a new method of production
- (c) Opening of a new market
- (d) Conquering a new source of supply of raw materials.
- (e) Realization of a new organization of any industry.

The idea that entrepreneurship and economic growth are very closely and positively related to each other has undoubtedly made its way for a long time. Adam Smith shows that when the division of labor increases, so wills economic development. An increase in the number of entrepreneurs leads to economic growth. This effect is the result of the concrete expression of their abilities and, more precisely, of their inclination to innovate. Entrepreneurship is a key indicator of the economic development of any country. As more and more people get involved in the entrepreneurship of opportunities and as more and more people resume the entrepreneurial spirit of necessity, the more we see ever higher levels of economic development, the manifestation of the “driving force of the market”. Entrepreneurs create new businesses, and new businesses, in turn, create jobs, increase competition, and can even increase productivity through technological change. High measured levels of entrepreneurship will thus translate directly into high levels of economic growth.

An entrepreneur is a person who organizes a business to benefit from an opportunity, rather than working as an employee. Entrepreneurs identify development opportunities for their own good and that of the community by taking the risk of allocating their own or borrowed resources to businesses that see a growing market. Many fail, lose money, and go out of business. The entrepreneur assumes all the risks and rewards of the partnership and is usually the sole owner, a partner, or the majority owner of shares in an incorporated company. As the primary decision maker, the entrepreneur monitors and controls the business activities.

According to Joseph Alois Schumpeter, entrepreneurs consider profit as a standard for measuring achievement or success, and he found that entrepreneurs must:

- value self-confidence;
- strive for distinction through excellence;
- be highly optimistic;
- to favor medium-risk challenges.

Entrepreneurship is found among the factors of production, along with land/natural resources, labor and capital. From the perspective of production factors, entrepreneurship is a nonfactor that gives value to a business through decision, identifying the right moment to make a decision. The decision is actually a complex of circumstances that combine predictable situations, development opportunities; trust in the team, forecasts regarding the development of the local, regional market. Given the risk of a new enterprise, obtaining financing is particularly difficult, and many entrepreneurs deal with it by capitalizing on specific skills that include communication, negotiation, risk-taking, persuasion. While some entrepreneurs are lone players who struggle to bring small businesses to a high level of competitiveness, others assume partnerships with greater access to capital and other economic resources.

Economists, depending on their doctrinal affiliation, appreciate entrepreneurship in relation to its

capacity to develop the market, under competitive conditions, entrepreneurship being a basic principle of liberalism.

In the current context, when economies are going through stages of adaptation to an unstable environment, marked by crises generated by increases in costs, including those of production factors, the need for entrepreneurship is huge. At the same time, it is necessary to support young people with an entrepreneurial spirit through financial-monetary elements.

Entrepreneurship is a state of affairs, a manifestation of the will of a free spirit in the business world that foresees the opportunity, meaning and change in the market, in customer behavior when an economic good appears and which brings profit to the entrepreneur.

The relationship between entrepreneurship and coaching refers to any innovative activity in a context where most activities are enhanced by a proactive quality and risk-taking. The essence of entrepreneurship is that entrepreneurial activities are almost invisibly integrated into most existing organizations.

Innovation is at the heart of the entrepreneurial process because it focuses on creating new businesses or maintaining an organization. Entrepreneurship involves the processes, practices and decision-making activities that lead to the development of products, services or markets. Entrepreneurship, from a coaching perspective, is conceptualized as a set of values that influence the tendency of an organization or individual to create and develop innovative activities and to be absorbed by the community.

This paper demonstrates the importance of a multidisciplinary approach to entrepreneurship and the value of contribution from related fields.

Regardless of the type of business launched, the entrepreneur must learn to “manage” people/human capital. Attracting and retaining a quality workforce is no easy task, it remains a challenge for every small business owner. Another element to consider is the

clientele. Most successful entrepreneurs have a way of convincing their customers of the superiority of their companies over their competitors, even if they sell similar products or services. It is especially important for small companies to stand out against larger, stronger rivals with greater financial resources. Ideally, the basis for differentiating a company from its competitors is determined by the totality of processes performed at a higher level compared to the competition. For small companies, this basis is often customer service, product quality, or anything else that is important for attracting and retaining customers at a high level of satisfaction.

The entrepreneurial orientation of an individual or organization is a strong indicator of its capacity to be innovative within a local economy. An entrepreneurial firm in an industry has several important behaviors that they exhibit [1] and that demonstrate that they are actively involved in product market innovation. The degree of entrepreneurial orientation is measured both in attracting markets that promote and consume the product, and in obtaining the product on a sustainable basis, a product that they manage to sell at competitive prices.

Entrepreneurship within a firm includes external factors (such as the environment, industry globalization, product/market life cycle stage, and government relations) and internal factors (such as the personality, structure, strategy, and organizational culture of leaders) [7], [12] defines entrepreneurial organizations as seeking new opportunities and pursuing a growth role.

The specific factor that distinguishes entrepreneurial organizations involves actions to which competitors respond and are usually the first to market with new products or services [5]. Organizations must adapt to environmental and technological conditions that are constantly changing. An organization has values, norms, and rules that differentiate it from its competitors in terms of facilitating entrepreneurship [5].

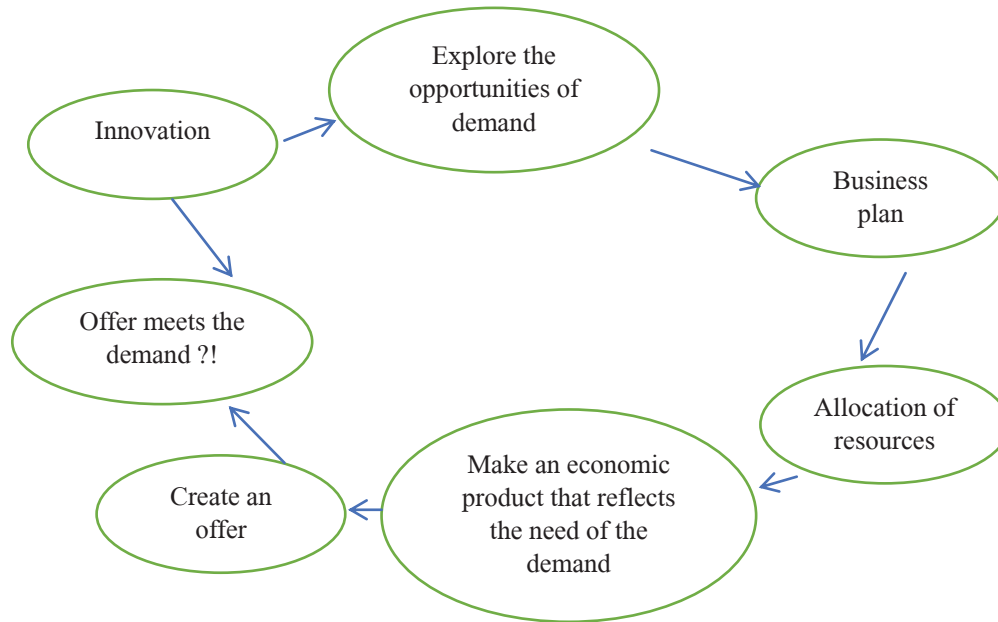

Figure 1. The idea process of economic product

Source: Own contribution of authors.

Entrepreneurship is a learning process as firms engage in the exploration of new discoveries. Entrepreneurship refers to the process of organizational renewal. Venture creation is important for organizations as they start new businesses and integrate them into the organizations' business strategy (Narayanan et al., 2009) [13].

New business creation organizations, both internally and externally, identify opportunities that support the allocation and valorization of capital in conditions of rational use of resources and expansion of the market for the delivered products. Market growth is a complex process that is based on exploring the business environment, both from the perspective of attracting resources and from the perspective of placing them in production combinations that take into account the present and potential demand.

There is a variety of new ventures that can be carried out by organizations in terms of the products, markets and services involved. Often, the success of a new venture will depend on the resources of the organization. It is essential for organizations to give employees more autonomy to pursue local entrepreneurial opportunities, as they possess more knowledge about local markets. New perspectives on entrepreneurship are needed to understand the role of venture capital in creating new opportunities.

Conclusions

The entrepreneurial process combines pieces of processes that take place over a long period of time in which it is assessed whether the business is successful or not. Breaking the process down into categories and components helps to understand the

influencing factors and how they determine business success. The entrepreneur's skills and education match what the start-up needs. The opportunity can be optimally explored with the team and resources that are identified and mobilized for the purpose of business development. Resources must be used rationally by identifying a strategy that delivers the product or service according to the expected utility of the customers. Disparities between these basic elements are signs of problems. Each category must be analyzed and understood thoroughly and all the pieces of the puzzle united to create the integrated picture necessary for financial success. The coaching process plays a role in this, identifying the motivational resources of the entrepreneur and exploiting them in the sense that he puts all his capabilities to good use to achieve success.

Coaching is increasingly being used to support entrepreneurs at different stages of the entrepreneurial process. Due to its personalized, active and reflection-oriented approach, it has been suggested that it is particularly well suited to the complex workplace demands of entrepreneurs. However, in the entrepreneurial context, the term Coaching does not have a clear definition and is often used interchangeably with other types of support. We therefore sought to characterize entrepreneurial coaching and position it in relation to related interventions.

Achieving success in business requires that the entrepreneur maintain a positive mental attitude towards the business. Successful entrepreneurs recognize that their most valuable resource is their time and learn to manage it effectively to make themselves and their companies more productive. None of this, of course, is possible without passion: passion for their business, for their products or services, their customers, and their communities. Passion is what allows a business owner to give meaning to the business, both for themselves and for their customers, but also for the community, since any business con-

tributes to the sustainable development of the locality when it acts on principles of economic rationality. Developing a successful business requires entrepreneurs to have confidence in themselves and in their ideas. Increased confidence is conferred, to a large extent, by a coach who captures the potential, the value, urges to take risks while relying on a solid team and on perceiving the market messages. The coach is the person who holds the direction, guiding the person/entrepreneur to make decisions that pave the way for efficiency and economic effectiveness.

Bibliographic references

1. AJZEN, I. *The theory of planned behaviour and human decision processes*, Vol 50, Issue 2, 1991.
2. ALAIN, F. & LINAN, F. *The future of research on entrepreneurial intention*, 2014, <https://www.researchgate.net/publication/258237464>
3. BARON, L., MORIN, L. and MORIN, D. *Executive coaching: the effect of working alliance discrepancy on the development of coaches' self-efficacy*. *Journal of Management Development*, 30(9), 2011.
4. BERMAN, W. H. *Coaching C-suite executives and business founders*. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, 71(2), 2019.
5. COVIN JEFFREY, G., SLEVIN DENNIS, P. *A Conceptual Model of Entrepreneurship as Firm Behavior*, Volume 16, Issue 1, 1991, <https://doi.org/10.1177/10422587910160010>, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/104225879101600102>
6. DAMANPOUR, F., SCHNEIDER, M. *Phases of the Adoption of Innovation in Organizations: Effects of Environment, Organization and Top Managers*. *British Journal of Management*, 17(3), 215–236, 2006. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8551.2006.00498.x>
7. FAYOLLE, Alain. *Evaluation of entrepreneurship education: behaviour performing or intention increasing?*, *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, Inderscience Enterprises Ltd, vol. 2(1), pages 89-98, 2005, <https://ideas.repec.org/a/ids/ijesbu/v2y2005i1p89-98.html>

8. GRANT, A. M. *The efficacy of executive coaching in times of organisational change*. Journal of Change Management, 14(2)., 2014.
9. JONES, R. J., & BOZER, G. *Advances in the psychology of workplace coaching*. Applied Psychology: An International Review, 67(4), 2018.
10. JONES, R. J., NAPIERSKY, U., & LYUBOVNIKOVA, J. *Conceptualizing the distinctiveness of team coaching*. Journal of Managerial Psychology, 34(2), 2019
11. MÁTYUS, Eniko. *New generation of business incubators: policy overview in Romania*, Social Economic Debates, Volume 13, Issue 2, 2024, DOI 10.58679/SED78548, www.economic-debates.ro/Art%207%20DSE%202%202024.pdf
12. MINTZBERG, Henry. *The Nature of Managerial Work (1973) & Simply Managing: What Manager Do - And Can Do Better (2013)*, Publisher: Harper & Row (1973) ISBN: 978-0060445560
13. NARAYANAN, V. K., YANG, Yi, SHAKER, A. Zahra, *Corporate venturing and value creation: A review and proposed framework*, Research Policy, Volume 38, Issue 1, Pages 58-76, February 2009.
14. OLIVERO, G., K. BANE, D. KOPELMAN, E. Richard- *Executive coaching as a transfer of training tool: effects on productivity in a public agency*, *Public Personnel Management* pp 12-22, 1997
15. SCUTARI, Sofia. The development of small business in the Republic of Moldova, Social Economic Debates, Volume 12, Issue 1, 2023, <https://www.economic-debates.ro/Art%201%20DSE%201%202023%20Scutari.pdf>
16. https://www.researchgate.net/publication/256060978_Schumpeter's_View_on_Innovation_and_Entrepreneurship
-

ACHIZIȚIILE PUBLICE CA VECTOR DE CREȘTERE ECONOMICĂ: ÎNTRE EFICIENȚA MANAGERIALĂ ȘI DISTORSIUNILE DE PIAȚĂ

Adrian BACOȘ

Doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: adrian.bacos@ymail.com

<https://orcid.org/0009-0005-2001-9766>

Achizițiile publice reprezintă un instrument strategic prin care statul poate influența dinamica economică, orientând distribuția resurselor și susținând dezvoltarea socio-economică. Dincolo de proceduri administrative, ele reflectă decizii de guvernare care vizează sprijinirea sectoarelor prioritare, inovația, tranziția verde și consolidarea instituțională. Volumul semnificativ al fondurilor implicate permite generarea unor efecte multiplicatoare: stimularea cererii interne, crearea de locuri de muncă și sprijinirea IMM-urilor. Lucrarea propune o analiză integrată – obiectivă, prin date și reglementări, și subiectivă, prin percepții instituționale – privind rolul achizițiilor publice în economia națională. Se evidențiază atât potențialul acestora de a susține creșterea economică și competitivitatea, cât și riscurile asociate: distorsiuni de piață, lipsă de transparență sau ineficiență. Analiza acoperă dimensiunile comercială, managerială și de dezvoltare economică, concluzionând cu un model de echilibru între eficiență și transparență.

Cuvinte-cheie: achiziții publice, management public, distorsiuni de piață, economie națională, planificare strategică, digitalizare, evaluare a riscurilor.

PUBLIC PROCUREMENT AS A DRIVER OF ECONOMIC GROWTH: BETWEEN MANAGERIAL EFFICIENCY AND MARKET DISTORTIONS

Public procurement constitutes a strategic instrument through which the state may influence economic dynamics by directing resource allocation and supporting socio-economic development. Beyond mere administrative procedures, it reflects governance choices aimed at promoting priority sectors, innovation, the green transition, and institutional capacity building. The significant volume of public funds involved enables multiplier effects such as stimulating domestic demand, generating employment, and supporting small and medium-sized enterprises. This paper offers an integrated analysis – objective, through data and regulatory frameworks, and subjective, through institutional perceptions – regarding the role of public procurement within the national economic architecture. It highlights both the potential to foster sustainable economic growth and competitiveness, and the inherent risks: market distortions, lack of transparency, or administrative inefficiency. The analysis encompasses three interdependent dimensions: commercial (market functioning and competition), managerial (efficiency of public sector decision-making and operations), and economic development (macroeconomic and regional impact). The study concludes with a conceptual model balancing efficiency and transparency as a premise for modernizing the procurement system.

Keywords: public procurement, public management, market distortions, national economy, strategic planning, digitalization, risk assessment.

LES MARCHÉS PUBLICS COMME VECTEUR DE CROISSANCE ÉCONOMIQUE : ENTRE L'EFFICACITÉ MANAGÉRIALE ET LES DISTORSIONS DU MARCHÉ

Les marchés publics constituent un instrument stratégique permettant à l'État d'influencer la dynamique économique en orientant l'allocation des ressources et en soutenant le développement socio-économique. Au-delà de simples procédures administratives, ils reflètent des choix de gouvernance visant à promouvoir les secteurs prioritaires, l'innovation, la transition écologique et le renforcement des capacités institutionnelles. Le volume important de fonds publics mobilisés génère des effets multiplicateurs tels que la stimulation de la demande intérieure, la création d'emplois et le soutien aux petites et moyennes entreprises. Cette étude propose une analyse intégrée – objective, à travers les données et les cadres réglementaires, et subjective, à travers les perceptions institutionnelles – du rôle des marchés publics dans l'architecture économique nationale. Elle met en évidence tant le potentiel de croissance durable et de compétitivité que les risques associés : distorsions du marché, manque de transparence ou inefficacité administrative. L'analyse couvre trois dimensions interdépendantes : commerciale, managériale et développement économique, et conclut par un modèle conceptuel conciliant efficacité et transparence en vue de moderniser le système des marchés publics.

Mots-clés: marchés publics, gestion publique, distorsions du marché, économie nationale, planification stratégique, digitalisation, évaluation des risques.

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ЗАКУПКИ КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА: МЕЖДУ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ И РЫНОЧНЫМИ ИСКАЖЕНИЯМИ

Государственные закупки представляют собой стратегический инструмент, с помощью которого государство может воздействовать на экономическую динамику, направляя распределение ресурсов и поддерживая социально-экономическое развитие. Помимо административных процедур, они отражают решения в области государственного управления, ориентированные на поддержку приоритетных секторов, инноваций, экологического перехода и укрепления институционального потенциала. Значительный объем вовлечённых бюджетных средств позволяет создавать мультипликативные эффекты, такие как стимулирование внутреннего спроса, создание рабочих мест и поддержка малого и среднего бизнеса. Данное исследование предлагает комплексный анализ – объективный (на основе данных и нормативной базы) и субъективный (сквозь призму институционального восприятия) – роли государственных закупок в экономической архитектуре страны. Рассматриваются как их потенциал в обеспечении устойчивого экономического роста и повышения конкурентоспособности, так и риски: рыночные искажения, недостаток прозрачности, административная неэффективность. Анализ охватывает три взаимосвязанные сферы: коммерческую, управленческую и экономического развития, завершаясь концептуальной моделью баланса между эффективностью и прозрачностью в целях модернизации системы закупок.

Ключевые слова: государственные закупки, государственное управление, искажения рынка, национальная экономика, стратегическое планирование, цифровизация, оценка рисков.

Introducere

Prezenta lucrare utilizează o abordare mixtă, combinând metode calitative și cantitative pentru a oferi o perspectivă comprehensivă asupra rolului achizițiilor publice în economia națională. Cercetarea a fost realizată prin analiză documentară a literaturii de specialitate, legislației naționale și internaționale

relevante, precum și a rapoartelor oficiale și studiilor europene în domeniul achizițiilor publice.

De asemenea, s-au aplicat metode comparative pentru a evidenția bune practici și modele funcționale din alte state membre UE, iar analiza cantitativă s-a bazat pe date statistice privind volumul și impactul achizițiilor publice asupra economiei. Metoda calitativă a inclus evaluarea percepțiilor actorilor

implicați, prin studii de caz și interviuri indirecte cu specialiști și factori decizionali, ceea ce a permis integrarea dimensiunilor subiective și instituționale în analiza finală.

Această combinație metodologică a facilitat construirea unui model conceptual echilibrat, care reflectă atât aspectele tehnice și manageriale, cât și cele socio-economice și politice ale sistemului de achiziții publice din România.

Astfel, achizițiile publice ocupă un rol central în funcționarea statului modern, situându-se la intersecția dintre dreptul administrativ, economia publică și politicile de dezvoltare. Ele reflectă nu doar nevoia de aprovizionare a instituțiilor publice, ci mai ales capacitatea acestora de a direcționa resursele publice în mod strategic, în vederea atingerii unor obiective economice și sociale de interes general. La nivelul Uniunii Europene, achizițiile publice reprezintă aproximativ 14% din PIB, ceea ce conferă acestui domeniu o importanță structurală majoră în arhitectura economică a oricărui stat membru.

În România, procesul de aliniere la standardele europene și internaționale a condus la o reformă profundă a cadrului legal și instituțional al achizițiilor publice. Cu toate acestea, provocările persistă: de la lipsa de capacitate administrativă și fragmentarea procedurilor, până la suspiciunile recurente de corupție și utilizare inefficientă a fondurilor publice. În acest context, este esențială o regândire a achizițiilor publice nu doar ca proces birocratic, ci ca mecanism de politică publică, capabil să genereze impact economic real și durabil.

Lucrarea de față își propune să răspundă la întrebarea fundamentală: În ce măsură achizițiile publice contribuie efectiv la dezvoltarea economică, și care sunt limitele sau riscurile acestui instrument în condițiile economiei de piață? În acest sens, analiza este împărțită în trei axe majore:

- Dimensiunea comercială, în care sunt evaluate influențele achizițiilor asupra concurenței, pieței in-

terne și accesului IMM-urilor la contracte publice;

- Dimensiunea managerială, care investighează eficiența sistemelor instituționale și capacitatea de guvernanță în procesul achizițiilor;

- Dimensiunea de dezvoltare economică, în care este analizat rolul acestora în sprijinirea obiectivelor macroeconomice – inclusiv creștere, coeziune și inovare.

Rezultatul așteptat este propunerea unui model conceptual și operațional care să echilibreze cele două imperative fundamentale ale achizițiilor publice: eficiența economică și transparența administrativă.

Metodologie utilizată

Achizițiile publice nu sunt doar un instrument administrativ, ci generează efecte comerciale substanțiale la nivelul pieței interne, influențând structura competiției și comportamentul economic al operatorilor. Prin volumul considerabil de resurse financiare mobilizate – în unele state membre UE depășind 14% din PIB – sectorul achizițiilor publice acționează ca un mecanism de reglare indirectă a pieței, modelând cererea agregată, dinamica prețurilor și structura ofertanților [1, p.210].

Una dintre dimensiunile comerciale majore ale achizițiilor este impactul asupra concurenței. Procedurile transparente, competitive și nediscriminatorii contribuie la consolidarea unui mediu concurențial sănătos, încurajând participarea largă a operatorilor economici și stimulând inovația. Pe de altă parte, procedurile netransparente, restricțiile tehnice inutile sau criteriile de calificare excesiv de restrictive pot genera efecte anticoncurențiale, favorizând jucătorii mari sau parteneriatele informale, în detrimentul unei piețe deschise și echitabile [2, p.55].

De asemenea, achizițiile publice pot influența accesul IMM-urilor la piața contractelor publice. În ciuda măsurilor de sprijin promovate prin legislația europeană (ex. divizarea pe loturi, cerințe

proporționale, plăți rapide), în practică, IMM-urile se confruntă adesea cu bariere administrative, financiare și informaționale care le reduc capacitatea de a concura cu marii contractori [3, p.112]. Astfel, deși achizițiile ar trebui să funcționeze ca un canal de integrare a IMM-urilor în lanțul valoric public, realitatea indică o participare limitată, ceea ce afectează inclusiv distribuția echitabilă a resurselor în economie.

Mai mult, achizițiile influențează și structura pieței interne, putând accentua fragmentarea sau concentrarea în funcție de politicile aplicate. Un exemplu relevant este tendința de agregare excesivă a contractelor, menită să genereze economii de scară, dar care poate conduce la excluderea operatorilor locali mai mici, reducând diversitatea economică regională [4, p.134]. În acest sens, politica de achiziții trebuie să echilibreze obiectivul de eficiență economică cu cel al dezvoltării echitabile și al menținerii unui nivel optim de concurență.

Una dintre cele mai mari amenințări la adresa integrității și eficienței sistemului de achiziții publice o reprezintă utilizarea acestui mecanism în scopuri clientelare sau corupte. În loc să funcționeze ca un instrument transparent de alocare a resurselor, achizițiile pot deveni, în absența unor controale riguroase, vehicule de rentă politică, favorizând grupuri de interese și consolidând rețele informale de putere economică și administrativă [5, p.45]. Practicile corupte se manifestă adesea prin contracte truate, condiții restrictive concepute pentru a elimina concurența reală sau evaluări netransparente ale ofertelor, care alterează esențial principiul tratamentului egal [6, p.113-116].

În România, Direcția Națională Anticorupție (DNA) a documentat, în repetate rânduri, cazuri de deturnare a achizițiilor publice în favoarea unor firme apropiate de decidenții politici sau administrativi. Investigațiile penale și condamnările pronunțate în ultimul deceniu au relevat modele recurente de

fraudare a procedurilor, printre care se numără simularea competiției, utilizarea unor criterii de atribuire arbitrar, sau plăți pentru lucrări neexecutate [7, 12-17]. Astfel de practici nu doar că subminează încrederea în administrație, ci distorsionează profund piața liberă și eficiența alocării resurselor publice [8, p.75-81].

În anumite sectoare economice – în special cele cu concurență scăzută sau cu bariere mari de intrare – se observă o dependență crescută a unor operatori economici de contractele publice [9, p.22]. Acești furnizori își structurează modelul de afaceri aproape exclusiv în jurul participării la licitații publice, fără o strategie de diversificare sau adaptare la piața liberă [10, p.65-67]. Această dependență nu doar că afectează reziliența economică a firmelor respective, dar generează și riscuri sistemice: în cazul reducerii investițiilor publice sau al schimbării cadrului legal, multe dintre aceste entități devin insolabile, afectând lanțuri întregi de producție și furnizare [11, p.114]. În plus, lipsa concurenței reale duce adesea la prețuri supraevaluate, deoarece furnizorii nu sunt stimulați să inoveze, să reducă costurile sau să îmbunătățească calitatea serviciilor oferite [12, p.121-123]. În timp, acest fenomen poate crea oligopoluri artificiale pe piața achizițiilor, cu efecte negative asupra eficienței cheltuielii publice și asupra echității în accesul la resurse publice [13, p.19].

Procedurile greoaie, documentația excesivă și cerințele de calificare disproporționate continuă să constituie bariere semnificative de acces pentru întreprinderile mici și mijlocii (IMM-uri) și pentru firmele nou-înființate [14, p.41]. Aceste obstacole apar frecvent sub forma unor cerințe excesive privind cifra de afaceri, experiența anterioară sau garanțiile financiare, care favorizează marile companii și descurajează competiția [15, p.18-20]. În mod particular, IMM-urile întâmpină dificultăți în a suporta costurile de conformare, în special când sunt implicate proceduri lungi, contestații sau solicitări repetate de

clarificări din partea autorităților contractante [16, p.54-55]. Această situație duce la concentrarea contractelor în mâinile unui număr restrâns de operatori economici, reducând diversitatea pieței și slăbind presiunea concurențială necesară pentru obținerea unor prețuri corecte și a unei calități optime [17, p.102-104]. În ciuda inițiativelor europene privind facilitarea accesului IMM-urilor la achiziții publice – cum ar fi posibilitatea divizării contractelor în loturi sau simplificarea documentației – implementarea acestor măsuri rămâne limitată în practică, în special în Europa Centrală și de Est. [18, p.7-10].

Dimensiunea comercială a achizițiilor publice reflectă impactul profund al acestora asupra funcționării pieței interne, a dinamicii concurenței și a accesului actorilor economici la resurse publice [19, p.6]. Analiza relevă faptul că, deși achizițiile ar trebui să stimuleze competiția și inovația, în practică ele pot duce la consolidarea unor poziții dominante, în special atunci când sunt caracterizate de cerințe restrictive, practici netransparente sau proceduri neprietenoase față de IMM-uri [20, p.47]. În multe cazuri, lipsa de diversitate în rândul ofertanților reflectă nu o lipsă de capacitate a pieței, ci ineficiența cadrului de reglementare și administrare [21, p.63-64]. În plus, distorsiunile comerciale generate de corupție, favoritism sau birocratie excesivă nu doar că afectează eficiența alocării resurselor publice, dar slăbesc încrederea investitorilor și competitivitatea generală a economiei [22, p.12-14]. Pentru a transforma achizițiile publice într-un vector real de dezvoltare economică, este esențială implementarea unor reforme care să promoveze accesul echitabil la licitații, simplificarea procedurilor și creșterea transparenței, în conformitate cu bunele practici europene [23, p.23-25].

Principalele rezultate ale cercetării

Achizițiile publice presupun mai mult decât respectarea unui cadru legal și procedural; ele implică

un proces decizional integrat care reflectă capacitatea instituțională de a transforma resursele bugetare în valoare publică [24, p.202]. În contextul modernizării administrației publice și al presiunii pentru utilizarea eficientă a fondurilor publice, se conturează tot mai clar ideea că achizițiile trebuie gestionate printr-o abordare strategică, multidisciplinară, care îmbină rigoarea juridică, eficiența economică și responsabilitatea managerială [25, p.11-12].

Această abordare transformă procesul de achiziție dintr-o simplă activitate tehnico-administrativă într-un veritabil instrument de guvernare, în care calitatea deciziilor, capacitatea instituțională și transparența joacă un rol determinant. Din această perspectivă, dimensiunea managerială a achizițiilor devine esențială pentru înțelegerea eficienței și sustenabilității sistemului, întrucât de modul în care sunt planificate, derulate și monitorizate achizițiile depinde gradul de satisfacere a nevoilor publice și nivelul de încredere în instituțiile statului [26, p.48].

În acest cadru, doi piloni fundamentali susțin performanța achizițiilor publice: managementul eficient, care presupune organizare, capacitate de analiză, planificare pe termen lung și control al riscurilor; și digitalizarea proceselor, care facilitează automatizarea operațiunilor repetitive, creșterea transparenței și reducerea interacțiunilor potențial viciate între actorii implicați. Fără o integrare coerentă a acestor dimensiuni, sistemul rămâne vulnerabil la ineficiență, corupție și risipă de fonduri publice [27, p.123].

Achizițiile publice reprezintă o verigă critică în lanțul managementului resurselor publice, implicând o serie de activități interconectate: planificare, alocare, execuție și control. Departate de a fi un proces pur formal, achiziția presupune o abordare managerială sistemică, în care se regăsesc: analiza nevoilor instituționale, formularea de obiective măsurabile, evaluarea riguroasă a riscurilor, precum și monitorizarea și ajustarea continuă a performanței contractuale [28, p.210].

Planificarea strategică a achizițiilor este adesea subevaluată în practică, deși este esențială pentru evitarea risipei. Lipsa unei viziuni integrate duce la contracte redundant alocate, întârzieri în livrarea produselor sau serviciilor și chiar la costuri suplimentare cauzate de modificările ex-post ale contractelor [29, p.98]. În plus, multe autorități contractante se confruntă cu un deficit de competențe profesionale în domeniul achizițiilor, ceea ce afectează calitatea deciziilor luate și expune procesul riscurilor de ineficiență sau chiar de corupție.

Capacitatea managerială depinde, în mod direct, de existența unor structuri administrative bine definite, a unor proceduri clare de luare a deciziilor și de formarea continuă a personalului implicat în proces. În lipsa unui cadru managerial funcțional, normele legale devin instrumente formale, iar eficiența utilizării banului public este compromisă. În acest context, profesionalizarea funcției de achiziții – inclusiv prin certificări, evaluări periodice și independență instituțională – este o condiție esențială pentru modernizarea administrației publice.

În ultimele două decenii, digitalizarea a devenit un obiectiv strategic al reformei administrației publice, iar achizițiile publice nu fac excepție. Implementarea platformelor electronice, precum SEAP (Sistemul Electronic de Achiziții Publice), și ulterior SICAP, a permis standardizarea și automatizarea unor etape cheie ale procesului de achiziție. Aceste instrumente au contribuit la creșterea gradului de transparență, la reducerea interacțiunii directe dintre operatori și funcționari și la facilitarea accesului concurențial [30, p.245].

Cu toate acestea, există limite importante care împiedică valorificarea deplină a digitalizării în procesul de achiziții. Printre acestea se numără: interoperabilitatea redusă între platformele administrative (de exemplu, între SICAP, ANAF, ONRC și autoritățile de control), absența automatizării reale în evaluarea ofertelor – în special în ceea ce privește

criteriile tehnico-economice –, dar și lipsa unei infrastructuri analitice avansate care să permită utilizarea datelor istorice pentru luarea deciziilor strategice.

Mai mult, majoritatea funcționalităților digitale existente sunt reactive, nu proactive: ele facilitează raportarea, dar nu și anticiparea riscurilor. Într-un context ideal, digitalizarea ar trebui să permită identificarea timpurie a ofertelor anormal de scăzute, detectarea potențialelor conflicte de interese și optimizarea portofoliului de achiziții prin algoritmi predictivi. În lipsa acestor funcționalități, procesul rămâne greoi și vulnerabil, chiar dacă este digitalizat formal.

Prin urmare, dimensiunea managerială a achizițiilor publice nu poate fi concepută fără integrarea reală a noilor tehnologii și fără o cultură instituțională orientată spre performanță, inovație și responsabilitate. Digitalizarea trebuie să fie nu doar un mijloc tehnologic, ci un vector de transformare organizațională.

Dimensiunea managerială a achizițiilor publice joacă un rol esențial în determinarea calității guvernantei economice și a valorii generate din fonduri publice. O bună planificare, o alocare eficientă a resurselor și o monitorizare riguroasă a performanței contractuale contribuie decisiv la evitarea risipei și la maximizarea impactului socio-economic al investițiilor publice. Profesionalizarea personalului, dezvoltarea capacității instituționale și adoptarea unei abordări strategice reprezintă condiții fundamentale pentru un management performant al achizițiilor.

Totodată, digitalizarea proceselor de achiziție trebuie înțeleasă ca o oportunitate de transformare structurală, nu doar ca o adaptare tehnologică. Platformele electronice pot susține transparența și eficiența numai în măsura în care sunt integrate coerent în mecanismele decizionale și în cultura organizațională a administrației publice. Fără interoperabilitate, automatizare inteligentă și analize predictive, digitalizarea riscă să devină o soluție forma-

lă, fără efecte reale asupra performanței sistemului.

În concluzie, un sistem de achiziții publice eficient presupune o viziune managerială matură, susținută de tehnologie și orientată spre rezultate măsurabile, care să transforme resursele publice în valoare economică și socială durabilă.

Achizițiile publice, reprezentând între 14% și 20% din PIB-ul Uniunii Europene, nu mai pot fi privite doar prin prisma eficienței administrative, ci trebuie analizate ca instrumente de politică economică capabile să influențeze profund dinamica macroeconomică [31, p.5]. Acestea devin un canal esențial prin care statul poate sprijini sectoare economice strategice, impulsiona inovația și reduce decalajele regionale sau structurale existente în economie [32, p.8-10].

Unul dintre cele mai clare efecte ale achizițiilor publice bine orientate este stimularea creșterii economice. Investițiile publice în infrastructură, digitalizare, sănătate sau educație generează cerere agregată, creează locuri de muncă și atrag investiții private conexe [33, p.14]. Conform datelor OCDE, o creștere cu 1% a cheltuielilor publice în infrastructură poate conduce la o creștere de 0,4% a PIB-ului în următorii doi ani [34, p.33]. Astfel, prin direcționarea strategică a contractelor publice, guvernele pot influența ciclul economic și pot accelera redresarea în perioade de criză.

Pe lângă creștere, achizițiile publice pot contribui la consolidarea coeziunii economice și sociale, dacă sunt corect orientate spre zonele defavorizate sau spre actorii economici marginalizați. Alocarea echitabilă a contractelor în regiuni cu dezvoltare scăzută are potențialul de a stimula antreprenoriatul local și de a reduce dezechilibrele teritoriale [35, p.22]. În România, programele de achiziții cu componente sociale – cum ar fi contractele rezervate pentru întreprinderi sociale – sunt încă în faze incipiente, dar oferă o platformă importantă pentru politici de incluziune [36, p.6-9].

Dimensiunea inovativă a achizițiilor publice este, de asemenea, esențială. Statele pot folosi contractele publice pentru a stimula dezvoltarea tehnologică, sprijinind soluții sustenabile, produse inteligente și modele de afaceri verzi [37, p. 949–963]. Conceptul de „achiziții publice pentru inovare” (PPI) a fost promovat intens de Comisia Europeană, întrucât permite statului să acționeze nu doar ca reglementator, ci și ca client sofisticat al soluțiilor de viitor [38, p. 4].

Un alt aspect important este acela că achizițiile contribuie indirect la creșterea productivității generale prin crearea unui efect de emulație în rândul firmelor. Pentru a răspunde cerințelor autorităților contractante, operatorii economici sunt adesea nevoiți să își îmbunătățească capacitățile de producție, să adopte standarde mai ridicate de calitate și să implementeze tehnologii avansate [39, p. 432-445]. Această presiune pozitivă contribuie la dezvoltarea unui ecosistem economic competitiv.

Totodată, achizițiile publice pot susține transformările structurale în economie, atunci când sunt corelate cu obiectivele naționale de dezvoltare durabilă, tranziție verde sau digitalizare. În contextul Pactului Verde European, multe state membre canalizează achizițiile către proiecte care reduc amprenta de carbon, cresc eficiența energetică și promovează mobilitatea sustenabilă [40, p.12]. România se află însă la început de drum în ceea ce privește achizițiile verzi, fiind necesară o reformă substanțială a criteriilor de atribuire și a capacității instituționale.

Pe de altă parte, efectele pozitive ale achizițiilor asupra dezvoltării economice pot fi inhibitate de lipsa de profesionalism în planificare, corupție sau fragmentarea cadrului legal. Proiectele atribuite netransparent sau prin proceduri viciate nu doar că risipesc resurse publice, dar generează distorsiuni economice și subminează încrederea investitorilor [41, p.10-14]. În acest context, profesionalizarea personalului din autoritățile contractante devine o condiție esențială pentru eficiență și impact.

Pentru a avea un efect real asupra economiei, achizițiile publice trebuie tratate ca parte integrantă a politicilor economice naționale, fiind corelate cu strategiile sectoriale și regionale. Aceasta presupune nu doar coordonare instituțională, ci și un cadru de evaluare a impactului economic al achizițiilor, astfel încât deciziile să fie bazate pe rezultate măsurabile și obiective clare [42, p.27-35].

În concluzie, dimensiunea de dezvoltare economică a achizițiilor publice transcende simpla atribuire de contracte. Printr-o abordare strategică, ele pot deveni un motor al creșterii sustenabile, coeziunii sociale și inovației tehnologice, contribuind semnificativ la reziliența și modernizarea economiei românești. Pentru ca acest potențial să fie valorificat, este necesară o schimbare de paradigmă – de la o viziune administrativ-procedurală la una managerială, orientată spre rezultate și impact economic real.

Achizițiile publice reprezintă un instrument fundamental prin care statul influențează structura și dinamica economiei naționale. Acestea nu mai pot fi privite strict ca mecanisme administrative, ci trebuie integrate într-o viziune strategică de dezvoltare durabilă, eficiență economică și inovare tehnologică [43, p.3]. Tema prezintă multiple valențe, fiind analizabilă atât dintr-o perspectivă obiectivă – prin date cantitative și analize de impact macroeconomic – cât și dintr-o perspectivă subiectivă, în funcție de percepțiile actorilor implicați: autorități contractante, operatori economici și societate civilă [44, p.12-17].

Din perspectivă obiectivă, achizițiile publice contribuie direct la formarea PIB-ului, reprezentând, în medie, 15%–18% din cheltuielile guvernamentale în statele UE [45, p.31]. În România, valoarea contractelor atribuite prin SEAP/SICAP a depășit 140 de miliarde lei în 2023, cu o pondere semnificativă în sectoarele infrastructură, sănătate și educație [46, p.14]. Astfel, impactul lor este cuantificabil și are efecte multiplicatoare în economie, stimulând

lanțurile de aprovizionare, ocuparea forței de muncă și veniturile fiscale [47, p.6].

Dincolo de impactul numeric, achizițiile publice influențează structura economiei naționale prin direcționarea cererii către anumite domenii strategice: digitalizare, energie verde, industrie farmaceutică, IT&C. Aici intervine dimensiunea de politică economică: prin criteriile de atribuire, autoritățile pot favoriza inovarea, sustenabilitatea sau incluziunea socială, contribuind la reforme structurale și la reconfigurarea modelelor economice tradiționale [48, p.18].

Totodată, o analiză obiectivă nu poate ignora riscurile asociate: distorsionarea concurenței, contracte nejustificate economic, clientelism politic. Datele furnizate de Transparency International arată că peste 20% dintre contractele analizate la nivel național ridică suspiciuni privind lipsa de competitivitate sau transparență [49, p.11]. Astfel, eficiența economică este în strânsă legătură cu buna guvernare.

Din perspectiva subiectivă, percepția asupra achizițiilor variază semnificativ. Pentru autoritățile contractante, ele sunt adesea văzute ca o sarcină birocratică, în care accentul se pune mai mult pe conformitatea legală decât pe valoarea economică generată [50, p.209]. Operatorii economici reclamă frecvent lipsa de predictibilitate, condițiile de participare restrictive și modul netransparent de evaluare a ofertelor [51, p.94].

Această percepție afectează calitatea participării la proceduri și poate duce la dependența economică a unor firme de contractele publice, în special în domenii precum construcțiile sau serviciile IT. Această dependență reduce dinamismul pieței și descurajează inovarea [52, p.184]. În sectoarele slab concurențiale, firmele se adaptează mai degrabă la cerințele formale ale statului decât la nevoile pieței reale.

În plus, IMM-urile și *startup*-urile întâmpină obstacole considerabile în accesul la proceduri, din cauza complexității documentației, a garanțiilor fi-

nanciare solicitate sau a lipsei de experiență anterioară. Acest lucru limitează diversitatea economică și reduce potențialul de regenerare al pieței interne [53, p.22].

Raportat la economia națională, achizițiile publice pot fi percepute ca un mecanism de redistribuire. Dacă sunt bine reglementate, acestea contribuie la echitate socială și la dezvoltarea regiunilor defavorizate. În lipsa unei planificări integrate, însă, pot accentua polarizarea între centrele economice și zonele periferice [54, p.128].

În ultimii ani, digitalizarea proceselor – prin SICAP – a îmbunătățit transparența și a redus contactul direct între părți, limitând potențialul de corupție. Cu toate acestea, lipsa interoperabilității și utilizarea insuficientă a analizei de date împiedică exploatarea potențialului real al sistemelor informatice [55, p.245].

În același timp, fondurile europene au intensificat presiunea asupra autorităților de a profesionaliza activitatea de achiziții. Multe proiecte sunt condiționate de respectarea riguroasă a normelor în materie, ceea ce impune reforme instituționale și creșterea competențelor profesionale în administrația publică [56, p.17].

Perspectivile subiective pot fi influențate și de contextul socio-politic. În perioade de instabilitate guvernamentală sau criză economică, achizițiile publice devin adesea subiect de dezbateră politică sau instrument de promovare electorală, ceea ce reduce încrederea publicului în imparțialitatea și obiectivitatea acestora [57, p.9].

În concluzie, tema încadrării achizițiilor publice în economia națională trebuie abordată dintr-o dublă perspectivă: obiectivă, prin date economice și analize de impact, și subiectivă, prin percepțiile actorilor implicați. Doar o astfel de abordare integrată poate oferi o imagine fidelă a rolului real și potențial al acestui mecanism în dezvoltarea economică și socială a României.

Concluzii

Achizițiile publice s-au conturat, în ultimele decenii, ca o veritabilă pârgă de politică economică și dezvoltare instituțională. În contextul modern al economiilor de piață reglementate, ele nu mai pot fi reduse la simple proceduri administrative, ci trebuie înțelese ca instrumente complexe, cu impact sistemic asupra eficienței statului, competitivității economiei și încrederii publice.

Analiza realizată evidențiază faptul că achizițiile publice contribuie substanțial la economia națională, atât în plan cantitativ – prin volumul cheltuielilor publice și multiplicatorii economici generați – cât și calitativ, prin modul în care influențează inovarea, echitatea socială și dezvoltarea regională. Din această perspectivă, ele trebuie tratate ca parte integrantă a arhitecturii economice naționale, nu ca procese tehnice izolate.

Dimensiunea managerială a achizițiilor este fundamentală. Modul în care instituțiile publice planifică, organizează și evaluează achizițiile influențează nu doar rezultatul final, ci și capacitatea statului de a livra valoare publică. Profesionalizarea personalului, integrarea tehnologiilor digitale și cultivarea unei culturi a responsabilității reprezintă elemente cheie în transformarea achizițiilor într-un vector de performanță.

Pe de altă parte, digitalizarea proceselor a adus progrese considerabile, dar rămâne un proces incomplet. Lipsa interoperabilității, automatizării reale și a analizei predictive reduce potențialul noilor tehnologii de a transforma radical modul în care se realizează achizițiile. Este necesară o strategie coerentă de integrare a datelor, bazată pe inteligență artificială și transparență în timp real.

Dimensiunea comercială pune în evidență rolul achizițiilor în reglarea pieței și în susținerea concurenței. În mod ideal, acestea ar trebui să faciliteze accesul IMM-urilor, să stimuleze competiția

și să contribuie la prețuri corecte. În realitate, însă, obstacole birocratice, condiții restrictive și practici netransparente limitează sever aceste beneficii potențiale.

Un aspect critic este riscul de dependență economică al operatorilor față de contractele publice, ceea ce distorsionează logica de piață și reduce reziliența economică. Concomitent, utilizarea achizițiilor în scopuri clientelare sau corupte subminează nu doar eficiența sistemului, ci și încrederea cetățenilor în statul de drept.

Dimensiunea dezvoltării economice confirmă faptul că achizițiile pot fi aliniate obiectivelor macroeconomice: creștere, coeziune socială și inovare. Atunci când sunt bine proiectate, ele pot reduce decalajele regionale, pot susține sectoare strategice și pot canaliza resurse către investiții cu efecte de durată. Ele devin, astfel, o expresie practică a viziunii de guvernare economică.

În același timp, lipsa unei corelări între politicile de achiziții și strategiile naționale de dezvoltare conduce la fragmentare, incoerență și rezultate contradictorii. Este esențială formularea unui cadru național de achiziții orientat spre rezultate economice măsurabile, nu doar spre conformitate formală.

Din perspectiva subiectivă, percepția actorilor implicați este esențială. Autoritățile contractante, operatorii economici și societatea civilă percep sistemul în moduri diferite, ceea ce afectează eficiența, participarea și rezultatele. O politică eficientă de achiziții trebuie să includă mecanisme de consultare, feedback și ajustare continuă în funcție de realitățile pieței.

Integrarea dimensiunilor obiective și subiective este, de fapt, cheia unei reforme autentice. Numai printr-o analiză complexă, care să țină cont atât de datele economice, cât și de percepțiile actorilor și de dinamica instituțională, se poate construi un sistem de achiziții publice care să contribuie real la bunăstarea colectivă.

În acest sens, este necesar un nou model de echilibru între eficiență și transparență, între reglementare și flexibilitate, între interesul public și cel economic. Achizițiile publice trebuie să devină o platformă de inovație în guvernare, nu un spațiu de conservare a rutinei sau de transfer opac al resurselor.

Concluzia generală este că tema încadrării achizițiilor publice în economia națională nu este una pur teoretică, ci are implicații directe asupra direcției de dezvoltare a statului român. Ele reflectă nivelul de maturitate al administrației publice, eficiența politicilor economice și capacitatea de adaptare la noile provocări globale.

Din punct de vedere tranzitoriu, rezultatele analizei impun orientarea viitoarelor cercetări spre modele comparative internaționale, studii de impact aplicat și propuneri normative care să corecteze disfuncțiile actuale. În plus, este nevoie de o cultură instituțională a performanței, bazată pe date, evaluare și responsabilitate managerială.

Această lucrare deschide calea unor reflecții și cercetări viitoare asupra modului în care achizițiile pot deveni nu doar mijloc de cheltuire a banului public, ci și catalizator al modernizării economiei naționale. Este timpul ca România să treacă de la o abordare procedurală la una strategică în materie de achiziții.

În final, rolul achizițiilor publice trebuie reconfigurat nu doar din necesitate juridică sau economică, ci din perspectiva unei viziuni integrate asupra statului modern: un stat care cumpără eficient, guvernează transparent și dezvoltă durabil.

Referințe bibliografice

1. MATEI, L. *Management public*. București: Editura Economică, 2011, p. 210.
2. PĂUNESCU, M. Concurența și achizițiile publice: între reglementare și practici restrictive. În: *Revista de Economie Aplicată*, nr. 2, 2017, p. 55.

3. ZAHARIA, R. Accesul IMM-urilor la achizițiile publice: probleme sistemice și soluții practice. În: *Economia Contemporană*, nr. 4, 2018, p. 112.
4. POPESCU, L. Consolidarea pieței interne prin politici publice de achiziții: o abordare integrată. În: *Revista de Politici Publice*, nr. 3, 2021, p. 134.
5. ROSE-ACKERMAN, S. *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge University Press, 1999, p. 45.
6. MUNGIU-PIPPIDI, A. *The Quest for Good Governance: How Societies Develop Control of Corruption*. Cambridge University Press, 2015, pp. 113–116.
7. Direcția Națională Anticorupție. *Raport de activitate 2021*, București: DNA, 2022, p. 12–17. Disponibil la: www.pna.ro
8. Curtea de Conturi a României. *Raport public pe anul 2019*, București: Curtea de Conturi, 2020, pp. 75–81.
9. European Commission. *Public Procurement – Guidance for Practitioners on Avoiding the Most Common Errors in Projects Financed by the European Structural and Investment Funds*, Bruxelles, 2019, p. 22.
10. ȘTEFAN, L. Contractele publice și dependența de stat: risc strategic în economia românească. În: *Revista de Economie Socială*, nr. 2, 2018, pp. 65–67.
11. OECD. *Government at a Glance: Western Balkans*, OECD Publishing, Paris, 2020, p. 114.
12. Curtea de Conturi a României. *Raport public pe anul 2020*, București: CCR, 2021, pp. 121–123.
13. MUNGIU-PIPPIDI, A. *Controlling Corruption in Europe*, The Anticorruption Report vol. 1, 2013, p. 19.
14. European Commission. *Annual Report on European SMEs 2020/2021 – SMEs and Public Procurement*, Bruxelles, 2021, p. 41.
15. OECD. *SMEs in Public Procurement: Practices and Strategies*, OECD Publishing, Paris, 2018, pp. 18–20.
16. POPESCU, C. Accesul IMM-urilor la achiziții publice – realitate sau iluzie? În: *Revista Română de Dreptul Afacerilor*, nr. 4, 2020, pp. 54–55.
17. Curtea de Conturi a României. *Raport public pe anul 2021*, București: CCR, 2022, pp. 102–104.
18. European Court of Auditors. *EU support for SMEs – Still not easy to access public procurement*, Special Report No 17/2019, Luxembourg, 2019, pp. 7–10.
19. European Commission. *Single Market Scoreboard: Public Procurement*, Bruxelles, 2020, p. 6.
20. OECD. *Public Procurement Review of the Mexican Institute of Social Security*, OECD Publishing, Paris, 2016, p. 47.
21. STANCU, D. Fragmentarea pieței achizițiilor și riscurile de concentrare economică. În: *Revista Română de Politici Publice*, nr. 1, 2021, pp. 63–64.
22. Transparency International. *Public Procurement: Corruption Risks and the Role of Civil Society*, Berlin, 2019, pp. 12–14.
23. European Court of Auditors. *EU support for SMEs – Still not easy to access public procurement*, Special Report No 17/2019, 2019, pp. 23–25.
24. MATEI, L. *Management public*. București: Editura Economică, 2011, p. 202.
25. OECD. *Strategic Public Procurement: Enabling Innovation, Efficiency and Reform*. OECD Publishing, Paris, 2016, pp. 11–12.
26. MUNTEANU, S. Guvernanța în achizițiile publice: între strategie și implementare. *Revista de Științe Politice și Relații Internaționale*, nr. 2, 2019, p. 48.
27. DRAGOMIR, C. Reforma sistemului de achiziții publice în România: între digitalizare și reziliență. *Revista Transilvană de Științe Administrative*, nr. 1, 2022, p. 123.
28. MATEI, L. *Management public*. București: Editura Economică, 2011, p. 210.
29. ACHIMESCU, A. Riscuri în procesul de achiziții publice: între practică și legalitate. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, nr. 1, 2021, p. 98.
30. STANCIU, D. Digitalizarea administrației publice în România: între necesitate și realitate. În: *Revista Calitatea Vieții*, nr. 3–4, 2020, p. 245.
31. European Commission. *Single Market Scoreboard – Public Procurement*, Bruxelles, 2022, p. 5.
32. World Bank. *Using Public Procurement to Achieve Development Goals*, Washington D.C., 2021, p. 8–10.
33. European Investment Bank. *The Economic Impact of Infrastructure Investment*, Luxembourg, 2020, p. 14.
34. OECD. *Infrastructure Governance Review: Romania*, Paris, 2021, p. 33.
35. European Committee of the Regions. *Public Procurement and Regional Development*, Bruxelles, 2018, p. 22.

36. Agenția Națională pentru Achiziții Publice. *Ghid privind achizițiile sociale*, București, 2022, p. 6–9.

37. EDLER, J. & GEORGHIU, L. Public Procurement and Innovation: Resurrecting the Demand Side. *Research Policy*, vol. 36(7), 2007, p. 949–963.

38. European Commission. *Public Procurement of Innovative Solutions – Guidance for Practitioners*, Bruxelles, 2021, p. 4.

39. UYARRA, E. et al. How Public Procurement can Stimulate Innovation. În: *Science and Public Policy*, vol. 47(4), 2020, p. 432–445.

40. European Commission. *Green Public Procurement in the EU – State of Play*, Bruxelles, 2020, p. 12.

41. Transparency International Romania. *Integritatea în Achizițiile Publice*, București, 2022, pp. 10–14.

42. DRAGOS, D.C. & NEAMTU, B. Integrating Public Procurement into Strategic Governance. *European Procurement & Public Private Partnership Law Review*, vol. 13(1), 2018, pp. 27–35.

43. European Commission. *Public Procurement as a Strategic Tool for Economic Recovery*. Bruxelles, 2022, p. 3.

44. DRAGOS, D. C., NEAMTU, B. The Multidimensional Nature of Public Procurement. In: *EPPPL*, vol. 13(1), 2018, pp. 12–17.

45. OECD. *Government at a Glance: Procurement Data*, Paris, 2020, p. 31.

46. Agenția Națională pentru Achiziții Publice. *Raport anual SEAP*, București, 2023, p. 14.

47. European Investment Bank. *Infrastructure Investment and Economic Growth*, Luxembourg, 2020, p. 6.

48. World Bank. *Procurement for Development – Policy Notes*, Washington D.C., 2021, p. 18.

49. Transparency International România. *Analiza riscurilor în achiziții*, București, 2022, p. 11.

50. MATEI, L. *Management public*, București: Editura Economică, 2011, p. 209.

51. ACHIMESCU, A. Riscuri în achiziții. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, nr. 1, 2021, p. 94.

52. STIGLITZ, J. *Freefall – America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*, Norton, 2010, p. 184.

53. European Commission. *SMEs' Access to Public Procurement in the EU*, Bruxelles, 2021, p. 22.

54. COȘEA, M. *Dezvoltare economică durabilă*, București: Editura Economică, 2019, p. 128.

55. STANCIU, D. Digitalizarea achizițiilor publice. În: *Revista Calitatea Vieții*, nr. 3–4, 2020, p. 245.

56. Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene. *Ghidul beneficiarului – Achiziții*, București, 2023, p. 17.

57. Soros Foundation Romania. *Percepția publică asupra corupției în achiziții*, București, 2018, p. 9.

RECONFIGURAREA CONTABILITĂȚII BUGETARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ÎNTRE ALINIERE LA STANDARDE INTERNAȚIONALE ȘI SUSTENABILITATE FINANCIARĂ

Georgeta MELNIC

Doctor în științe economice, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: melnic.georgeta@ase.md
<https://orcid.org/0000-0003-3876-5394>

Angela POPOVICI

Doctor în științe economice, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: popovici.angela.alexandru@ase.md
<https://orcid.org/0000-0002-8844-0304>

În contextul parcursului de integrare europeană al Republicii Moldova, revizuirea și modernizarea contabilității bugetare devin componente esențiale pentru consolidarea unui sistem de gestiune financiară publică bazat pe transparență și responsabilitate. Studiul analizează reformele recente din perioada 2024–2025, cu un accent deosebit pe actualizarea Planului de conturi contabile în sistemul bugetar, instituită prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 155/2024, precum și pe lansarea unui proces gradual de implementare a Standardelor Naționale de Contabilitate pentru Sectorul Public (SNCSP), în conformitate cu Ordinul nr. 144/2024. Articolul explorează atât aspectele tehnice ale noilor structuri contabile, cât și impactul introducerii progresive a principiilor Standardele Internaționale de Contabilitate pentru Sectorul Public (IPSAS) (International Public Sector Accounting Standards) în sistemul național de raportare financiară publică. Totodată, este subliniată importanța utilizării sistemului informațional integrat „Contabilitatea unică bugetară”, împreună cu dezvoltarea profesională continuă a specialiștilor din domeniu, ca factori critici pentru succesul reformelor în curs.

Cuvinte-cheie: contabilitate, transparență și responsabilitate bugetară, reformă contabilă, Standardele Internaționale de Contabilitate pentru Sectorul Public (IPSAS – International Public Sector Accounting Standards).

RECONFIGURING BUDGETARY ACCOUNTING IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: BETWEEN ALIGNMENT WITH INTERNATIONAL STANDARDS AND FINANCIAL SUSTAINABILITY

In the context of the Republic of Moldova's European integration process, the revision and modernization of budgetary accounting have become key components in strengthening a public financial management system based on transparency and accountability. This study examines the recent reforms implemented during the 2024–2025 period, with particular focus on the updated Chart of Accounts for the budgetary system, introduced by Ministry of Finance Order No. 155/2024, as well as the launch of a phased strategy for implementing the National Public Sector Accounting Standards (NPSAS), in

accordance with Order No. 144/2024. The paper explores both the technical dimensions of the new accounting structures and the implications of progressively incorporating the principles of the International Public Sector Accounting Standards (IPSAS) into the national public financial reporting system. It also highlights the critical role played by the integrated information system “Unified Budgetary Accounting” and the ongoing professional development of accounting specialists as essential enablers of successful reform implementation.

Keywords: budgetary accounting, budgetary transparency, budgetary accountability, accounting reform, international standards (IPSAS – International Public Sector Accounting Standards)

LA RECONFIGURATION DE LA COMPTABILITÉ BUDGÉTAIRE EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA: ENTRE ALIGNEMENT SUR LES NORMES INTERNATIONALES ET SOUTENABILITÉ FINANCIÈRE

Dans le contexte du processus d'intégration européenne de la République de Moldova, la révision et la modernisation de la comptabilité budgétaire deviennent des éléments clés du renforcement d'un système de gestion des finances publiques fondé sur la transparence et la responsabilité. Cette étude examine les réformes récentes mises en œuvre au cours de la période 2024–2025, en mettant particulièrement l'accent sur la mise à jour du Plan de comptes budgétaire, introduite par l'Ordre du Ministère des Finances n° 155/2024, ainsi que sur le lancement d'une stratégie progressive d'implémentation des Normes Nationales de Comptabilité pour le Secteur Public (NNCSP), conformément à l'Ordre n° 144/2024. L'article explore à la fois les dimensions techniques des nouvelles structures comptables et les implications de l'intégration progressive des principes des Normes Internationales de Comptabilité pour le Secteur Public (IPSAS) dans le système national de reporting financier public. Il met également en lumière le rôle essentiel du système d'information intégré « Comptabilité budgétaire unifiée » et de la formation professionnelle continue des spécialistes en comptabilité, considérés comme des leviers fondamentaux pour la réussite des réformes en cours.

Mots-clés: comptabilité budgétaire, transparence budgétaire, responsabilité budgétaire, réforme comptable, normes internationales (IPSAS – Normes comptables internationales pour le secteur public).

РЕКОНФИГУРАЦИЯ БЮДЖЕТНОГО УЧЁТА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: МЕЖДУ ПРИВЕДЕНИЕМ В СООТВЕТСТВИЕ С МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТЬЮ

В контексте процесса европейской интеграции Республики Молдова пересмотр и модернизация бюджетного учёта становятся ключевыми элементами укрепления системы управления общественными финансами, основанной на принципах прозрачности и подотчётности. В данном исследовании рассматриваются недавние реформы, реализованные в 2024–2025 годах, с особым акцентом на обновление Плана счетов бюджетной системы, утвержденного Приказом Министерства финансов № 155/2024, а также на запуск поэтапной стратегии внедрения Национальных стандартов бухгалтерского учёта для государственного сектора (НСБУГС) в соответствии с Приказом № 144/2024. Статья также анализирует как технические аспекты новых бухгалтерских структур, так и последствия постепенного внедрения принципов Международных стандартов бухгалтерского учёта для государственного сектора (IPSAS) в национальную систему публичной финансовой отчетности. Подчеркивается и важная роль интегрированной информационной системы «Единый бюджетный учёт» и постоянного профессионального развития специалистов в области бухгалтерии как критических факторов успеха проводимых реформ.

Ключевые слова: бюджетный учёт, прозрачность и подотчётность, бухгалтерская реформа, международные стандарты (IPSAS – Международные стандарты учёта для государственного сектора).

Introducere

Transformările economice și instituționale din Republica Moldova, în special cele determinate de apropierea de Uniunea Europeană (UE), impun o regândire profundă a cadrului contabil aplicabil sectorului public. Într-un context în care transparența financiară, responsabilitatea față de cetățeni și utilizarea eficientă a resurselor publice devin condiții esențiale pentru dezvoltarea durabilă, sistemul contabil bugetar trebuie să răspundă atât exigențelor interne, cât și celor impuse de bunele practici internaționale.

În acest sens, Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova a inițiat, în perioada 2024–2025, o serie de reforme legislative și metodologice orientate spre creșterea calității informației contabile și facilitarea tranziției către standarde contabile compatibile cu cele internaționale. Aceste demersuri includ actualizarea planului de conturi utilizat în sistemul bugetar și lansarea unui proces etapizat de implementare a Standardelor Naționale de Contabilitate pentru Sectorul Public (SNCSPP), aliniate principiilor IPSAS (International Public Sector Accounting Standards).

Prezentul articol analizează principalele componente ale acestor reforme, evidențiind implicațiile lor asupra funcționării instituțiilor publice, profesionalizării personalului contabil din sectorul bugetar și consolidării unui sistem financiar sustenabil, interoperabil la nivel european.

Metodologia cercetării

Metodologia aplicată în cadrul acestei cercetări are la bază o abordare calitativă și descriptiv-analitică, orientată spre evaluarea procesului de modernizare a contabilității bugetare în contextul alinierii Republicii Moldova la IPSAS și al consolidării sustenabilității financiare a sectorului public.

Cercetarea a fost structurată în mai multe etape:

1. Documentare teoretică și normativă: a fost realizată o analiză aprofundată a cadrului juridic și me-

todologic actual, cu accent pe Ordinele Ministerului Finanțelor nr. 155/2024 și nr. 144/2024, precum și pe alte reglementări relevante privind contabilitatea bugetară; au fost examinate principiile IPSAS și gradul de compatibilitate a acestora cu standardele naționale existente.

2. Analiză comparativă: s-au comparat modelele contabile aplicate anterior cu noile structuri introduse prin reforma Planului de conturi contabile, evidențiind diferențele conceptuale și tehnice. De asemenea, a fost utilizată metoda de benchmarking pentru a identifica bune practici internaționale relevante pentru contextul Republicii Moldova.

3. A fost inclus un studiu de caz aplicat asupra unor instituții publice din Republica Moldova care implementează noile standarde, cu scopul de a evidenția provocările operaționale și nivelul de pregătire instituțională.

4. Au fost utilizate metode precum: analiza SWOT, analiza sistemică și analiza impactului normativ.

Această metodologie permite corelarea dimensiunii teoretice cu analiza practică, oferind o imagine coerentă asupra nivelului de aliniere a contabilității bugetare naționale la cerințele internaționale și asupra măsurilor necesare pentru asigurarea sustenabilității financiare în administrația publică.

Ideile principale ale cercetării

1. Revizuirea Planului de conturi contabile în sistemul bugetar: fundament tehnic al reformei contabile (Ordinul MF nr. 155/2024)

Unul dintre pilonii centrali ai procesului de modernizare a contabilității bugetare din Republica Moldova îl constituie actualizarea Planului de conturi contabile în sistemul bugetar, realizată prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 155 din 26 decembrie 2024 [4]. Acesta modifică și completează atât planul existent, cât și Normele metodologice privind evidența contabilă și raportarea financiară în siste-

mul bugetar, aprobate anterior prin Ordinul MF nr. 216/2015 [3]. Noile prevederi au intrat în vigoare la 1 ianuarie 2025.

Această reformă marchează un pas decisiv către consolidarea unui cadru contabil public modern, transparent și aliniat cerințelor standardelor internaționale, în special celor stabilite de IPSAS (International Public Sector Accounting Standards).

Actualizarea vizează în principal:

- ✓ introducerea de subconturi de nivel II pentru o evidență mai detaliată,
- ✓ reorganizarea anumitor categorii contabile,
- ✓ alinierea structurii contabile la exigențele moderne de raportare și monitorizare financiară.

Subconturile de nivelul II noi introduse sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Subconturi de nivel II nou introduse în Planul de conturi contabile al sistemului bugetar

Subcont de nivel II	Denumirea conturilor	Activ/ Pasiv
149210	Venituri de la active intrate cu titlu gratuit între instituții bugetare în cadrul unei autorități publice centrale	P
149220	Venituri de la active intrate cu titlu gratuit între instituții bugetare ale diferitor autorități publice centrale	P
149230	Venituri de la active intrate cu titlu gratuit între instituțiile bugetare ale bugetului de stat și autoritățile/instituțiile bugetare ale bugetelor locale	P
149240	Venituri de la active intrate cu titlu gratuit între autorități/instituții bugetare în cadrul unei unități administrativ-teritoriale	P
149250	Venituri de la active intrate cu titlu gratuit între autorități/instituții bugetare ale diferitor unități administrativ-teritoriale	P
242211	Dobânzi pe valori mobiliare de stat emise pe piața primară	A
242212	Dobânzi pe valori mobiliare de stat emise prin plasament direct persoanelor fizice	A
289210	Cheltuieli privind transmiterea activelor cu titlu gratuit între instituții bugetare în cadrul unei autorități publice centrale	A
289220	Cheltuieli privind transmiterea activelor cu titlu gratuit între instituții bugetare ale diferitor autorități publice centrale	A
289230	Cheltuieli privind transmiterea activelor cu titlu gratuit între instituțiile bugetare ale bugetului de stat și autoritățile/instituțiile bugetare ale bugetelor locale	A
289240	Cheltuieli privind transmiterea activelor cu titlu gratuit între autorități/instituții bugetare în cadrul unei unități administrativ-teritoriale	A
289250	Cheltuieli privind transmiterea activelor cu titlu gratuit între autorități/instituții bugetare ale diferitor unități administrativ-teritoriale	A
518450	Garanția pentru ofertă pentru instituțiile publice	P
518460	Garanția de bună execuție pentru instituțiile publice	P

Sursa: Elaborat de autori în baza Ordinului Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 155 din 26.12.2024 cu privire la modificarea și completarea Planului de conturi contabile în sistemul bugetar și a Normelor metodologice privind evidența contabilă și raportarea financiară în sistemul bugetar [4].

Prin introducerea noilor subconturi de nivel II, evidența contabilă în sistemul bugetar se îmbunătățește semnificativ, oferind un grad sporit de detaliere și relevanță operațională. Aceste conturi permit reflectarea distinctă a transferurilor gratuite între instituții publice, monitorizarea riguroasă a dobânzilor aferente valorilor mobiliare de stat, precum și a garanțiilor constituite. În acest mod, instituțiile bugetare pot urmări fluxurile financiare în funcție de sursa fondurilor, destinație, natura economică a tranzacțiilor sau tipul de beneficiar. Această granularitate susține alinierea la bunele practici internaționale, întărește controlul financiar intern și creează premisele necesare pentru fundamentarea politicilor publice pe baze clare și transparente.

Totodată, modificările facilitează armonizarea cu clasificările bugetare și economice internaționale, permițând o raportare consolidată mai riguroasă și o comparabilitate crescută între instituții, sectoare și exerciții bugetare. În plus, noul plan de conturi constituie o condiție prealabilă pentru implementarea eficientă a sistemului informațional „Contabilitatea unică bugetară” (SI CUB).

Această actualizare nu este o măsură izolată, ci face parte dintr-un proces mai larg de digitalizare și standardizare a contabilității publice. Noul cadru sprijină interoperabilitatea între sistemele informatice de gestiune financiară și susține tranziția către un sistem bazat pe evidență dublă, conform princi-

piilor accrual accounting și managementului bazat pe performanță.

Impactul asupra procesului decizional este substanțial: informația contabilă devine mai exactă, relevantă și disponibilă în timp util pentru autoritățile publice, partenerii internaționali și societatea civilă. Deși tehnică prin natura sa, această reformă creează premise esențiale pentru sustenabilitatea financiară: îmbunătățirea disciplinei bugetare, consolidarea controlului cheltuielilor și diminuarea riscurilor fiscale.

2. Strategia de implementare a SNCSP și tranziția spre standarde internaționale (Ordinul MF nr. 144/2024)

Implementarea etapizată a SNCSP, inițiată prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr. 144 din 28 noiembrie 2024, reprezintă un moment esențial în procesul de modernizare a contabilității publice din Republica Moldova. Această reformă nu doar actualizează cadrul normativ aplicabil contabilității bugetare, ci redefinește viziunea strategică asupra gestiunii financiare publice, orientând-o clar spre convergența cu standardele internaționale IPSAS (International Public Sector Accounting Standards).

Reforma se bazează pe un plan de acțiuni structurat în patru etape consecutive, desfășurate pe o perioadă de opt ani, după cum este prezentat în tabelul de mai jos:

Tabelul 2. Etapele Planului de acțiuni pentru elaborarea Standardelor Naționale de Contabilitate pentru sectorul public

n/o	Etapele	Descrierea etapelor
1.	Etapa I (2025–2026)	Elaborarea, testarea și aplicarea a 11 standarde prioritare, selectate pe baza impactului operațional și a urgenței raportării: SNCSP “Politici contabile, modificări ale estimărilor contabile, erori” SNCSP “Evenimente ulterioare datei de raportare” SNCSP “Stocuri” SNCSP “Investiții Imobiliare” SNCSP “Provizioane, datorii contingente și active contingente” SNCSP “Beneficiile angajaților” SNCSP “Imobilizări corporale” SNCSP “Imobilizări necorporale” SNCSP “Prezentarea situațiilor financiare” SNCSP “Situațiile fluxurilor de trezorerie” SNCSP “Prezentarea informațiilor privind bugetul în situațiile financiare”
2.	Etapa II (2027–2028)	Extinderea cadrului normativ cu încă 11 standarde, ce vizează consolidarea raportării financiare, în special în ceea ce privește evidențierea creanțelor, datoriilor și a elementelor extrabilanțiere: SNCSP “Situațiile financiare individuale” SNCSP “Situații financiare consolidate” SNCSP “Acorduri de concesiune a serviciilor - concendent” SNCSP “Contracte de leasing” SNCSP “Efectele variației cursurilor de schimb valutar” SNCSP “Evaluarea” SNCSP “Prestații sociale” SNCSP “Active imobilizate destinate vânzării și activități întrerupte” SNCSP “Venituri” SNCSP “Cheltuieli de transfer” SNCSP “Costurile îndatorării”
3.	Etapa III (2029–2030)	Elaborarea a 6 standarde suplimentare, cu grad mai mare de complexitate, care acoperă aspecte precum leasingul, evaluarea activelor necorporale și recunoașterea subvențiilor: SNCSP “Agricultura” SNCSP “Investiții în entitățile asociate și în asocierile în participație” SNCSP “Angajamente comune” SNCSP “Combinări de operațiuni din sectorul public” SNCSP “Deprecierea activelor generatoare de fluxuri nemonetare” SNCSP “Deprecierea activelor generatoare de numerar”

4.	Etapă IV (2031–2032)	Finalizarea cadrului normativ prin implementarea ultimelor 5 standarde, încheind astfel armonizarea cu IPSAS: SNCSP “Prezentarea informațiilor privind părțile afiliate” SNCSP “Instrumente financiare: Prezentarea” SNCSP “Instrumente financiare: Recunoașterea și evaluarea” SNCSP “Instrumente financiare: Prezentare informațiilor” SNCSP “Prezentarea intereselor existente în alte entități”
----	----------------------	--

Sursa: Elaborat de autori în baza Ordinului Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 159 din 27.12.2016 privind aprobarea Conceptului și Planului de acțiuni pentru elaborarea Standardelor Naționale de Contabilitate pentru Sectorul Public [2]

Această abordare graduală reflectă o strategie echilibrată, adaptată la capacitatea administrativă, infrastructura digitală și resursele umane existente în sectorul public. Se evită o tranziție bruscă în favoarea unei implementări progresive, însoțită de măsuri de sprijin instituțional și formare profesională.

Fiecare etapă a reformei este susținută de un pachet tehnico-metodologic coerent, coordonat de Ministerul Finanțelor. Printre acțiunile complementare se regăsesc [2]:

- elaborarea ghidurilor metodologice aplicabile fiecărui standard adoptat;
- organizarea de instruiți specializate pentru contabilii publici și auditori;
- integrarea progresivă a noilor cerințe în sistemul informațional SI CUB.

SI CUB este prevăzut a deveni platforma digitală centrală pentru evidența bugetară, oferind suport tehnic pentru aplicarea standardelor și facilitând tranziția spre evidența contabilă pe bază de angajamente (accrual accounting), conform exigențelor internaționale.

Implementarea SNCSP va produce efecte structurale asupra calității și transparenței raportării financiare publice. Noua abordare contabilă va permite:

- recunoașterea integrală a activelor, datoriilor și angajamentelor condiționate ale statului, inclusiv a celor ce țin de angajamente față de terți;
- consolidarea datelor financiare la nivel central

și local, contribuind la o imagine reală și comparabilă a situației financiare a sectorului public;

- îmbunătățirea credibilității fiscale, esențială pentru relația cu partenerii externi și instituțiile financiare internaționale.

Un rezultat deosebit al reformei este creșterea capacității de atragere a finanțărilor internaționale, datorită alinierii raportărilor la standardele de transparență cerute de instituții precum Banca Mondială, Fondului Monetar Internațional (FMI) sau Comisia Europeană. Această reformă, deși complexă și întinsă pe termen lung, marchează o schimbare de paradigmă în gestiunea contabilă a resurselor publice, punând bazele unui sistem modern, sustenabil și interoperabil, compatibil cu cerințele integrării europene.

3. Implementarea reformelor contabile – fundament pentru o guvernanta publică durabilă și eficientă

Procesul de reformare a contabilității bugetare în Republica Moldova depășește dimensiunea pur tehnico-normativă, reprezentând un demers strategic cu implicații profunde asupra calității guvernantei publice. Dincolo de revizuirea planului de conturi contabile și adoptarea noilor standarde contabile, aceste măsuri sunt parte integrantă dintr-o viziune instituțională orientată spre sustenabilitate financiară, transparență și responsabilitate publică.

Prin actualizarea planului de conturi și imple-

mentarea graduală a SNCSP, se creează baza pentru o gestiune financiară mult mai structurată, riguroasă și predictibilă. Noile codificări și subconturi permit monitorizarea detaliată a surselor și utilizării fondurilor publice, facilitând identificarea dezechilibrelor bugetare, evaluarea performanței financiare și alocarea eficientă a resurselor.

Aceste mecanisme contribuie direct la întărirea sustenabilității financiare a statului, prin sprijinirea unor politici bazate pe evidențe și prin reducerea riscurilor legate de lipsa de transparență, ineficiență sau raportare inexactă.

Aplicarea etapizată a SNCSP, în corelație cu principiile IPSAS, asigură alinierea treptată a practicilor naționale la cerințele internaționale în materie de raportare financiară publică. Această convergență standardizată aduce beneficii multiple:

- crește comparabilitatea datelor contabile între instituții și ani fiscali diferiți, ceea ce permite analize financiare solide și evaluarea obiectivă a politicilor bugetare;

- îmbunătățește credibilitatea raportărilor financiare prezentate partenerilor externi;

- consolidează capacitatea Republicii Moldova de a atrage fonduri europene și internaționale, întrucât donatorii și instituțiile de finanțare (ex. FMI, Banca Mondială, UE) condiționează sprijinul financiar de existența unor sisteme contabile transparente și compatibile cu standardele internaționale.

Un alt element de importanță strategică în acest proces îl reprezintă dezvoltarea și extinderea SI CUB. Această platformă digitală reprezintă coloana vertebrală tehnologică a noii contabilități bugetare, oferind un cadru unitar pentru:

- colectarea automată și centralizată a datelor contabile de la toate entitățile publice;

- raportarea în timp real a execuției bugetare și a poziției financiare a instituțiilor;

- reducerea erorilor umane și a întârzierilor în fluxul informațional contabil.

Digitalizarea proceselor contabile prin SI CUB este în linie cu tendințele globale de transformare digitală a sectorului public, contribuind la creșterea eficienței administrative, la consolidarea integrității financiare și la susținerea deciziilor bazate pe date actualizate și relevante.

Prin aceste reforme integrate – normativ, instituțional și digital – Republica Moldova face un pas esențial spre modernizarea managementului financiar public, în acord cu principiile bune guvernante. Implementarea SNCSP, susținută de infrastructura SI CUB și orientarea către standardele internaționale, nu doar că asigură o contabilitate publică mai precisă, dar contribuie și la restabilirea încrederii în instituțiile statului și la consolidarea poziției țării în dialogul cu partenerii internaționali.

4. Provocări și direcții de dezvoltare ulterioară

Deși reformarea contabilității bugetare în Republica Moldova aduce beneficii incontestabile în ceea ce privește transparența, coerența și eficiența gestiunii financiare publice, acest proces nu este lipsit de provocări semnificative. Aceste obstacole trebuie identificate, înțelese și gestionate în mod strategic pentru a asigura durabilitatea și impactul real al reformelor.

➤ Provocări operaționale și instituționale

Una dintre cele mai mari dificultăți identificate este insuficiența personalului calificat în domeniul contabilității publice, în special în ceea ce privește aplicarea noilor standarde naționale și internaționale (SNCSP și IPSAS). Această deficiență este mai acută la nivelul autorităților publice locale, unde nivelul de pregătire profesională este adesea neuniform, iar accesul la formare continuă este limitat.

Un alt obstacol semnificativ îl reprezintă capacitatea redusă a unor instituții de a integra și utiliza eficient infrastructura digitală necesară — în special Sistemul Informațional „Contabilitatea unică bugetară” (SI CUB). În lipsa echipamentelor, conexiunii stabile la internet și competențelor digitale de bază,

există riscul ca digitalizarea contabilității să rămână incompletă sau să funcționeze inefficient.

Totodată, implementarea reformei este afectată de lipsa unor materiale metodologice adaptate nivelului instituțional (central, local, sau unități subordonate), precum și de necesitatea unor ghiduri clare, actualizate și orientate practic. În absența acestora, aplicarea standardelor riscă să devină un proces mecanic, formal, fără înțelegerea profundă a principiilor contabile moderne și a impactului acestora asupra deciziilor de ordin financiar și bugetar.

➤ *Rezistența la schimbare și cultura organizațională*

Reformele contabile presupun nu doar schimbări tehnice, ci și o transformare profundă a modului în care instituțiile publice înțeleg și folosesc informația financiară. Cultura organizațională predominantă, în multe cazuri, rămâne orientată spre conformitate formală și minimizarea riscurilor birocratice, în detrimentul unei gestiuni proactive, bazate pe rezultate și date relevante. În acest context, tranziția către un sistem contabil performant poate genera rezistență, mai ales dacă nu este însoțită de o comunicare clară, formare adecvată și sprijin managerial real.

➤ *Infrastructura tehnologică insuficientă*

Succesul aplicării noilor planuri contabile și al SNCSP depinde într-o mare măsură de capacitatea sistemelor informatice de a gestiona volume mari de date, de a asigura interoperabilitatea între platforme și de a permite raportarea detaliată în timp real. În prezent, infrastructura digitală a multor instituții publice din Moldova rămâne fragilă, cu sisteme fragmentate, lipsă de standardizare tehnică și acces inegal la echipamente și suport IT. Implementarea și extinderea SI CUB necesită investiții substanțiale, atât financiare, cât și umane.

➤ *Complexitatea cadrului normativ și lipsa armonizării*

Pe măsură ce standardele naționale se dezvoltă și se apropie de IPSAS, crește și complexitatea cerințelor de raportare și de evidență contabilă. În lipsa unei ar-

monizări coerente între cadrul contabil, clasificatorii bugetari, sistemele de audit și alte reglementări fiscale, pot apărea contradicții, suprapuneri sau interpretări divergente. Aceasta poate duce la incertitudine în aplicare și la dificultăți în monitorizarea implementării la nivel de instituție.

➤ *Riscul formalismului și nevoia unui mecanism de monitorizare*

Un risc major constă în aplicarea superficială, formală a standardelor contabile, fără internalizarea reală a logicii și valorilor care stau la baza acestora. O astfel de implementare „de fațadă” poate duce la distorsionarea datelor financiare, la menținerea vechilor practici contabile sub o formă nouă și la pierderea încrederii în reformă.

Pentru a evita aceste riscuri, este necesară instituirea unui sistem robust de monitorizare și evaluare, care să permită:

- urmărirea progresului implementării SNCSP în timp;
- identificarea blocajelor și intervenția timpurie;
- colectarea de bune practici și scalarea lor la nivel național.

Sprijinul Ministerului Finanțelor este esențial nu doar în calitate de autoritate de reglementare, ci și în rolul său de facilitator al schimbării – prin furnizarea de instruire, consultanță tehnică, actualizări metodologice și platforme de dialog interinstituțional.

➤ *Direcții de dezvoltare strategică*

Pentru a contracara aceste provocări și a transforma reforma contabilității bugetare într-un proces sustenabil și eficient, este necesară o abordare strategică pe mai multe dimensiuni:

- *Consolidarea capacităților profesionale.* Investițiile în formarea continuă a contabililor publici, auditorilor și managerilor financiari trebuie să devină o prioritate națională. Instituțiile de învățământ și formare profesională ar trebui să includă în curricula lor elemente legate de IPSAS, SNCSP și evidența pe bază de angajamente.

▪ *Întărirea guvernantei digitale.* Dezvoltarea infrastructurii IT, extinderea SI CUB și integrarea acestuia cu alte sisteme (Trezorerie, achiziții, salarizare etc.) vor fi esențiale pentru o evidență transparentă și eficientă. Ar trebui adoptate soluții modulare și interoperabile, cu accent pe securitate cibernetică și accesibilitate.

▪ *Simplificarea și clarificarea cadrului normativ.* Un efort coordonat de armonizare legislativă, însoțit de elaborarea de ghiduri și proceduri clare, poate reduce povara birocratică și poate sprijini implementarea unitară a noilor standarde.

▪ *Promovarea unei culturi a responsabilității financiare.* Reforma contabilității trebuie să fie însoțită de o schimbare de mentalitate în sectorul public, în care informația financiară să fie percepută nu doar ca un instrument de conformare, ci ca un mijloc esențial de luare a deciziilor, planificare și evaluare a politicilor publice.

▪ *Colaborarea internațională și parteneriatul cu donatorii.* Continuarea cooperării cu FMI, Banca Mondială, Comisia Europeană și alți parteneri relevanți va oferi nu doar sprijin tehnic și financiar, ci și legitimitate și stabilitate procesului de reformă. Accesul la expertiză internațională și participarea la inițiative regionale de schimb de bune practici trebuie încurajate.

Pe termen mediu și lung, este necesară extinderea reformei contabile și către alte componente ale sistemului de gestiune financiară publică, în special:

- reforma auditului public intern, care trebuie să fie aliniată la noile cerințe de raportare și să devină un veritabil instrument de control al calității informației contabile;

- crearea unui cadru de raportare integrată, care să combine datele financiare cu indicatori de performanță socială și de mediu. Astfel, instituțiile publice vor putea demonstra nu doar eficiența economică, ci și impactul lor asupra comunității și dezvoltării durabile.

Această extindere este în concordanță cu tendințele

internaționale privind responsabilitatea sporită și reflectă un model de guvernare modernă, în care sectorul public este evaluat nu doar prin indicatori contabili, ci prin valoarea adăugată pe care o aduce în viața cetățenilor.

Modernizarea contabilității publice nu este un scop în sine, ci un mijloc de a construi un stat mai responsabil, mai eficient și mai aproape de cetățean. De aceea, este esențial ca Republica Moldova să abordeze acest proces nu doar ca o conformare la standarde internaționale, ci ca o oportunitate de a redefini modul în care sunt gestionate și raportate resursele publice. Gestionarea atentă a provocărilor și orientarea spre dezvoltare strategică vor determina succesul real al reformei și vor consolida încrederea în instituțiile publice.

Prin urmare, succesul reformei contabilității bugetare depinde nu doar de modificările normative și tehnice, ci și de capacitatea instituțională de a implementa, adapta și susține aceste transformări pe termen lung. În fața provocărilor identificate, este esențială o abordare integrată, strategică și centrată pe consolidarea capitalului uman, digital și normativ al administrației publice din Republica Moldova.

Concluzii

Procesul de modernizare a contabilității bugetare în Republica Moldova, concretizat prin actualizarea Planului de conturi bugetar și implementarea etapizată a SNCSP, reprezintă o inițiativă strategică de aliniere la bunele practici internaționale în domeniul gestiunii financiare publice. Această reformă nu este doar o ajustare tehnică, ci reflectă o schimbare profundă de viziune asupra rolului și funcției sistemului contabil în administrația publică.

Prin adoptarea noilor structuri contabile și corelarea acestora cu principiile IPSAS, Republica Moldova face un pas ferm spre consolidarea transparenței bugetare, creșterea responsabilității instituționale și îmbunătățirea eficienței în alocarea și utilizarea re-

surselor publice. Aceste transformări sunt esențiale atât pentru întărirea încrederii cetățenilor, cât și pentru accesarea sustenabilă a sprijinului financiar extern, din ce în ce mai condiționat de respectarea standardelor internaționale de raportare și guvernanță.

Un element definitoriu al reformei îl constituie caracterul său gradual și adaptat capacității administrative existente, care permite o tranziție realistă și controlată. Măsurile de sprijin, precum formarea profesională continuă, elaborarea de materiale metodologice accesibile și digitalizarea proceselor contabile prin intermediul SI CUB, joacă un rol decisiv în reușita acestui demers.

Totodată, pentru ca reforma să devină sustenabilă și să-și atingă întregul potențial transformator, este necesară o viziune integrată și multidimensională. Aceasta trebuie să includă:

- extinderea reformei asupra auditului public intern și a controlului financiar, ca mecanisme de verificare și corectare;
- dezvoltarea unor sisteme eficiente de management al riscurilor și evaluare a performanței;
- încurajarea unei culturi organizaționale bazate pe responsabilitate, etică și eficiență.

În concluzie, reformele contabile inițiate în Republica Moldova în perioada 2024–2025 oferă un cadru solid pentru modernizarea administrației publice și reconfigurarea relației dintre stat și cetățean, în spiritul bunei guvernante. Ele nu reprezintă un simplu efort tehnic, ci parte integrantă a unui proces mai amplu de construire a unui stat modern, transparent și responsabil financiar, capabil să răspundă provocărilor unei economii în tranziție și să se alinieze cerințelor integrării europene.

Referințe bibliografice

1. Hotărârea Guvernului nr.71 din 22.02.2023 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a managementului finanțelor publice pentru anii 2023-2030. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 75-78.

2. Ordinul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 159 din 27.12.2016 privind aprobarea Conceptului și Planului de acțiuni pentru elaborarea Standardelor Naționale de Contabilitate pentru Sectorul Public. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 50-59.

3. Ordinul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 216 din 28.12.2015 cu privire la aprobarea Planului de conturi contabile în sistemul bugetar și a Normelor metodologice privind evidența contabilă și raportarea financiară în sistemul bugetar. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 377-391.

4. Ordinul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 155 din 26.12.2024 cu privire la modificarea și completarea Planului de conturi contabile în sistemul bugetar și a Normelor metodologice privind evidența contabilă și raportarea financiară în sistemul bugetar, aprobat prin Ordinul ministrului finanțelor nr.216 din 28 decembrie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr. 560-563.

5. Ordinul Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova nr. 144 din 26.12.2024 cu privire la modificarea cu privire la modificarea și completarea Conceptului și Planului de acțiuni pentru elaborarea Standardelor Naționale de Contabilitate pentru Sectorul Public, aprobate prin Ordinul ministrului finanțelor nr. 159/2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, nr 540-543.

6. IFAC & IPSASB. (2021). *Handbook of International Public Sector Accounting Standards*. Disponibil: <https://www.ipsasb.org/publications/2021-handbook-international-public-sector-accounting-pronouncements>.

7. RAILEAN, Tatiana. Parcursul reformei contabilității bugetare. *Monitorul fiscal FISC.md* nr.2 (93), 2025. Disponibil: <https://monitorul.fisc.md/parcursul-reformei-contabilitatii-bugetare/>

8. RAILEAN, Tatiana. Planul de conturi și Normele metodologice de evidență contabilă în sistemul bugetar: modificări importante pentru anul 2025. *Monitorul fiscal FISC.md* nr.3 (94) 2025. Disponibil: <https://monitorul.fisc.md/planul-de-conturi-si-norme-metodologice-de-evidenta-contabila-in-sistemul-bugetar-modificari-importante-pentru-anul-2025/>

9. ZAPOROJAN, Nadejda. Restartul reformei evidenței contabile în sistemul bugetar. *Monitorul fiscal FISC.md*, 2025. Disponibil: <https://monitorul.fisc.md/restartul-reformei-evidentei-contabile-in-sistemul-bugetar/>

ROLUL ȘI EVOLUȚIA VOLUNTARIATULUI ÎN GUVERNANȚA SOCIALĂ ȘI DEZVOLTAREA COMUNITARĂ

Doina Aurora TĂTARU

Doctor în științe, cercetător științific, Centrul de Economie a Industriei și Serviciilor, Academia Română, București, România

e-mail: dt.doina@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-1089-7130>

Daniela Elena OPREA

Doctorandă, Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Academia Română, București, România

e-mail: oelenadaniela@yahoo.com

<https://orcid.org/0009-0008-2792-922X>

Voluntariatul a evoluat semnificativ de-a lungul timpului, depășind granițele unei activități benevole tradiționale, pentru a deveni un element esențial în arhitectura socială și politică a statelor moderne. Voluntariatul, cunoscut și sub denumirea de „al treilea sector” al dezvoltării serviciilor sociale, reprezintă o forță emergentă în elaborarea și implementarea politicilor publice și sociale. Prezentul articol explorează, dintr-o perspectivă managerială și sociologică, expansiunea cantitativă și calitativă a voluntariatului, precum și implicațiile acestuia asupra guvernării locale și naționale, dezvoltării serviciilor sociale și construirii capitalului social. Articolul pune accent pe potențialul voluntariatului de a contribui la forme inovatoare de organizare socială și implicare civică.

Cuvinte-cheie: voluntariat, guvernanță, management, politici publice, capital social.

THE ROLE AND EVOLUTION OF VOLUNTEERING IN SOCIAL GOVERNANCE AND COMMUNITY DEVELOPMENT

Volunteering has evolved significantly over time, transcending the boundaries of a traditional voluntary activity to become an essential element in the social and political architecture of modern states. Volunteering, also known as the “third sector” in the development of social services, represents an emerging force in the formulation and implementation of public and social policies. This article explores, from a managerial and sociological perspective, the quantitative and qualitative expansion of volunteering, as well as its implications for local and national governance, the development of social services, and the construction of social capital. The article emphasizes the potential of volunteering to contribute to innovative forms of social organization and civic engagement.

Keywords: volunteering, governance, management, public policy, social capital.

LE RÔLE ET L'ÉVOLUTION DU BÉNÉVOLAT DANS LA GOUVERNANCE SOCIALE ET LE DÉVELOPPEMENT COMMUNAUTAIRE

Le volontariat a considérablement évolué au fil du temps, transcendant les limites d'une activité bénévole traditionnelle

pour devenir un élément essentiel de l'architecture sociale et politique des États modernes. Le volontariat, également connu sous le nom de « troisième secteur » du développement des services sociaux, représente une force émergente dans l'élaboration et la mise en œuvre des politiques publiques et sociales. Cet article explore, d'un point de vue managérial et sociologique, l'expansion quantitative et qualitative du volontariat ainsi que ses implications sur la gouvernance locale et nationale, le développement des services sociaux et la construction du capital social. L'accent est mis sur le potentiel du volontariat à contribuer à des formes innovantes d'organisation sociale et d'engagement civique.

Mots-clés: volontariat, gouvernance, management, politiques publiques, capital social.

РОЛЬ И ЭВОЛЮЦИЯ ВОЛОНТЕРСТВА В СОЦИАЛЬНОЙ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ И РАЗВИТИИ СООБЩЕСТВА

Со временем волонтерство значительно эволюционировало, выйдя за рамки традиционной добровольной деятельности, становясь важнейшим элементом социальной и политической архитектуры современных государств. Волонтерство, также известное как «третий сектор» в развитии социальных услуг, представляет собой растущую силу в разработке и реализации общественных и социальных политик. В данной статье рассматриваются с управленческой и социологической точек зрения количественное и качественное расширение волонтерской деятельности, её влияние на местное и национальное управление, развитие социальных услуг и формирование социального капитала. Особое внимание уделяется потенциалу волонтерства в содействии с инновационными формами социальной организации и гражданского участия.

Ключевые слова: волонтерство, управление, менеджмент, государственная политика, социальный капитал.

Introducere

Voluntariatul a evoluat semnificativ de-a lungul timpului, depășind granițele unei activități benevo-le tradiționale, pentru a deveni un element esențial în arhitectura socială și politică a statelor moderne. De la simple acțiuni de sprijin comunitar, implicarea voluntară a cetățenilor s-a transformat într-o practică recunoscută și valorizată de autoritățile publice ca fiind un catalizator al coeziunii sociale și al participării civice active.

Această perspectivă este susținută de tendințele europene, în care politicile publice promovează tot mai mult implicarea cetățenilor în furnizarea de servicii sociale, educaționale și culturale, ca o completare strategică a eforturilor guvernamentale.

Voluntariatul reprezintă un pilon esențial al societății civile și o resursă strategică pentru administrația publică în procesul de modernizare și eficientizare a guvernantei. În contextul transformărilor structurale din sectorul public, acesta contribuie

la redefinirea relației dintre stat și cetățean, facilitând descentralizarea responsabilităților și încurajând participarea activă a comunităților la luarea deciziilor și la rezolvarea problemelor locale.

Prin mobilizarea cetățenilor în activități de interes public - de la educație și sănătate, la protecția mediului sau asistență socială - voluntariatul transferă parțial responsabilități operaționale dinspre autoritățile centrale către comunitățile locale. Această descentralizare funcțională reduce presiunea asupra structurilor birocratice și permite adaptarea serviciilor publice la nevoile concrete ale populației. Astfel, voluntariatul devine un instrument de co-producție a bunurilor publice, consolidând democrația participativă și responsabilizarea colectivă.

Voluntarii, prin acțiuni desfășurate în societate, identifică lacunele sistemului administrativ și propun soluții inovatoare, flexibile și sustenabile. Într-o paradigmă de guvernanță colaborativă, aceștia devin actori direcți în conturarea politicilor locale,

iar autoritățile publice capătă un rol de facilitator în locul celui exclusiv de furnizor. Interacțiunea directă între voluntari, instituții și cetățeni duce la o mai bună transparență, o creștere a încrederii publice și o modernizare a proceselor administrative.

Voluntariatul stimulează solidaritatea socială și crearea unui sentiment de apartenență comunitară. În același timp, contribuie la consolidarea capitalului social, care este fundamental pentru funcționarea democratică a societății. Astfel, implicarea activă a cetățenilor în proiecte comunitare transformă guvernanta publică dintr-un sistem vertical într-unul orizontal, bazat pe parteneriat și responsabilitate partajată.

Astfel, voluntariatul nu mai este doar o expresie a generozității individuale, ci devine o practică strategică în cadrul procesului decizional și al implementării politicilor de dezvoltare durabilă.

„Voluntariatul contribuie la modernizarea guvernantei publice prin descentralizarea responsabilităților și implicarea cetățenilor în rezolvarea problemelor locale” [1, pp. 134-150].

În România se recunoaște rolul voluntarului ca actor-partener în societate, stipulând că experiența de voluntariat poate fi inclusă în portofoliul profesional al cetățenilor, contribuind la dezvoltarea personală și profesională [2]. Această recunoaștere instituțională este susținută de cercetările realizate de Simona Iftimoaie în volumul *Voluntariatul în România: între tradiție și modernitate*, care subliniază necesitatea unei integrări mai profunde a sectorului de voluntariat în strategiile de politici publice locale și naționale [3, pp. 93-105].

În plus, voluntariatul aduce beneficii directe în domeniul sănătății, educației și incluziunii sociale. Implicarea voluntarilor în instituții publice precum spitalele sau școlile contribuie la reducerea presiunii administrative și creșterea calității serviciilor furnizate [4, pp. 172-189]. Totodată, acest tip de participare stimulează dezvoltarea solidarității intergeneraționale și a dialogului social.

Prin urmare, voluntariatul poate fi privit ca un pi-

lon de susținere al democrației participative. Scăderea implicării civice poate fi contracarată prin încurajarea formelor de voluntariat care construiesc rețele sociale solide și sprijină incluziunea [5, pp. 287-315].

Astfel, în societățile democratice contemporane, voluntariatul devine o dimensiune strategică a politicilor publice, esențială în dezvoltarea unei guvernante deschise și în consolidarea relației stat-cetățean. Pentru a-și atinge pe deplin potențialul, este necesară o susținere constantă din partea autorităților, precum și recunoașterea contribuției voluntarilor în construcția unei societăți mai echitabile și mai participative.

Voluntariatul – al treilea sector în dezvoltarea serviciilor sociale

Literatura de specialitate definește voluntariatul ca al „al treilea sector” al dezvoltării serviciilor sociale, fiind spațiul intermediar dintre sectorul public și cel privat, în care organizațiile non-profit, societatea civilă și inițiativele comunitare operează cu scopul de a produce bunuri sociale, de a promova coeziunea și de a completa serviciile oferite de stat. Acest sector este caracterizat prin non-lucrativitate, autonomie organizațională și orientare spre misiune, fiind un pilon important al economiei sociale [6, pp. 8-12].

În cadrul acestui sector, voluntariatul ocupă un loc esențial, fiind considerat o formă de participare activă, responsabilă și solidară în viața socială. Potrivit lui Hustinx și Lammertyn (2003), voluntariatul modern nu mai este perceput doar ca un gest de caritate, ci ca o formă de angajament civic și contribuție la dezvoltarea durabilă a comunităților [7].

Voluntariatul funcționează ca o resursă strategică în furnizarea de servicii sociale, mai ales în contexte în care serviciile publice sunt deficitare sau supuse constrângerilor bugetare. De exemplu, în lucrarea *Economia socială și solidară coordonată* de J.L. Laville, se subliniază rolul voluntarilor în activități sociale precum sprijinul pentru persoanele vârstnice, asistența tinerilor marginalizați sau suportul în cen-

trele de criză [8, p. 94]. Aceste activități contribuie nu doar la livrarea efectivă de servicii, ci și la consolidarea capitalului social și încrederii în comunitate.

Voluntariatul este descris ca „o formă de capital social ce facilitează conectarea între indivizi și instituții, generând încredere și implicare în viața comunității” [9, pp. 47-59].

În România, legislația recunoaște voluntariatul ca un instrument al implicării cetățenești prin Legea nr. 78/2014, care reglementează statutul voluntarilor, drepturile și obligațiile acestora, precum și recunoașterea experienței dobândite în activități voluntare ca experiență profesională relevantă [10].

Totodată, voluntariatul joacă un rol esențial în inovarea și adaptarea serviciilor sociale la nevoile comunității. În lucrarea *Managementul serviciilor sociale* de Ioan Tănăsescu [11, pp. 123-125] este evidențiat modul în care organizațiile bazate pe voluntariat reușesc să testeze soluții noi, să dezvolte proiecte-pilot și să implice beneficiarii în procesele decizionale. Această abordare participativă contribuie la îmbunătățirea calității și relevanței serviciilor sociale oferite.

De asemenea, se remarcă tendința de profesionalizare a voluntariatului în contextul colaborării cu administrația publică și cu instituțiile europene, așa cum subliniază și M. Butcher în *Volunteering and the State* [12, pp. 58-61]. Se argumentează că, în condițiile descentralizării și externalizării serviciilor publice, statul se bazează tot mai mult pe sectorul voluntariatului ca partener în furnizarea de servicii sociale, în special în domenii precum sănătatea, educația și protecția copilului. Așadar, voluntariatul reprezintă un element definitoriu ca „al treilea sector” al dezvoltării serviciilor sociale, fiind o punte între inițiativele comunitare și politicile publice.

Dimensiunea strategică a voluntariatului în guvernanta socială

Voluntariatul a devenit, în ultimele decenii, un

sprijin esențial al societății democratice moderne, contribuind nu doar la dezvoltarea personală a indivizilor, ci și la funcționarea eficientă și incluzivă a administrației publice. Implicarea cetățenilor în activități voluntare aduce beneficii considerabile în diverse sectoare ale vieții sociale și administrative, contribuind la îmbunătățirea politicilor publice, a serviciilor sociale și a climatului social general.

Voluntariatul contribuie la:

a. Elaborarea politicilor publice - prin implicarea ONG-urilor și a grupurilor de inițiativă voluntară în consultări publice și forumuri de decizie.

b. Furnizarea serviciilor sociale - prin sprijinirea categoriilor vulnerabile, oferirea de servicii educaționale, sociale și medicale.

c. Promovarea coeziunii sociale - prin cultivarea empatiei, responsabilității și solidarității.

Guvernanta modernă se sprijină pe o cooperare între instituțiile publice și sectorul voluntar, într-un efort comun de a răspunde nevoilor complexe ale cetățenilor.

a. Elaborarea politicilor publice

Voluntariatul joacă un rol esențial în procesul de elaborare și monitorizare a politicilor publice. Organizațiile neguvernamentale și grupurile de inițiativă civică, compuse în mare parte din voluntari, aduc în spațiul public perspective diverse, experiențe directe din teren și soluții inovatoare. Prin participarea acestora la consultări publice, forumuri de decizie și dezbateri tematice, se asigură o reprezentare mai echitabilă a intereselor cetățenilor, mai ales a celor din categorii marginalizate. Astfel, voluntariatul contribuie la o democrație participativă și la legitimarea deciziilor politice.

b. Furnizarea serviciilor sociale

Unul dintre cele mai vizibile efecte ale voluntariatului este implicarea în furnizarea de servicii sociale. Voluntarii acționează ca extensii ale sistemului public, completând eforturile instituțiilor statului în domenii precum educația, sănătatea, îngrijirea

vârstnicilor sau asistența socială. Ei oferă sprijin categoriilor vulnerabile – copii abandonați, persoane cu dizabilități, persoane fără adăpost, refugiați etc. – facilitând integrarea acestora în comunitate și reducând presiunea asupra serviciilor publice. În contextul parteneriatelor public-civice, voluntariatul devine o resursă valoroasă și sustenabilă pentru dezvoltarea unei rețele eficiente de servicii sociale.

c. Promovarea coeziunii sociale

Voluntariatul contribuie profund la cultivarea unor valori esențiale pentru coeziunea socială, precum empatia, solidaritatea, responsabilitatea civică și spiritul de comunitate. Participarea activă în proiecte de interes comun generează conexiuni sociale între oameni cu statuturi și viziuni diferite, reducând segregarea și promovând incluziunea. Mai mult, experiențele de voluntariat dezvoltă abilități sociale și profesionale, îmbunătățind capitalul social și uman al comunităților.

d. Guvernanța modernă și parteneriatul public-voluntar

Guvernanța modernă presupune o abordare colaborativă în formularea și implementarea politicilor publice, în care statul nu mai este un actor exclusiv, ci devine un partener într-un ecosistem complex format din instituții publice, sectorul privat și societatea civilă. Sectorul voluntar, prin reprezentanții săi activi - ONG-uri, rețele de voluntari, grupuri de inițiativă locală - contribuie la conturarea unor politici mai adaptate nevoilor reale ale cetățenilor. Această colaborare consolidează responsabilitatea partajată și eficiența răspunsului instituțional, în special în contexte de criză (dezastre naturale, pandemii, crize umanitare).

Voluntariatul ca instrument de dezvoltare personală și profesională

Implicarea în activități de voluntariat este recunoscută tot mai mult în literatura de specialitate ca fiind un catalizator pentru dezvoltarea personală și

profesională, în special în rândul tinerilor. Această formă de angajare socială, deși neplătită, oferă numeroase oportunități de învățare experiențială, contribuind la formarea unei identități civice active și la acumularea de competențe relevante pentru integrarea pe piața muncii.

Tot mai multe studii arată că implicarea în activități de voluntariat:

a. dezvoltă competențe transversale (comunicare, leadership, managementul proiectelor);

b. crește șansele de integrare pe piața muncii;

c. contribuie la formarea unei identități civice active.

a) Dezvoltarea competențelor transversale

Participarea în activități de voluntariat permite dezvoltarea unor abilități esențiale în secolul XXI, precum comunicarea eficientă, leadershipul, munca în echipă, negocierea, adaptabilitatea și managementul proiectelor. Conform cercetării realizate de Hustinx și Lammertyn (2003), voluntariatul contribuie semnificativ la dezvoltarea „capitalului de competențe”, în special în rândul generațiilor tinere [13, pp. 167-187].

b) Creșterea șanselor de integrare pe piața muncii

Voluntariatul funcționează ca un substitut sau completare a experienței profesionale în CV-ul tinerilor absolvenți. Potrivit lucrării „*Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective*”, coordonate de Cnaan, Handy și Wadsworth (1996), angajatorii sunt dispuși să ia în considerare experiența de voluntariat ca indicator al responsabilității, inițiativei și perseverenței [14, pp. 364-383]. De asemenea, se evidențiază faptul că activitățile de voluntariat sunt asociate cu o probabilitate crescută de ocupare a unui loc de muncă în termen de șase luni de la absolvire.

c) Formarea identității civice și participative

Voluntariatul întărește conștiința civică și implicarea activă în comunitate. Astfel, indivizii dezvoltă

un simț al apartenenței și responsabilității față de binele comun, ceea ce contribuie la consolidarea capitalului social. Putnam, în lucrarea sa de referință *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, argumentează că implicarea în activități civice precum voluntariatul are un rol crucial în regenerarea capitalului social și al participării democratice [15, pp. 117-145].

Pentru tineri, voluntariatul este perceput ca o rampă de lansare în cariera profesională și ca un instrument de valorizare a capitalului uman. După cum subliniază și McCabe și A. Linda în *Youth Volunteering in Europe: Policies and Practices*, voluntariatul devine o componentă integrată în strategiile de formare profesională, mai ales în contextul economiilor bazate pe cunoaștere și inovație [15, pp. 88-101].

Astfel, voluntariatul nu trebuie privit doar ca o acțiune altruistă, ci ca o investiție strategică în formarea și dezvoltarea personală și profesională, fiind totodată un vector de coeziune socială și de participare activă în societate.

Concluzii

Voluntariatul nu mai este doar o expresie a generozității individuale, ci devine un mecanism social strategic pentru dezvoltarea durabilă, coeziunea socială și responsabilitatea comunitară. Prin consolidarea rolului său în arhitectura guvernancei, voluntariatul are potențialul de a stimula inovația socială, de a reconstrui încrederea în instituții și de a pregăti societatea pentru provocările viitorului.

Voluntariatul este o formă de altruism social, dar și o resursă strategică pentru dezvoltarea durabilă și buna guvernare. Într-o societate pluralistă și dinamică, implicarea voluntară a cetățenilor devine esențială pentru realizarea unor politici incluzive, pentru furnizarea de servicii de calitate și pentru întărirea solidarității sociale. Încurajarea și susținerea voluntariatului trebuie să devină un obiectiv prioritar

al politicilor publice, cu rol direct în modernizarea administrației și în consolidarea capitalului social al unei națiuni.

Referințe bibliografice

1. HUSTINX, L., MEIJS, L., HANDY, F., (coord.), *Volunteering and Social Development in Europe*, Palgrave Macmillan, Londra, 2010.
2. Legea nr. 78/2014 privind reglementarea activității de voluntariat.
3. IFTIMOAI, Simona. *Voluntariatul în România: între tradiție și modernitate*, Editura Polirom, Iași, 2019.
4. ROCHESTER STU, J. et al., *Volunteering and Society in the 21st Century*, Palgrave Macmillan, New York, 2012.
5. PUTNAM, R. D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York, 2000.
6. SALAMON, L. M., ANHEIER, H. K. *The Emerging Sector Revisited*, Johns Hopkins University, 1999.
7. HASKI-LEVENTHAL, D. *Strategic Corporate Social Responsibility: Tools and Theories for Responsible Management*, Sage Publications, 2019.
8. LAVILLE, J. L. *Economia socială și solidară*, Editura Polirom, Iași, 2011.
9. BACIU, Carmen. *Voluntariatul și participarea civică – între idealism și politici publice*, Editura Lumen, Iași, 2018.
10. *Legea nr. 78/2014*, Monitorul Oficial al României, nr. 469/28.06.2014.
11. TĂNĂSESCU, Ioan. *Managementul serviciilor sociale*, Ediura Universitară, București, 2015.
12. BUTCHER, M. *Volunteering and the State*, Palgrave Macmillan, London, 2012.
13. HUSTINX, L., LAMMERTYN, F. *Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective*, *Voluntas*, Vol. 14, No. 2, 2003.
14. CNAAN, R. A., HANDY, F., WADSWORTH, M. *Defining Who Is a Volunteer: Conceptual and Empirical Considerations*, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Vol. 25, No. 3, 1996.
15. MCCABE, A. Linda. *Youth Volunteering in Europe: Policies and Practices*, Routledge, Londra, 2017.

COMPARTIMENTUL

ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

CZU 159.9

DOI [https://doi.org/10.52388/1812-2566.2025.1\(102\).10](https://doi.org/10.52388/1812-2566.2025.1(102).10)

CULTIVAREA ÎNCREDERII ÎN SINE - RESURSĂ DE DEZVOLTARE A IDENTITĂȚII EUROPENE ¹⁾

Mariana ZUBENSCHI

Doctor în psihologie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: marianazubenschi@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4890-2068>

În contextul globalizării și al diversității culturale, identitatea europeană se construiește pe un fundament psihosocial complex, unde încrederea în sine joacă un rol central. Aceasta nu este doar o trăsătură individuală, ci o resursă colectivă care influențează coeziunea socială, participarea civică și adaptarea la schimbări. Prin prisma psihologiei sociale, prezenta lucrare explorează relația dintre: percepția de sine și valorizarea personală; sistemul reprezentational (imagini mentale despre sine și grupul de apartenență) și sentimentul de apartenență la un spațiu cultural comun, cel al identității europene. De asemenea, o reprezentare negativă poate submina încrederea în sine a grupurilor marginalizate, afectând participarea lor la construcția identității europene. Din acest considerent este necesar să avem programe educaționale care combat stereotipurile (ex: Erasmus+) sporesc încrederea în sine prin experiențe de mobilitate. Articolul analizează legătura dintre percepția de sine și identitatea europeană; sistemul reprezentational și stereotipurile; valorile europene drept resurse psihosociale, participare civică și coeziune socială.

Cuvinte-cheie: conceptul de sine, sistemul reprezentational, enunțuri limitative, încrederea în sine, identitate europeană.

CULTIVATING SELF-CONFIDENCE - A RESOURCE FOR DEVELOPING EUROPEAN IDENTITY

In the context of globalization and cultural diversity, European identity is built upon a complex psychosocial foundation, where self-confidence plays a central role. This is not merely an individual trait, but a collective resource that influences social cohesion, civic participation, and adaptability to change. Through the lens of social psychology, this

¹⁾ Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului 101085561 – TEIDCIPEI – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH – *The European identity development through culture in the process of European integration*, finanțat de către Uniunea Europeană. Punctele de vedere și opiniile exprimate aparțin exclusiv autorului și nu reflectă neapărat punctele de vedere și opiniile Uniunii Europene sau ale Agenției Executive Europene pentru Educație și Cultură (EACEA). Nici Uniunea Europeană și nici EACEA nu pot fi considerate răspunzătoare pentru acestea.

paper explores the relationship between self-perception and personal value; the representational system (mental images of oneself and one's in-group) and the sense of belonging to a shared cultural space – that of European identity.

The article analyzes the link between self-perception and European identity; the representational system and stereotypes; European values as psychosocial resources; civic participation and social cohesion.

Keywords: self-concept, the representational system, limiting statements, self-confidence, European identity.

CULTIVER LA CONFIANCE EN SOI - UNE RESSOURCE POUR DÉVELOPPER L'IDENTITÉ EUROPÉENNE

Dans le contexte de la mondialisation et de la diversité culturelle, l'identité européenne se construit sur une base psychosociale complexe, où la confiance en soi joue un rôle central. Il ne s'agit pas seulement d'un trait individuel, mais d'une ressource collective qui influence la cohésion sociale, la participation civique et la capacité d'adaptation au changement. À travers le prisme de la psychologie sociale, cet article explore la relation entre la perception de soi et la valeur personnelle ; le système représentationnel (images mentales de soi et de son groupe d'appartenance) et le sentiment d'appartenance à un espace culturel commun – celui de l'identité européenne. L'article analyse le lien entre la perception de soi et l'identité européenne ; le système représentationnel et les stéréotypes ; les valeurs européennes en tant que ressources psychosociales ; la participation civique et la cohésion sociale.

Mots-clés: concept de soi, système de représentation, énoncés limitatifs, confiance en soi, identité européenne.

ФОРМИРОВАНИЕ УВЕРЕННОСТИ В СЕБЕ – РЕСУРС ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

В условиях глобализации и культурного разнообразия, европейская идентичность строится на сложном психосоциальном фундаменте, в котором уверенность в себе играет центральную роль. Это не просто индивидуальная черта, а коллективный ресурс, влияющий на социальную сплоченность, гражданское участие и способность адаптироваться к изменениям. В данной статье, с позиций социальной психологии исследуется взаимосвязь между самовосприятием и личностными ценностями; репрезентативной системой (ментальными образами себя и своей группы) и чувством принадлежности к общему культурному пространству – европейской идентичности. В исследовании анализируется связь между самовосприятием и европейской идентичностью; репрезентативной системой и стереотипами; европейскими ценностями как психосоциальными ресурсами; гражданским участием и социальной сплоченностью.

Ключевые слова: Я-концепция, система репрезентаций, ограничивающие утверждения, уверенность в себе, европейская идентичность.

Introducere

În contextul contemporan marcat de globalizare și diversitate culturală, definirea identității europene presupune nu doar apartenență geografică sau juridică, ci și integrarea unor dimensiuni psihosociale profunde. Articolul de față abordează rolul central al încrederii în sine ca resursă esențială în consolidarea identității europene, plasând conceptul la intersecția dintre psihologia socială, reprezentările de sine și dinamica relațiilor interculturale. Pe baza

teoriei identității sociale vom explora modul în care percepția de sine, sistemul reprezentational și valorile interiorizate contribuie la dezvoltarea unui sentiment de apartenență europeană incluziv, complementând identitățile naționale.

Impactul emoțiilor, al limbajului nonverbal și al convingerilor limitative în formarea încrederii în sine, este esențială, deoarece demonstrează cum tiparele cognitive disfuncționale pot afecta participarea civică și coeziunea socială. În articolul dat, am

analizate tehnici concrete precum alinierea nivelurilor neurologice și recadrarea cognitivă, care facilitează transformarea gândurilor negative în convingeri constructive. Prin această abordare integrativă, articolul argumentează necesitatea unor intervenții educaționale și psihosociale orientate spre cultivarea încrederii în sine – ca premisă pentru implicare activă și apartenență la o Europă a valorilor: demnitate, solidaritate, toleranță și respect reciproc.

Încrederea în sine se formează prin interacțiunea dintre conceptul de sine și feedback-ul social, iar indivizii cu un concept de sine pozitiv sunt mai deschiși la experiențe interculturale, esențiale pentru identitatea europeană, având reprezentări despre “europeni” ca fiind deschiși și toleranți. Depășirea convingerilor limitative și promovarea unei comunicări eficiente, oferă un cadru eficient pentru consolidarea încrederii în sine.

Încrederea în sine este un produs al sistemului reprezentational, atât individual cât și social, de altfel, cultivarea încrederii în sine, la nivel social, este descrisă în teoria identității sociale ale lui Tajfel și Turner, care ne aduce la cunoștință, faptul că indivizii își construiesc identitatea prin apartenența la grupuri (ex: “europeni” vs. “naționali”), iar identitatea europeană este o identitate inclusivă, care nu înlocuiește identitățile naționale, ci le completează.

De altfel, cultivarea încrederii în sine, la nivel social poate fi consolidată prin atribuirea de norme și valori culturale comune, care devin resurse psihosociale, asigurând sentimentul de competență și control al persoanelor.

Legătura dintre emoții și încrederea în sine în sistemul reprezentational

În cadrul proceselor psihice care modelează identitatea individuală și socială, relația dintre emoții și încrederea în sine se conturează ca un element esențial al echilibrului psiho-emoțional și al adaptării sociale. Emoțiile, ca răspunsuri bio-psiho-sociale

la stimuli semnificativi, influențează direct percepția de sine, declanșând mecanisme de autoevaluare care pot sprijini sau submina încrederea în sine. Aceste reacții emoționale se exprimă și se integrează în sistemul reprezentational al individului — ansamblul hărților mentale, al convingerilor și al imaginilor despre sine și ceilalți.

Trăsăturile de personalitate, predispozițiile afective și experiențele semnificative contribuie la formarea unui cadru intern de interpretare, în care fiecare emoție își lasă amprenta asupra stimei de sine. De exemplu, emoții precum frica, rușinea sau tristețea, repetate și neprocesate adecvat, pot construi o imagine de sine negativă, în timp ce emoțiile pozitive, susținute prin feedback social și reflecție de sine, favorizează dezvoltarea unei încrederi sănătoase în propriile capacități.

Limbajul nonverbal, tiparele de gândire și convingerile formate prin repetiție influențează semnificativ integrarea emoțiilor în structura subconștientului, devenind fundamente pentru comportamentele ulterioare. Astfel, sistemul reprezentational devine un filtru esențial prin care emoțiile sunt procesate, iar încrederea în sine este construită sau, dimpotrivă, erodată. În această dinamică, intervențiile cognitive și tehnicile de autoreglare emoțională pot contribui la restructurarea convingerilor limitative, facilitând consolidarea unei percepții de sine echilibrate și funcționale. Definim emoția ca fiind reacții tranzitorii, bio-psiho-sociale la evenimente care au consecințe asupra bunăstării noastre și care, potențial, necesită acțiune imediată. Emoțiile sunt biologice deoarece implică răspunsuri fiziologice ale sistemului nervos central și autonom. Ele sunt psihologice deoarece presupun procese mentale specifice necesare pentru declanșarea și reglarea răspunsurilor, direcționează activitățile mentale și motivează comportamentul (vezi tabelul 1). O persoană care are o personalitate ostilă nu este neapărat furioasă tot timpul. De fapt, ar fi imposibil ca o persoană să fie într-o stare

emoțională permanentă, deoarece consecințele fiziologice ale emoțiilor sunt prea toxice pentru corp. În schimb, o persoană cu o personalitate ostilă este predispusă să devină furioasă mai des (vezi tabelul 2).

Totodată, acest lucru nu înseamnă că persoana nu simte și alte emoții. Emoțiile diferă, de asemenea, de trăsăturile de personalitate legate de afect.

Tabelul 1. Cele 7 emoții de bază, stări și trăsături de personalitate

Emoții	Stări	Trăsături de personalitate
Bucurie	Euforie	Optimist
Fericire	Încântare, euforie	Optimist, entuziast
Uimire	Surpriză, amuzament	Curios, explorator
Dezgust	Disprețuire	Arogant
Frică	Aprehensivitate, neîncredere	Timid
Tristețe	Melancolic	Melancolic
Furie	Iritabilitate	Ostil

Sursa: [5, p. 19].

Tabelul 2. Triggeri (declanșatori) și funcția biologică a emoțiilor

Emoție	Aspect psihologic universal (Declanșator)	Funcție
Fericire	Îndeplinirea unui scop sau realizare	Motivare pentru viitor
Furie	Obstrucționarea unui scop, nedreptate, încălcarea normelor percepute	Eliminarea obstacolului
Tristețe	Pierderea unei persoane dragi sau a unui obiect	Recuperează resursele; cere ajutor
Dezgust	Contaminare; obiecte ofensatoare, putrede	Respinge sau elimină obiectul contaminat
Frică	Amenințare la adresa bunăstării fizice sau psihologice	Evită amenințarea; reduce răul
Surpriză	Obiecte noi, neașteptate	Orientează-te și obține mai multe informații
Dispreț	Acțiuni imorale	Afirmarea superiorității personale

Sursa: [5, p. 22].

Fiecare individ se naște cu anumite trăsături de personalitate care îi predispun să experimenteze anumite emoții [6].

Unii oameni sunt ostili; alții sunt timizi; iar alții sunt veseli și optimiști. Aceste trăsături sunt probabil

rezultatul unei combinații între gene și învățarea din mediu. Totuși, aceste trăsături de personalitate nu sunt emoții; ele sunt predispoziții de a experimenta emoții [5, p.17].

Limbajul nonverbal joacă un rol central în

percepția emoțiilor și în declanșarea acestora. Tehnici precum oglindirea posturii și tonului vocii pot construi raportul, o conexiune armonioasă între persoane, necesară în interacțiuni precum consilierea. Stabilirea raportului crește încrederea și facilitează comunicarea eficientă. În practica de consiliere limbajul non-verbal este un aspect important al, care la rândul său reprezintă evenimentele care le declanșează emoțiile. Antecedentele emoțiilor sunt evenimentele sau situațiile care provoacă sau declanșează o emoție. De exemplu, pierderea unei persoane dragi poate fi un antecedent al tristeții; obținerea unui „10” la un curs în care ți-ai dorit să te descurci bine poate genera fericire sau bucurie. În literatura științifică, antecedentele emoțiilor sunt cunoscute și sub denumirea de factori declanșatori sau licitatori emoționali.

Stabilirea unui raport este extrem de importantă pentru mulți profesioniști care lucrează în interacțiuni față în față. Raportul este esențial dacă se dorește obținerea de informații, fie că este vorba despre un interviu de angajare, o evaluare medicală sau psihiatrică, ori o interogare polițienească. Raportul apare atunci când o relație este în armonie sau concordanță; în termeni simpli, raportul apare atunci când două persoane sunt „pe aceeași lungime de undă” sau „pe aceeași pagină.”

Raportul facilitează interacțiunile sociale, crescând semnificativ șansele de a obține informații fiabile și demne de încredere. Există mai multe tehnici comune și populare pentru a stabili și menține raportul în cadrul comunicării [7, p. 123]:

- **oglundirea comportamentului** celuilalt în comunicarea interculturală, inclusiv a posturii corporale, tonului vocii sau stilului de vorbire (comunicarea într-un stil calm, cu o gestică restrânsă și ton moderat, duce la o comunicare mai eficientă și la consolidarea unei relații interculturale armonioase);

- **crearea unui sentiment de obligație** prin oferirea de cadouri sau prin realizarea unor favoruri fără

a fi solicitate (gesticulația caldă și generoasă creează un sentiment de obligație reciprocă, ceea ce duce la o colaborare mai atentă și respectuoasă, întărind încrederea în sine și solidaritatea);

- **identificarea unui punct comun** și construirea unui sentiment de camaraderie pe baza acestuia (identificarea de valori culturale comune ce depășesc granițele naționale).

Trăsăturile de personalitate (cum ar fi timiditatea sau ostilitatea) predispun indivizii să experimenteze anumite emoții mai frecvent. Aceste trăsături sunt influențate de combinația dintre genetică și mediu, dar nu definesc emoțiile în sine, ci tendințele de a le trăi [2].

Dezvoltarea încrederii în sine constituie o resursă esențială, care se construiește prin identificarea valorilor personale, stimularea motivației, depășirea temerilor și consolidarea relațiilor sociale. Prin practici precum oglindirea, alinierea pozițiilor perceptuale și lucrul cu submodalitățile, indivizii își pot îmbunătăți percepția de sine, relațiile și răspunsurile emoționale.

Astfel, emoțiile, limbajul nonverbal și percepția de sine interacționează pentru a modela comportamentul uman și contribuie la optimizarea acestei dinamici în sistemul reprezentational propriu și social.

Alinierea nivelurilor neurologice

Alinierea nivelurilor neurologice este un proces dezvoltat de Robert Dilts, inspirat de teoria lui Gregory Bateson despre nivelurile de învățare și schimbare, întâlnită în literatura de specialitate și „Universul meu personal” [3]. Este utilizată pentru a înțelege și a alinia diferitele niveluri ale experienței umane pentru a facilita dezvoltarea personală, schimbarea comportamentală, luarea deciziilor sau atingerea obiectivelor (vezi figura 1). Această tehnică presupune lucrul cu șase niveluri neurologice, care reprezintă diferite dimensiuni ale identității și

funcționării umane, prin aplicarea unui ghid de întrebări în a cunoaște mai bine clientul/a. Alinierea lor poate aduce claritate, coerență și motivație. Spre exemplu:

1. Mediul (contextul și circumstanțele în care o persoană operează): „Unde te afli acum?”, „În ce mediu lucrezi?”, „Cine te influențează?”.

2. Comportamentele (se referă la acțiunile, gesturile sau reacțiile specifice ale unei persoane): „Ce faci pentru a atinge obiectivul tău?”, „Cum reacționezi într-o situație dificilă?”.

3. Abilitățile/Capacitățile (Implică strategiile, competențele și resursele pe care le utilizează o per-

soană): „Ce abilități ai?”, „Cum îți folosești resursele pentru a rezolva probleme?”.

4. Convingerile și valorile (reflectă motivele, valorile fundamentale și convingerile care ghidează comportamentele): „Ce valori îți ghidează viața?”, „În ce crezi despre tine și lume?”.

5. Identitatea (este nivelul care se referă la percepția de sine): „Cine ești în acest context?”, „Ce rol ai în viața ta?”.

6. Scopul/Viziunea (se conectează la motivațiile mai înalte, la misiunea personală și la sensul vieții): „Care este contribuția ta în lume?”, „Cum se reflectă ceea ce faci în lumea din jur?”

Figura 1. Cele șase niveluri neurologice

Sursa: [3].

Procesul de aliniere implică explorarea și conectarea acestor niveluri astfel încât să existe coerență între ele. Dacă există o incongruență (de exemplu, comportamentele nu reflectă valorile sau convingerile), alinierea ajută la descoperirea blocajelor și la găsirea soluțiilor. Sunt 4 pași pentru ca o persoană

să se alinieze neurologic și să fortifice încrederea în sine într-un mediu social deschis. Astfel, pașii tehnicii reprezintă:

1. clarificarea fiecărui nivel, se explorează fiecare dintre cele șase niveluri, de la mediu la scop, punând întrebări ghidate;

2. identificarea discrepanțelor: se observă dacă există conflicte între niveluri (de exemplu, cineva vrea o schimbare, dar are convingeri limitative care o blochează);

3. reorganizarea și armonizarea: persoana este ghidată pentru a alinia fiecare nivel astfel încât să existe coerență și congruență;

4. integrarea nivelurilor: toate nivelurile sunt puse în acord, iar persoana simte un sens mai profund al direcției și motivației.

Alinierea nivelurilor neurologice ajută o persoană să identifice dacă locul de muncă (mediu), abilitățile, valorile și identitatea sunt congruente cu scopurile lor; ajută la clarificarea rolurilor și a așteptărilor personale și reciproce; și să își atingă un obiectiv, tehnica poate scoate la iveală conflictele interne dintre convingeri și comportamente.

Fiecare nivel influențează și este influențat de celelalte, iar incongruențele între ele pot genera dezechilibre interne, nesiguranță sau pierderea motivației. De exemplu, o persoană poate deține abilități relevante, dar convingeri limitative despre sine pot împiedica exprimarea eficientă a acestora. În acest sens, alinierea nivelurilor presupune identificarea și armonizarea acestor dimensiuni pentru a construi o identitate coerentă, autentică și congruență cu valorile personale.

Aplicată în contextul dezvoltării încrederii în sine, tehnica oferă un cadru structurat de reflecție și intervenție. Prin întrebări ghidate, individul este încurajat să exploreze nu doar comportamentele exterioare, ci și motivațiile profunde, convingerile și sensul propriei existențe, facilitând astfel reconectarea cu resursele interne. În mediile educaționale, terapeutice sau organizaționale, această abordare poate deveni un instrument valoros pentru facilitarea autocunoașterii, a clarificării de obiective și a consolidării unei identități personale și profesionale stabile.

Impactul convingerilor limitative asupra încrederii în sine

Încrederea este cea mai înaltă formă a motivației umane. Ea scoate la iveală tot ce e mai bun într-o ființă umană [9, p. 163]. Conform teoriei identității sociale a lui Henri Tajfel și John Turner, construirea identității nu se rezumă doar la hărți cognitive sau tipare comportamentale, ci implică și dimensiuni profunde precum atitudinile, convingerile și acțiunile care derivă din apartenența la un grup social. Astfel, percepția de sine este influențată de modul în care indivizii se raportează la grupurile din care fac parte, dezvoltând un set coerent de valori și comportamente aliniate la normele acelui grup. Într-un experiment clasic realizat de Tajfel, participanții au fost împărțiți arbitrar în două grupuri (pe baza unei preferințe fictive). Chiar și în absența unui contact real sau a unor diferențe semnificative, participanții au demonstrat o tendință clară de a favoriza membrii propriului grup („ingroup”) în defavoarea celor din grupul opus („outgroup”) – inclusiv la nivel de recompense alocate [10, p. 172]. Acest comportament nu a fost generat doar de diferențele cognitive sau de reguli sociale, ci și de atitudinile și convingerile internalizate rapid, reflectând o nevoie psihologică de apartenență și valorizare de sine prin identificarea cu un grup.

Convingerile și cunoștințele sunt compuse din elemente ale cunoașterii atât relevante cât și irelevante, unele din ele fiind limitative și disonante în raport cu realitatea, precum a menționat în 1957, Leon Festinger - autorul „Teoriei disonanței cognitive” [4, p. 21]. Astfel, înțelegerea motivației, istoricului și a cauzelor convingerilor limitative prezintă o importanță majoră în ancorarea succesului și consolidarea încrederii în sine congruente cu încrederea în sine (vezi tabelul 3).

Tabelul 3. Enunțuri limitative în încrederea de sine scăzută

№	Exemple	Enunțuri axate pe convingeri limitative
1.	Anxietate socială și teama de respingere	Nu are rost să vorbesc, oricum ceilalți mă vor judeca sau mă vor evita . Dacă spun ce cred despre politică, o să mă cert cu toată lumea. Opinia mea nu contează, așa că mai bine nu zic nimic.
2.	Complacere în postura de victimă	Mereu mi se întâmplă lucruri rele, oricât aș încerca să le evit . Suntem doar niște pioni, nimic nu se schimbă, oricât am vota. Politicienii ne-au trădat mereu , nu are rost să mai sperăm în ceva.
3.	Lipsă de încredere în propriile resurse și nevoia de asertivitate	Nu pot să spun ce simt, pentru că ceilalți se vor supăra pe mine. Nu sunt suficient de bun ca să-mi susțin punctul de vedere. Eu sunt doar un simplu cetățean, nu am voce în fața sistemului. Nu mă pricep la politică, mai bine las pe alții să decidă pentru mine.
4.	Pasivitate și percepția de neîmplinire personală	Nu sunt suficient de bun pentru a-mi atinge obiectivele, așa că nici nu are sens să încerc. Oricum nu se schimbă nimic, de ce să mă implic în comunitate? Nu are rost să candidez sau să mă implic în activism, nu o să fac nicio diferență.
5.	Perfecționism	Dacă nu fac totul perfect, ceilalți vor crede că sunt un eșec total . Dacă nu avem un lider perfect, nu are rost să mai votăm. Societate ideală nu există, deci nu susțin pe nimeni.
6.	Teamă de a vorbi în public	Nu pot vorbi în fața unui grup, pentru că sigur voi greși și toți mă vor privi ca pe un prost . Nu sunt suficient de informat ca să vorbesc într-o adunare publică. Ce o să creadă ceilalți dacă pun o întrebare în fața politicienilor?
7.	Frică de eșec și autocritica excesivă	Dacă încerc ceva nou și nu reușesc , ceilalți vor râde de mine și îmi vor confirma că nu sunt capabil . Dacă inițiativa mea eșuează, o să fiu ridiculizat . Nu vreau să ajung ca ceilalți care au încercat și au fost distruși de sistem.

Sursa: Sinteza autorului.

Din tabelul 3 se observă faptul că în vorbirea directă, clienții folosesc negația sau dubla negație, care de fapt este un **enunț cognitiv** verbalizat ce limitează acțiunile, respectiv comportamentul acestora și posibilitatea de a aborda lucrurile altfel. Bineînțeles că aceste enunțuri sunt însoțite de mesaje gesturi, mimică, postură de evitare, intonație, tonalitate, pauze: evidențe non-verbale. Aceste enunțuri cognitive

negative (gând-cuvânt) pot fi reformulate și reprogramate în enunțuri pozitive și experiențe dorite cu ajutorul tehnicilor de programare denumite recadrarea convingerilor limitative sau transformarea a **”nu pot”** în **”pot și voi reuși”**. Aceste convingeri limitative pot conduce la dezangajare civică, apatie democratică și slăbirea încrederii în instituțiile democratice. Identificarea lor este un prim pas esențial

pentru promovarea unei culturi a participării și responsabilității.

Prin urmare, identitatea socială presupune nu doar scheme mentale și obiceiuri de comportament,

ci și o interiorizare activă a normelor, atitudinilor și convingerilor grupului, influențând profund modul în care individul percepe lumea și acționează în ea.

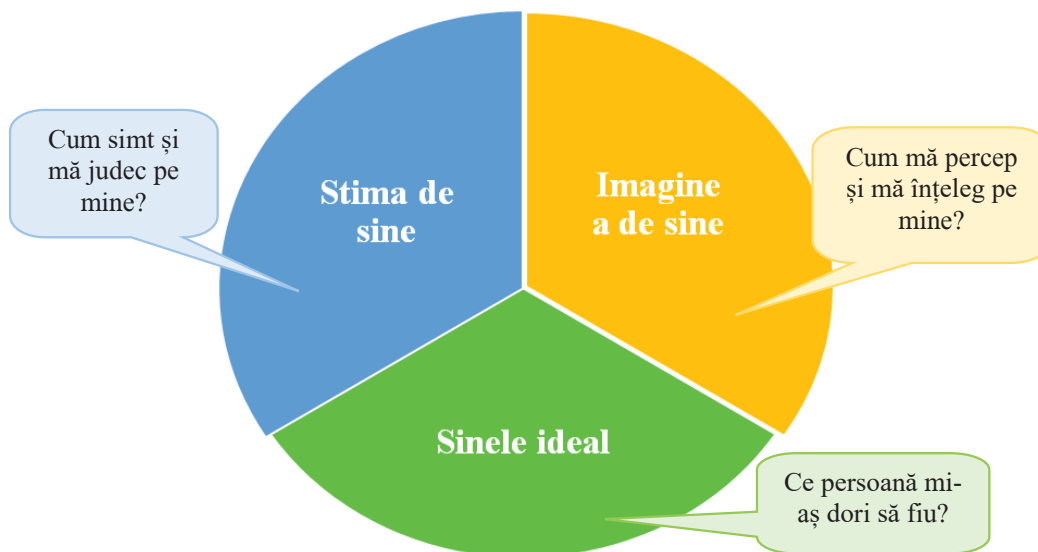

Figura 2. Conceptul de sine

Sursa: [1].

Conceptul de sine și influența sistemului reprezentational

Încrederea de sine este parte a conceptului de sine, care reprezintă imaginea pe care o avem despre noi înșine. Ea este influențată de multe forțe, inclusiv de interacțiunea noastră cu oameni experiențele importante din viața noastră. La rândul lor, experiențele sunt parte a sistemului reprezentational, hărților perceptuale și respectiv a pozițiilor perceptuale de sine și a celor în raport cu alții. Acesta este modul în care ne percepem comportamentele, abilitățile și caracteristicile unice. De exemplu, convingeri precum „sunt un bun prieten” sau „sunt o persoană bună” fac parte dintr-un concept general de sine. De asemenea afirmațiile ”sunt un bun părinte” sau ”nu

sunt bun de nimic” reflectă sistemul reprezentational al persoanei în raport cu o experiență sau mai multe, în primul caz pozitivă, iar în cel de-al doilea caz negativă.

Răspunsurile la întrebarea ”Cine sunt eu?” reprezintă cele trei dimensiuni ale ”conceptului de sine”: imaginea de sine, sinele ideal și stima de sine (vezi figura 2). Fiecare dimensiune a conceptului de sine reflectă de fapt trei poziții ai liniei timpului.

Această întrebare adresată sinelui, deschide o ușă către sistemul său reprezentational. Iar persoanele cu stima de sine scăzută, adeseori ar evita întrebarea, s-ar bloca, sau va gândi negativ sau vor evita întrebarea, în raport cu unele aspecte ce țin de percepția proprie a comportamentului, abilităților sau a caracteristicilor unice [12, p. 36].

Gândurile negative, repetate, influențează negativ, astfel acestea se materializează prin rezultate negative, care la rândul lor, se transformă în gânduri,

dorințe și idei negative, generate de subconștient. Astfel, *calitatea gândurilor determină calitatea vieții.*

Tabelul 4. Analiza emoțiilor și a necesităților

Exemple	Situația trigger	Reacția emoțională	Reacții comportamentale	Retrăiri mai profunde	Necesitatea de a relaționa	Cerințe concrete
	<i>Ce face celălalt care oarecum te influențează?</i>	<i>Care este sentimentul pe care îl conștientizezi (de care îți dai seama) în primul rând?</i>	<i>Ce fac ca răspuns?</i>	<i>Emoții primare (frică, rușine, tristețe, mânie)</i>	<i>Acceptare, grijă, respect, satisfacție, gratitudine și altele</i>	
	Când eu	Eu simt...	Și eu am reacționat...	După aceste lucruri se ascunde...	Ceea ce doresc cu adevărat...	Pot să simt aceasta când...
Anxietate socială și teamă de respingere	Participarea la o întâlnire socială sau exprima-rea unei opinii	Anxietate, teamă de a nu fi acceptat/ă	Evitarea situației, izolarea, încercarea excesivă de a face pe plac	Frică, rușine	Acceptare, înțelegere, validare Să am încredere în mine și să mă simt bine în grupuri	Când sunt în jurul altora, am nevoie să mă simt acceptat/ă și sprijinit/ă Atunci când cineva îmi oferă un feedback pozitiv și mă ascultă
Complacere în postura de victimă	Persoana simte că nu este tratată corect sau nu primește atenția dorită	Tristețe, frustrare, autocompătimire	Renunțarea la inițiativă, căutarea constantă a simpatiei	Sentiment de neputință	Grijă, înțelegere, recunoaștere Să mă simt capabil/ă să iau controlul asupra vieții mele	Când mă plâng, am nevoie să fiu auzit/ă și înțeles/ă. Când iau inițiativa să rezolv problemele, fără a mă plânge

Lipsă de încredere în propriile resurse și nevoia de asertivitate	Persoana evită să își exprime nevoile din teama de conflict	Anxietate, frustrare interioară	Retragere, evitare	Rușine, teamă de respingere	Respect, apreciere, siguranță Când simt că nu sunt respectat/ă, am nevoie să îmi exprim nevoile într-un mod calm	Să fiu auzit/ă și respectat/ă Când îmi exersez asertivitatea și îmi stabilesc limite clare
Pasivitate și percepția de neîmplinire personală	Lipsa unui scop clar sau a unor realizări semnificative	Apatie, tristețe	Lipsa de acțiune, procrastinare	Frică de eșec, sentiment de inutilitate	Validare, motivație, direcție Când mă simt blocat/ă, am nevoie de îndrumare și inspirație	Să mă simt realizat/ă și să am un scop. Când lucrez pentru obiective clare și primesc recunoaștere
Perfecționism	Frica de a face greșeli	Anxietate, autocritică	Suprasolicitare, procrastinare din teama de a nu fi suficient de bun	Frică, rușine	Aprecieri, înțelegere, acceptare necondiționată Când mă critic, am nevoie să îmi dau voie să greșesc	Să mă accept așa cum sunt. Când îmi permit să fac greșeli și să învăț din ele
Teamă de a vorbi în public	Vorbitul în fața unei audiențe	Frică, anxietate	Evitarea sau ezitarea de a lua cuvântul	Frică de judecată, rușine	Siguranță, încurajare Când sunt în fața altora, am nevoie de sprijin și încredere	Să îmi exprim ideile fără teamă Când îmi exersez discursul și primesc feedback pozitiv
Frică de eșec și autocritică excesivă	Încercarea de a realiza ceva dificil	Frică, anxietate, autocritică.	Amânare, evitarea provocărilor	Teama de respingere, rușine	Susținere, recunoaștere a eforturilor Când mă tem de eșec, am nevoie de reasigurare că pot învăța și crește	Să mă simt capabil/ă și să am încredere în mine Când învăț din greșeli și primesc susținere

Sursa: [11, p. 62].

Rolul subconștientului în formarea comportamentului

Subconștientul joacă un rol esențial în modelarea comportamentului uman, acționând ca un depozitar al experiențelor, emoțiilor și convingerilor acumulate de-a lungul timpului. Spre deosebire de conștient, care operează rațional și deliberativ, subconștientul funcționează automat, integrând informațiile primite fără a le filtra critic. Prin urmare, orice mesaj repetat – pozitiv sau negativ – este înregistrat și devine parte a unui sistem intern de referință, influențând percepția de sine, reacțiile emoționale și alegerile comportamentale.

Comportamentele obișnuite, tiparele de reacție și atitudinile automate sunt adesea expresii ale unor convingeri stocate în subconștient, provenite din experiențe semnificative sau traume emoționale timpurii. De exemplu, un eșec repetat poate genera, la nivel subconștient, o convingere de inadecvare care va influența viitoare comportamente de evitare sau autosabotaj. În mod similar, validarea emoțională constantă poate cultiva încredere în sine și deschidere spre noi experiențe.

A gândi pozitiv înseamnă a ne folosi pozitiv de sugestibilitatea subconștientului nostru. Informația trece de la nivelul conștiinței, în subconștient. Subconștientul nu raționează. El nu împarte informațiile în corecte și eronate, înțelepte și prostești, adevărate și false – el le stochează pe toate fără excepție, și astfel, din datele înregistrate, se cristalizează mai târziu comportamentul [8, p.15].

Dacă, dintr-un anumit motiv, clientul/a constată că nu poate rezolva o anumită situație, subconștientul său va înregistra o informație negativă, cu un traseu de memorie care exprimă eșecul, și, când se va afla în împrejurări identice sau asemănătoare, va presupune automat că nu este capabil/ă să se descurce (vezi situațiile trigger din tabelul 4: Analiza emoțiilor și a necesităților). Această pre-

supunere semnifică, de fapt, că se așteaptă să nu reușească, ceea ce înseamnă că își imagineze că este incapabil/ă să facă față și, chiar din această cauză, va da greș (creând o proiecție de viitor), ne izbutind să se sustragă de la scenariului imaginat. O dată ce conexiunea fapte-memorie-comportament a fost stabilită, proiecția mentală de viitor va intra în funcțiune în mod automat.

Desigur, se mai poate întâmpla ca clientul să uite incidentul, dar trăirile provocate de el revin la suprafață îndată ce este plasat într-un context similar. Spre exemplu, nu își va aminti că, la doi ani, a fost mușcat de un câine, însă subconștientul său îi va “aduce aminte” de această întâmplare, emițând acel sentiment de spaimă pe care l-a încercat în momentul incidentului. Cu cât un mesaj este repetat mai frecvent, cu atât amprenta asupra subconștientului este mai profundă.

Sentimentele care ne cuprind nu apar din senin - ele sunt întotdeauna legate de un fapt real, de ceva ce am trăit, chiar dacă, dintr-un motiv sau altul, între timp, am uitat de evenimentul respectiv. În realitate, cu cât trăirea a fost mai neplăcută, cu atât este mai probabilă îngroparea sau ștergerea cauzei ei, prin urmare, cu atât ne amintim mai puțin de aceasta.

Trăirile emoționale stocate în memorie se vor exprima întotdeauna prin comportament. Partea bună a lucrurilor este că înlănțuirea fapte-memorie-comportament acționează și în sens pozitiv. Dacă ți s-a spus că ești iubit chiar atunci când ai comis greșeli, subconștientul va înmagazina această informație ca pe un sentiment de siguranță care însoțește mesajul de iubire necondiționată, astfel că vei avea curajul să înfrunți situații și încercări noi fără a te teme de eșec, conștient fiind că, indiferent de rezultat, sentimentul de siguranță și respectul de sine vor rămâne intacte. Cu cât emoția care însoțește trăirea unui eveniment este mai intensă, cu atât amprenta acestei emoții asupra subconștientului este mai puternică.

Dacă dorim să schimbăm comportamentul pentru a ridica nivelul de încredere în sine, trebuie să intervenim asupra subconștientului, selectând gânduri noi, pozitive, cu care să le alimentăm, în mod repetat și sistematic, conștientul cu ajutorul tehnicilor de reflexie, ancorare etc. Gândurile pozitive, administrate cu regularitate, se vor ancora în subconștient. Astfel, negativitatea va fi recadrată sau “întoarsă”, pentru a obține rezultate comportamentale dorite.

Transformarea comportamentului presupune, așadar, o intervenție la nivel subconștient – prin reprogramarea gândurilor negative, recadrarea convingerilor limitative și antrenarea repetitivă a unor afirmații pozitive. Acest proces de influențare conștientă a subconștientului este fundamentat pe ideea că tiparele mentale pot fi rescrise, iar comportamentele pot fi modificate durabil prin modificarea imaginii de sine și a narativelor interne.

Înțelegerea și utilizarea conștientă a mecanismelor subconștiente oferă o cale eficientă pentru dezvoltarea personală, schimbarea atitudinilor și consolidarea încrederii în sine, având un impact profund asupra modului în care individul se raportează la sine și la mediul înconjurător.

Cum să transformi „nu pot” în „pot și voi reuși”

Cultivarea încrederii în sine presupune, în mod fundamental, restructurarea convingerilor personale care blochează potențialul individual și inhibă participarea activă la viața socială și culturală. Afirmațiile de tipul „nu pot” reflectă adesea convingeri disfuncționale, înrădăcinate în experiențe emoționale negative, stocate la nivel subconștient și perpetuate prin repetiție. Acestea creează un cadru mental restrictiv care limitează inițiativa, exprimarea personală și asumarea unui rol activ în spațiul comunitar – aspecte esențiale pentru formarea unei identități europene inclusive și participative.

Prin aplicarea unor tehnici de reprogramare cognitivă – cum ar fi recadrarea gândurilor, utilizarea afirmațiilor pozitive în prezent și activarea resurselor interne prin reflecție – este posibilă înlocuirea convingerilor limitative cu afirmații constructive și funcționale, precum „pot și voi reuși”. Acest proces nu vizează doar optimizarea comportamentului individual, ci și stimularea unei atitudini proactive și încrezătoare față de sine și față de ceilalți, esențială într-o Europă a solidarității și diversității.

Pentru a ne schimba comportamentele și a deveni mai performanți, este esențial să influențăm selectarea și cultivarea gândurilor pozitive. Aceste gânduri, repetate în mod sistematic și conștient, contribuie la formarea unor tipare mentale benefice și constructive. A gândi pozitiv înseamnă a ne folosi pozitiv de sugestibilitatea subconștientului nostru, deoarece informația trece de la nivelul conștiinței, în subconștient. Subconștientul nu raționează. El nu delimitează informațiile în negru și alb, corecte și eronate, înțelepte și mai puțin, adevărate sau false, rolul său fiind să le stochează pe toate, și astfel, din datele înregistrate, se cristalizează mai târziu comportamentul.

Dacă vrem să ne schimbăm comportamentul și să devenim mai performanți, trebuie să intervenim asupra subconștientului, selectând gânduri noi, pozitive, cu care să ne alimentăm, în mod repetat și sistematic, conștientul [8, p.20].

Urmând modelul individual de activitate în creșterea încrederii în sine (vezi anexa 1), în cadrul unui atelier de dezvoltare personală, adresat unui grup multicultural de aproximativ 6-20 de persoane: ”Redescoperirea sinelui într-o Europă unită” (vezi tabelul 5).

Exercițiul cognitiv de gândire pozitive, susținut în mod consecvent, contribuie la formarea unor tipare mentale benefice, care pot fi internalizate la nivel subconștient și pot influența pozitiv comportamentul social. În contrast, persistența gândurilor

negative favorizează consolidarea unor reprezentări cognitive disfuncționale, care se reflectă în manifestări comportamentale maladaptative. Aceste rezultate negative, la rândul lor, pot genera un cerc vicios al autosabotajului prin alimentarea convin-

gerilor și atitudinilor pesimiste. Din perspectiva intervenției psihosociale, este esențială recadrarea cognitivă a acestor tipare negative, proces care facilitează restructurarea gândirii și conduce la optimizarea răspunsurilor comportamentale.

Tabelul 5. Atelier de dezvoltare personală ”Redescoperirea sinelui într-o Europă unită”

№	Obiective	Activități
1.	Cultivarea încrederii în sine prin identificarea și reformularea gândurilor disfuncționale	Conștientizarea gândurilor negative Activitate ”Jurnalul minții – reflecție individuală și discuție în grup” Scop: identificarea gândurilor negative și conștientizarea impactului lor comportamental Instrucțiuni: 1. Distribuim foile cu următoarele întrebări: • La ce m-am gândit cel mai mult astăzi? • Ce emoții au acompaniat aceste gânduri? • Ce gânduri negative observ? 2. Invităm participanții să noteze 2-3 gânduri disfuncționale. 3. Deschidem o discuție voluntară: cum ne influențează aceste gânduri relațiile, inițiativa, comunicarea interculturală? Discutăm impactul stereotipurilor asupra percepției de sine și sentimentului de apartenență.
2.	Promovarea conștiinței de sine în raport cu valorile europene: demnitate, solidaritate, libertate, toleranță	Recadrarea cognitivă și reformularea Activitate „Traducerea gândului – din negativ în afirmativ” Scop: reformularea gândurilor negative în formulări afirmativ pozitive, în contexte europene: școală, muncă în străinătate, interacțiuni interculturale. Reguli cheie: 1. Evităm negațiile: «Nu mi-e frică» → «Sunt calm» 2. Folosim timpul prezent: «Am încredere» 3. Repetăm afirmațiile pozitive până devin automate Instrucțiuni: 1. Fiecare participant lucrează în perechi pentru a reformula gânduri negative. 2. Fiecare grup prezintă cel puțin un exemplu de recadrare a gândurilor. 3. Notăm exemplele pe flipchart pentru vizibilitate colectivă.

3.	Antrenarea reflecției de sine și a comportamentului asertiv în contexte sociale și interculturale	Modelarea comportamentului pozitiv și apartenența Activitate ”Oglinda identității și motto-ul zilei” Scop: se încurajează includerea unor valori europene în afirmații: cooperare, empatie, incluziune, responsabilitate civică, respect pentru diversitate. Instrucțiuni: 1. Fiecare participant rostește în fața oglinzii o afirmație pozitivă creată anterior. 2. Afirmația se notează pe o coală care va fi lipită pe un panou intitulat: «Comunitatea Europeană» Sugestii de motto-uri: • Abordez provocările cu calm și deschidere. • Fac parte dintr-o Europă a cooperării și empatiei. • Am o voce și o folosesc cu responsabilitate.
4.	Încurajarea exprimării autentice într-un mediu sigur și colaborativ	Consolidarea schimbărilor Activitate: Integrare și reflecție finală Scop: încurajarea includerii unor valori europene în afirmații: cooperare, empatie, incluziune, responsabilitate civică, respect pentru diversitate. Instrucțiuni: Fiecare participant completează: • Ce gând pozitiv aleg să-mi repet zilnic? • Cum pot contribui, prin atitudinea mea, la o Europă mai unită și empatică? Închidere: • Facilitatorul oferă un citat inspirațional. • Participanții primesc o declarație simbolică: «<i>Eu decid cine sunt. Aleg să fiu parte din Europa valorilor</i>».

Sursa: Sinteza autorului.

Reprogramarea cognitivă implică accesarea și influențarea subconștientului, întrucât acesta operează predominant pe baza tiparelor de gândire consolidate prin repetiție. În acest sens, expunerea frecventă la gânduri constructive contribuie la formarea unor modele mentale pozitive, care, odată internalizate, devin dominante în structura subconștientă și influențează favorabil comportamentul. În schimb, persistența gândurilor disfuncționale sau distructive conduce la cristalizarea unor tipare comportamentale negative. Pentru a preveni automatizarea acestor mecanisme, este necesară conștientizarea activă a acestor gânduri și înlocuirea lor imediată cu alternative raționale și adaptative.

Concluzii

Încrederea în sine nu este doar o caracteristică individuală, ci o resursă colectivă ce susține coeziunea socială, participarea civică și adaptabilitatea la schimbări într-un spațiu multicultural și globalizat. Persoanele cu un concept de sine pozitiv sunt mai deschise la experiențe interculturale, facilitând astfel internalizarea valorilor europene.

Reprezentările mentale despre sine și despre grupul de apartenență influențează modul în care indivizii se raportează la identitatea europeană. Convingerile limitative, stereotipurile și emoțiile negative pot submina încrederea în sine, mai ales în rândul

grupurilor marginalizate, afectând participarea acestora la viața democratică europeană.

Programele educaționale (ex. Erasmus+) și atelierele de dezvoltare personală sunt eficiente în combaterea stereotipurilor, recadrarea cognitivă a gândurilor disfuncționale și activarea potențialului individual în raport cu valorile europene precum toleranța, solidaritatea, empatia și responsabilitatea civică.

Tehnicile de aliniere a nivelurilor identitare (mediu, comportament, abilități, convingeri, identitate, scop) și lucrul cu subconștientul contribuie la formarea de tipare comportamentale pozitive, ajutând individul să depășească blocajele emoționale și cognitive și să se perceapă ca parte activă a unei Europe incluzive.

Convingerile negative internalizate („nu pot”, „nu contez”) pot conduce la dezangajare socială, apatie democratică și neîncredere în instituțiile europene. Intervențiile bazate pe recadrare cognitivă și gândire pozitivă sunt necesare pentru a stimula implicarea și responsabilitatea civică.

În acest sens, dezvoltarea unei mentalități orientate spre posibilități devine o formă de reziliență psihologică și civică. Ea favorizează implicarea activă, comunicarea interculturală și valorizarea diferențelor, contribuind astfel la edificarea unei identități europene construite nu pe excludere sau pasivitate, ci pe încredere, afirmare și coerență între gândire și acțiune.

Referințe bibliografice

1. CHERRY, K. *What Is Self-Concept?* [Accesibil online] <https://www.verywellmind.com/what-is-self-concept-2795865> (accesat la 24.04.2025)

2. FIRMAN, J., GILA, A. *Psychosynthesis: a psychology of the spirit*. New York: State University Of New York Press Albany, 2002, 235 p.

3. GRUNDY, T., BROWN, L. *Developing the Individual*. Oxford: Capstone Publishing, 2003, 154 p.

4. HARMON-JONES, EDDIE. *Disonanța cognitivă. Noi perspective asupra unei teorii fundamentale pentru psihologie*. București: Editura trei. 2020, p. 552. ISBN: 978-606-40-0765-0.

5. MATSUMOTO, David, FRANK, Mark, HWANG, G., SUNG, H. *Nonverbal communication: science and applications*. Los Angeles: Sage, 2013, p. 336. ISBN: 978-1-4129-9930-4.

6. MCCRAE, R. R., COSTA, P. T. A five-factor theory of personality. În: *Pervin L.A., John O. Handbook of personality: Theory and research* (2nd ed., pp. 139–153). New York: Guilford Press, 1999, p. 738 ISBN: 978-1572306950.

7. MOLDEN, David, HUTCHINSON, Pat. *How to be Confident: Powerful techniques to boost your self-confidence* (2nd Edition). Pearson Education Canada; 2nd edition, 2011, 224 p. ISBN: 978-0273745310.

8. PEIFFER, Vera. *Gândirea pozitivă*. București: Teora, 2001, 168 p. ISBN: 973-601-973-X.

9. STEPHEN, R. COVEY *Eficiența în șapte trepte sau un abecedar al înțelepciunii*. București: Allfa, 2002, 336 p. ISBN: 973-8171-96-2.

10. TAJFEL, H., BILLIG, M. G., BUNDY, R. P., FLAMENT, C. Social categorization and intergroup behaviour†. În: *Eur. J. Soc. Psychol.*, 1971, 1, p. 149–178. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420010202>

11. ZUBENSCHI, Mariana, GONȚA, Victoria. *Ancorarea în starea de echilibru profesional*. Suport de curs. Chișinău: Garamont, 2021, 79 p. ISBN 978-9975-3506-8-6.

12. ZUBENSCHI, Mariana. Explorarea stării de bine și a echilibrului profesional un nou potențial de intervenții neuropsihologice. În: *Materialele conferinței științifice internaționale "Valorificarea neuroștiințelor în dezvoltarea personală"*, 7-8 noiembrie 2024, Chișinău: Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, 2025, p. 34-46. ISBN 978-9975-46-997-5. DOI: 10.46727/c.7-8-11-2024.p34-46.

PRACTICI INDIVIDUALE DE CULTIVARE A ÎNCREDERII DE SINE ÎN 5 PAȘI

Pasul 1. Identificarea gândurilor negative

Întrebări de evaluare:

- Aș vrea să încep prin a te întreba la ce te-ai gândit în tot timpul zilei.

- Verifică bine calitatea acestor gânduri - au fost ele negative, de exemplu de ură, de vinovăție, furie sau invidie ? Înlătură-le și înlocuiește-le cu altele, pozitive. Dacă nu izbutеști să scapi repede de gândurile negative, ele prind rădăcini și cresc peste măsură. Urmărește-te cum gând ești. Vei fi uimit să constăți că, la prima ocazie, apare și tendința de a gândi negativ. Pune-ți în gând să nu mai cedezi, să nu îți mai duci vreo dată până la capăt nici un gând negativ.

- Imediat ce ai identificat gânduri negative, spune-ți “GATA” și adu în loc gânduri pozitive.

Pasul 2. Reformularea gândurilor sau recadrare

Distorsiunile cognitive și gândurile pot genera tipare de comportament negative, neproductive și chiar disociate (detașare emoțională, conștientă fragmentată, comportament automatizat, lipsa identificării cu experiența etc.). Ele necesită a fi conștientizate și înlocuite imediat.

Pasul 3. Crearea de noi tipare comportamentale și respectarea regulilor

Există câteva reguli după care să-ți construiești noile gânduri pozitive, creând consistență comportamentală pozitivă.

Regula 1. Evită formulările negative

Evită formulările negative: Înlocuiește „Nu mi-e frică” cu „Sunt calm și relaxat.” Nu spune “Nu mi-e frică”, ci “Sunt calm și relaxat” - cu alte cuvinte, gândește-te la ceea ce vrei și nu la ceea ce nu vrei.

Regula 2. Folosește timpul prezent al verbelor

Spune „Am încredere în mine” în loc de „Voi avea încredere în mine.” Încearcă să eviți utilizarea

verbului la timpul viitor, dacă acest lucru este posibil. Spune mai degrabă „Am încredere în propriile mele forțe atunci când vorbesc în fața altor oameni”, decât “Voi avea încredere în propriile mele forțe când o să vorbesc în fața lor”. Subconștientul ia lucrurile ad litteram: dacă te referi la o împrejurare situată în viitor, el va aștepta momentul respectiv, dar important este să ai această încredere în forțele proprii acum, pentru a clădi temelia stării de încredere necesară situației viitoare.

Regula 3. Repetă în minte noile gânduri pozitive

Acest proces întărește conexiunile mentale pozitive, transformându-le în automatisme. Vei constata că vechile gânduri stau la pândă și așteaptă să vină la primul moment de neatenție (ca și orice deprinderi comportamentale inconștiente). Din acest motiv, ele necesită a fi identificate, programate și înlocuite cu cele NOI, pozitive, ori de câte ori în virtutea obișnuinței, până la automatism.

Regula 4. Începe chiar din momentul de față

Începe chiar ACUM și atribuie acestui ACUM cât mai multe gânduri pozitive (călește fierul cât e fierbinte). Spre exemplu: „sunt o persoană eficientă și deschisă ideilor noi” sau „abordez problemele cu calm, găsind soluții constructive.”

Regula 5. Continuă perseverent

Intru-unul din exemplele anterioare, menționam că acele gânduri care ne vin în minte la trezirea din somn, dimineața, determină tot ceea ce ni se va întâmpla în cursul întregii zile. Iată câteva exemple de modalități în care te poți “programa” singur pentru o zi plină de succes.

Acestea nu sunt decât câteva exemple. Alege-l pe acela dintre ele care ți se potrivește cel mai bine, combină două sau mai multe, sau modifică-le astfel

încât să corespundă situației în care te afli. Ai grijă să respecti regulile de mai sus.

- “Ziua de azi este o zi minunată, care îmi rezervă niște surprize frumoase. Sunt un om norocos. Norocul vine la mine ca atras de magnet.”

- “Mă aștept la o zi bună. Sunt o persoană competentă și deschisă ideilor noi. Mă achit de obligațiile mele profesionale în mod eficient și fără efort.”

- “Îmi place cum sunt și îmi plac și ceilalți oameni. Lucrez bine cu ei, sunt un bun om de echipă, constructiv și dispus să colaborez și se pare că îmi-e ușor să-mi atrag colaborarea celorlalți.”

- “Sunt un om liniștit. Abordez toate problemele cu calm și într-o manieră relaxată. Sunt de părere că tocmai aceste probleme sunt cele care generează ideile noi. Rezolvându-le, îmi dezvolt și eu noi capacități și aptitudini.”

S-ar putea să consideri util să-ți notezi noile gânduri pozitive pe o foaie de hârtie, pe care s-o recitești de mai multe ori pe zi. După ce ai parcurs de câteva ori notițele, le vei ține minte. Continuă să ți le repeți iar și iar, până când aceste gânduri ți se imprimă în subconștient.

Un avertisment: atunci când vei începe să îți repeți oricare din aceste motto-uri pozitive, s-ar putea să te simți ridicol. Când îți spui „Astăzi este o zi minunată”, parcă auzi o voce subțirică șoptindu-ți: „Aiurea ! Plouă și n-am nici un chef să merg la slujbă!” Aceste gânduri negative perturbatoare își vor face apariția destul de des, la început.

E ca și cum ascuți o casetă veche, care pare să ridiculizeze noile gânduri („Adică pe cine crezi tu că păcălești? Eu știu cât “ se poate de bine că nu este o zi minunată!”).

În acest prim stadiu, toată lumea se simte tentată să abandoneze. Nimănui nu-i place să fie ridi-

col, nici chiar atunci când e singur, dar în calitate de “gânditor-pozitiv”, deja nu mai faci parte din tagma lașilor care abandonează lupta. Ca să treci mai ușor peste aceste dificultăți inițiale, îți sugerez să te folosești de un mic șiretlic: spune-ți că joci un rol. Pretinde că ești o altă persoană, cineva nou, hotărât și plin de încredere în sine, calm și stăpânit. Alege-ți un model și prefă-te că ești acest model. Sigur că Superman nu-și face griji în legătură cu seducătorul său costum și nu-și pune problema că, la una din decolările lui fulgerătoare, i-ar putea cădea pantalonii și ar rămâne în slip. “Închipeie-ți, deci, că ești Superman (sau Superwoman).

Aționează cu încredere, chiar dacă ceea ce simți contrazice această atitudine. Insistă și nu renunța la gândul că ai dreptate să dorești să-ți îmbunătățești modul de a gândi. Acest prim pas te privește direct: pentru a-i convinge pe alții de noua ta imagine pozitivă trebuie să fii întâi cu totul convins tu însuși. Iată cum trebuie procedat:

- Așază-te în fața oglinzii și agresează-ți un zâmbet cuceritor.

- Spune-ți că începând de astăzi lucrurile s-au schimbat în bine.

- Spune-ți că acesta este un nou început. Orice s-a spus despre tine până acum este nul și neavenit. De acum înainte tu ești persoana care decide ce gândește despre sine și care a decis să gândească de bine.

- Continuă să-ți repeți motto-ul ales, chiar și atunci când cineva îți «suflă» ultimul loc liber din metrou. Nu te minți singur. Ia măsuri pentru a-ți păstra energia.

Ești pe cale să realizezi lucruri mari, așa că tu te vei lăsa întors din drum de lucruri neimportante și minore.

ABORDARE COMPARATIVĂ A POLITICII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ (Partea I)

Ludmila OLEINIC

Doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: oleynyckliuda2@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-5884-9563>

Prezenta cercetare științifică se referă la politica UE de învățământ superior ghidată de Declarația de la Bologna, procesul fiind implementat împreună cu alte reforme, inclusiv reorganizarea internațională a universităților. Interesul este manifestat inclusiv pentru adaptarea sistemului de învățământ superior la mediul în schimbare. Aspecte ale organizării universitare, precum și în cadrul mai larg fiind afectate de elaborarea politicilor publice în direcțiile dezirabile. Reflecțiile asupra logicii instituționale a învățământului superior oferă un spațiu de proiectare pentru a experimenta modele și logici organizaționale. Digitalizarea reprezentând un mega trend cu impact major asupra universităților. Tehnologia informației influențând învățământul superior în logistică și administrație, în modul de a preda, ce să predea și ce reprezintă inteligența artificială.

Cuvinte-cheie: politica învățământului superior, reforme, sistem de învățământ superior, învățământ și predare universitară, digitalizare, curricula.

COMPARATIVE APPROACH OF HIGHER EDUCATION POLICY IN THE EUROPEAN UNION (Part I)

This scientific research is about EU higher education policy guided by the Bologna Declaration, the process has been implemented with other reforms, including international reorganization of universities. Interest being displayed to adaptation of the higher education system to changing environment. Aspects of university organization as well as broader framework of higher education being affected by means of public policy-making towards directions considered desirable. Reflections on institutional logic of higher education offer a design space to experiment with organizational models and logics. Digitalization represent a megatrend with major impact on higher education institutions. Information technology influences higher education in logistics and administration, in how to teach, what to teach, and what artificial intelligence means for higher education system.

Keywords: higher education policy, reforms, higher educational system, university learning and teaching, digitization, curricula.

APPROCHE COMPARATIVE DES POLITIQUES DE L'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR DANS L'UNION EUROPÉENNE (Partie I)

Cette recherche scientifique porte sur la politique de l'enseignement supérieur de l'UE, guidée par la Déclaration de Bologne. Ce processus a été mis en œuvre avec d'autres réformes, notamment la réorganisation internationale des

universités. L'adaptation du système d'enseignement supérieur à un environnement en mutation suscite un intérêt croissant. L'élaboration des politiques publiques influence certains aspects de l'organisation universitaire, ainsi que le cadre plus large de l'enseignement supérieur. Les réflexions sur la logique institutionnelle de l'enseignement supérieur offrent un espace de conception pour expérimenter des modèles et des logiques organisationnelles. La numérisation représente une tendance majeure ayant un impact majeur sur les établissements d'enseignement supérieur. Les technologies de l'information influencent l'enseignement supérieur dans les domaines de la logistique et de l'administration, dans la manière d'enseigner, dans le contenu de l'enseignement et dans l'impact de l'intelligence artificielle sur le système d'enseignement supérieur.

Mots-clés: *politique de l'enseignement supérieur, réformes, système d'enseignement supérieur, apprentissage et enseignement universitaires, numérisation, programmes d'études.*

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ПОДХОД К ПОЛИТИКЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ (Часть I)

Данное научное исследование посвящено политике ЕС в области высшего образования, основанной на Болонской Декларации, процесс был реализован с другими реформами, включая международную реорганизацию университетов. Проявляется интерес к адаптации к изменяющейся среде. Аспекты организации, а также более широкая структура университета подвергается влиянию посредством государственной политики. Институциональная логика университетов предлагает пространство для экспериментов с организационными моделями и логикой. Цифровизация - это мегатренд с большим влиянием, информационные технологии влияют на логику и администрации университетов, на то, как преподавать, чему преподавать и что искусственный интеллект означает.

Ключевые слова: *политика высшего образования, реформы, система высшего образования, университетское обучение и преподавание, оцифровка, учебные программы.*

Introduction

Higher education policy varies enormously among countries, reflecting a broad spectrum of provision and politico-economic disparity. In some countries, policy is driven solely by economic imperatives; in others, by tradition and culture. In Europe, systemic diversity is decreasing as social and political interdependence grow. In other areas, such as the developing markets of Asia, diversity of provision is increasing in line with economic growth. Everywhere, higher education has become so important to the development of knowledge economies that it has become more directive, more encouraging of the practical and commercial exploitation of research, and more accountable.

Higher education policy in the European Union (EU) and in the countries allied to the European Cultural Convention is driven by the Bologna Declaration signed in 1999, a voluntary agreement aimed at

harmonization of higher education architecture across Europe. Further intergovernmental meetings – in Prague (2001), Berlin (2003), Bergen (2005), London (2007), and Louvain (2009) – have reaffirmed the Bologna process. The basic three-tier framework aligns mainland European and American higher education, although in many ways it represents a subordination of the former, and is closely allied to the World Trade Organization General Agreement on Trade in Services. The process has been implemented concurrently with other reforms, including international reorganization of universities in France under the Universities' Freedoms and Responsibilities law.

Reflections on institutional logic of higher education

Few themes in the study of human affairs are as enduring as the origins and functions of public in-

stitutions. Classic perspectives including those pertaining to collective action, the division of labour, and Weber's bureaucratic model of organization have been complimented by more modern economic and behavioural theories and assorted theories of the political economy of organizations. All of these perspectives, and many more, are united by a common recognition that society requires public institutions. And yet today, in practice, there are few examples of industries that are purely public. Accordingly, to account for the dynamic influences of economic, social, and political forces that shape so-called 'public' institutions, today's scholars and institutional designers rely on contingent frameworks including those related to publicness, public-private hybrid organizations, and public-private partnerships. With this background, the logic of 'academic enterprise' recognizes the practical and theoretical significance of the dynamic and changing nature of public higher education.

Universities are important within the context of public organizations. In a simple legal sense, many universities are public as a consequence of their constitutional or legislative charters. The social functions of universities as instruments of knowledge production and dissemination amount to a clear public purpose. Yet, these organizations experience are widely different on levels of government control relative to other public organizations: some universities are able to set their own goals and priorities while others are able only to determine methods for achieving organizational goals set by other governance structures [1]. Thus, universities are legally, structurally, and functionally public but may offer a design space to experiment with organizational models and logics.

There are currently a variety of organizational models and institutional logics in higher education. But if the public nature and function of a university is inherent, the reliance on any particular model is a

design choice. As with any design choice, there are limits to its relevance and effectiveness. The predominant academic bureaucratic model - characterized by rigidity, formalization and specialization - has proven to be useful in many instances, but it is increasingly seen as a barrier to the enhanced social and economic impact many universities aspire to realize. As Anthony Downs argues, public bureaus in general are inclined to an organizational logic of self-preservation rooted in dependency upon the state. Once the users of the bureau's services have become convinced of their gains from it, and have developed routinized relations with it, the bureau can rely upon a certain amount of inertia to keep on generating the external support it needs. Universities, even as they are often legally or functionally public, need not operate according to a bureaucratic institutional logic. One alternative operational paradigm is that of the academic enterprise. Turning to the academic enterprise model can empower universities to achieve new levels of excellence in teaching and discovery while providing greater economic and social value. Scholars have identified several institutional logics in higher education that structure behaviours and expectations of actors both in and outside of higher education organizations. The table builds on and extends the currently conceptualized academic logics, academic bureaucracy logics, and market logics introduces the academic enterprise model. Although these are idealized types that are rarely, if ever, observed in practice, they are still relevant to the extent to which they guide administrative behaviour, constructions of organizational performance, and policy agendas.

The academic model views the autonomous, self-governing organization as the organizational ideal and prioritizes the traditional, higher-education values of elitism and excellence. For generations, universities operating in this model have benefited from generous state support and large endowments that

subsidize niche learning experiences. Accountability is ensured by the professionalism of the faculty. These universities are characterized by low acceptance rates, high tuition rates, and a small scale.

Most public universities operate in the academic bureaucratic model. Although this organizational logic is familiar to government principals overseeing executive and legislative agencies, there are significant drawbacks when this logic is deployed in the context of higher education. First, academic bureaucracies operate according to a narrow and sometimes misplaced interpretation of efficiency. Efficiency for a bureaucracy is a managerial undertaking within the context of a self-imposed institutional conserver mandate. Second, academic bureaucracies are often overly concerned with the external political environment, striving not only to comply or over-comply with the law but also to ensure that their actions do nothing to change their relationships with external stakeholders. Often, the focus on maintaining stakeholder relations comes at the expense of improving or reinventing these relations. Third, academic bureaucracies are generally risk averse, seeking to conserve a scarce allotment of resources, even at the expense of quality in teaching, learning, and research. More specifically, a consequence of being accountable to assorted external stakeholders including legislators, regulators, and donors, academic bureaucracies tend to adopt conserver mentalities when using resources instead of investor mentalities. All the shortcomings described here are interrelated.

By defining their publicness as a function of their legal status or source of resources rather than by a higher mission to achieve beneficial social outcomes in spite of political constraints, the operations of public universities sometimes adopt some of the more vexing attributes of public bureaucracies. Many have become hierarchical, rigid, rule-bound, and change-resistant. More concerning, many public universities have lost their way by becoming respon-

sive primarily to the narrow mandates prescribed by external stakeholders and by privileging a narrowly defined conceptualization of managerial efficiency rather than the maximization of social impact. The consequences include a limited capacity to respond to emerging social and technological changes, which, in turn, result in lower-quality learning and discovery outcomes. While a small number of public universities are able to maintain or enhance excellence in teaching and research, they often do so at the expense of accessibility while succumbing to the magnetism of rankings and relative institutional status.

In recent years, governments have designed policies that inject market mechanisms into higher education in the hope of ultimately changing organizational logics and increasing performance. These policies, often focus on transforming students into consumers by subsidizing their purchase decisions and turning universities into providers that attract student consumers. These policies have had broad implications at existing universities such as altered faculty-administration relationships, but have also coincided with the emergence of for-profit organizations that seek to use public funds to capitalize on new student markets. Theoretically, these market-driven organizations are held accountable by the forces of student choice. Unfortunately, organizations operating in this logic expend considerable sums on advertising and often offer lower quality, commodified education [2]. However, underperforming for-profit organizations are seldom pushed out of the market, undermining the argument that a market functioning on subsidized student choice can provide meaningful discipline or accountability. Academic bureaucracies, in contrast, often combine access with efficiency at the expense of innovation and excellence. They largely opt against defining their own outcomes and respond first and foremost to accountability mechanisms dictated by the state.

In this context, the challenge for ambitious public universities is to define and achieve differentiated outcomes, regardless of the political and financial constraints with which they must contend.

Core values of higher education

Typically, as higher education institution, universities provide undergraduate and postgraduate education. The university is an autonomous cultural institution at the heart of societies that for reasons of historical tradition and geography is organized in different ways. It seems that the very wording of this first principle ('morally and intellectually independent of all political authority and economic power') and the way it is wrapped in a statement of purpose ('to meet the needs of the world around it') as well as a description of international diversity ('societies differently organized because of geography and historical heritage') reveals the considerable wisdom on the part of the drafters.

The very concept of autonomy refers to the practice of self-rule in lawmaking and decision-making. A country or an institution is autonomous if it sets its own rules and can determine its own future. This shows that autonomy implies them. Autonomy refers to an activity, to self-rule rather than to the condition of those who are being spared the demands and directives of others. Stakeholders (be they citizens; governments; political, religious or ethnic groups; businesses; or private owners) should realize that without autonomy, universities cannot properly function and deliver what they should deliver. Autonomy must be granted. And in reverse, universities should realize that they are partners in the social contract. But autonomy doesn't represent a formal, legal privilege. And it is not carved in stone, once and for all. The social setting of higher education is a dynamic one, changing over time and defined by the power, interests, and trust of a good number of stakeholders. It is from these dynamics that a social contract, on

which autonomy depends, emerges. So universities should fully, courageously, and continuously engage with all relevant stakeholders to update and uphold this contract.

Universities set their own rules and enjoy a high degree of independence. The Magna Charta Universitatum clearly and simply states: 'to meet the needs of the world around the university. Autonomy is a practice serving a purpose, a means to an end. The same, values are important for an organization's identity as well as for its inner coherence and external legitimacy. A new balance must be struck between independence and interdependence of university and society. Universities ought to show more courage in making their own policy choices while at the same time taking much more seriously what they could and should contribute to society. This could be put as follows: less compliance, more service. In this regard analyses of the societal trends that have an impact on higher education are: trends in the global economy and in politics, such as the global shift and a changing balance between state and market in our current neoliberal climate; technological trends, in particular the rise of information technologies and their multiple effects on education; social trends such as polarization and increased civic disengagement. The effects of such trends that are already visible in higher education makes reasoned guesses about what will happen next when these trends continue to make an impact.

The university in the digital age

In EU the issue of digitalization revolutionizes thinking about the education. Higher education academics ideas about the university is that because of computerization and rapid progress in artificial intelligence (AI), very soon there might be few jobs left that require proof of academic ability. And with no students to teach, universities would have no future. Others predict that technology will 'land' in univer-

sities in productive ways but not change anything substantial, or that lectures and seminars will again become key because they help to sharpen analytical skills - the skills needed most in the ever-changing labour market. Also are those who believes that devices will replace academic faculty, campuses will disappear, and year-round learning will replace the traditional academic calendar with its semesters. All ideas about higher education futures can be made plausible to an extent through the art of selecting relevant trends or sources.

Information technology (IT) influences higher education in logistics and administration, in how to teach, what to teach, and what digitalization means for the higher education system. The effects of digitalization are clear in the logistics and administration of higher education. It is almost impossible to imagine student registration, classroom and timetable planning, or tuition administration without digital means [3]. In thorough understanding of the digital world is necessary to prepare students not only for a career but also as citizens who understand the world around them and who can critically reflect on the possibilities and dangers that digitalization offers. It is clear that universities have a role in this. Finally, digitalization deeply affects the higher education system.

Throughout history, universities have had no serious competition from outside their sector, but the emergence of online possibilities has created disruptive, for-profit competitors who can offer education at a lower price. It is easy to see what this could mean: many higher education institutions, notably those with high tuition fees and mediocre education - i.e. low value for money - will face serious competition from the private sector and face a shortened life expectancy. That is why universities have to find innovative, less expensive ways to carry out higher education. In this sense the digitalization holds opportunities as well. Universities can showcase their

top teachers and top educational materials online and improve their visibility worldwide. It also makes it easier to cooperate nationally and internationally and innovate education with partner universities. Digitalization enables universities to expand their educational portfolio efficiently by sharing online courses with partner universities and including those of their partner institutions in their own programmes for credit.

Higher education institutions' role in 'real life' is growing as they have become much more permeable, open not only to students and academics but also to companies, start-ups, and with the cities and regions in which they are located through community engagement programmes. This means that their 'community' role has become stronger. It seems only logical that they do not only open up in 'real life' but also online. They have the connections and the data, and with that the possibility to play their 'community' and 'social' role online as well. Van der Zwaan describes digitalization as a megatrend that will have a major impact on higher education but not as one that will threaten the existence of the system: for sure campus education will still be around in 2040.

Competition in the higher-education sector has intensified, which makes the landscape of educational offerings for students ever more complex and difficult to judge in terms of quality. In this fast-changing higher education context, the evidence-based development of degree programmes becomes more and more relevant. The evidence-based discipline-specific development of teaching and learning is a key principle at the university to enhance the quality of students' learning outcomes. Learning and teaching processes take place in real-life environments and are therefore very complicated in nature. Researches can help identify factors that contribute to high-quality teaching and learning. Digitalization is considered as a tool to enhance quality, not a goal in itself. In addition, digitalization provides students

and teachers with more flexibility to organize learning and teaching without losing the important face-to-face interaction. Finally, the university education will become more and more modular in nature as the demand for lifelong learning increases. Modularization enables each student to select individually those parts of the curriculum in which he or she is interested. When students are studying for a bachelor's or master's degree, it is not possible to only select courses on the basis of personal interests. Different courses of the study programmes complement each other, and as studies in specific programmes proceed, students' expertise of the discipline will gradually deepen and broaden [4, p. 215-224]. This guarantees that graduates can successfully work as competent academic experts in different areas of society.

Diversifying the university learning and teaching

Universities in order to survive in the future, they should diversify their activity and offer a mix of proven and experimental approaches to teaching and research. Currently training students for future jobs that, to a large extent, do not even exist today, many current jobs will be taken over by self-learning intelligent machines, and new jobs may require a range of skills that cannot even imagine right now. Diversifying the education ecosystem is indeed an important precondition to train workers to keep training themselves.

Already today can be witnessed how technology companies are increasingly taking over parts of the learning trajectory from schools and universities; digital courses and online training programmes often serve to select the brightest minds from the sea of talents. European universities will likely no longer have a patent on learning and credentialing systems, as alternative credentialing mechanisms will arise to assess and accredit the skills that people acquire along the way. Where campuses once used to be the place for scouting young talents, tech campuses have

themselves turned into places of continuous learning. In the campus model of the future, there will be a coming and going of students, employees, faculty, and personnel in high-density brainports. University campuses may still be the primary playground for young adults, and yet these campuses will increasingly also cater to learners of all ages and all levels of experience. If switching careers two or three times during a professional lifetime becomes the new norm, universities need to be adapting rapidly to new contingents of learners. Some tech executives dream of a future university campus where students each follow their own personalized learning trajectory, buoyed by their own digital personal assistants. It is easy to imagine how, by the year 2030, each student will have his or her own AI tutor and mentor - an app-voice who personalizes each student's learning experience. Such an encouraging AI assistant may be equipped to review statistics assignments while also engaging in dialogues to test a student's understanding for example of Plato's Republic. A scenario in which the 'automated' part of learning is taken over by algorithms and the basic part of teaching is taken over by programmers may be regarded as a welcome reduction of teachers' workload to some, while others think it signals the beginning of the displacement of teachers. In whatever form, personalized digital environments are going to be part of the university's offerings in 2040, if only because large numbers of working professionals are in need of constant training upgrades. Indeed, the diversification of education does not mean that the university should give up on its proven methods of learning. On the contrary, the old-style monologue lecture by the erudite teacher in front of 200 students will still be part of the menu for next few decades from now. Students can still learn from the eloquent professor with her voice. One thing that should never disappear from a student's diet is the opportunity to engage in the social activity of learning with their

peers. In a world that is inundated with data and information, interpretation and rational arguments are more important than ever. And the best contexts in which to learn such skills are small college classes where students are not just beneficiaries of expert knowledge shared by their teachers but where they also acquire the necessary social skills to engage in dialogue with each other. As much as digital tutoring can help students become better learners, education is fundamentally a social activity where students and teachers need to interact.

Much has been said about the need for students to become experts in one specific discipline or one type of knowledge; at the same time, though, they need to be trained more generally in various subject areas. So universities need to offer both highly specialized education and broader training. The so-called T-shaped professional will be the best insurance for future employability. Ideally, the expertise and skills a student acquires in college would be transferable to other applications in the workforce. The ability to adapt easily to new areas of expertise is something students need to learn at universities. Therefore, it is important to pair off disciplinary training with interdisciplinary learning and dialogue. Over the past ten years, professors have increasingly become engaged in cross-disciplinary research projects. Exposing students to, and engaging them in, such efforts will prove crucial to strengthening students' adaptability. Collaborations across disciplines not only prepare students for future professions, they also help them become better problem-solvers.

Finally, the most crucial asset that makes most university-based curricula still relevant and valuable today is an emphasis on *Bildung* (a German word for education, personal formation, moral development and maturation combined) and on basic academic skills such as critical, independent thinking and analytical acuity. To start with the former, the best colleges have always prided themselves in offer-

ing a coherent curriculum. *Bildung* and digital environments are not necessarily rivalling goods, but it is certainly true that while the former has always been firmly curriculum-based, the latter thrives on the contingency of debundling courses from curricula and decoupling assignments and degrees from institutions. And yet it is important to realize why the latter has been so valuable and effective as an educational experience for many centuries. Perhaps the most crucial ingredient of any future university education will be students' ability to think independently paired off with a curiosity-driven mind-set and a tolerance towards considering new insights and knowledge. Each and every part of a student's education should center on his or her abilities to raise questions, to articulate what kind of knowledge is needed to solve a problem, and to leverage this knowledge without pandering to special interests. There is not one single module or course that can train students to adopt such an academic attitude; instead, it is the primary task of a university to instill an appetite for independent and analytical thinking in every single student's brain during every minute of their education. Training students in how to acquire valuable knowledge, even as the type of knowledge they acquire will certainly change over time, may be the best investment in future wisdom [5]. Whereas knowledge ages, wisdom prepares for rejuvenation.

Connected curriculum: the new higher education curriculum

It is possible to create better synergies between the research undertaken by European universities and students' learning by adopting a connected curriculum. Can be taken a series of practical steps that build on the excellent research already underway, enhance the quality of student education, and in doing so increase the impact that higher education has on society. All this can be done through a joined-up approach that is value-based, directed specifically

at making an even greater contribution to good in the world. When designing taught degree programmes, it traditionally has started with a fixed body of knowledge in a particular discipline or field. Courses have shaped content and then thought about how students can acquire that knowledge. It was as if faculty members held a number of pre-defined items in a mental suitcase, and it was the work of the students to end up with a reasonably similar suitcase full of comparable items of knowledge. Students who were particularly skilled at recalling ideas and facts in timed examinations did well in their degree programmes. In turn, some were to become faculty members of the future, and set out to hand the same suitcase full of knowledge on to the next generation.

But instead of thinking of curriculum as primarily a fixed body of content to be taught, is need to see all of the learning opportunities and methods available to students today as they study for their degree awards. In this regard can be created a series of learning opportunities that are research-rich, engaging students much more richly with research - with its questions and practices as well as with its findings. And this means empowering students to learn through active enquiry and investigation at every level of study, so that they develop vital critical, ethical, and practical skills along with the confidence to apply these in unforeseen contexts.

In digital world, the possibilities are far more numerous and diverse than they were traditionally. In any given moment, a student can access a range of sources and resources that would have been beyond imaginings a generation ago. Students can speak to others in real time across national boundaries; they can collaborate in person or virtually with others who may have quite different skill sets and perspectives. In addition, students can become producers or creators of new communications. One key dimension of the connected curriculum framework is the use of outward-facing student assessments. This invol-

ves assessing student learning through 'real world' communications directed at specified audiences. The forms of these communications can vary: examples include articles, podcasts, video documentaries, blogs, reports, multi-media presentations, and policy papers. The joy here is that where students are engaging actively in research and enquiry, and where in doing so they are coming to understand the latest research produced by their institutions, they can also communicate the excellence and the findings of that research to their communities. They are able, through a series of collaborations with peers and with more senior scholars in their institutions, to communicate scholarship to the public and even to draw the public into the research sphere to become participants and partners. They can work towards a curated portfolio of outputs in various forms that showcases the best of what they have achieved, telling the story of their investigations, their arguments, their skills, and their values.

In this regard, Angela Brew propose an inclusive scholarly community. A combination of research-rich learning opportunities and outward-facing student assessments prepares each student for change - changes in the workplace, in society, and in their own careers. But it also promotes collaboration, peer-engagement, mutual respect, and a strong sense of shared endeavor, all of which are so greatly needed in present divisive age. The second is to empower all students, whatever their background, to develop a strong and confident voice. By learning richly through active enquiry from the beginning to the end of their degree programmes, students engage critically with the kaleidoscope of pictures and voices that surround them and confront the importance and limitations of evidence and 'truth'. In doing so, they not only acquire the knowledge, understandings, and skilful practices they need for the future, they also explore and develop their own identities, places, and voices in the academy, in the professions, and

in the world. The final step is that through the artful design of a menu of active learning and assessment activities are forged stronger connections between higher education and communities. Through the creation of outward-facing communications artefacts directed at real-world audiences, all scholars (students, teachers, professionals, and researchers) develop stronger and more confident voices; they also learn to listen more, paying even greater attention to local and global perspectives and becoming even more responsive to community needs and challenges [Ibidem]. The voices of all scholars, including those traditionally silenced, enrich contemporary debate even more loudly and clearly, contributing to a better future for all.

Conclusions

Despite differences in higher education policy around the world, some common themes emerge as a result of globalization, including the importance of quality assurance, digitalization and the fair targeting of government funding, the need to benchmark excellence to internationally agreed-upon standards across disciplines, a diminishing margin of appreciation regarding the importance of higher education to economic success and the funding required to maintain that influence, and the undesirable effects among academics of increased administration as managerialism supplants scholarship across the sector.

The higher education policy decisions were based on deliberations as to the ends and means of policy that were explicitly formulated and acted upon, on time consuming inquiries into the predicament of the higher education institutions looking for

some alternatives for the accomplishment of a goal function that may have been very comprehensive but not very confused, and the solutions arrived at were oriented towards the accomplishment of some major value in the political preference function. The rapid growth of the higher education institutions was attended by a decision-making process in which basic higher education aspects were the target of a change attempt, explicit values and resulting in the clear-cut program implementation of central decisions.

Bibliographic references

1. GIRTH, A., HEFETZ, A., JOHNSTON, J., WARNER, M. Outsourcing public service delivery: management responses in non -competitive markets. // *Public Administration Review*, Nr.72 (6), Cornell University, 2012, pp. 887-900.
2. ANDERSON, D., TAGGART, G. Organizations, policies, and the roots of public value failure: the case of for-profit higher education. // *Public Administration Review*, Nr.76(5), Cornell University, 2016, pp. 779-789.
3. MULDER, A. *Dutch universities and technology in education* (in Dutch). - Delft: TU Delft, 2017. See: <https://ankamulder.weblog.tudelft.nl/files/2017/08/Nederlandse-universiteiteneen-technologie-in-onderwijs-Anka-Mulder-Printversie.pdf>.
4. GIBBS, G. *Strengthening teaching and learning in research universities: Strategies and initiatives for institutional change*. London: Palgrave Macmillan, 2017.
5. VAN DIJCK, J. *Diversifying the university menu*. Heijnen A., Van der Vaart R., Places of engagement. Reflections on higher education in 2040. A global approach. Amsterdam University Press, 2018.

POLITICA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DIN EMIRATELE ARABE UNITE

Ludmila OLEINIC

Doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: oleynyckliuda2@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-5884-9563>

Prezentul articol este o analiză a politicii învățământului superior urmare a reformelor educaționale cu efect de schimbare instituțională pe termen lung în Emiratele Arabe Unite. Sistemele universitare, ca parte dintr-un proiect mai mare de construire a statelor și a națiunii, leagă material și simbolic oportunitatea individuală de mobilitate economică și socială de modernizare și dezvoltare națională. Guvernele investesc masiv în educație cu obiectivele explicite de naționalizare a forței de muncă pentru a se baza mai puțin pe expatriați și pentru a-și muta economiile către sectoarele de servicii și tehnologie cu înaltă calificare. Politica învățământului superior din Emiratele Arabe Unite este descentralizată, cu politici diferite în diferite emirate. Fiecare emirat își stabilește propriile politici în care guvernează universitățile private. Una dintre caracteristicile unice ale sistemului de învățământ superior din Emirate sunt zonele de liber schimb. Politicile de învățământ superior sunt, de asemenea, marcate de o deschidere izbitoare către expertiza străină și tind să adopte rapid cele mai bune practici.

Cuvinte-cheie: politică educațională, învățământ superior, reforme, sistem educațional, asigurare a calității, curricula, internaționalizare.

HIGHER EDUCATION POLICY OF THE UNITED ARAB EMIRATES

This scientific article is an analysis of higher education policy as a result of educational reforms with effect of long-term institutional change in the UAE. Higher education is a socio-political institution that links the fates of students and state, recognizing the role and interests of locals, the power of institutionalized practices, and the nature of state educational policy. The established university systems, were as part of a larger states and nation-building project materially and symbolically links individual opportunity for economic and social mobility to modernization and national development. Governments are investing heavily in education with the explicit goals of nationalizing labour forces in order to rely less on expatriates and shifting their economies towards high-skilled service and technology sectors. UAE higher education policy is decentralized, with different policies across different emirates. Each emirate sets its own policies governing private universities. One of the unique features of the Emirati higher education system is its free trade zones. The higher education policies are also marked by a striking openness to foreign expertise, and tendency quickly to adopt best practices.

Keywords: education policy, higher education, reforms, educational system, quality assurance, curricula, internationalization.

POLITIQUE DE L'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR AUX ÉMIRATS ARABES UNIS

Cet article analyse la politique de l'enseignement supérieur suite aux réformes éducatives et aux changements institutionnels à long terme aux Emirats Arabes Unis. Les systèmes universitaires, dans le cadre d'un projet plus vaste de

construction de l'État et de la nation, lient matériellement et symboliquement les opportunités individuelles de mobilité économique et sociale à la modernisation et au développement nationaux. Les gouvernements investissent massivement dans l'éducation avec l'objectif explicite de nationaliser la main-d'œuvre afin de réduire leur dépendance à l'égard des expatriés et de réorienter leurs économies vers les secteurs des services et des technologies hautement qualifiés. La politique de l'enseignement supérieur aux Émirats Arabes Unis est décentralisée, avec des politiques différentes selon les émirats. Chaque émirat définit ses propres politiques régissant les universités privées. L'une des caractéristiques uniques du système d'enseignement supérieur émirati réside dans les zones franches. Les politiques de l'enseignement supérieur se caractérisent également par une ouverture marquée à l'expertise étrangère et une tendance à adopter rapidement les meilleures pratiques.

Mots-clés: *politique éducative, enseignement supérieur, réformes, système éducatif, assurance qualité, cursus, internationalisation.*

ПОЛИТИКА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЪЕДИНЕННЫХ АРАБСКИХ ЭМИРАТАХ

Данная научная статья представляет собой анализ политики высшего образования и образовательных реформ с учетом долгосрочных институциональных изменений в ОАЭ. Высшее образование является социально-политическим институтом, который связывает судьбы студентов и государства, признавая роль и интересы местных жителей, силу институционализированных практик и характер государственной образовательной политики. Установленные университетские системы были частью более крупного проекта по строительству государств и наций, материально и символически связывают индивидуальные возможности для экономической и социальной мобильности с модернизацией и национальным развитием. Правительства вкладывают значительные средства в образование с явными целями национализации рабочей силы, чтобы меньше полагаться на экспатриантов и переориентировать свою экономику на секторы высококвалифицированных услуг и технологий. Политика высшего образования ОАЭ децентрализована, с различной политикой в разных эмиратах. Каждый эмират устанавливает собственную политику управления частными университетами. Одной из уникальных особенностей системы высшего образования Эмиратов являются зоны свободной торговли. Политика высшего образования также отличается поразительной открытостью для иностранного опыта и имеет тенденцию быстро перенимать передовой опыт.

Ключевые слова: *образовательная политика, высшее образование, реформы, система образования, обеспечение качества, учебные программы, интернационализация.*

Introduction

Lack of definition notwithstanding, one of the most striking effects of the knowledge discourse is the idea that education at all levels, including higher education, is both possible and desirable for ever larger proportions of youth. This global commitment to access, grounded in a belief in education as a human right and a catalyst for development, has put pressure on country to expand access to higher education. It has also had implications for the content of curricula and pedagogies and is associated with national reforms and initiatives at all levels of education.

Specifically, it is a knowledge associated with the need to develop particular individual traits, including achievement motivation and risk-taking decisions. Scholars are interested in the extent to which education can promote particular outcomes, which are deemed important in helping country prepare their young people to participate in competitive labour markets and knowledge-intensive industries; these attributes include the motivation to succeed and an interest in working in the private sector or in entrepreneurship. Education in the knowledge economy is also associated with high rates of global

labour mobility, which has put a greater emphasis on cross-cultural competencies.

Higher education policy in the United Arab Emirates (UAE) is a dynamic arena that invokes both normative questions and contentious policy debates. Globally circulating discourses map onto specific national contexts across the region, to identify the diverse ways in which reform is occurring and the ways in which external reform models are presented. Ultimately, higher education in the UAE is a socio-political institution that links the fates of students, state and discussions of reform recognizing the role and interests of local constituencies, the power of institutionalized practices, and the nature of state-sponsored educational reform.

This scientific research contextualizes subsequent analyses of higher education by providing a brief history of higher learning and offering an overview of contemporary higher education. The admission system in country reflect broader socio-political contracts between the state and society. Development actors and foreign experts have pushed country to adopt a particular model of quality assurance in the region. Quantitative indicators of the quality of higher education have a strong bond with the relational and positional aspects of higher education. Is worth to emphasize that country attests the rapid growth of private higher education, it reflects and likely reproduces existing demographic situation. Each emirate sets its own policies governing private universities. In UAE higher education policy is decentralized, with different policies in place across different emirates. One of the unique features of the Emirati higher education system is its free trade zones, which are home to private higher education institutions. The international dimensions are imperative for educational system and is synonymous with high quality. Current approaches to internationalization tend to associate prestige with Western models of higher education

in ways that reinforce existing academic and geopolitical hierarchies.

Development and higher education

The United Arab Emirates, emerged from a number of traditional tribal sheikhdoms situated on the Arabian Peninsula. In the Arabian Gulf, the British were the primary colonial influence and maintained hegemonic power between 1820 and 1970. European colonization in the Arab Gulf states took the form of control over trade and security, with less missionary activity or cultural imposition. In 1820, after an attack on a ruling family, the British East Indian Company established exclusive control over the entrance to the Persian Gulf, and, in the Perpetual Maritime Treaty of 1853, ruling families surrendered their right to wage war against Britain in return for protection from other external threats to their rule. In the UAE, British influence was formally codified in 1892 through a treaty that granted authority over designated territories to local leaders and created formal truces between sheikhdoms, including Dubai, Abu Dhabi, Sharjah, Ajman, Umm al-Quawain, Ras al-Khaimah and later, Fujairah. Collectively, these sheikhdoms were called the Trucial States by the British.

In 1968 the British agreed to leave the region and the UAE was established as a federation of independent emirates in 1971, when six of the Trucial States unified. In 1972, Ras al-Khaimah joined as the seventh emirate. For the UAE, the discovery of oil dramatically altered their course of development. Nation-building in the Arabian Gulf was occurring during a period of not only states consolidation and development but also tremendous social, cultural, and economic changes. Oil was discovered in the 1930s, leading to rapid and dramatic demographic and economic changes. The ruling families of the region started to amass significant wealth, and huge numbers of labour migrants began to arrive from South Asia. The country transformed from sparsely populated she-

ikhdoms to nation states with dense urban centers, large immigrant populations, and among the highest per capita income in the world. Given the wealth of their natural resources and the early influx of migrant labour, the social contract in the UAE involves the direct redistribution of wealth towards citizens to assure their relative material comfort in exchange for political acquiescence and stability. This social contract stands in contrast to the more symbolic construction of meritocratic pathways of opportunity in the region's middle-income nations.

At the time of their independence, there were no universities in the Arab Gulf states. Ruling families invested significantly to rapidly develop national higher education systems. The emir of Abu Dhabi, Sheikh Zayed bin Sultan al-Nahyan, the visionary leader behind the unification of the UAE, and the first president of the country, stated: "The real asset of any advanced nation is its people, especially its educated ones, and the prosperity and success of the people are measured by the standard of their education" [1, P. 143]. After independence, the UAE made impressive commitments to expanding public education system and establishing national universities. The United Arab Emirates University was founded in 1976, followed by the Higher Colleges of Technology in 1988. The established university systems, were as part of a larger states and nation-building project that materially and symbolically linked individual opportunity for economic and social mobility to modernization and national development.

Historical legacies of higher education

The UAE share a number of important characteristics, including a history of British control, natural resource wealth, large expatriate populations, and kinship-based monarchical political systems. The distinction between national citizens and foreigners is an important social category as national citizens constitute a small minority in the UAE. Nationals

have access to subsidized housing and education and receive preferential treatment in the labour market through labour market nationalization policies known as Emiratization.

Throughout the sub-region, governments are investing heavily in education with the explicit goals of nationalizing their labour forces in order to rely less on expatriates and shifting their economies towards high-skilled service and technology sectors. These reforms require long-term institutional change, and in the meantime to continue to provide their citizens with significant monetary benefits and public-sector jobs. The higher education policies are also marked by a striking openness to foreign expertise, and tendency quickly to adopt best practices that are popular with technical specialists and consultants. As part of national development initiatives, many of the states have invited international universities to set up branch campuses in large-scale initiatives such as Dubai's Knowledge Village, and Sharjah's University City.

The UAE is a high-income federal state (GDP per capita of USD 44,000), composed of seven emirates, each with its own ruling sheikh. Today the UAE's population is more than ten million, roughly 80 per cent of which is non-national. More than half of the country's population live in its two largest emirates, Abu Dhabi and Dubai, while the other five emirates account for the rest of the country's residents. Since its independence in 1971 the UAE has transformed from having no universities to being home to more than one hundred universities today, including elite branch campuses such as those of the Sorbonne University and New York University. The guiding vision for higher education in the UAE has always been primarily vocational, and higher education policy in public and private institutions is explicitly linked to training youth for both a future knowledge economy and the nationalization of the labour market, as part of the same policy known as Emiratization.

There are three federal universities, which are funded by the federal government and provide free undergraduate education to all eligible nationals. The first federal university, United Arab Emirates University, was founded in al-Ain in 1976, five years after independence. Its language of instruction is primarily English, although certain courses are offered in Arabic. It has grown to offer programs at all levels and remains the only federal university offering doctorates. In 1988, the Higher Colleges of Technology (HCTs) were founded as a single but decentralized institution to provide primarily applied and vocational education [Ibidem, P. 198]. As of 2017, there were seventeen branches of HCTs throughout the country, which were all gender-specific, with nine branches for females and eight for males. In 1998 Zayed University was founded to be a more globally oriented university and has campuses in both Dubai and Abu Dhabi. Initially a female-serving institution, starting in 2010, Zayed University began enrolling male students and also welcomes international students.

Given the UAE's federal system, higher education policy is decentralized, with different policies in place across different emirates. Each emirate sets its own policies governing private universities. One of the unique features of the Emirati higher education system is its free trade zones, which are home to a large, diverse, and ever-changing array of private higher education institutions of varying quality. Free trade zones for private universities currently exist in Dubai, Abu Dhabi, and Ras al-Khaimah. Initially, private universities operating in these zones had little to no regulation, although over the past few years all three emirates have been increasing regulation of the higher education institutions operating in the free trade zones. Owing to this supportive regulatory environment and its large population of non-citizens, who cannot study in public universities, the UAE has one of the most privatized systems in the

region: nearly 73 per cent of all students in the UAE are enrolled in the private sector.

The quality assurance of higher education

The Ministry of Higher Education and Scientific Research, which was established in 1993, is responsible for licensing higher education institutions and programs in the country. Starting in 1999, it founded the Commission for Academic Accreditation (CAA) as a fully independent body to accredit all degree programs of private universities operating outside of free trade zones. As in other countries, accreditation is required for the ministry to recognize degrees. Since the commission's founding, public university programs have been required to obtain accreditation, and many of the private universities in free trade zones have sought accreditation to validate their programming. As of 2018, roughly 950 programs in the UAE had been accredited by the CAA.

The UAE have taken a different approach in comparison with other Arab countries, they have brought in external consultants to align their higher education systems to global best practices. Nonetheless, their reforms to improve quality are similar to those in other countries, centered on enhancing "rigour" through independent commissions and on raising admissions standards.

In the early 2000s the UAE established the CAA as a fully independent body that licenses the country's many public and private universities and accredits each of their academic programs. The CAA aims to ensure that programs in the UAE meet international standards of accreditation. Its mandate includes licensing private universities, accrediting programs, and supporting institutions in their development of quality assurance mechanisms. As a high-income nation, the UAE is not influenced by the possibility of World Bank funding but nonetheless relies extensively on foreign consultants, and it has a history of importing the best practices

articulated in international higher education development discourses.

In the UAE, the CAA was considered unique in the region because it was established as a fully independent body and given power to shut down poorly performing universities. Yet the creation of the quality assurance agencies was one way in which the government could enhance employment of Emirati nationals, a policy priority for the country [2, P.112-114]. In 2016 the UAE required all professors to undergo a certification of their university credentials and establish their equivalency in the Emirati system. This policy was framed as an attempt to ensure the integrity of academics' credentials. Many faculty members who had completed their doctorates abroad were critical of the policy and insisted that the degree-certification process was simply time consuming. In this regard the UAE, a country with a significant expatriate labour force, the role of foreign faculty members was a constant source of tension.

Private higher education

The practice of selective subsidies is found in the UAE, country that conceptualize students as being divided along lines of ethnicity, religion, or citizenship. In each case, public-sector funding serves particular groups, while private higher education has emerged and expanded to serve all. Private higher education has flourished but, in doing so, it undermines the state's ability to create a common national identity through its higher education system. In these cases, even when the existence or growth of private higher education is not questioned, its expansion raises educational and political debates. Seemingly technical issues regarding admissions standards or university board composition actually raise fundamental questions concerning the role of the market in providing higher education. Partially in response to seeming consensus in global development, private higher education in the Arab world has grown sub-

stantially over time. At the same time, within the region the percentage of students in the private sector varies significantly.

In the UAE, the free public federal universities and HCTs cater to Emirati citizens, while private higher education has emerged to educate non-citizens, who constitute the majority of residents. Data available from the UAE Ministry of Education shows that in the 2018–19 academic year, 93 per cent of all students enrolled in the public federal universities were Emiratis, while only 44 per cent of students in non-federal institutions, which are largely private, were Emirati. The growing and diverse private sector caters to a large non-national student body, which includes both resident non-citizens and an increasing number of foreign student-visa holders. Encouraging the growth of private higher education is part of the country's commitment to developing what it characterizes as homegrown and highly skilled talent for the labour force, which the UAE hopes will reduce its dependence on costly recruitment of those educated abroad. In 2012, the minister of higher education and scientific research stated that both the public and the private sector will “play an essential role” as the UAE transitions to a knowledge economy.

Interestingly, a significant number of Emiratis are also now enrolling in the private sector, complicating the traditional sectoral division. In 2017, statistics show that Emirati nationals made up more than 22,000 of the roughly 60,000 students enrolled in Dubai's branch campuses, representing more than a third of all students and suggesting a growing demand for private higher education among Emirati citizens. Seemingly in response to this growth, the regulation of private higher education has recently become a policy priority [3, P. 78]. Stricter regulation of the private sector seeks to ensure that students and families trust the higher education system and also supports the government's goals of training a highly skilled labour force locally. Accordingly, a

number of emirates have been tightening regulations on private higher education in the name of quality assurance. For example, in 2017, Ras al-Khaimah announced that it would be introducing stricter policies for private universities, and some institutions have been forced to close as a result.

Internationalizing the National University

The gleaming new campus of New York University Abu Dhabi (NYUAD) is located on Saadiyat Island, a natural island off the coast of Abu Dhabi and a cultural and tourist hub for the emirate. Saadiyat's cultural district will include the Zayed National Museum, the Louvre Abu Dhabi, and the Guggenheim Abu Dhabi. The campus's architecture combines the country's Arab and Islamic heritage with the most up-to-date environmental practices; the spacious and green campus includes high-end libraries, facilities, and computer labs. Roughly a decade after its launch, there is no doubt that NYUAD has made an impact: its acceptance rate of 2–4 per cent of applicants makes it as competitive as any American Ivy League university, and it has attracted a diverse faculty of the highest caliber from elite universities around the world.

On the one hand, NYUAD is a clearly Emirati project; it has been funded almost entirely by the Nahyans, the ruling family of Abu Dhabi, which is the largest of the seven emirates in the UAE. Campus construction alone is estimated to have cost a staggering USD 1 billion, and, post-construction, the government of Abu Dhabi continues to provide generous financial aid to qualified students to lure them away from Ivy League universities and other top colleges.

On the other hand, there is very little about NYUAD that speaks to it being a national project. Rather, it feels like a global project that just happens to be located in Abu Dhabi. The sparkling new campus, which integrates cultural and architectural traditions from Abu Dhabi with those of New York City. Simi-

larly, its brand is self-consciously “global.” NYUAD calls itself “the world’s honors college” and seeks to educate “global leaders.” Its home university, New York University (NYU), also calls itself “a global university” and insists that NYUAD is not simply a branch of the original campus in Lower Manhattan. Instead, along with its other coequal campus in Shanghai, the three campuses make up what NYU calls a globally networked university [4, P.305-306].

NYUAD is only one of many symbols of international higher education in the Arab Gulf states. Meanwhile, Abu Dhabi’s larger and more cosmopolitan, Dubai, has created a hub for branch campuses, known as Academic Village. Unlike NYUAD, Dubai’s Academic Village targets the roughly 90 percent of Dubai residents who are non-citizens. It hosts dozens of branch campuses of varying levels of quality to educate a large and diverse non-elite for the labour market.

Conclusions

A recurring argument is that development discourses of higher education in the UAE take an instrumental view. Reforms draw on generic and globally circulating policy prescriptions that emanate from powerful donors and intergovernmental agencies. Definitions of development must make space for individuals’ social, psychological, and spiritual well-being. In higher educational development, recognized experts are engaged in diagnosing the problems of higher education. They suggest best practices such as autonomy and accountability, which then become diffused among transnational policy communities, including think-tanks, and academia. In most discussions of reform, higher education policy is depoliticized in the name of pursuing these best practices on the grounds of their internal or assumed logic.

Fundamentally, higher education development has conceptualized the purposes of higher

education. The deep focus in international development on the university's role as a producer of labour and a producer of research focus its role as a producer of citizens. The role of universities in supporting young people's engagement in civic life is a fundamental question for development. The approach begins by centering the university's civic mandates. This article tells many stories about higher education reform in the UAE, it reflects challenges faced by higher education system including how to balance access, quality, equity, and financing.

Meanwhile, significant privatization has meant that students and families are treated as "consumers". Beyond specific policy domains lie broader questions of the role of the university's contribution to social and political life, or what is called the public sphere. Higher education in the UAE trains creative, diverse, multilingual, and mobile students to be economically productive and civically engaged amid difficult social and political conditions. In rejecting the

natural superiority of Western higher education, the scientific work calls for a new approach to higher educational development.

Bibliographic references

1. BUCKNER, E. *Degrees of dignity: Arab higher education in the global era*. Toronto. University of Toronto Press, 2021. 264 p.
2. HEIJNEN, A., VAN der VAART, R. *Places of engagement: reflections on higher education in 2040 - A global approach*. Amsterdam. Amsterdam University Press, 2018. 160 p.
3. SERENA, G. Evaluating the effects of performance-based funding policies on state expenditures to higher education: evidence from the states. // *Journal of education finance*, University of Illinois Press, 2020-06, Vol.46 (1), p. 67-99.
4. WILMERS, A., SIEGLINDE, J. *International perspectives on education policy and digital strategies: a transatlantic discourse in education research*. USA, Copyright Date, 2021. 390 p.

ISTORICISMUL STRATEGIILOR DE ÎNVĂȚARE CU UTILIZAREA LECȚIILOR VIDEO: ABORDARE METASISTEMICĂ

Iuliana GHERMAN

Doctorandă, Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă" din Chișinău,
Republica Moldova

e-mail: julianagerman777@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8717-7092>

Elena RAILEAN

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Institutul de Studii Avansate în Schibările Antropocentrice,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: elenarailean32@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7893-9742>

Strategiile de învățare cu utilizarea lecțiilor video au impact științific tot mai profund pentru eficientizarea sistemului educațional, în general, și a procesului instructiv-educativ, în particular. În utilizarea lecțiilor video trebuie să se țină cont de specificul mediului de învățare, permisivitatea tehnologiilor educaționale și rigoriile psihopedagogice. Scopul prezentului articol este analiza dinamicii strategiilor de învățare cu utilizarea lecțiilor video sau a lecțiilor cu elemente video. Metodologia cercetării include identificarea evenimentelor istorice de referință în baza cărora se poate argumenta complexitatea, rolul și importanța acestor strategii pentru rezultatele învățării. Rezultatele studiului demonstrează că după 1970 se produce un decalaj mare dintre cercetarea specificului strategiilor de învățare și alte strategii educaționale care poate fi atribuit paradigmei mediului de învățare centrat pe educabil. Odată cu acceptarea multimediei în școală strategiile de învățare au devenit interactive, iar după inteligența artificială generativă - s-au diversificat în lecții cu elemente video în care accentul este pe feedback.

Cuvinte-cheie: strategie, tehnologii de informare și comunicare, strategii de învățare, lecții video, lecții cu elemente video, feedback.

HISTORICISM OF LEARNING STRATEGIES USING VIDEO LESSONS: A METASYSTEMIC APPROACH

Learning strategies using video lessons have an increasingly profound scientific impact on the efficiency of the educational system in general and the instructional-educational process in particular. When using video lessons, the specifics of the learning environment, the permissiveness of educational technologies and the psychopedagogical rigors must be taken into account. The purpose of this article is to analyze the dynamics of learning strategies using video lessons or lessons with video elements. The research methodology includes the identification of historical reference events based on which the complexity, role and importance of these strategies for learning outcomes can be argued. The results of the study demonstrate that after 1970 there is a large gap between the research on the specifics of learning strategies

and other educational strategies that can be attributed to the paradigm of the learner-centered learning environment. With the acceptance of multimedia in schools, learning strategies became interactive, and after generative artificial intelligence - diversified into lessons with video elements in which the emphasis is on feedback.

Key words: strategy, information and communication technologies, learning strategies, video lessons, lessons with video elements, feedback.

HISTORICISME DES STRATÉGIES PÉDAGOGIQUES UTILISANT LES LEÇONS VIDÉO: UNE APPROCHE MÉTASYSTÉMIQUE

Les stratégies d'apprentissage utilisant les leçons vidéo ont un impact scientifique de plus en plus profond sur l'efficacité du système éducatif en général et du processus instructif et éducatif en particulier. Dans le recours aux cours vidéo, les spécificités de l'environnement d'apprentissage, la permissivité des technologies éducatives et les rigueurs pédagogiques doivent être prises en compte. Le but de cet article est d'analyser la dynamique des stratégies d'apprentissage utilisant des cours vidéo ou des cours avec des éléments vidéo. La méthodologie de recherche comprend l'identification d'événements de référence historiques sur la base desquels la complexité, le rôle et l'importance de ces stratégies pour les résultats d'apprentissage peuvent être argumentés. Les résultats de l'étude démontrent qu'après 1970, il existe un écart important entre la recherche sur les spécificités des stratégies d'apprentissage et d'autres stratégies éducatives pouvant être attribuées au paradigme de l'environnement d'apprentissage centré sur l'apprenant. Avec l'acceptation du multimédia à l'école, les stratégies d'apprentissage sont devenues interactives et, après l'intelligence artificielle générative, elles se sont diversifiées dans des cours avec des éléments vidéo où l'accent est mis sur le feedback.

Mots-clés: stratégie, technologies de l'information et de la communication, stratégies pédagogiques, cours vidéo, cours avec éléments vidéo, feedback.

ИСТОРИЦИЗМ СТРАТЕГИЙ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ВИДЕОУРОКОВ: МЕТАСИСТЕМНЫЙ ПОДХОД

Стратегии обучения с использованием видеоуроков оказывают все более глубокое научное влияние на эффективность образовательной системы в целом и учебно-воспитательного процесса в частности. При использовании видеоуроков необходимо учитывать специфику среды обучения, вседозволенность образовательных технологий и педагогическую строгость. Целью данной статьи является анализ динамики стратегий обучения с помощью видеоуроков или уроков с видеоэлементами. Методика исследования включает в себя выявление исторических эталонных событий, на основе которых можно утверждать сложность, роль и важность этих стратегий для результатов обучения. Результаты исследования показывают, что после 1970 года существует большой разрыв между исследованиями специфики стратегий обучения и другими образовательными стратегиями, которые можно отнести к парадигме личностно-ориентированной среды обучения. С принятием мультимедиа в школе стратегии обучения стали интерактивными, а после генеративного искусственного интеллекта – они диверсифицировались на уроки с видеоэлементами, где основное внимание уделяется обратной связи.

Ключевые слова: стратегия, информационно-коммуникационные технологии, стратегии обучения, видеоуроки, уроки с видеоэлементами, обратная связь.

Introducere

Cuvântul **strategie** se referă la utilizarea eficientă a resurselor, mijloacelor și oportunităților disponibili-

le pentru a obține succes cu impact pe termen lung. Inițial, termenul a fost citat în tratatele militare scrise în China [1] unde „strategie” derivă de la „strate-

gos” (în trad. „general”). Echivalentele grecești ale termenului sunt: „*strategike episteme*” (cunoașterea generalului) și „*strategon sophia*” (înțelepciunea generalului). Prin urmare, termenul „*strategie*” este utilizat pentru a reprezenta nivelul superior, general, de bază al planificării care include un plan detaliat de acțiune pentru o perioadă de timp sau o cale de a realiza un obiectiv complex. O altă definiție se referă la funcția și aptitudinea unei persoane strategice de a conduce, a comanda [2]. În pedagogie prin strategie se înțelege, în primul rând, strategia pedagogică - „un grup de două sau mai multe metode și procedee integrate într-o structură operațională, angajată la nivelul activității de predare-învățare-evaluare” [3]. Într-o abordare cognitivistă se pune accent pe *strategia didactică* – “un ansamblu de forme, metode, mijloace tehnice și principii de utilizare a lor, cu ajutorul cărora se vehiculează conținuturile în vederea atingerii obiectivelor” [4, p. 28]. În constructivism, însă, prioritar sunt strategiile de învățare, prin care se înțelege capacitatea persoanei de a învăța, a învăța să învețe și a utiliza cele învățate în diverse situații și contexte. Deseori, termenul *strategii de învățare* este folosit la plural din considerentul că nu există o singură strategie de învățare.

Totuși, în cercetările pedagogice *strategia* este definită ca mod de combinare și organizare cronologică a ansamblului de metode și mijloace alese pentru a atinge anumite obiective operaționale. În opinia lui Dan Potolea strategia de predare-învățare-evaluare reprezintă expresia unității organice a metodelor, procedeeleor, mijloacelor de învățământ și a modurilor de organizare a învățării (frontal, pe grupe și individual) în derularea lor secvențială pentru atingerea obiectivelor instructiv-educative. Principalele componente ale unor astfel de strategii sunt: a) sistemul formelor de organizare și desfășurare a activității educaționale, b) sistemul metodologic respectiv sistemul metodelor și procedeeleor didactice, c) sistemul mijloacelor de învățământ, spec-

tiv a resurselor utilizate și d) sistemul obiectivelor operaționale [1, p. 144].

În mediul educațional global, termenul *strategie* este utilizat pentru a accentua inteligența elevilor pentru rezultate ale învățării. Astfel, după cum afirmă [2, p. 574], în proiectarea activității școlare este important a ține cont de cel puțin nouă categorii de elevi și anume, a) cei cu inteligență superioară care vin dintr-un mediu superior, b) cei cu inteligență superioară care vin dintr-un mediu mediu, c) cei cu inteligență superioară care vin dintr-un mediu inferior, d) cei cu inteligență medie care vin dintr-un mediu superior, e) persoane cu inteligență medie care provin din medii medii; f) persoane cu inteligență medie care provin din medii defavorizate; g) persoane cu inteligență scăzută care provin din medii favorabile; h) persoane cu inteligență scăzută care provin din medii medii; și i) persoane cu inteligență scăzută care provin din medii defavorizate.

În linii generale, odată cu avansate a tehnologiilor de informare și comunicare (TIC) în școală, un număr tot mai mare de cercetători în științele educației studiază complexitatea, dimensionalitatea, permisivitatea și ale aspecte ale strategiilor de învățare ale elevilor, ținând cont, în special, de diversificarea rapidă a mediilor de învățare. TIC este un termen umbrelă care acoperă orice produs care stochează, transmite sau primește informații pentru comunicarea în masa. În raport cu mijlocul de comunicare și mediul de distribuire tehnologiile pot fi audiovizuale, digitale etc.

Scopul acestui articol este de a analiza și a descrie strategiile de învățare ale elevilor cu utilizarea lecțiilor video în abordare metasisemică. În acest scop, inițial este definit termenul “*lecție video*”, apoi este studiată dinamica acestui termen în raport cu emergența noilor tehnologii de înregistrare, transmitere și reproducere a imaginii. Stratificările realizate se referă la trei perioade importante în evoluția TIC și anume: a) perioada audiovizualului, b) perioada

multimedia și a interactivității și c) perioada etapei a treia a inteligenței artificiale.

Metoda de cercetare

Odată cu *deschiderea* sistemului educațional, ca rezultat al impactului globalizării, informatizării, cognitivizării etc. asupra comportamentului ființelor umane, stările de input și output al sistemului se schimbă, iar în sistem se produc procese ireversibile (exemplu, emergența științei deschise, manualului deschis etc.). Tipologia acestor procese este de natură cognitivă, metacognitivă, socio-afectivă etc. Din perspectiva Teoriei Designului Învățării Metasistemică, în condiții specifice, unele concepte se fragmentează (în cazul cercetat: strategia, tactica), apoi se regroupează constituind *metasisteme* care au un alt scop, obiectiv strategic sau finalitate educațională (rezultat al învățării). Prin urmare, metasistemele reflectă starea actuală a conceptului studiat și caracteristicile de dinamicitate, flexibilitate, deschidere, dimensionalitate și complexitate. Multidimensionalitatea și multiaspectualitatea sintagmei “*strategii de învățare cu utilizarea lecțiilor video*” reflectă deschiderea sistemului educațional și aspectele sale psihopedagogice.

Dinamicitatea fiecărui termen al sintagmei poate fi studiată independent sau în asociație cu alți termeni cu Google N-gram Viewer prin identificarea termenilor emergenți, apoi traducerea acestora în limba engleză după cum urmează: lecții video (engl.: *video lesson*, *video lecture*), strategie pedagogică (engl.: *teaching strategy*), strategie didactică (engl.: *instructional strategy*), strategii de învățare (engl.: *learning strategies*). În opinia noastră, strategiile cu lecțiile video au un efect redus în garantarea rezultatelor învățării dacă nu se ține cont de etapa istorică pentru care au fost gândite, specificul proiectării mediului de învățare centrat pe educabil, precum și de stiul de viață și motivația educabililor de a învăța în diverse medii de învățare. Astfel de strategii se

clasifică în strategii de predare, strategii de instruire/instrucționale, strategii de memorare, strategii de evaluare etc. ‘Strategiile instrucționale sunt planuri generale de proiectare care diferă în ceea ce privește controlul asupra sarcinii de procesare a elevilor, dar care urmăresc aceleași obiective pe care profesorii le consideră dezirabile; tacticile de instruire sunt planuri de proiectare specifice care prescriu metodele pentru a obține rezultatele de învățare dorite în circumstanțe date’ [3, p. 253].

Analiza dinamicii conceptelor emergente poate fi realizată prin plasarea termenului/termenilor în bara de căutare din SCOPUS, Web of Science, Google Scholar, ERIC sau alte baze de date internaționale și studierea lucrărilor științifice care au cel mai mare număr de citări. Variabilele studiate pot fi: a) perioada predeterminată, b) ani, c) indiferent de perioadă.

Rezultatele cercetării

În sens larg, strategiile de învățare pot fi caracterizate ca ansamblu de acțiuni, operații, proceduri sau abordări conștiente ale elevilor în procesul de interacțiune cu materia didactică. Joan Rubin a fost una dintre primii care a studiat strategiile de învățare. Prin observarea activităților educaționale ale elevilor, cercetătoarea a ajuns la concluzia că cei mai buni elevi folosesc strategii specifice în învățarea lor. Astfel de strategii pot fi interpretate ca metode, proceduri sau tehnici reflective pe care elevii le pot folosi pentru a dobândi cunoștințe [4]. Prin urmare, strategiile de învățare evidențiază capacitatea de a integra metode-procedee-mijloace cognitive, metacognitive, afectiv-motivaționale sau/și psihomotorii pentru a eficientiza activitățile educaționale.

Inițial, până în 1970 lecțiile video erau bazate pe tehnologiile audiovizuale. Analizând dinamica acestei perioade în cercetarea strategiilor de învățare în raport cu dinamica în studiul strategiei de predare/de instruire și lecțiile video se observă emergența strategiilor de învățare. După 1970 prin lecțiile video

conținutul din manualul școlar putea să fie suplinit cu audio, video, animație etc. [5]. Primele lecții vi-

deo erau integrate în sistemele automatizate de instruire (figura 1).

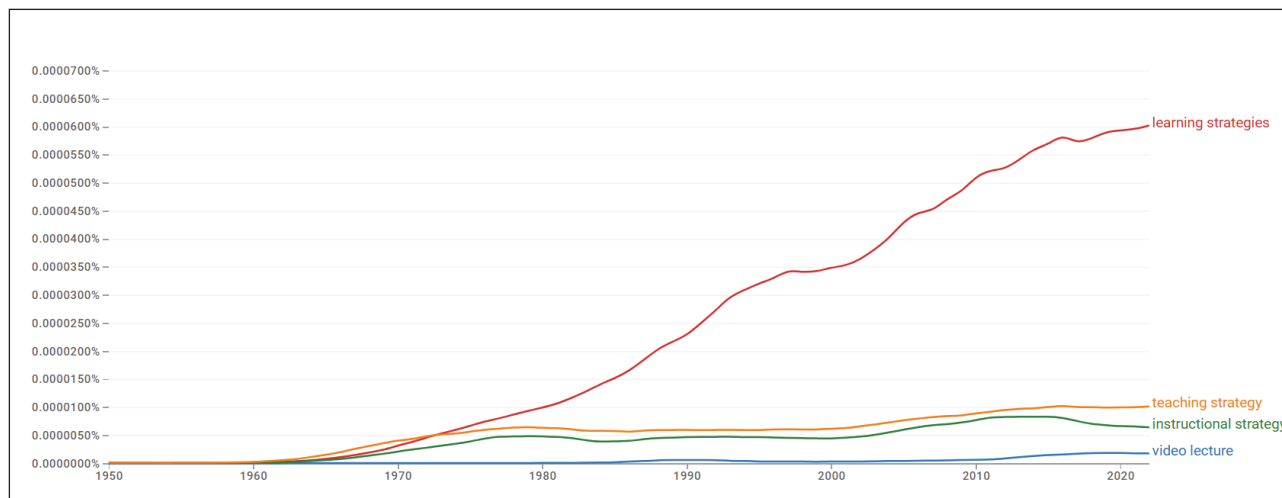

Figura 1. Tendința de dezvoltare a strategiilor de învățare

Sursa: Elaborat de autor cu ajutorul Google Ngram Viewer.

După 1970 strategiile de învățare sunt tot mai intens studiate, iar lecțiile video se transformă în lecții cu elemente video care nu neapărat reflectă conținutul manualului școlar. Pe de o parte, din perspectiva centrismului pe profesor, strategiile de învățare se referă la căile proiectate de profesori pentru a organiza activități de învățare prin implicarea elevilor în ascultarea celor predare pentru comprehensiune. Metoda de comunicare variază de la monolog la dialog. Cu toate că strategiile promovează interactivitatea prin comunicare realizată sau facilitată de profesorul – expert în materia didactică, în același timp, pot crea sentimentul de apartenență la o comunitate de învățare, fapt observat în perioada pandemiei COVID-19. Pe de altă parte, dacă analizăm istorismul strategiilor de învățare, se observă trecerea de la strategiile de predare cu videoclipuri educaționale la analiza eficacității acestor strategii pentru a îmbunătăți rezultatele învățării elevilor. Astfel, de exemplu, în [6] se demonstrează că videoclipurile educaționale sunt efi-

cace dacă materia didactică predată în acest mod este complementară cu conținutul manualului școlar. În timp, alți autori descriu interesul profesorilor-inovatori pentru a reflecta asupra propriului stil de predare sau/și pentru dezvoltarea competențelor profesionale ale viitorilor profesori școlari [7].

Odată cu emergența multimediei tehnologiile oferă profesorilor permisivitatea de a crea medii de învățare în care textul, audio, imaginea, animația, video pot fi interactive. Ca rezultat este paradigma mediului de învățare centrat pe educabil, prin care se înțelege “un loc sau comunitate în care se desfășoară o serie de activități cu scopul de a sprijini învățarea și acei actori care pot atrage o serie de resurse atunci când realizează acest lucru”[8, p. 42]. Totuși, mediul de învățare reprezintă și un continuum de la mediul fizic (inclusiv, mediul educațional școlar) la mediul virtual (constituit din realitatea augmentată, realitatea mixtă etc.) - Tabelul 1. [9]

Tabelul 1.1. Medii de învățare centrate pe profesor și centrate pe elev

	Medii de învățare centrate pe profesor	Medii de învățare centrate pe elev
Activitatea în clasă	centrată pe profesor, didactică	centrată pe elev, interactivă
Rolul profesorului	povestitor de fapte, expert	collaborator, uneori elev
Accent pe instruire	memorizarea faptelor	relaționare, cercetare, invenție
Conceptele cogniției	acumulare de fapte, cantitate	transformarea faptelor
Demonstrare succes	cu referire la norme	calitatea înțelegerii
Evaluare	itemi cu alegere multiplă	criterii, portofolii și performanțe
Tehnologie	teorie și practică	comunicare, acces, colaborare, exprimare

Sursa: Adaptare după Midoro, 2005, p. 42.

Evident, raportul dintre predare, învățare și evaluare în diverse medii de învățare poate implica variații de la o strategie la alta, de la un stil de învățare la altul, sau de la o tactică la alta. Un rol important în astfel de strategii revine metacogniției și comprehensiunea proceselor învățării și comunicării globalizate[14]. Din această perspectivă, orice strategie efektivă de învățare nu poate fi realizată dacă elevul nu este curios, motivat să învețe, să exploreze lucruri noi și să lucreze în echipă.

La etapa actuală acest deziderat este ușor de a fi realizat din considerentul că tehnologia educațională a lecțiilor video și, respectiv, strategiile de învățare cu lecțiile video, au evoluat de la “*forma de transmitere a cunoștințelor structurate ca materie didactică în format digital*”[15]; *prelegerea video* (engl. *video lecture*) – forma de transmitere a cunoștințelor cu ajutorul tehnologiilor de informare și comunicare [16] la *video de instruire* (engl. *instructional video*), diversificat în a) *podcast video* (engl. *video podcast*) – o serie de episoade audio sau video care se concentrează pe un anumit subiect sau temă[17], *prelegere live* (engl. *live lecture*) [18], *clip video* (*video clip*) – o succesiune de secvențe video de tip scurt-metraj cu caracter artistic sau publicitar sau *video blogging*(*vlogging*) – practica de capturare și parta-

jare a evenimentelor pe YouTube, Vimeo, Facebook etc, inclusiv prin mijloace digitale cu elemente de interactivitate.

Un rol tot mai important revine inteligenței artificiale. Videoclip-ul interactiv, spre deosebire de lecțiile video axate pe monologul profesorului permite elevilor să participe activ la tema relatată pentru a răspunde la întrebări [19]. În timp ce interacțiunile dintr-un videoclip clasic se limitează la a face clic pe butoanele „redare”, „pauză” și „reluare”, videoclipurile interactive pot conține câteva elemente suplimentare, precum hotspot-uri, sondaje chestionare, evaluări sau jocuri educaționale. Practica de diversificare a lecțiilor video este foarte răspândită. Cele mai studiate sunt:

- *videoclipul ramificabil* (engl. *branching video, branching 360°video*) pentru studierea dreptului, medicinei, biologiei și a altor științe integrate în domeniul STEAM;
- *videoclipul gamificat* (engl. *gamified video*), în special, pentru studierea istoriei, disciplinelor școlare cu profil științific sau în instruirea vocațională.

După pandemia COVID-19 se observă că înregistrările video ale prelegerilor profesorului pot fi o soluție pentru elevi. Utilizarea elementelor video

în cadrul lecțiilor ar putea ajuta profesorii să determine dacă elevii învață prin implicare activă, iar cunoscând aceste date – să ofere feedback personalizat și recomandări adaptate pentru dezvoltarea competențelor fiecărui elev.

Concluzii

Strategiile de învățare cu lecții video au permisivitatea de a crea medii de învățare centrate pe educabil în care textul, audio, imaginea, animația, video și alte forme de conținut pot fi interactive, strategiile de învățare cu lecțiile video s-au diversificat rapid. Lecțiile video sporesc eficiența activităților educaționale; îndeplinesc funcții didactice - dezvoltarea, predarea, educarea, stimularea și controlul și corectarea; pot fi folosite atât la cursuri sub supravegherea directă a unui profesor, cât și acasă pentru studiu independent în orice moment; capacitatea de a repeta materialul educațional și de a studia materialul individual; oferă o oportunitate de a gestiona mai eficient activitatea cognitivă a elevilor, de a crește nivelul de cunoștințe; lecțiile video filmate anterior economisesc timp și reduc povara profesorului, oferindu-i mai multă libertate și încredere.

Rezultatele studiului demonstrează că atenția elevilor este menținută pe parcursul unui antrenament/sarcină de 15-20 de minute. Din punct de vedere metodic, lecții cu elemente video se pot integra în toate etapele activităților didactice, servind unor scopuri diferite (fixarea cunoștințelor, evaluarea elevilor etc.). În cele din urmă, credem că o activitate de învățare în care o lecție video este oferită sistematic în procesul de învățare modern este mai eficientă decât o lecție tradițională sau simpla vizionare individuală a unui film animat de pe Internet. În studiile ulterioare, ne vom concentra și pe studierea potențialului pedagogic al muzeului virtual ca mediu educațional deschis în contextul învățării elevilor (ca exemplu, la disciplina istoria artelor plastice ș.a.).

Referințe bibliografice

1. ЛЕМКЕ, Г. Э. *Конкурентная война. Нелинейные методы и стратегемы*. Москва. Издательство Ось-89. 424 с. <https://mgimo.ru/uploads/files/36%> (vizitat: 06.10.2024).
2. MIHAILĂ, M. M., PETROVSCHI, N. O nouă viziune asupra strategiilor didactice. In: *Univers Pedagogic*, 2020, nr. 4(68), pp. 55-60. ISSN 1811-5470. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4415227> (vizitat: 10.10.2024).
3. CRISTEA, S. *Dicționar de pedagogie*. Chișinău-București: Editura „Litera Internațional”, 2000. P. 350.
4. ANTIP, C. R. Strategia didactică – definiții ale conceptului. In: *Adaptarea sistemului educațional la noile abordări din societatea contemporană: provocări și soluții*, Ed. 1, Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2022, p. 26-31. ISBN 978-9975-76-417-9.
5. POTOLEA, D. Profesorul și strategiile conducerii învățării, București, Editura Academiei, 1989.
6. O'CONNOR, M. E. Cheer Up, Teacher! .*Journal of Education*, 1924, 99(21), 574-574.
7. VAN MERRIENBOER, J., KRAMMER, H. Instructional strategies and tactics for design of computer programming courses in high school. *Instructional Science*, 1987, 16(3), 251-285.
8. RUBIN, J. *What the “Good Language Learner” Can Teach Us*. TESOL Quarterly. 1975, 9(1), 41-51.
9. *Everyday English Essentials I - English-language instructional VHD Videodisc* (Full Disc). https://www.youtube.com/watch?v=C_KpVEihhWc (vizitat: 16.10.2024).
10. FIENGO, H. J. *An inquiry into educational television* (Master's thesis, Southern Connecticut State University). An inquiry into educational television - ProQuest, 1958.
11. SANTAGATA, R., & GUARINO, J. *Using video to teach future teachers to learn from teaching*. Zdm, 2011, 43, 133-145. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11858-010-0292-3.pdf> (vizitat: 20.10.2024).
12. MIDORO, V. A. *Common European Framework for Teachers Professional Profile in ict for education*. Italy: Edizioni MENABO DIDACTICA, 2005. 263 p.
13. RAILEAN, Elena, VALEYEVA, Nailya, KUPRI-

YANOV, Roman. Psychological pedagogy for extended reality in STEMx education. In: *IEEE International Conference on Teaching, Assessment, and Learning for Engineering*: TALE 2020, Ed. 2020, 8-11 decembrie 2020, Takamatsu. New Jersey: Institute of Electrical and Electronics Engineers Inc, 2020, Ediția 2020, pp. 976-979. ISBN 978-172816942-2.

14. RAILEAN, E. Metasystems approach to research the globalised pedagogical processes. In: *Analele Universității Spiru Haret-Seria Matematică-Informatică*. 6(2), 31-50.

15. Video Lesson.<https://sendpulse.com/support/glossary/video-lesson> (vizitat: 16.12.2024).

16. CROOK, C., SCHOFIELD, L. The video lecture. In: *The Internet and Higher Education*, 2017, 34, 56-64.

17. KAY, R. H. Exploring the use of video podcasts in education: A comprehensive review of the literature. In: *Computers in Human Behavior*, 2012, 28(3), 820–831. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.01.011>. (vizitat: 17.12.2024).

18. BROCKFELD, T., MÜLLER, B., de LAFFOLIE, J. Video versus live lecture courses: a comparative evaluation of lecture types and results. In: *Medical education online*, 2018, 23(1), 1555434.

19. JACOB, T., & CENTOFANTI, S. Effectiveness of H5P in improving student learning outcomes in an online tertiary education setting. In: *Journal of Computing in Higher Education*, 2024, 36(2), 469-485.

BANDA DESENATĂ CA MEDIU INOVATIV DE ÎNVĂȚARE

Stela RAILEAN

Doctorandă, Școala doctorală „Științe ale Educației”, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Republica Moldova

e-mail: estelaraileanu@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-2133-0059>

Prezentul articol analizează potențialul didactic al benzilor desenate ca mediu inovativ de învățare. O bandă desenată este o serie de imagini adiacente desenate tradițional sau cu elemente multimedia pentru a produce o narațiune sau o secvență cronologică de fapte pentru o istorie captivantă. În științele educației, banda desenată ca tehnică de predare a fost aplicată încă de la începutul secolului trecut. Scopul articolului este de a argumenta importanța benzilor desenate și a cărților de benzi desenate ca mediu de învățare inovator. În acest scop, sunt analizate aspectele filosofice, pedagogice, psihologice, cibernetice și manageriale. Rezultatele obținute indică spre filosofia constructivismului, pedagogia gândirii critice, psihologia metacogniției, cibernetica pedagogică a realității argumentate și managementul cunoștințelor.

Cuvinte-cheie: benzi desenate, e-benzi desenate, benzi desenate, metavers, mediu de învățare inovator.

THE COMIC STRIP AS AN INNOVATIVE LEARNING MEDIUM

This article analyse the didactical potential of comic strips as an innovative tool for learning through a multidisciplinary lens. A comic strip is a series of adjacent images drawn traditionally or with multimedia elements to produce a narrative or a chronological sequence of facts that describes a captivating history. In educational sciences, the comic strip as technique of teaching has been applied in school textbooks since the beginning of the last century. The purpose of this article is to argue the importance of comics and comic books as an innovative learning environment. For this purpose, philosophical, pedagogical, psychological, cybernetic and managerial aspects are analyzed. The results obtained point to the philosophy of critical constructivism, the pedagogy of critical thinking, the psychology of metacognition, the pedagogical cybernetics of argumented reality and knowledge management.

Keywords: comics, e-comics, comic books, metaverse, innovative learning environment.

LA BANDE DESSINÉE COMME ENVIRONNEMENT D'APPRENTISSAGE INNOVANT

Cet article analyse le potentiel éducatif de la bande dessinée en tant qu'outil innovant d'enseignement et d'apprentissage à travers une lentille multidisciplinaire. Une bande dessinée est une série d'images adjacentes dessinées traditionnellement ou enrichies d'éléments multimédias, destinée à produire un récit ou une séquence chronologique d'événements décrivant une histoire captivante. Dans les sciences de l'éducation, la bande dessinée a été utilisée comme technique d'enseignement dans les manuels scolaires dès le début du siècle dernier. Le but de cet article est de démontrer l'importance de la bande dessinée et des romans graphiques en tant que média d'apprentissage innovant. À cette fin, des aspects philosophiques, pédagogiques, psychologiques, cybernétiques et managériaux sont analysés. Les résultats obtenus mettent en évidence la philosophie du constructivisme critique, la pédagogie de la pensée critique,

la psychologie de la métacognition, la cybernétique pédagogique de la réalité argumentée, ainsi que la gestion des connaissances.

Mots-clés: bandes dessinées, bandes dessinées numériques, e-BD, métavers, environnement d'apprentissage innovant.

КОМИКС КАК ИННОВАЦИОННАЯ СРЕДА ОБУЧЕНИЯ

В данной статье анализируется образовательный потенциал комиксов как инновационных инструментов для обучения через междисциплинарную призму. Комикс это серия смежных изображений, нарисованных традиционно или с использованием элементов мультимедиа для создания повествования или хронологической последовательности фактов, описывающих захватывающую историю. В педагогических науках комикс как метод обучения применяется в школьных учебниках с начала прошлого века. Целью данной статьи является обоснование важности комиксов как инновационной среды обучения. Для этого анализируются философские, педагогические, психологические, кибернетические и управленческие аспекты. Полученные результаты указывают на философию критического конструктивизма, педагогику критического мышления, психологию метапознания, педагогическую кибернетику аргументированной реальности и управление знаниями.

Ключевые слова: комиксы, электронные комиксы, комиксы, метавселенная, инновационная среда обучения.

Introducere

Banda desenată (engl. *comics, strips*) reprezintă, de fapt, o serie de imagini adiacente desenate, de obicei dispuse orizontal, concepută pentru a fi citită ca o narațiune sau o secvență cronologică care descrie, tradițional, o istorie captivantă. În unele cazuri banda desenată reprezintă panouri interconectate cu secvențe din viață desenate pentru a afișa umor scurt sau a constitui o narațiune, cu text în baloane și legendă. Benzile desenate sunt cunoscute în multe țări, de exemplu în Franța (*bande dessinée*), Germania (*Bildergeschichte, Bilderstreifen*), Italia (*fumetto*) [1].

Originea benzilor desenate nu este bine cunoscută. Ipotetic, benzile desenate pot fi identificate în artefactele din Egipt, fiind cunoscute două forme care redau: a) o serie de imagini mici tipărite pe papirus și b) mai multe papirusuri care formează o imagine sau o poveste ilustrată. Mai târziu aceste forme se regăsesc în lucrările: „*Progresul unui scoțian*” de Richard Newton (1794) sau „*Poveștile în gravuri*” ale lui Rodolphe Topffer (1820) și altele.

Cartea cu benzi desenate (engl. *comics books*) reprezintă o colecție tipărită de benzi desenate, fiecare

dintre acestea, de obicei, spune o singură poveste cu caricaturi și desene satirice în mai multe ediții publicate în ziar sau ca carte. Prima carte cu benzi desenate este considerată „*The Adventures of Obadiah Oldbuck*” ilustrată de Rodolphe Töpffer (Elveția, 1837). Formatul clasic al benzilor desenate este ilustrația în secvență cu text scris sub imagini. În Statele Unite ale Americii cartea cu benzi desenate devine populară după 1896 după ce a fost publicată în ziar. Creatorul personajului *The Yellow Kid* este Richard F. Outcault [2], devenit renumit prin faptul că a introdus bulele de dialog (engl. *speech bubbles*) - elemente grafice de formă ovală sau rotundă cu text utilizate în benzile desenate pentru a reda ce spun sau gândesc personajele. Aceste bule desenate ajută să se înțeleagă cine vorbește, emoția personajelor, ritmul și claritatea narațiunii, constituind un prim exemplu de mediu educațional în care vizualul și textul este perfect integrat.

Banda desenată este utilizată în educația școlară de aproximativ 70 de ani. În opinia lui Koutnikova (2017, p. 89), comunicarea prin benzile desenate reprezintă o modalitate excelentă de a încuraja copiii să gândească creativ. Persoanele care nu pot

comunica din cauza unei bariere lingvistice comunică prin desene. În realitatea de azi zi, instrucțiunile sunt adesea date sub formă de benzi desenate (de exemplu în medicină, transport, hoteluri, avioane etc.) [3]. Wiegerova și Navratilova (2017) afirmă că benzile desenate sunt folosite în educația non-formală și informală în broșurile de instrucțiuni, exerciții sau modele de comportament în situații neobișnuite, precum și ca mediu de educație pentru populația din zonele problematice ale lumii [1]. O altă posibilitate este utilizarea benzilor desenate ca metode eficiente de învățare, în special, pentru a adăuga varietate lecțiilor de către profesorii care încearcă să facă lecțiile lor interesante și memorabile.

Utilizând benzile desenate, profesorii pun accent pe gândirea critică pentru a învăța elevii/studentii să argumenteze, să deducă și să exploreze conceptele noi. Benzile desenate constituie elemente importante a unor strategii didactice netradiționale, în special, pentru dezvoltarea abordării științifice în cunoașterea termenilor și a definițiilor care necesită transdisciplinaritate. În acest scop este important ca profesorul să creeze un mediu inovativ de învățare. Termenul

“*mediu de învățare*” a fost definit de Midoro ca un loc sau o comunitate în care au loc activități pentru a facilita învățarea sau activitatea acelor actori care implică o varietate de resurse [2, p. 42]. Dar, poate fi considerată banda desenată un element indispensabil al proiectării didactice al mediului inovativ de învățare? Cât este de important este a utiliza benzile desenate ca mediu inovativ de învățare?

Metodologia cercetării

Metoda aplicată în scrierea acestui articol este studiul resurselor bibliografice publicate într-o perioadă determinată. Acest studiu a fost realizat prin colectarea referințelor din cărți, articole, reviste, ziare și mass-media online, delimitarea cercetărilor prioritare în filosofie, pedagogie, psihologie, cibernetică și management educațional. Studiarea acestor aspecte a fost realizată prin scrierea cuvintelor cu același nume în Google Scholar, identificarea și studiarea riguroasă a celor citate lucrări științifice, în general, și a celor mai recente lucrări, în particular în baza repetării operatorilor booleeni “AND”. Schema cercetării este prezentată în Figura 1.

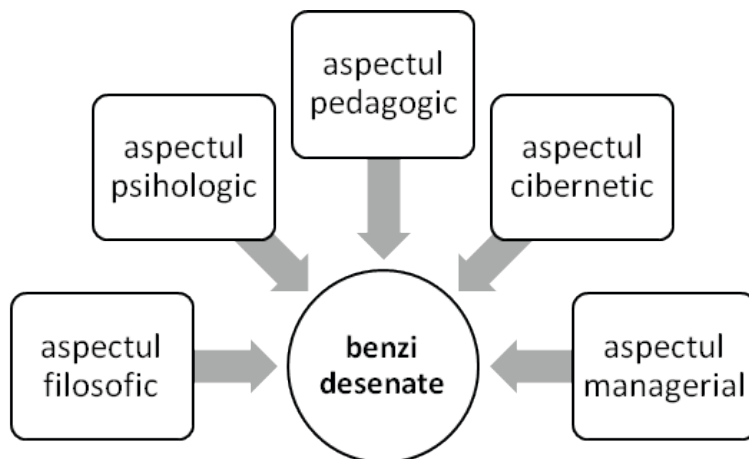

Figura 1. Aspecte epistemologice ale specificului cărților cu benzi desenate

Sursa: Elaborat de autor.

Rezultatele cercetării

Aspectul filosofic. Filosofia elaborării cărților cu benzi desenate și aplicabilitatea acestora în educația școlară este un subiect bine studiat. În opinia lui McLaughlin (2005) cărțile cu benzi desenate indică o undă valorică și filosofică, în care prioritizăm existențialismul acțional. “Eu citesc cărțile și asta este ceea ce se întâmplă” [3, p. 12]. Însă, imaginația noastră nu se limitează la ceea ce există cu adevărat în jurul nostru, dar și a ceea ce dorim să fie! Astfel, filosofia primelor autori de benzi desenate a fost a) popularizarea filosofiei existente și b) valorizarea filosofiei antropocentrice [4]. Totuși, ca urmare a apariției noilor medii de învățare, filosofia existențialistă migrează spre filosofia constructivismului datorită mediilor de învățare digitale cub potențial de incluziune socială. Conceptual, benzile desenate tipărite și e-benzile sunt elaborate după aceleași principii și norme valorice. Diferența este în modul de elaborare, generare și diseminare, precum și în permisivitatea de utilizare. Astfel, benzile desenate sunt tipărite în ziare, reviste sau/și ca cărți cu benzi desenate, iar cele digitale folosesc amploarea tehnologiilor multimedia și Internetul [8].

La etapa actuală aplicabilitatea benzilor desenate ca mediu inovativ de învățare este mare. Filosofia acceptată este constructivismul, în care se pune accent pe interacțiunea socială, viziunea proprie despre lume, învățarea ca extindere a bazei de cunoștințe existente și participarea activă la procesul de învățare, în special prin autoinstruire. În literatura științifică este demonstrată importanța benzilor desenate pentru implicarea responsabilă a elevilor/studentilor în activitatea instructiv-educativă prin explorarea diversității de opinii, conștientizării și toleranței față de ambiguitatea, complexitatea și fragilitatea problemelor existente, etc. [5, p. 5].

Aspectul pedagogic. Sones (1944) scria că din 1935, odată cu apariția primei reviste cu benzi desenate, se începe perioada unor multiplicări extraor-

dinare în scopuri educațională axate pe valorificarea pedagogiei sociale, dar și a cercetărilor aspectelor didactice, sociologice și etice în utilizarea acestora ca metodă pedagogică sau /și mediu inovativ de învățare. Paul Witty, de exemplu, a studiat abilitățile de citire a 2500 copii și a observat că 95% copii cu vârsta de 8-14 ani și 65% copii de 15-16 ani citesc cu plăcere textele cu benzi desenate. Motivul este că astfel de texte pot fi ușor citite, sunt scrise într-un limbaj universal înțeles și sunt interesante. Un alt experiment, realizat la Universitatea din Pittsburg a demonstrat că cărțile cu benzi desenate sunt foarte bune în instruirea individualizată și personalizată [6]. O altă idee este că cărțile cu benzi desenate sunt utile și pentru elevii cu abilități limitate de citire sau pentru non-sociali.

Bandă desenată media (engl. *comic strip media*) constituie, la fel, un mediu inovativ pentru învățare [7]. Modelele inspirate de artă, dezvoltate tehnologic și asociate cu reprezentarea netradițională a problemelor sunt binevenite în studiul temelor din matematică și inginerie. Un prim exemplu este crearea benzilor desenate cu realitate augmentată (engl. *augmented reality-based creation of comics*) și aplicarea acestora în predarea științelor ingineresti [8].

Ca rezultat al succesului global al romanului grafic Maus (Art Spiegelman), Persepolis (Marjane Satrapi) și Blankets (Craig Thompson), banda desenată se reinventează ca formă narativă lungă și literară. Banda desenată cunoaște o expansiune multidirecțională și devine obiect artistic, document social, instrument educativ și produs transmedia. Trecerea de la serialul scurt la romanul grafic, pătrunderea în spațiul academic și editorial de prestigiu, precum și integrarea în spațiul digital au redefinit banda desenată ca mediu de exprimare interdisciplinar și multicultural. Astfel, aceasta se transformă dintr-un produs marginal într-un canal legitim de narațiune vizuală contemporană, în dialog constant cu realitățile sociale și tehnologice.

Aspectul psihologic. Thorndike (1941) a studiat numărul de cuvinte în cărțile cu benzi desenate *Superman, Batman, Action Comics* și *Detective Comics*. Cercetătorul a observat că astfel de cărți reprezintă o formă nouă de reprezentare a materiei didactice cu aproximativ 10.000 cuvinte, dar care sunt mai aproape de interesele copiilor [9]. S-a demonstrat că cei care citesc cel puțin o carte de benzi desenate, abilitățile de citire și stăpânirea vocabularului este mult mai mare comparativ cu cei care nu le plac benzile desenate. În continuitatea acestei idei Giner-Monfort și Mengual-Morata (2024) afirmă că obiectul de cercetare în aria de investigație explorată până în 1954 este interdependența dintre educație, limbaj și specificul benzilor desenate [10].

Din punct de vedere psihologic benzile desenate pot aduce un aport considerabil în tratamentul pacienților cu diverse devieri sau tulburări psihologice sau cu boli incurabile. O astfel de terapie vizuală este recomandată ca mediu inovativ de învățare în educația informală [11, 12], precum și pentru dezvoltarea creativității și a gândirii critice în educația formală [13, 14].

Aspectul cibernetic. Aspectul cibernetic al benzilor desenate se referă la modul în care acestea interacționează cu tehnologia digitală, sistemele informaționale și procesele de comunicare în mediul real-digital, atât ca tematică, cât și ca formă de exprimare și difuzare a conținuturilor desenate însoțite de text. La etapa actuală benzile desenate și e-benzile desenate reprezintă două extreme ale dinamicii tehnologiilor de informare și comunicare și aplicabilității acestora în educația formală și informală. Cibernetica benzilor desenate se regăsește în mai multe modalități de proiectare didactică și elaborare a mediilor inovative de învățare, de exemplu, în a) tematica inteligenței artificiale sau a androizilor redată în *“Ghost in the Shell”*, *„Iron Man”* sau b) lumea reală versus lumea digitală pe care o observăm în *“Tron”*, *„The Matrix Comics”* etc.

Arta și pedagogia digitală a benzilor desenate în metaverse constituie o formă specifică a metamodernismului care tinde spre o reflectare profundă a modelelor de abstractizare prin virtualizare a realității, dar în care este prioritizată “pictarea” formelor în spațiu pentru “a inspira cele mai înalte ambiții umane, de exemplu, provocând aparent natura sau sfidând gravitația” [15]. Aceste tehnologii pot servi ca punct de reper pentru proiectarea didactică a mediilor de învățare inovative și reconceptualizarea curriculară din perspectiva implicării active a elevului/studentului în conștientizarea oportunităților mediilor digitale, dar a riscurilor de a se rupe de realitate.

Dintre alte contribuții ale ciberneticii pentru dezvoltarea artei și pedagogiei benzilor desenate se remarcă a) perspectiva de analiză profundă a benzilor desenate cu inteligența artificială, b) emergența fenomenului “closure” în care cititorul poate „completa” secvențele dintre cadre, constituind o unitate holistică la nivel de comprehensiune personală [16], c) banda desenată este un artefact cibernetic care a adoptat *click, scroll, touch* pentru a răspunde adecvat la preferințele cititorului actual și a crea o narațiune multimodală într-un ecosistem global.

Aspectul managerial. Știința managementului educațional a evoluat de la managementul științific la management transformățional care este realizat, inclusiv, în metaverse – un spațiu virtual colectiv comun, creat prin convergența realității fizice virtual îmbunătățite, a realității augmentate și a Internet-ului. La etapa actuală acest spațiu real-virtual se integrează complet cu diverse tehnologii, precum inteligența artificială, realitatea augmentată, 5G și dispozitivele portabile care creează o conexiune dintre utilizator, mediul de învățare și avatarul său. Acest mediu inovativ de învățare oferă oportunități neexplorate definitiv pentru învățarea prin descoperire. Prin urmare, accentul în proiectarea didactică a benzilor desenate trebuie plasat, inclusiv pe

dezvoltarea personalității. Banda desenată în forma ei tradițională sau/și tehnologizată poate servi ca punct de reper valoric pentru auto-reflectarea referitor la ce este bine și ce este rău în societate.

În opinia lui McCloud (2000), benzile desenate trebuie să evolueze ca o formă de artă prin lărgirea abordărilor artistice, a temelor și a poveștilor. Industria ar trebui să se adapteze la un climat economic în schimbare și să ofere mai multe drepturi autorilor. Pentru a consolida valoarea benzilor desenate în societate, acestea trebuie să fie stabilite ca un domeniu valabil pentru cercetare și educație. Cultura benzi desenate și industria editurii trebuie să fie mai deschise pentru a permite echilibrul de gen și reprezentarea minorităților. Astfel de pași ar contribui la extinderea audienței și la atragerea unui public mai variat, care se poate regăsi în poveștile prezentate. Definiția benzilor desenate este reformulată în felul următor: *un pictorial și alte imagini juxtapuse în secvență deliberată, destinate să transmită informații și/sau să producă un răspuns estetic în percepția utilizatorului* [17].

Concluzii

În această lucrare au fost studiate aspectele filosofice, psihologice, pedagogice, cibernetice și manageriale ale aplicării benzilor desenate în activitatea didactică. În lucrare este accentuat faptul că benzile desenate sunt pe larg aplicate în educația formală și informală începând cu secolul trecut. La etapa actuală se observă tendința de a migra de la utilizarea formei tradiționale a acestei tehnici la formele non-tradiționale și aplicabilitatea acestora în educația formală și non-formală. Tendința globală este construirea benzilor desenate în metaverse. Studiul aspectelor filosofico-manageriale permite a prioritiza filosofia constructivismului cu accent pe un existențialism antropocentric, construit de imaginația și creativitatea umană.

Referințe bibliografice

1. Comic strip. Comic strip | Definition, History, Examples, & Facts | Britannica, <https://www.britannica.com/art/comic-strip#ref278929> (vizualizat 08.12.2024)
2. DANIELS, L. *COMIX-A History of Comic Books in America*. 1971. Library of Congress Catalog.
3. KOUTNIKOVA, M. The application of comics in science education. In: *Acta Educationis Generalis*, 2017, 7(3), 88-98, <https://intapi.sciendo.com/pdf/10.1515/atd-2017-0026> (vizualizat 10.12.2024)
4. WIEGEROVA, A., NAVRATILOVA, H. Let's Not Be Scared of Comics. *Procedia. In: Social and Behavioral Sciences*, 2017, 237, pp. 1576-1581.
5. MIDORO, V. *A common European framework for Teachers' professional profile in ICT for Education*. Edizioni: MENABO Didactica. 2005. ISBN 88-86396-98-8.
6. McLAUGHLIN, J. *Comics as philosophy*. 2005. Univ. Press of Mississippi.
7. MESKIN, A., COOK, R. *The art of comics: a philosophical approach*. 2012. John Wiley & Sons.
8. KHAIDIR, C., NARI, N., JAMNA, J., MARSIDIN, S. *Media e-Comic Mathematics Based on Contextual Teaching and Learning in the Perspective of Educational Philosophy*. 2024, <https://www.scitepress.org/Papers/2022/122002/122002.pdf> (vizitat 06.12.2024).
9. CRIST-WAGNER, K. *With Great Power: Using Comics to Facilitate Discussion of Systemic Oppression in Higher Education Literature Classes*. 2024, https://open.clemson.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4588&context=all_dissertations (vizitat 04.12.2024).
10. SONES, W. The comics and instructional method. In: *The Journal of Educational Sociology*, 1944, 18(4), 232-240. <https://www.jstor.org/stable/2262696> (vizualizat 08.12.2024)
11. SIGIT, S., ARIF, Z., ARIYANTO, A., SAPUTRO, A. Comic Strip Media as An Innovative Media for Adab Learning. In: *Journal of Educational Technology and Instruction*, 2024, 3(1), 79-87.
12. ZHUANG, K., RADEBE, D., JADIDI, M. Art-Inspired Pedagogies in Engineering Education-Using

Comics, VR/AR, Gaming, and Music in Engineering Education. In: *Journal of Ecohumanism*, 2024, 3(4), 739–753. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3573> (vizualizat 10.12.2024)

13. THORNDIKE, R. Words and Comics. *The Journal of Experimental Education*, 1941, 10, pp. 110-113.

14. GINER-MONFORT, J., MENGUAL-MORATA, M. Comic, children and education research before 1954: a systematic review. In: *Journal of Graphic Novels and Comics*, 2024, 15(2), 252-265.

15. BARBOSA, D., WESLEY, R. Caring-Educational Technology for Pediatric Cancer Patients:” Super Action” in Comics. In: *Revista Brasileira de Cancerologia* 70 (2025): e-124718.

16. LOURDURAJ, L., AMALAVEENUS, J. Graphic Narratives on Overcoming Eating Disorders and Reconciliation of the Body Image in Nadia Shivack’s Inside Out (2007). In: *Theory & Practice in Language Studies* (TPLS), 2025, 15(1), pp. 24-35.

17. STEUER, A. *Exploring Creative Processes*

in Elementary Art Education: Memory, Observation, and Imagination, 2025. Graduate Research Papers. 4575. <https://scholarworks.uni.edu/cgi/view-content.cgi?article=5551&context=grp> (vizualizat 08.12.2024)

18. DANTAS, de Paula, L., BRANCO, A., GLAVEANU, V. Thinking outside of the (Western) box: Cultural psychology perspectives on creativity in education. In: *The Journal of Creative Behavior*, 2025, 59(1), e655.

19. COLONNESE, F. “Painting in Space”. Henri Ciriari and the Metaverse.” In: *Contemporary Heritage Lexicon*, Cham: Springer Nature Switzerland, 2024, pp. 203-225.

20. Closure. 2025. <https://comicbookglossary.wordpress.com/closure/>

21. McCLOUD, Scott. *Reinventing Comics: How imagination and technology are revolutionizing an art form*. New York: Harper Perennial, 2000. Print. <https://archive.org/details/reinventingcomic0000mccl> (vizualizat 12.12.2024)

MOLDOSCOPIE

Publicație periodică științifico-practică

Tipul B

Anul 29 (2025), nr. 1 (102)

Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.

Editura USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009